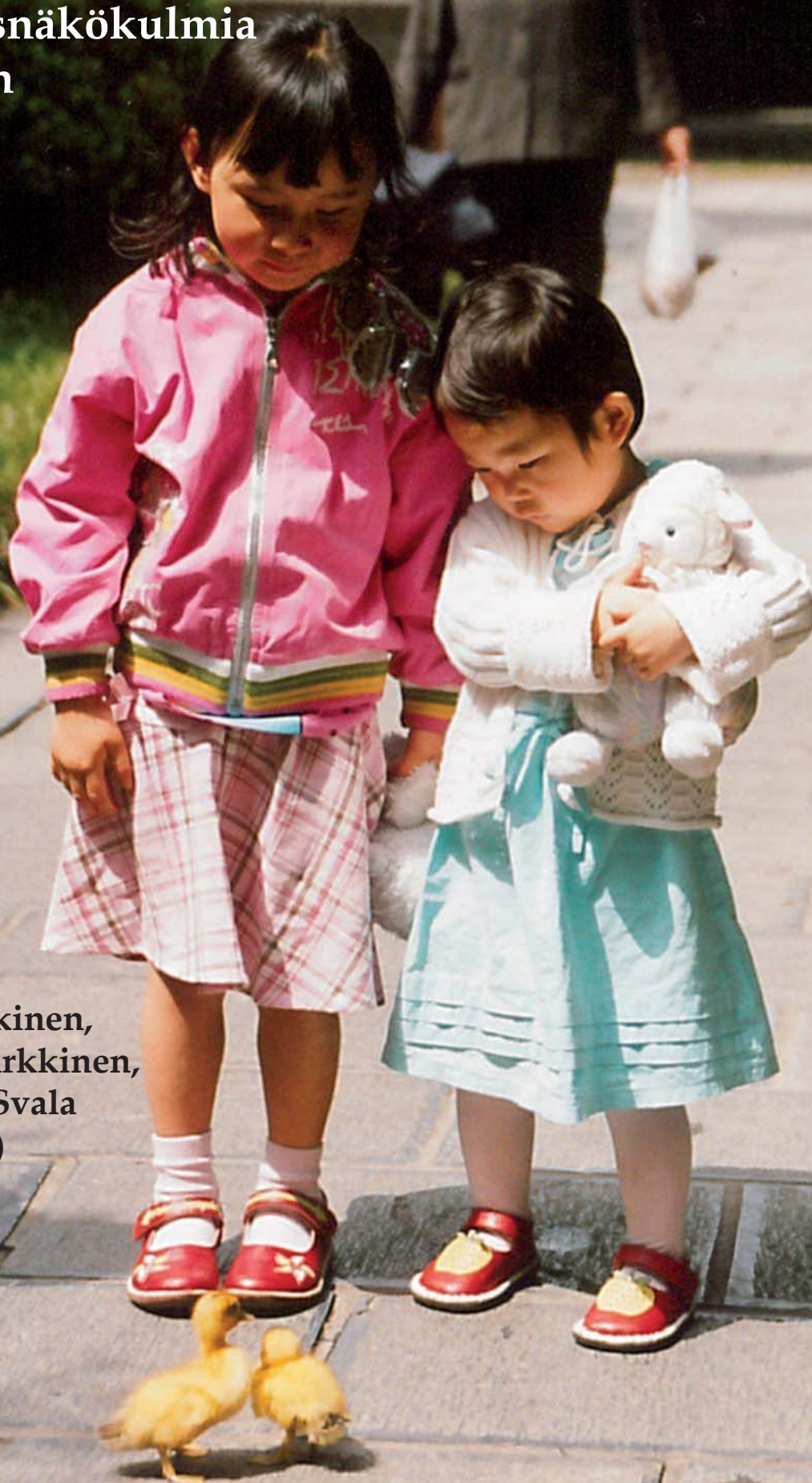

Kansainvälinen adoptio Suomessa

Tutkimusnäkökulmia
adoptioon

Maarit Koskinen,
Sari-Maaria Sarkkinen,
Marjaana Svala
(toim.)

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 492

Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen
ja Marjaana Svala (toim.)
Kansainvälinen adoptio Suomessa
Tutkimusnäkökulmia adoptioon

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2014

Kansainvälinen adoptio Suomessa

Tutkimusnäkökulmia adoptioon

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 492

Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen
ja Marjaana Svala (toim.)

Kansainvälinen adoptio Suomessa

Tutkimusnäkökulmia adoptioon

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2014

Editors

Leena Laurinen

Department of Education, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Harri Hirvi

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture by Kari Koskinen

URN:ISBN:978-951-39-5590-8

ISBN 978-951-39-5590-8 (PDF)

ISBN 978-951-39-5589-2 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2014, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2014

KANSAINVÄLINEN ADOPTIO SUOMESSA

Tutkimusnäkökulmia adoptioon

Toim. Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen ja Marjaana Svala

JOHDANTO

Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen ja Marjaana Svala	5
OSA 1: Kansainvälinen adoptio ja yhteiskunta	13
Heikki Parviainen: Adoption muuttuva luonne Suomessa	15
Pia Eriksson: Tunteet adoptioneuvonnassa	31
OSA 2: Kielen, identiteetin ja erilaisuuden merkityksiä adoptoiduille	53
Leena Kaivosoja-Jukkola: Adoptiolapsen kielen vaihtuminen ja adoptiotaustan vaikutus oppimiseen	55
Heidi Ruohio: Ulkoisesti erilainen, sisäisesti samanlainen? Kansainvälisesti adoptoitujen identiteetti.....	71
Maarit Koskinen: Mikroaggressiot ja selviytymisstrategiat aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksissa.....	85
OSA 3: Vaiettuja ääniä: biologisten ja adoptioäitien kipeitä kokemuksia... ..	117
Riitta Högbacka: Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta	119
Sanna Mäkipää: Toivottuja lapsia ja hyviä äitejä - adoptioäitien lapsen saamisen jälkeinen masennus.....	137
OSA 4: Näkökulmia kansainvälisen adoption etiikkaan.....	157
Marjaana Svala: Kansainvälinen adoptio eettisenä kysymyksenä omaelämäkerrallisessa adoptiokirjallisuudessa.....	159
Riitta Högbacka: Voiko kansainvälinen adoptio olla avoin?.....	181

KIRJOITTAJATIEDOT

Pia Eriksson, VTM, tutkija-sosiaalityöntekijä, Helsingin kaupunki/ sosiaalityeiden tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto

Riitta Högbacka, VTT, dosentti, Sosiaalityeiden laitos, Helsingin yliopisto

Leena Kaivosoja-Jukkola, FM, puheterapeutti, erityisopettaja, Selkosanat Oy

Maarit Koskinen, KM, kasvatustieteiden tohtorikoulutettava, Jyväskylän yliopisto

Sanna Mäkipää, TtM, jatko-opiskelija, Tampereen yliopisto/kouluttaja, Capacitas Familia

Heikki Parviainen, FM, Suomen ja Pohjoismaiden historian tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto

Heidi Ruohio, HTM, valtiotieteiden tutkijakoulutettava, Turun yliopisto

Sari-Maaria Sarkkinen, KM, kasvatopsykologi, jatko-opiskelija, Oulun yliopisto

Marjaana Svala, FL, tutkija, Tampereen yliopisto

JOHDANTO

Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen ja Marjaana Svala

Onpa ihana nappisilmäinen kikkarapää! Oletteko lapsen oikeita vanhempia vai onko hän ottolapsi? Ettekö saaneet omia lapsia? Oletpa päässyt helpolla, kun ei ole tarvinnut itse synnyttää. Miksette adoptoineet Suomesta? Joko teidän lapsenne on sopeutunut suomalaiseen ilmastoon ja kulttuuriin? Saitteko itse valita lapsenne orpokodista? Paljonko maksoitte hänestä? Olettepa hyviä ihmisiä, kun pelastitte pienen orpolapsen kehityksensä! Miten ihmeessä voit puhua noin hyvin Suomea, vaikka olet ulkomaalainen? Miltä tuntuu asua Suomessa ja mitä ajattelet meistä suomalaisista? Olet varmaan kiitollinen, että olet päässyt tänne meille Suomeen. Mitä ajattelet oikeista vanhemmistasi? Tiedätkö, miksi sinut hylättiin?

Tällaisia kysymyksiä ja kommentteja monet adoptiolapset ja -vanhemmat kohtaavat arkipäiväisessä elämässään. Kansainvälinen adoptio on Suomessa kohtuullisen uusi ilmiö. Sen vuoksi se herättää ympäristössä paljon kysymyksiä, ihmetystä ja ennakkoluuloja. Adoptiota on kyllä käsitelty julkisuudessa – ihmissuhdelehdissä, television viihde- ja asiaohjelmissa, mielipidepalstoilla – runsaasti, ja sen ympärillä pyörivää keskustelua ovat värittäneet toisaalta ihannoivat, toisaalta problematisoivat sävyt. Aihetta käsittelevä julkinen keskustelu on kuitenkin jäänyt usein arkipuheen ja stereotyyppien tasolle. Vaikka julkinen kiinnostus kansainvälistä adoptiota kohtaan on ollut suurta, on se tutkimuksellisesti ja yhteiskuntapoliittisesti jäänyt vähäiselle huomiolle. Tämä artikkelikoelma on ensimmäinen tutkimustietoon perustuva, vertaisarvioitu teos, joka käsittelee kansainvälistä adoptiota suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa ja pyrkii tarjoamaan aiheesta monisävyisemmän kuvan.

Kansainvälinen adoptio lisääntyi voimakkaasti Suomessa 2000-luvun ensimmäisinä vuosina. Tämän seurauksena adoptiolasten määrä on viime vuosina kasvanut päiväkodeissa, kouluissa sekä sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen asiakkaina. Adoptiolasten määrän kasvu on herättänyt runsaasti kysymyksiä ja kiinnostusta adoptiolasten ja adoptioiperheiden erityisyyttä kohtaan. Tämän teoksen tarkoituksena on vastata tähän syntyneeseen tiedon tarpeeseen. Teos etsii vastausta kysymykseen adoptiolasten ja adoptioiperheiden erityisyydestä yhteiskunta- ja kasvatustieteellisestä näkökulmasta. Nyt käsillä oleva teos on ensimmäinen.

mäinen suomenkielinen yleisesitys kansainvälisestä adoptiosta. Se on syntynyt tarpeista koota suomenkielistä tietoa, jota eri kansainvälisen adoption kanssa toimivat tahot – adoptiovanhemmat, kasvatus-, sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, adoptiotutkijat ja opiskelijat – voisivat hyödyntää.

Suomessa adoptiotutkimusta sosiaali-, yhteiskunta- ja kasvatustieteiden näkökulmasta on tähän mennessä tehty melko vähän. Ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja, jossa sivuttiin myös kansainvälistä adoptiota, oli Anna Rastaa tutkimus *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi* (2007). Vuonna 2009 julkaistiin puolestaan Seija Sukulan tutkimus *Matka äidiksi – tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta*. Kaarina Pasasen ja Irene Pärssinen-Hentulan (2009) toimittamassa artikkelikokoelmassa *Monimuotoisuutta adoption jälkeiseen tukeen* kuvataan erilaisia työmuotoja adoptiolasten ja -perheiden tukemiseen. Jo tätä aiemmin on Tarja Pösö (2003) tarkastellut artikkelissaan myös kansainvälistä adoptiota perhesuhteiden uudelleenjärjestelyinä. Kansainvälistä adoptiota ovat myös käsitelleet tai sivunneet artikkeleissaan viime vuosina tämän artikkelikirjan kirjoittajatkin: Heikki Parviainen (2003), Pia Eriksson (2007, 2009), Heidi Ruohio (2009) Sanna Mäkipää (2006, 2007), Riitta Högbacka (2008, 2009, 2011, 2012, 2013) ja Marjaana Svala (2011). Lääketieteellisestä näkökulmasta kansainvälistä adoptiota ovat tutkineet Hanna Raaska ym. (2012a; 2012b; 2013). Heidän lastenpsykiatrisissa tutkimuksissaan on tarkasteltu kansainvälisesti adoptoitujen lasten kielen oppimista, oppimisvaikeuksia ja koulukiusaamista sekä niiden yhteyttä kiintymyssuhdehäiriöihin. Viime vuosina kansainvälisestä adoptiosta on tehty myös yhä enemmän opinäytetöitä.

Kansainvälisesti adoptiotutkimusta on leimannut pitkään problematisoiva sävy, jossa adoptio nähdään ennen kaikkea yksilön psykososiaalisen ja kognitiivisen kehityksen kannalta ongelmallisena. Samoin adoptiovanhemmuutta pidetään biologiseen vanhemmuuteen nähden toissijaisena ja erilaisten haasteiden leimaamana. Viime vuosina tätä problematisoivaa otetta on lähdetty kansainvälisesti haastamaan (esim. Wegar 2006). Myös tämän teoksen yhtenä lähtökohtana on purkaa käsitystä adoptiosta yksinomaan haasteena. Korostamme sitä, että vaikka adoptioon liittyy erilaisia haasteita, kansainvälinen adoptio on samalla myös mahdollisuus yksittäisille perheille ja lapsille. Erityisluonteestaan huolimatta – ja myös sen ansiosta – se tarjoaa sekä adoptiovanhemmille että adoptoiduille lapsille runsaasti eheytyksen ja kasvun mahdollisuuksia sekä ilon aiheita. Ennen kaikkea nämä adoption osapuolet saavat mahdollisuuden tuntea olevansa osa perhettä.

Kansainväliseen adoptioon liittyy useita sellaisia käytäntöjä sekä lainsäädännöllisiä, historiallisia, yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka ovat muokanneet kansainvälistä adoptiota Suomessa. Näiden lähtökohtien hahmottamisen kautta lukijalla on mahdollisuus muodostaa kansainvälisestä adoptiosta entistä kokonaisvaltaisempi kuva. Taustatekijöiden hahmottaminen toimii myös hyvänä lähtökohtana ja pohjatietona teoksemme artikkeleiden lukemiselle. Näitä kansainvälisen adoption keskeisiä lähtökohtia käsittelemme lyhyesti seuraavaksi.

Kansainvälisen adoptioon lähtökohtia

Kansainvälinen adoptio on lastensuojelutoimintaa. Adoptiolainsäädännössä sen lähtökohdaksi on asetettu lapsen etu. Sen tarkoituksena on edistää lapsen parasta ja etsiä hänelle sellaiset perheolosuhteet, joissa hän voi kasvaa ja kehittyä parhaalla mahdollisella tavalla. Adoptio tarkoittaa lapseksi ottamista. Siinä vahvistetaan vanhemman ja lapsen välinen suhde lapseksi otettavan ja lapseksi ottajan välillä. Juridisesti adoptoitu lapsi saa perheessä saman aseman kuin perheeseen syntynyt biologinen lapsi, samalla kun lapsen juridiset siteet biologiseen sukuunsa katkeavat. (ks. Parviainen (2014) tämän teoksen artikkelissa *Adoption muuttuva luonne Suomessa.*)

Kansainvälinen adoptio on tarkoin säänneltyä, ja sen punaisena lankana kulkee lapsen etu. Suomessa kansainvälistä adoptiota säätelevät Laki lapseksiottamisesta (22/2012) sekä Asetus lapseksiottamisesta (202/2012). Adoptiotoiminta perustuu YK:n lastenoikeuksien sopimukseen, joka koskee lasten suojelua ja yhteistyötä lapseksiottamisasioissa. Lisäksi kansainvälistä adoptiota säätelevät sekä luovuttaja- että vastaanottajamaiden lainsäädännöt. Haagin sopimuksen (Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption 1993) mukaisesti lapselle pyritään löytämään koti ensisijaisesti hänen synnyinmaassaan. Koska perhe on lapselle lähtökohtaisesti parempi kasvuympäristö kuin laitos, lapsi pyritään sijoittamaan joko adoptio- tai sijaiskotiin. Mikäli kotia ei lapsen synnyinmaasta löydy, lapsi voidaan siirtää kansainvälisen adoptioon piiriin. Suomessa käytössä olevassa niin sanotussa vahvassa adoptiossa lapsen juridiset ja sosiaaliset siteet biologisiin vanhempiin katkaistaan ja adoptio on purkamaton. Kansainväliset adoptiot voivat olla myös avoimia adoptioita, joissa ylläpidetään adoptoidun sosiaalisia suhteita biologiseen perheeseensä. Suomessa avoimet adoptiot ovat tällä hetkellä käytännössä melko harvinaisia, ja avoimesta adoptiosta oleva kansainvälinen tutkimustieto on vielä melko vähäistä. (ks. Högbäck (2014) tämän teoksen artikkeli *Voiko kansainvälinen adoptio olla avoin?*)

Maailmanlaajuisesti lapsia adoptoidaan eri valtioiden välillä noin 20 000–30 000 vuosittain (Selman 2012). Kansainvälisessä mittakaavassa Suomi on pieni adoptiotoimija. Suomessa on tällä hetkellä noin 4000 kansainvälisen adoption kautta Suomeen tullutta lasta. Vuosittain Suomeen adoptoidaan 200–300 lasta (Suomen virallinen tilasto (SVT)). Lapsia Suomeen adoptoitavaksi luovuttavat eniten Venäjä, Kiina, Thaimaa ja Etelä-Afrikka. Kotimaan adoptiot Suomessa ovat harvinaisia: niitä on vuosittain vain noin 30 (Pelastakaa Lapset). Suomessa rasakaaksi tulevat naiset tekevät yleensä valinnan abortin ja lapsen pitämisen välillä. Mahdollisuus luovuttaa lapsi kotimaiseen adoptioon on harvoin esillä esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, jossa sosiaaliset syyt eivät mahdollista lapsen kasvattamista itse.

Vielä 1970-luvun alkuvuosina Suomi oli luovuttajamaa. Silloin Suomesta adoptoitiin lapsia ensisijaisesti Ruotsiin ja Tanskaan. Aborttilaki vuonna 1970, päivähoitolaki vuonna 1973 sekä 1970-luvulla muuttuneet asenteet yksinhuoltajavanhempia kohtaan vähensivät sekä kotimaan adoptioita että ulkomaille luovutettavi-

en lasten määrää Suomessa. Vuonna 1985 annettiin Laki lapseksiottamisesta, joka määritteli kansainvälisen adoptiotoiminnan lähtökohdat ja periaatteet Suomessa. Vuonna 2012 tämä laki uudistettiin. (Laki lapseksiottamisesta (22/2012).)

Kansainvälisen adoption huippuvuosi oli 2005, jolloin Suomeen adoptoitiin 338 lasta (Suomen virallinen tilasto (SVT)). Sen jälkeen adoptoitujen lasten määrä on laskenut. Laskuun ovat vaikuttaneet elinolojen ja lastensuojelun parantuminen luovuttajamaissa. Yhä useammin lapsia adoptoidaan ”lähtömaiden” sisällä. Useat lähtömaat ovat myös tiukentaneet ehtojaan ja asettavat suurempia vaatimuksia esimerkiksi adoptioijan terveydentilalle ja tuloille. Lisäksi naimattomien on yhä vaikeampi adoptoida. Useat niistä maista, jotka ovat aiemmin sallineet tällaiset adoptiot, ovat viime vuosina tiukentaneet vaatimuksiaan. Osa luovuttajamaista asettaa vaatimuksia myös adoptiolasta hakevien uskonnolliselle vakaumukselle (ks. Selman 2012).

Suurimmalla osalla adoptiovanhemmista on taustallaan biologinen lapsettomuus. Syynä kansainväliseen adoptioon voi myös olla halu kasvattaa perheen lapsimäärää muutoin kuin biologisen lapsen synnyttämisen kautta. Monille vanhemmille adoptio on ensisijainen vaihtoehto perustaa lapsiperhe. Adoptioon tulevat lapset ovat usein kohdanneet sellaisia vaikeuksia, joiden vuoksi adoptio on arvioitu lapsen edun kannalta parhaaksi vaihtoehdoksi. Osa lapsista on voinut elää kadulla, lastenkodissa tai sijaisperheessä. Kaikille adoptioon päätyville lapsille yhteistä on kuitenkin vähintään yksi merkittävä hylkäämiskokemus. Yhä suuremmalla osalla adoptioon luovutettavista lapsista on erityistarpeita, jotka voivat olla sekä fyysisiä (esimerkiksi kitalaki- ja huulihalkio, sydänsairaus tai synnynnäinen epämuodostuma) että psyykkisiä (esimerkiksi mielenterveyteen ja kiintymiseen liittyvät ongelmat). Adoptioon luovutettavat lapset ovat myös vanhempia lapsia (ks. Interpedia (b)). Erityistarpeet ja adoptoidun lapsen korkea ikä asettavat haasteita lapsen psykososiaaliselle ja kognitiiviselle kehitykselle sekä lisäävät myös adoptiovanhemmuuden haasteita.

Adoptioprosessi alkaa lakisääteisellä adoptioeuvonnalla, joka on adoptiovanhemmille ilmaista. Adoptioeuvontaa antavat Suomessa kuntien sosiaalityöntekijät sekä Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistot. Neuvonta kestää tavallisesti vähintään vuoden. Sen tarkoituksena on käydä keskustelua hakijoiden adoptiomotiiveista sekä edellytyksistä hoitaa ja kasvattaa adoptiolasta. Yhteiset Lapsemme ry järjestää myös adoptiovalmennuskursseja, jotka ovat vapaaehtoisia ja täydentävät adoptioeuvontaa. Neuvonnan jälkeen sosiaalityöntekijä kirjoittaa hakijasta tai hakijoista kotiselvityksen. Kotiselvityksen perusteella haetaan adoptiolupaa, jonka myöntää Valviran alainen Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Kun adoptiolupa on saatu, lähetetään hakemuspaperit valittuun kontaktiin ulkomaille suomalaisen adoptiopalvelun antajan kautta. Näitä palvelunantajia ovat Interpedia ry, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto ja Pelastakaa Lapset ry. (ks. Eriksson (2014) tämän teoksen artikkelissa *Tunteet adoptioeuvonnassa*.)

Kansainvälisessä adoptiossa lasta odotetaan Suomessa tällä hetkellä noin 2–5 vuotta. Kun lapsitieto on tullut palvelunantajilta, voi perhe lähteä noutamaan lasta. Adoptioeuvonta jatkuu lapsen kotiuduttua. Adoption kokonaiskustan-

nukset ovat noin 5000–18 000 euroa. Kustannukset koostuvat muun muassa viranomaispalkkioista, kotimaisten palveluntarjoajien maksuista, asiakirjojen käännöspalkkioista, lastenkotien hoitokuluista ja matkakustannuksista (ks. Interpedia (a)). Niitä varten myönnetään Kelan tukea. Adoptioperheet saavat myös perheetuuksia, jotka poikkeavat hieman biologisten perheiden etuuksista.

Kirjan rakenne ja sisältö

Kansainvälinen adoptio on moniulotteinen ilmiö, jossa kietoutuvat yhteen niin historialliset, globaalit, poliittiset, lainsäädännölliset, kulttuuriset ja eettiset ulottuvuudet kuin *adoptiotriadin* eri osapuolten (lapsen, synnyinvanhempien ja adoptiovanhempien) yksilölliset kokemuksetkin. Artikkelikokoelma antaa äänen kullekin osapuolelle, mutta ei pyri esittämään moniulotteisesta ilmiöstä yhtenäistä ja kattavaa kokonaiskuvaa.

Artikkelikokoelma rakentuu neljän temaattisen kokonaisuuden ympärille. Tarkastelun ulkopuolelle jää silti useita tärkeitä kansainväliseen adoptioon liittyviä aiheita, kuten esimerkiksi adoptiolasten kiintymyssuhteen ja erityistarpeisten lasten adoptioiden tarkastelu. Teemojemme rajautumiseen ovat vaikuttaneet puhtaasti käytännönläheiset syyt: olemme kirjoittaneet kansainvälisestä adoptiosta niistä näkökulmista, joista sitä on tähän mennessä Suomessa tutkittu.

Ensimmäisessä osassa kansainvälistä adoptiota tarkastellaan yhteiskunnallisena kysymyksenä. Adoptiota säätelevät julkinen valta ja lainsäädäntö. Viranomaistoiminnan ja lainsäädännön merkitystä avataan Heikki Parviaisen ja Pia Erikssonin artikkeleissa. Parviainen esittelee adoptioiden historiaa Suomessa. Tekstissä tarkastellaan suomalaisen adoptiotoiminnan muutoksia tilastojen, lainsäädännön ja lastensuojelun historian avulla. Adoptiota suhteutetaan myös lastensuojelussa tapahtuneisiin muutoksiin. Parviainen huomauttaa, että kansainvälisissä adoptioissa viranomaistoiminnan ja lainsäädännön merkitys on erityisen korostunutta, sillä virallisten adoptiojärjestöjen kautta toteutuissa adoptioissa huomioidaan samanaikaisesti adoptiomaan ja luovuttavan maan lainsäädäntö ja käytänteet sekä adoptiota säätelevät kansainväliset sopimukset. Eriksson tarkastelee artikkelissaan adoptioevonnan institutionaalista kontekstia adoptiolasta toivoneiden naisten tunnekokemusten kautta. Hän paneutuu artikkelissaan siihen, millä tavalla tunteille annetaan tilaa ja miten niitä muokataan adoptioevonnassa. Hän osoittaa, miten adoptioevonnassa läsnä olevat jännitteet aiheuttavat negatiivisia tunteita, joita voidaan lievittää sosiaaliryönteijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa.

Toisessa osassa tarkastellaan kielen, identiteetin ja erilaisuuden merkityksiä adoptoiduille. Leena Kaivosoja-Jukkola tarkastelee artikkelissaan adoptiolapsen kielellisen kehityksen erityispiirteitä sekä adoptiotaustan vaikutusta kielen oppimiseen. Hän kiinnittää huomiota siihen, että kansainvälisessä adoptiossa lapsella vaihtuvat asuinolosuhteiden, häntä hoitaneiden aikuisten sekä mahdollisten leikkiverreiden lisäksi myös lapsen ensimmäinen kieli ja kulttuuri. Hän tuo

esiin kielenkehityksen vaativan ja monipolvisen prosessin, jota hän valottaa tapausesimerkin avulla. Artikkelit tarjoaa myös konkreettisia keinoja vanhemmille ja lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille lapsen kielen kehityksen tukemiseen. Heidi Ruohion ja Maarit Koskisen artikkeleissa tarkastellaan adoptiostatuksen ja adoptiolapsen kantaväestöstä poikkeavan ulkonäön merkitystä adoptoidun identiteetin kannalta. Ruohion artikkelin näkökulma painottuu ilmiön käsittelyyn aiempien tutkimusten valossa. Koskisen tutkimuksen keskiössä ovat aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen rasismien kokemukset sekä selviytymisstrategiat, joita adoptoidut käyttävät vastustaessaan rasismia.

Kolmas osa keskittyy adoptioäitien sekä adoptioon lapsensa luovuttaneiden äitien kipeisiin ja vaiettuihin kokemuksiin. Kansainvälinen adoptio perustuu länsimaiseen ydinperhemalliin. Riitta Högbäckin artikkelissa tarkastellaan usein unohtuvaa adoptiotriadin kolmatta osapuolta: lapsensa adoptioon luovuttaneita äitejä ja adoptoidun synnyinperhettä. Samalla siinä nostetaan esiin ajatus mahdollisuudesta säilyttää yhteys biologisen vanhemman ja adoptiolapsen välillä, mikä veisi adoptiokäytäntöjä kohti globaalimpaa oikeudenmukaisuutta ja olisi myös lasten edun mukaista. Sanna Mäkipään artikkelissa tarkastellaan adoptiovanhemmuuteen liittyviä kiellettyjä tunteita, etenkin adoption jälkeistä masennusta. Mäkipää tuo esille sen, että adoptioon liittyy sekä samoja vanhemmuuden alkuvaiheen stressitekijöitä kuin muillakin vanhemmilla että erityislaatuisia haasteita. Erityisesti sellaisilla adoptioäideillä, jotka ottavat hyvin vakavasti kulttuuriset odotukset hyvästä äitiydestä, on riski sairastua adoption jälkeiseen masennukseen.

Neljännessä osassa pohditaan adoptioon kytkeytyviä eettisiä kysymyksiä. Kansainvälisen adoptioon liittyvällä lainsäädännöllä pyritään turvaamaan se, että adoptioprosessi toteutuu eettisesti oikein. Kansainväliseen adoptioon liittyvät eettiset kysymykset ovat kytköksissä lapsen edun toteutumiseen ja siihen, miten lapsen yhteydet synnyinalkuperään ja -perheeseen säilytetään. Marjaana Svala pohtii kansainväliseen adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä suomalaisen omaelämäkerrallisen adoptiokirjallisuuden pohjalta. Artikkelissa käsitellään sekä lapsen edun toteutumista kansainvälisessä adoptiossa että niitä eettisiä kysymyksiä, jotka muokkaavat adoptiovanhemman identiteettiä adoptioprosessin aikana. Riitta Högbäck tarkastelee avointa adoptiota, jolla tarkoitetaan yhteyksien säilyttämistä adoptiovanhemman ja synnyinperheen välillä. Avoiimeen adoptioon liittyvä synnyinalkuperäin merkityksen ymmärtäminen ja synnyinäitien oikeuksien tunnustaminen loisi kansainväliselle adoptiolle myös eettisesti kestävämmän perustan.

Tämän tieteelliseen vertaisarviointiin perustuvan artikkeliteoksen tekemisen on mahdollistanut suomalaisten adoption asiantuntijoiden laaja joukko. Kirjoittajien lisäksi haluamme kiittää kaikkia, jotka ovat kommentoineet artikkelikokoelman käsikirjoituksia niiden eri vaiheissa. Ilman Alfred Kordelinin säätiön taloudellista tukea tämän kokoelman toimittaminen ei olisi ollut mahdollista. Erityiskiitoksen ansaitsevat myös ne kaikki adoptiotriadin osapuolet, jotka ovat jakaneet kokemuksensa kanssamme ja näin tehneet mahdolliseksi tämän kirjan syntymisen.

LÄHTEET

- Asetus lapseksiottamisesta (202/2012).
- Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Inter-country Adoption. [Viitattu 23.1.2014].
http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=69
- Eriksson, P. (2007). Prosessiluontoinen adoptiioneuvonta. FSKC Rapport 1/2007. Helsingfors: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.
- Eriksson, P. (2009). Mikään ei ole varmaa ennenkuin lapsen saa syliinsä – asiakkaiden kokemuksia kansainvälisestä adoptioprosessista. FSKC Rapport 10/2009. Helsingfors: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.
- Eriksson, P. (2014). Tunteet adoptiioneuvonnassa. Tässä teoksessa.
- Högbacka, R. (2008). The quest for a child of one's own: parents, markets and transnational adoption. *Journal of Comparative Family Studies* 39 (3), 311–330.
- Högbacka, R. (2009). Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptioperheissä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*, Helsinki: Gaudeamus, 162–190.
- Högbacka, R. (2011). Exclusivity and inclusivity in transnational adoption. In R. Jallinoja & E. D. Widmer (Eds.) *Families and kinship in contemporary Europe. Rules and practices of relatedness*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan, 129–144.
- Högbacka, R. (2012). Maternal thinking in the context of stratified production: perspectives of birth mothers from South Africa. In J. L. Gibbons & K. S. Rotabi (Eds.) *Inter-country adoption: Policies, practices, and outcomes*. Farnham & Burlington: Ashgate, 143–159.
- Högbacka, R. (2013). Kansainvälinen adoptio globaalin pohjoisen ja etelän kohtaamisena. *Sociologia* 50 (1), 15–28.
- Högbacka, R. (2014). Voiko kansainvälinen adoptio olla avoin? Tässä teoksessa. Interpedia (a). *Adoptiokustannukset*. [Viitattu 14.2.2014]
<http://www.interpedia.fi/adoptio/adoptiokustannukset>
- Interpedia (b). *Kansainvälisen adoption lähtökohdat*. [Viitattu 14.2.2014].
http://www.interpedia.fi/adoptio/kansainvalinen_adoptio/adoption_lahtokohdat
- Laki lapseksiottamisesta (22/2012).
- Mäkipää, S. (2006). Mistä on adoptioperheet tehty? – Vanhemmuuden ammatillinen rakentaminen adoptiioneuvontaa ohjaavassa tekstissä. Teoksessa K. Komulainen, H. Rätty & J. Silvonen (toim.) *Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin*. Psykologian tutkimuksia 25. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 187–206.
- Mäkipää, S. (2007). Neuvotellen rakennettu perhe: perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 201–224.

- Parviainen, H. (2003). *Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000*. Helsinki: Väestöliitto.
- Parviainen, H. (2014). *Adoption muuttuva luonne Suomessa*. Tässä teoksessa.
- Pasanen, K. & Pärssinen-Hentula, I. (toim.) (2009). *Monimuotoisuutta adoption jälkeiseen tukeen*. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisu 13. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Pelastakaa Lapset. *Adoptiot*. [Viitattu 24.2.2014]
<http://www.pelastakaa-lapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo>
- Pösö, T. (2003). *Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä*. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.
- Raaska, H., Elovainio, M., Sinkkonen, J., Matomäki, J., Mäkipää, S. & Lapinleimu, H. (2012a). *Internationally adopted children in Finland: parental evaluations of symptoms of reactive attachment disorder and learning difficulties—FINADO study*. *Child: care, health and development*, 38(5), 697–705.
- Raaska, H., Elovainio, M., Sinkkonen, J., Stolt, S., Jalonen, I., Matomäki, J., Mäkipää, S. & Lapinleimu, H. (2013). *Adopted children's language difficulties and their relation to symptoms of reactive attachment disorder: FinAdo study*. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 152–160.
- Raaska, H., Lapinleimu, H., Sinkkonen, J., Salmivalli, C., Matomäki, J., Mäkipää, S. & Elovainio, M. (2012b). *Experiences of school bullying among internationally adopted children: Results from the Finnish Adoption (FINADO) Study*. *Child Psychiatry & Human Development*, 43(4), 592–611.
- Rastas, A. (2007). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa*. *Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Tampere University Press.
- Ruohio, H. (2009). *Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa*. *Ulkomailta adoptoitujen nuorten kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta*. Väestöntutkimuslaitos, katsauksia E37/2009. Helsinki: Väestöliitto
- Selman, P. (2012). *The global decline of intercountry adoption: What lies ahead?*. *Social Policy and Society*, 11(03), 381–397.
- Sukula, S. (2009). *Matka äidiksi*. *Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Adoptiot* [verkkójulkaisu]. ISSN=1797-7363. 2012, Liitetaulukko 1. *Adoptiot lapsen iän ja syntymäpaikan mukaan 2000–2012*. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 24.2.2014].:
http://www.stat.fi/til/adopt/2012/adopt_2012_2013-05-31_tau_001_fi.html
- Svala, M. (2011). *Adoptio, identiteetti ja etiikka Suvi Aholan omaelämäkerrallisessa teoksessa Iljan äidiksi*. *Kulttuurintutkimus* 28 (2), 45–56.
- Wegar, K. (Eds). (2006). *Adoptive families in a diverse society*. New Brunswick, New Jersey and London: Rutgers UP.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1990). [Viitattu 17.1.2014].
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

OSA 1
KANSAINVÄLINEN ADOPTIO JA YHTEISKUNTA

ADOPTION MUUTTUVA LUONNE SUOMESSA

Heikki Parviainen

Adoptiolla on ollut erityinen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa lähes koko itsenäisyyden ajan. Roolin sisältö on vaihdellut yhteiskunnan muuttuessa, ajan kuluessa ja sen mukaan, minkä adoptiossa osallisena olevan toimijan – esimerkiksi adoptoitavan, adoptoitavan biologisten vanhempien, adoptiovanhempien, lainsäätäjän, tuomioistuinlaitoksen tai sosiaaliviranomaisten – näkökulmasta kokonaisuutta katsoo.

Artikkelissa tarkastellaan adoptiota historiallisena ilmiönä. Tekstin tarkoituksena on toimia johdantona ja yleiskatsauksena aiheeseen. Adoption lähtökohtia ja historiaa kartoitetaan tekstissä yleisesti ja kansainvälisestä näkökulmasta. Aluksi käsitellään adoption luonnetta sekä lapsensa adoptioon luovutavien että adoptiovanhempien kannalta. Tämän jälkeen tarkastellaan lastensuojelun ja adoption historian kautta adoptiossa mukana olevien toimijoiden rooleja. Lopuksi käsitellään lyhyesti adoptiokentällä tällä hetkellä ajankohtaisia teemoja. Lähdeaineistona artikkelissa käytetään artikkelia varten koottuja tilastotietoja ja tutkimuskirjallisuutta.

Adoptio historiallisena ilmiönä

Adoptio on vanha oikeudellinen toimenpide uusien perhesuhteiden luomiseksi. Lakiteksteissä viittauksia adoptioon esiintyy jo Hammurabin laissa (n. 1700 eaa.) ja Rooman valtakunnan lainsäädännössä (Bridge & Swindells 2003, 1–2). Keskiajalla lakiin perustuva, virallinen adoptio katosi mutta palasi useimpien Euroopan maiden lainsäädäntöön takaisin Ranskan suuren vallankumouksen myötä 1800-luvulla.

Adoption kiinteä suhde oikeusjärjestelmään on tähän lähtökohtaan yhdistettynä merkinnyt sitä, että adoptioita tehtiin 1900-luvulle saakka pääosin kansallisesti, valtioiden rajojen sisällä (ks. Lindgren 2006, Carp 2004). Globalisaatio, eli viime vuosisadalla tapahtuneet teknologiset ja yhteiskunnalliset muutokset,

on merkinnyt sitä, että adoptio on laajentunut valtioiden rajojen ulkopuolelle. Kiinteä suhde lainsäädäntöön on silti säilynyt ja adoptiolainsäädännöstä on tullut kansainvälistä. Tätä kirjoitettaessa keskeisin adoptioita säätelevä asiakirja on *Haagin yleissopimus lasten suojelusta ja yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa* vuodelta 1993.

Nykykuoroisen kansainvälisen adoptio toiminnan, jossa vierasadoptioita tehdään laajassa mitassa valtioiden välillä, katsotaan alkaneen 1950-luvulla, jolloin Korean sodan seurauksena orvoiksi jääneitä lapsia alettiin adoptoida systemaattisesti länsimaihin. Esimerkiksi Ruotsi ja Tanska olivat aktiivisesti mukana toiminnassa, ja vierasadoptioita alettiin melko pian toiminnan alkamisen jälkeen tehdä myös muualta kuin Koreasta (Lindgren 2010, 115). Yksittäisiä esimerkkejä virallisista kansainvälisistä adoptioista löytyy kuitenkin jo antiikin Roomasta. Yksityisiäkin adoptioita on todennäköisesti tehty aikana, jolloin kansallisvaltioita ei ollut olemassa nykyisessä muodossa. Ennen 1900-luvun puoltaväliä nämä olivat pääsääntöisesti maasta toiseen muuttoihin, kansainvälisiin avioliittoihin tai vastaaviin erikoistilanteisiin liittyviä tapahtumia.

Korean sodasta alkaen lapsia on liikkunut valtioiden rajojen yli kansainvälisen adoption kautta vuositasolla useita tuhansia. Selman on arvioinut kansainvälisiä adoptioita tehdyn maailmanlaajuisesti 1990-luvulla vuosittain noin 30 000 ja noin 45 000 vuonna 2004. Maat, joihin adoptoidaan eniten lapsia ulkomailta, ovat Yhdysvallat, Kanada, Ranska, Italia ja Espanja. Vastaavasti Kiinasta ja Venäjältä adoptoidaan ulkomaille eniten lapsia. (Selman 2009, 32–38.)

Australialainen oikeustieteilijä Kerry O'Halloran on jaotellut adoption taustalla historiallisesti esiintyneet motiivit adoptioijan näkökulmasta kuuteen ryhmään: 1) perintöoikeudellinen, 2), sukulaisuus, 3) velvollisuus/omistautuminen (*allegiance*), 4) lisätövoima, 5) lapsen hyvinvointi ja 6) lapsettomuus. Lainsäädännöllinen lähtökohta uusien perhesuhteiden luomiselle adoption kautta on ollut ensisijaisesti adoptioijan tai adoptioijien tarve saada perillinen. Orvoiksi jääneiden tai vanhempiensa hylkäämien lasten kasvatuksesta ja muusta huolehtimisesta ovat historiallisesti vastanneet epävirallisesti pääsääntöisesti joko sukulaiset tai yhteisö, jossa lapset ovat eläneet. (O'Halloran 2009, 10–13; vrt. O'Shaughnessy 1994, 79–83.)

Perintöoikeudellisen motiivin taustalla on ensisijaisesti se, että omaisuuden siirtyminen tuleville sukupolville on ollut historiallisesti merkittävä oikeudellisen säätelyn osa-alue. Biologiset lapset ovat olleet länsimaisessa oikeuskäytännössä ensisijaisia edunsaajia eräitä testamenttisäädöksiä lukuun ottamatta. Testamentilla muille kuin omille lapsille siirrettyä omaisuutta kohdellaan esimerkiksi Suomen lainsäädännössä verotuksellisesti eri tavalla kuin omille lapsille siirrettyä. Sen sijaan testamentilla suvun ulkopuolelle siirrettyä omaisuutta on kohdeltu sukuun siirretyn kanssa verotuksellisesti yhdenvertaisesti esimerkiksi antiikin Roomassa. Adoption kautta on ollut mahdollista, silloin kun sillä on voitu luoda lainsäädännöllisesti biologiseen sukulaisuuteen verrattavissa oleva perhesuhde, turvata omaisuuden periminen halutulla tavalla.

Sukulaisuusmotiivilla viitataan käytänteisiin, joissa adoptio liittyy lähisukulaisten keskinäisiin suhteisiin. Länsimaisessa kontekstissa tämä tarkoittaa ydinperheen ulkopuolella, mutta biologiseen sukuun kuuluvien toimesta tapahtu-

vaa lasten kasvattamista. Sukulaisuusmotiivi on kuitenkin yhteydessä adoptioon ennen kaikkea kulttuureissa, joissa perhemalliin sisältyy lasten yhteisöllinen kasvattaminen. Esimerkkejä tästä on historiallisesti muun muassa Kiinasta ja Intiasta. Antropologisen tulkinnan mukaan yhteisöllistä kasvatustapaa esiintyy myös Yhdysvaltojen alkuperäisväestöllä ja afroamerikkalaisilla vähemmistöillä. (Benet 1976, 17; Segalen 1986[1981]; kulttuurirelativismista esim. Dorow 2006.)

Velvollisuusmotiivi sisältää perinnöllisen yhteiskunnallisen aseman sekä siihen liittyvien etujen ja vastuiden siirtämisen adoption kautta halutulle henkilölle. Historiallisesti velvollisuuksien siirtäminen on tarkoittanut käytännössä valta-asemaa tai aatelistarvoa (Napp-Peters 1978, 6–7). *Lisätyövoiman hankkimisen* taustamotiivina adoptiota taas esiintyy ennen kaikkea työvoimavaltaisen maataloustuotannon ympärille rakentuneissa yhteisöissä. Jos tilanomistajalla ei ollut riittävästi sopivan ikäisiä lapsia, sukulaisia tai työhön muutoin käytettävissä olevia, sitoutuneita työntekijöitä, adoption avulla voitiin varmistaa työvoiman saatavuus. Adoptio varmisti sen usein paremmin kuin vaikkapa vuokratyöläisten tai muun tilapäisavun käyttö. (Pulma 1987, 164.)

Vanhempien tai vanhemman menettäminen ja aineellisesti tai muutoin heikot kasvuolosuhteet ovat taustalla *lapsen hyvinvoinnille* adoption perusteena. Adoptio on tällaisissa tilanteissa vaihtoehto, jonka katsotaan tarjoavan adoptoitavalle hankalaksi arvioitua tilannetta paremmat lähtökohdat. *Lapsettomuus* motiivina adoptioon tarkoittaa puolestaan sitä, että adoption kautta hankitaan jälkeläinen, jota ei syystä tai toisesta ole mahdollista hankkia perinteisin menetelmin. Tässä mielessä adoptio toimii rinnasteisena ihmisen biologissyntyiseksi katsotulle tarpeelle saada lapsia (ks. Nieminen 1990, 33). Lapsettomuus on nykyisin adoption yleisin taustasy (ks. Parviainen 2003, 48–50).

Adoptoivan motiivit eivät ole ainoa tapa jäsentää adoptiota eivätkä ne ole ainoita ilmiöön kytköksissä olevia vaikuttimia. Motiiveja on myös muilla adoptioon osallistuvilla kuin adoptoivilla: näitä ovat ainakin adoptoitava, lapsensa adoptioon luovuttava ja adoptiota säätelevä toimija (ks. Jaakkola 1997). Adoption erittely motiivien kautta ei välttämättä tavoita sitä, että adoptio on moniulotteinen prosessi, jossa toimijoiden intressit menevät usein päällekkäin. Esimerkiksi adoptoijan ja adoptoitavan etu käyvät usein käytännön tasolla yhteen: lapsi saa perheen ja perhe lapsen. Vastaavasti lapsensa adoptioon antavan ja valtion intressi toteutuvat tällaisessa tapauksessa siinä, että kummankaan ei tarvitse huolehtia adoptoitavasta.

Aviottomiin lapsiin kohdistuvat asenteet, yksinhuoltajien taloudellinen asema, koettu kyvyttömyys huolehtia lapsesta ja erilaiset perhesyyt selittävät ja ovat selittäneet lasten antamista adoptioon luovuttajan näkökulmasta (ks. esim. Rautanen 1972). Valtiolla ja viranomaistoimijoilla voi puolestaan olla perhepoliittisia, kansainvälis-poliittisia, ydinperheen ideaalin määrittelyksi tai vallankäytöksi luokiteltavissa olevia tarkoituksia (Kauppi ja Rautanen 1997, 161–164; Varilo 1992; O’Shaughnessy 1994, 80–81).

Lapsettomuus adoption motiivina kytkee adoption yleisesti lasten hankintaan. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta adoptiota voidaan pitää rinnasteisena

lapsettomuushoidoille, sillä molemmissa lasten hankintaan liittyy virallisesti määritelty, perheen ulkopuolinen toimija. Suomen valtiolla ei ole virallista perhepolitiikkaa, mutta sekä adoptiota että lapsettomuushoitoja subventoidaan Kansaneläkelaitoksen kautta: kansainvälisestä adoptiosta voidaan maksaa kerta-luonteinen korvaus (lapsen kotimaasta riippuen 1900–4500 €) ja sairauden aiheut-taman lapsettomuuden hoidosta saa korvausta. Adoptiolasten vanhempien perhepoliittiset etuudet poikkeavat jonkin verran biologisten lasten vanhempien vastaavista etuuksista (ks. Kela/adoptiotuki ja Kela/hedelmöityshoito).

Ulkomailta adoptointi lasten hankintatapana liittyy myös kansainväliseen politiikkaan. Lapsia adoptoitavaksi luovuttavien maiden tilanne assosioidaan helposti sellaiseksi, etteivät ne halua huolehtia tai kykene huolehtimaan adoptioon tarjolla olevista lapsista itsenäisesti ja lapsia vastaanottavat maat vastaavas-ti sellaisiksi, joissa lapsilla on hyvät kasvuolosuhteet. Poliitiikan tasolla ilmiötä on kuvattu esimerkiksi lasten ryöstöksi, kulttuuri-imperialismiksi ja lähtömaan lastensuojeluongelmien sysäämiseksi ulkovalloille (esim. Marre & Briggs 2009). On myös mainittava, että maat, joissa vallitseva uskonto on islam, eivät aina-kaan virallisesti anna lapsia adoptoitaviksi ulkomaille (ks. Muslim Women’s Shura Council 2011).

Viranomaisten, valtion ja yhteiskunnan kannalta kansainvälistä adoptiota voidaan pitää pohjimmiltaan poliittisena kysymyksenä. Perintöoikeudelliset sei-kat, perhepolitiikka, yhteiskunnalliset tukimuodot ja osallistuminen kansainväli-seen adoptiotoimintaan heijastelevat vallitsevia poliittisia olosuhteita ja valintoja. Lainsäädäntö ja kunkin maan omat käytännöt määrittävät ne puitteet, joissa adoptiolapsia haluavat ja lapsia adoptioon luovuttavat vanhemmat toimivat.

Adoptio Suomessa

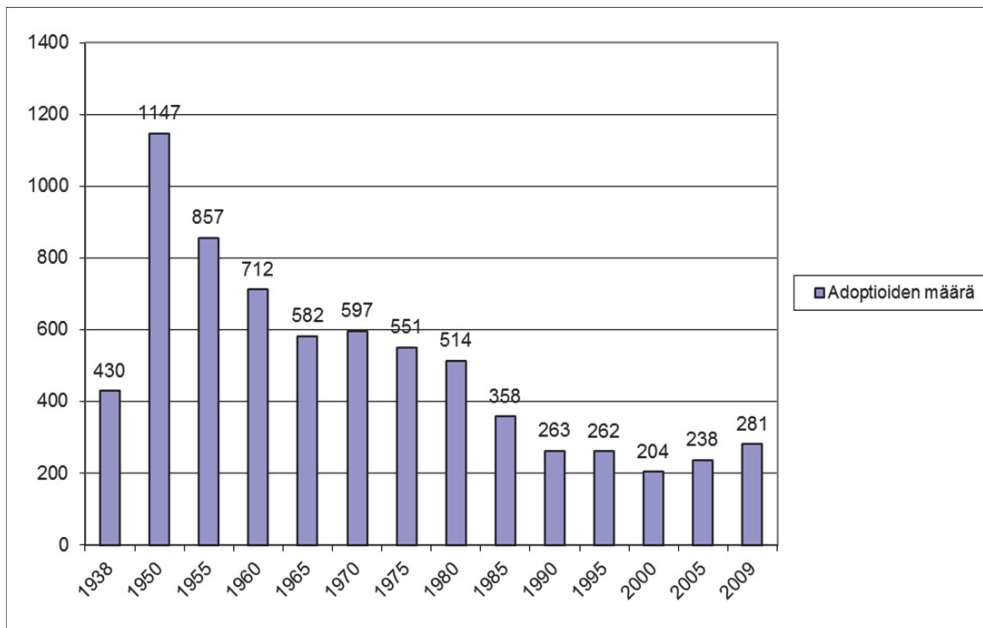
Adoption historia Suomessa alkaa ajasta, jolloin nykyisin maantieteellisesti Suomeksi määritelty alue oli osa Ruotsin valtakuntaa. Tuolloin omistusoikeu-den siirtymistä biologisen suvun ulkopuolella käsiteltiin keskiaikaisten, alku-jaan paikallislousteisten maanlakien yhteydessä. Maanlait, kuten noin vuodelta 1290 peräisin oleva Uplannin laki ja vuoden 1442 Kuningas Kristoferin maalaki, sisälsivät säädöksiä perityn omaisuuden siirtämisestä sukulaisille, mikäli perit-tävällä ei ollut lapsia. Vuoden 1686 testamenttilaki mahdollisti omaisuuden tes-tamenttaamisen henkilölle, johon testamenttaajalla ei ollut sukulaisuussuhdetta. Testamentti ei kuitenkaan saanut vaarantaa mahdollisten biologisten lasten toimeentuloa (ks. Pylkkänen 1995; Ulkuniemi 1978, 50–58).

Augustin Ehrensverd perusti Suomenlinnaan lastenkodin orvoiksi jääneil-le sotilaiden lapsille 1750-luvulla. Suomenlinnan varuskunnan asiakirjoista löy-tyy tältä ajalta asiaa tutkineiden mukaan muutamia merkintöjä adoptioista. Ve-näjän vallan ajalta löytyy lainsäädännöllinen viittaus adoptioon vuoden 1889 rikoslaista, jossa säädettiin rangaistavaksi adoptoidun lapsen esittäminen oma-na (ks. Pulma 1987, 21).

Vuoden 1925 *Laki ottolapsista* (Laki 208/1925) ja saman vuoden *Asetus ottolapsisuhteen purkamisesta tehtävästä ilmoituksesta* (Asetus 209/1925) olivat ensimmäiset Suomessa käyttöön otetut, nimenomaan adoptiota koskevat säädökset. Uusi *Laki ottolapsista* tuli voimaan 1980 (Laki 32/1979). Siinä adoptiota ei ollut enää mahdollisuutta purkaa, eli siinä siirryttiin tyypiltään *heikosta* adoptiosta *vahvaan* adoptioon. (Lainsäädännön muutoksista ks. Jaakkola 1977.) Lainsäädäntöön ei ole vuoteen 2011 mennessä tullut kotimaisten adoptioiden osalta suuria muutoksia, mutta uutta lakia valmistelevan työryhmän mietintö ilmestyi vuonna 2010 (Oikeusministeriö 2011).

Adoptioiden määrästä ennen vuotta 1925 ei ole tietoja. Keskiajan ja 1600-luvun testamenttisäädökset osoittavat kuitenkin olemassaolollaan, että ilmiötä esiintyi niin paljon, että sitä piti säädellä. Vuoden 1889 rikoslain viittaus kertoo myös sen, ettei vieraiden lasten kasvattaminen ollut aivan tavatonta. Adoption yhteys testamenttilainsäädäntöön selittyy osittain sillä, että biologista sukulaissuhdetta on pidetty tärkeänä perimyksessä; toisaalta myös sekä puolisoilla, suvuilla että valtiolla oli usein oma intressinsä perijää vaille jääneen, merkittävän omaisuuden tai aseman suhteen (esim. Nieminen 1975, 3).

Vuodesta 1925 alkaen vuosittain tehtyjen adoptioiden määrästä on mahdollista muodostaa vain summittainen kokonaiskuva (Kauppi ja Rautanen 1997, 60–61). Tilastokeskuksen keräämistä tiedoista voidaan seurata alioikeuksissa vahvistettujen adoptioiden määrän muutoksia vasta vuodesta 1938 alkaen. Tietoihin sisältyvät rekisteröidyt kotimaiset adoptiot, joissa on mukana sekä lasten, aikuisten, sukulaisten että perheiden sisäisiä adoptioita. Adoptioiden määrästä julkaistaan myös väestörekisterin perusteella tehtyä tilastoa, mutta vasta vuodesta 1987 alkaen (SVT: Väestötilastot: Adoptiot). Tiedot alioikeuksien vahvistamista adoptioista vuodelta 1938 sekä vuosilta 1950–2010 viiden vuoden välein on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1 Alioikeuksien vahvistamat adoptiot Suomessa vuosina 1938–2009
Lähde: SVT: Alioikeuksissa ratkaistut siviiliasiat 1938–2009.

Alioikeuksien vahvistamiin lasten adoptioihin sisältyvät sekä vierasadoptiot eli adoptiot, joissa adoptoitavalla ei ole suhdetta adoptioperheeseen, sukulaisadoptiot että ne adoptiot, joissa lapsi on ollut kasvatettavana sijaisperheessä ja on myöhemmin otettu ottolapseksi. Sijaisperhe tai jokin muu erityissuhde on useimmiten taustalla myös aikuisiän adoptioissa: alaikäisen adoptointiin tarvittavaa biologisten vanhempien suostumusta ei näissä tapauksissa ole ollut mahdollista saada. Perheen sisäisiä adoptioita on tehty useimmiten tilanteissa, joissa puolisoilla on lapsia toisen kumppanin kanssa esimerkiksi edellisestä avioliitosta.

Kuviosta 1 nähdään, että alioikeuksissa vahvistettiin 430 adoptiota vuonna 1938. Ottolapsia koskevan lain voimaantulosta oli tuolloin kulunut 13 vuotta, suhteellisen lyhyt aika, mistä voidaan päätellä, että sääntelylle oli tarvetta. Samalla se antaa mahdollisesti osviittaa ilmiön yleisestä suuruusluokasta ennen lain voimaantuloa. Adoption yleisyyttä 1800–1900-luvuilla koskevaa tutkimustietoa ei kuitenkaan ole.

Kauppi ja Rautanen (1997, 60) arvioivat adoptioiden määrän lisääntyneen hitaasti 1920-luvulla, sitä mukaa kun vuoden 1925 laki ja adoptiokäytännöt tulivat tunnetuiksi. Lainsäädännöllä saattoikin tätä ajatusta mukaillen olla ottolapsilain tapauksessa kaksisuuntainen vaikutus: yhtäältä ilmiö saattoi olla niin laaja, että sitä oli tarpeellista säädellä, ja toisaalta laki antoi viestin siitä, että adoptio oli mahdollinen vaihtoehto. Ensimmäinen vaikutussuunta on todennäköisesti jälkimmäistä voimakkaampi, sillä adoptio ei ollut lakia säädettäessä ideana uusi.

Vuoden 1925 ottolapsilaki voidaan nähdä myös ilmentymänä laajemmasta, 1800-luvulla vahvistuneesta filantrooppisesta, ihmisläheisyyttä ja hyväntekeväisyyttä painottavasta ajattelusta ja lainsäädännön yleiseurooppalaisesta kehityksestä Suomessa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että esimerkiksi Ruotsin ensimmäinen ottolapsilaki on vuodelta 1917 (Lindgren 2006, 15). Filantrooppiseen suuntaukseen voidaan katsoa liittyvän myös se, että adoptioita tehtiin Suomessa käytännössä sekä sosiaaliviranomaisten että yksityisen yhdistyksen, Koteja Kodittomille Lapsille ry:n (vuodesta 1944 Pelastakaa Lapset ry) kautta.

Adoptioiden suuri määrä vuonna 1950 herättää kuviossa 1 huomiota. Poikkeuksellinen luku liittyy monella tapaa sodan jälkeiseen tilanteeseen: esimerkiksi lapsia, joiden isä oli kuollut ja joista sukulaiset tai äiti eivät pystyneet huolehtimaan, oli poikkeuksellisen paljon. 1960- ja 1970-luvuilla alioikeuksissa vahvistettujen adoptioiden määrä oli vuositasolla melko vakiintunut, mutta on huomattava, että se oli korkeampi kuin sotaa edeltävänä vuonna 1938. Adoptioiden purkamiset eivät olleet kovin yleisiä, mutta tarkkoja tietoja ei ole (Kauppi ja Rautanen 1997, 158). Vuoden 1980 jälkeen määrä väheni 2000-luvun alkuun saakka. 2000-luvulla alioikeuksien vahvistamien adoptioiden määrässä on tapahtunut jonkin verran kasvua.

Vuoden 1980 ottolapsilain vaikutus alioikeuksissa vahvistettujen adoptioiden määrään näyttää olleen sinällään vähäinen. Väestörekisteriin perustuvien tilastotietojen kautta on arvioitu, että jonkin verran vanhan lain mukaisia adoptioita vahvistettiin uuden lain mukaisiksi ja että sijaislasten adoptiot lisääntyivät. Kotimaisten adoptioiden määrän väheneminen selittyy lainmuutosten sijaan adoptioon tarjolla olevien lasten määrän vähenemisellä ja siihen liittyvillä taustatekijöillä. Näitä ovat muun muassa sosiaaliturvan ja yksinhuoltajien aseman paraneminen sekä ehkäisymenetelmien kehittymisen ja aborttilainsäädännön vaikutukset syntyvyyteen. (Parviainen 2003, 30.) Kuviossa 1 näkyvä muutos kuvastaa lähinnä yleistä trendiä.

Alioikeuksien vahvistamista adoptioista oli 1960-luvulla vierasadoptioita noin puolet. 1990- ja 2000-luvuilla vierasadoptioita tehtiin vuosittain noin 50, eli niiden osuus alioikeuksissa vahvistettavista adoptioista oli laskenut neljännekseen (Parviainen 2003, 31–32; Oikeusministeriö 2010, 24). Alioikeuksien vahvistamien adoptioiden lisääntyminen aiempaan verrattuna 2000-luvun lopulla johtuneen muiden adoptiotyyppien kuin vierasadoptioiden yleistymisestä: parisuhteiden monimuotoistuksessa esimerkiksi kysymys kumppanin lasten adoptioimisesta on aiempaa ajankohtaisempi.

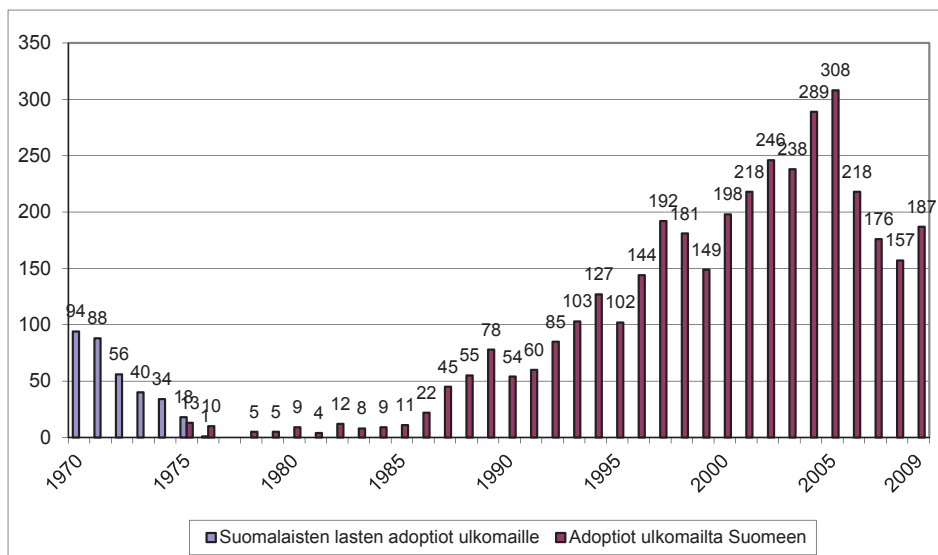
Vierasadoptioista 80 prosentissa lapsi oli alle 1-vuotias 1980-luvun alkuun saakka. 1980-luvun lopulla alle 1-vuotiaiden osuus oli noin 60 prosenttia, eli adoptoitujen lasten ikä nousi (Kauppi ja Rautanen 1997, 158–160; Parviainen 2003, 40). Aikuisia on adoptoitu vuosina 2005–2009 noin 70 vuodessa (Oikeusministeriö 2010, 25).

Kansainväliset adoptiot Suomessa

Suomessa säädettiin vuonna 1929 *Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista*, jonka pohjalta suomalaisen lapsen adoptointi tai lapsen adoptointi Suomeen oli mahdollista Oikeusministeriön luvalla (Laki 208/1925; Asetus 209/1925; Laki 379/1929). Lain voidaan katsoa periaatteessa merkinneen virallisesti säädellyn kansainvälisen adoptiotoiminnan alkamista Suomessa. Varsinaiset kansainvälisiä adoptioita koskevat säädökset tulivat lainsäädäntöön vuoden 1985 ottolapsilaissa (Laki 153/1985; Asetus 154/1985; Asetus 155/1985).

Suomesta toisen maailmansodan aikana Ruotsiin tehtyjen lastensiirtojen yhteydessä tapahtui adoptioita, mutta ne eivät varsinaisesti olleet siirtojen taustasy. Sotalapsikysymystä on tarkastellut esimerkiksi Kaven (2010). Muista Pohjoismaista poiketen Suomeen ei ennen 1970-lukua adoptoitu lapsia systemaattisesti ulkomailta, vaan päinvastoin: Suomi oli 1970-luvun puoliväliin saakka maa, josta lapsia annettiin adoptoitavaksi ulkomaille. Adoptioita tehtiin tuolloin pääasiassa muihin Pohjoismaihin; muutamia lapsia adoptoitiin myös esimerkiksi Ranskaan ja Yhdysvaltoihin.

1970-luvun puolivälin jälkeen adoptioiden suunta kääntyi päinvastaiseksi, eli lapsia alettiin adoptoida ulkomailta Suomeen (Rautanen 1975, 16). Ruotsalaisessa adoptiotutkimuksessa ei mainita Suomea lasten lähtömaana 1970-luvulla, mutta Suomen tilastojen tavoin myös Ruotsin adoptiotilastot ovat puutteellisia (Lindgren 2010, 33–47, 115). Tiedot Suomessa vuosina 1970–2009 tehdyistä kansainvälisistä adoptioista on koottu kuvioon 2.

KUVIO 2 Kansainväliset adoptiot Suomessa vuosina 1970–2009
Lähteet: Parviainen 2003, 30, 32; Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnan toimintakertomukset 1985–2010.

Lasten adoptointi Suomesta ulkomaille loppui, sillä sitä ei pidetty enää 1970-luvulla toivottavana monista eri syistä. Lainsäädäntöön liittyvänä tekijänä voidaan mainita esimerkiksi adoptiota ja lasten oikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset, kuten vuoden 1964 *Haagin adoptiokonventio* ja vuoden 1967 *Euroopan Neuvoston Adoptiokonventio*, jotka muuttivat suhtautumista adoptioon ja lasten oikeuksiin yleisellä ja myöhemmin kansallisen lainsäädännön tasolla. Suomessa vuonna 1980 käyttöön otettu vahva adoptio oli osa tätä prosessia. Osittain taustalla oli myös kansainvälinen politiikka, jossa Suomi pyrki profiloitumaan kehittyneenä maana: linjaan ei sopinut mielikuva siitä, että lapsia luovutettiin adoptoitavaksi ulkomaille köyhät tai kehittymättömät maat. Viranomaiset pyrkivät myös vaikuttamaan toiminnan loppumiseen. (Kauppi ja Rautanen 1997, 203–205.)

Ulkomailta Suomeen vuosittain adoptoitujen lasten määrä alkoi kasvaa vuoden 1985 ottolapsilain jälkeen. Laki määritteli eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet sekä adoptiota koskevat käytänteet, mikä mahdollisti adoptioiden yleistymisen. Adoptiokentällä jo aiemmin mukana olleet toimijat, Pelastakaa Lapset ry ja Interpedia ry, saivat suoraan laissa määritellyn luvan toimia adoptiopalvelun tarjoajina, eli laki sovitettiin tietyssä mielessä adoptiotoiminnassa vallitsevaan tilanteeseen. Oikeuden adoptioiden järjestämiseen sai myös Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, mutta sen kautta toteutettiin ensimmäinen adoptio vasta vuonna 1990 (Peltoniemi-Ojala 1999, 28). Lasten adoptointi ulkomailta Suomeen näyttää olleen yhteydessä ensisijaisesti kotimaisen adoptiotoiminnan vähenemiseen (Parviainen 2003).

Adoptioita ulkomailta Suomeen tehtiin eniten vuosina 2001–2006, yli 200 vuodessa. Kolmena viimeisenä kuvioon 2 sisällytettynä vuotena määrä oli vuosittain alle 200. Kaikkia tapauksia ei kuviossa näy, sillä Suomen kansainvälisen lapseksiottamisasioiden lautakunnan tilastoihin ei sisälly jossakin toisessa maassa kyseisen maan lainsäädännön mukaan tehtyjä yksityisiä adoptioita. Kaikkiaan lapsia on vuoden 1985 ottolapsilain voimaantulon jälkeen adoptoitu ulkomailta Suomeen noin 3600. Kansainvälisissä adoptioissa lapset ovat keskimäärin vanhempia kuin kotimaisissa. Vuosina 1985–2000 alle 1-vuotiaiden osuus adoptoiduista oli noin 25 prosenttia (Parviainen 2003, 41).

Tilaston ulkopuolisia, yksityisten tekemiä adoptioita on Oikeusministeriön vuoden 2010 mietinnön mukaan vahvistettu viime vuosina Helsingin hovioikeudessa vuosittain noin 10. Yksityisissä adoptioissa on voinut olla kyse joko ulkomailta syntyneistä inhimillisistä käytännön tilanteista tai tietoisesta pyrkimyksestä ohittaa adoptiolainsäädännön ja -järjestelmän mukainen, usein vuosia kestävä prosessi. (Oikeusministeriö 2010, 22–23.)

Yksityisiä adoptioita on pidetty ongelmallisina paitsi tilastoinnin, myös adoption osapuolten oikeusturvan kannalta. Virallisten kanavien ohi adoptoidun asema voi muodostua vaikeaksi sellaisessa tilanteessa, jossa adoptoiva tai adoptoivat eivät syystä tai toisesta eivät enää haluakaan huolehtia hänestä. Oikeusturvaan liittyviä periaatteellisia kysymyksiä on pyritty ratkaisemaan, kuten edellä esitetty, 1960-luvulta saakka. Nykyiseen lainsäädäntöön sisällytetty, Suomen ratifioima *Haagin yleissopimus lasten suojelusta ja yhteistyöstä kansain-*

välisissä lapseksiottamisasioissa edellyttää adoptioiden toteuttamista viranomais-ten välityksellä (ks. Marre & Briggs 2009).

Adoptioprosessin kesto on Suomessa viime vuosina pidentynyt lakitekni-ten syiden ohella siksi, että lapsia luovutetaan kansainvälisesti adoptoitavaksi aiempaa vähemmän. Syitä adoptioon tarjolla olevien lasten määrän vähenemi-seen ovat esimerkiksi yleinen elintason nousu ja Suomessa 1970-luvulla tapah-tuneita muutoksia vastaavat muutokset maissa, joista lapsia on adoptoitu. Suomen edellyttämän viranomaisyhteistyön käytännön toteutus voi myös omalta osaltaan olla lasten saatavuuteen vaikuttava tekijä: Suomi on maailman mittakaavassa varsin pieni toimija adoptiossa eikä viranomaisyhteistyön raken-taminen erikseen joidenkin kymmenien adoptioiden vuoksi ole ollut lapsia luo-vuttavan maan näkökulmasta välttämättä tarkoituksenmukaista.

Adoptio ja lastensuojelu

Adoption keskeisimpänä kytköksenä lastensuojeluun voidaan pitää sitä, että adoptoitavat lapset, lapsensa adoptioon luovuttavat ja viranomaistoimijat ovat historiallisesti olleet mukana sekä adoptioissa että lastensuojelussa varsin pit-källe samoista lähtökohdista. Keskeisimmät erot ovat siinä, että adoptiossa on mukana neljäs toimija, adoptoija, ja adoptio muuttaa lapsen perhesuhteita.

Suomessa sijaisperheisiin tehtävät adoptiot ovat olleet lähtökohtaisesti ko-timaisen adoption ja lastensuojelun selkeä käytännön yhtymäkohta. Lapset on näissä tapauksissa otettu usein ensin huostaan, minkä jälkeen on päädytty adoptioon. Tässä yhteydessä on ehkä paikallaan korostaa, että adoptioissa ei lastensuojelusta poiketen ole ainakaan Suomessa sovellettu pakkokeinoja lu-kuun ottamatta tilanteita, joissa lapsen yhteys vanhempiinsa on käytännössä kokonaan katkennut. Adoptioon on pääsääntöisesti vaadittu lapsen molempien vanhempien tai ainakin äidin suostumus. (Ks. Laki 208/1925; Laki 153/1985; Gottberg 2005, 234.)

Lastensuojelun huostaanottojen taustalla olivat Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla yleisimmin orpous ja vanhempien ”kelvottomuus”. Jälkimmäisestä syystä otettiin huostaan erityisesti avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia. Toisen maailmansodan jälkeen, vuonna 1946, vanhempien kuolema ja lapsen hylkääminen olivat molemmat huostaanoton syynä yli viidenneksessä tapauk-sista. Yleisimpinä perusteina vuosina 1950–1975 olivat vanhempien kasvatus-kyvyn puute ja vanhempien sairaus, vuonna 1980 vanhempien päihteiden käyt-tö (Pulma 1987, 176–177, 218). Tämän jälkeen tehdyissä huostaanotoissa huos-taanottoperusteeksi on useimmiten kirjattu riittämätön vanhemmuus tai päih-teiden käyttö, mutta useimmissa tapauksissa syitä huostaanottoon on ollut use-ampia kuin yksi (Muuri 1993; Heino 2010, 63–64).

Lasten huostaanottoa koskeva laki, jonka mukaan lapsen holhous voitiin siirtää huostaanottopäätöksellä kunnalle, tuli voimaan vuonna 1936 (Laki 52/1936). Kattava kokonaisuudistus ajoittui vuoteen 1983 (Laki 683/1983). Jäl-

kimmäisen uudistuksen yhteydessä voidaan nähdä muutos lastensuojelun perusparadigmassa, sillä siinä painotettiin lasten oikeutta suojeluun aiemman yhteiskunnan ja moraalisen suojeluun rakentuvan lainsäädännön sijaan (ks. esim. Harrikari 2006).

Suojelun lähtökohdaksi nostettiin vuoden 1983 laissa tarkemmin määrittelämätön ajatus lapsen edusta. Lakiin on tehty myöhemmin muutoksia, joiden pääasiallinen sisältö on liittynyt yhtäältä lapsen oikeusaseman parantamiseen ja toisaalta huostaanottokäytänteiden tarkentamiseen. Vuoden 1984 *Euroopan ihmisoikeussopimukseen* liittyvät säännökset olivat osaltaan vaikuttamassa ensin mainittuihin muutoksiin. (Nieminen 1993, 31-32.)

Suomen vuoden 1925 ottolapsilain mukaan adoptio oli mahdollista purkaa ottolapsen tultua täysi-ikäiseksi joko hänen itsensä tai vanhempien aloitteesta keskinäisellä sopimuksella. Purkaminen oli mahdollista myös, mikäli ottovanhemmat kohtelivat lasta huonosti tai jos vanhemmat tai lapsi ”viettivät pahantapaista tai rikollista elämää”. Ottovanhemmalta edellytettiin laissa 25 vuoden ikää sekä ottolapsen kannalta sopivia henkilökohtaisia ominaisuuksia ja olosuhteita, joita ei erikseen määritely. (Laki 208/1925.)

Lasten sopivuutta ottolapsiksi arvioitiin käytännössä 1960-luvun alkuun saakka: Kauppi ja Rautanen toteavat, että noin sata lasta jäi 1950-luvulla yhtenä vuonna adoptioimatta ainakin osittain tästä syystä. Samaan aikaan sosiaalinen asema ja varallisuus olivat Pelastakaa Lapset ry:n kautta tehdyissä adoptioissa ainoat adoptiovanhempien sopivuutta mittaavat kriteerit (Kauppi ja Rautanen 1997, 158, 163, 165).

Vuoden 1980 ottolapsilaissa siirryttiin heikosta vahvaan adoptioon ja adoption periaatteelliseksi lähtökohdaksi tuli lastensuojelulain tavoin lapsen etu. Vuoden 1985 laissa (Laki 153/1985) puolestaan säädettiin pakollisesta ottolapsineuvonnasta: sitä on lain mukaan annettava sekä Suomessa että ulkomailla tapahtuvissa alle 18-vuotiaan lapsen adoptioissa. Neuvontaan liittyviä säädöksiä on lisätty ja tarkennettu vuoden 1985 jälkeen (Asetus 508/1997).

Vuoden 1983 lastensuojelulakiin sisältyi aiemmasta lainsäädännöstä poiketen huostaan otetun lapsen oikeus tavata vanhempiaan (Harrikari 2006; Nieminen 1990, 33). Kauppi ja Rautanen esittävät, että lapsen tapaamisoikeus merkitsi käytännössä vanhempien tapaamisoikeutta ja huostaanottoja koskevat valitukset eri oikeusasteisiin lisääntyivät. Tällä oli vaikutusta perheiden halukkuuteen ottaa sijaislapsia, sillä sijaisperheet eivät usein halunneet olla biologisten vanhempien kanssa tekemisissä. Perhesijoituksiin tarjolla olevien paikkojen määrän väheneminen oli kuitenkin alkanut jo aiemmin. Lasta haluavat perheet halusivat 1970-luvulta lähtien ensisijaisesti adoptoida. (Kauppi ja Rautanen 1997, 168-170.)

Lastensuojelun ja adoption yhteys tulee esiin myös siinä, että adoptiossa on pyritty sijoittamaan vauvaikäisiä tai hyvin nuoria lapsia. Lastensuojelutoimenpiteiden lisääntyminen 1990-luvulta alkaen erityisesti lyhytaikaisten, tahdonvastaisten ja yli 15-vuotiaiden sijoitusten osalta ei ole sopinut kovin hyvin adoptioiden lähtökohtiin (ks. Heino 2010). Lasten ikä adoptioissa nousi pääosin siitä syystä, ettei nuoria lapsia ollut enää saatavissa adoptoitaviksi.

Tuori tulkitsee vuoden 1936 lastensuojelulakiin sisältyneen lastensuojelunäkökulman lisäksi ajatuksen yhteiskunnan ja moraalien suojelusta, sillä huostaanotto leimasi tietynlaiset vanhemmat yhteiskunnan kannalta ”arveluttaviksi” (Tuori 1995, 376–377; ks. Harrikari 2006, 262–263). Vanhassa ottolapsilaissa suhtauduttiin lapsiin vastaavalla tavalla: yhteiskuntaa ja moraalitavoitettiin suojella purkamalla ”pahantapaisten” lapsen adoptio. Tämänkaltaisen suhtautuminen näyttää edellä esitetyn perusteella näkyneen adoptio toiminnassa myös käytännössä.

Uudessa, vuoden 1980 ottolapsilaissa ja uudessa lastensuojelulaissa asetelma muuttui periaatteellisella tasolla lapsen edun käsitteen käyttöönoton myötä. Huostaanottoja koskevien tietojen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että vaikka lainsäädännön ohjaava periaate on muuttunut, huostaanotettujen ja mahdollisesti myös kotimaisten adoptiolasten vanhemmat ovat historiallisesti tarkasteltuna samassa tilanteessa kuin vanhan lainsäädännön voimassaoloaikana.

Viranomaisten ohjausta korostava tendenssi on havaittavissa vuoden 1985 adoptiolaisissa kansainvälisissä adoptioissa selvemmin kuin kotimaisissa. Ottolapsineuvonnan ohella määräykset kansainvälisestä lapseksiottamispalvelusta, jonka tehtäviin kuuluvat käytännön lupa-, maksu- ja ilmoitusasiat, sekä erillisen valvontaviranomaisen (kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta) asettaminen, ilmentävät ehkä tätä.

Kansainväliseen adoptioon tarjolla olevien lasten määrän vähentyessä 2000-luvun lopulla viranomaistoiminnan merkitys on mahdollisesti korostunut entisestään. Tätä muutosta ei voi ehkä tulkita ainakaan yksistään lainsäädännöstä johtuvaksi. Kansainvälisissä adoptioissa viranomaisten rooli on korostuneempi kuin kotimaisissa, sillä virallista tietä tehdyissä adoptioissa on huomioitu sekä lapsia luovuttavan maan lainsäädäntö että käytänteet ja adoptiota säätelevät kansainväliset sopimukset.

Adoptioihin 1960-luvun alkuun saakka liittynyt lasten soveltavuuden arviointi oli mahdollisesti yhtenä taustatekijänä suomalaisten lasten adoptioissa ulkomaille. Suomesta ei löytynyt kaikille adoptioon tarjotuille lapsille adoptiojää ja sijaisperheistä oli pulaa, jolloin lasten luovuttaminen ulkomaille, joissa adoptio perheitä oli tarjolla, oli näille lapsille kotimaisen laitoshoidon vaihtoehto. Päätelmä on kuitenkin epävarma, sillä asiaa ei ole tutkittu. Ulkomailta Suomeen on vastaavasti tarjottu adoptoitavaksi suhteellisen paljon lapsia, joilla on jokin vamma tai jotka ovat suhteellisen iäkkäitä, joten selitysmallia ei ehkä voi sulkea kokonaan pois. (ks. Parviainen 2003, 41–42.)

Suomeen tehtyjen kansainvälisten adoptioiden lastensuojelullinen luonne näkyy selvimmän lapsia luovuttavien maiden tilanteessa: lapsia adoptoidaan pääosin maista, joiden taloudellisen-sosiaalinen tilanne on Suomea heikompaa ja joiden omat lastensuojelujärjestelmät eivät ole länsimaisesta näkökulmasta riittäviä vaikeassa asemassa olevista lapsista huolehtimiseen. Voidaan ehkä olettaa, että adoptioon tarjolla olevien lasten ja heidän vanhempiansa taustalla on samoja tekijöitä kuin Suomen huostaanotoissa.

Edellytyksenä kansainvälisille adoptioille on toki myös se, että lapsia ollaan valmiita luovuttamaan adoptoitaviksi: esimerkiksi Venäjältä, josta adoptoi-

tiin Suomeen suhteellisen paljon lapsia 1990-luvulla, ei enää 2000-luvulla ole annettu vastaavaa määrää lapsia adoptoitavaksi. Maat, joissa islam on valtionuskontona, eivät anna lapsia kansainväliseen adoptioon lainkaan.

Oikeusministeriön vuonna 2010 julkistamassa mietinnössä esitettiin avointa adoptiota uutena toimintamallina suomalaiseen adoptiojärjestelmään. Avoimessa adoptiossa lapsen oikeusasema muuttuu biologista lasta vastaavaksi, mutta menettelyyn liittyy lastensuojelun perhesijoituksissa noudatettuja käytäntöjä vastaavalla tavalla yhteydenpito biologiseen perheeseen. Käytännössä adoptiolapsilla on ollut yhteydenpitomahdollisuus jo 1970-luvulta alkaen, mutta toimintaa koskevaa viranomaissätelyä vastaava laki tuli voimaan vasta keuhällä 2012. (Adoptiolaki 22/2012; Kauppi ja Rautanen 1997, 162–164; Oikeusministeriö 2010.)

Avointa adoptiota koskevan ehdotuksen taustalla voidaan nähdä ensisijaisesti tarve ratkaista kotimaan lastensuojeluun liittyviä, ongelmallisiksi koettuja kysymyksiä – lapsia on ollut vaikea sijoittaa ensisijaisena pidettyyn perhehoitoon ja sijoitusten tarve on tilastojen valossa kasvanut. Taustalla voi välillisesti olla mahdollisesti myös kansainvälisten adoptioiden määrän ennakoitu väheneminen tulevaisuudessa ja ehkä myös tarve vähentää lastensuojelutoimenpiteiden aiheuttamia kustannuksia. Ne siirtyisivät adoption kautta viranomais-toimijoilta adoptiovanhemmille.

Uusi adoptiolaki ei käytännössä tuo suurta muutosta adoptiotoiminnan nykytilanteeseen eikä adoption mahdollisesti liittyvä yhteiskunnallisen kontrollin vivahte ole tätä myötä katoamassa viranomaistoiminnasta. Huomionarvoista on, että vieraiden lasten, perheen sisäisten ja aikuisten adoptioiden sisältymisen saman adoptiolainsäädännön alle nähtiin ongelmallisena jo 1970-luvulla ja niitä varten ehdotettiin erillistä lainsäädäntöä. (Jaakkola 1977, 45.) Uusi laki on kuitenkin tarkempi ja seikkaperäisempi kuin aiempi lainsäädäntö, mikä on osapuolten oikeusturvaa parantava muutos.

Yhteenveto

Artikkelissa on luotu yleiskuva suomalaisen adoptiotoiminnan historiasta tarkastelemalla sitä erillisenä ilmiönä ja suhteessa lastensuojelussa tapahtuneisiin muutoksiin. Tarkastelu on rakennettu lainsäädännön, tilastojen sekä lastensuojelun historiaan liittyvän tutkimuksen kautta.

Tarkastelun perusteella adoptio on ollut pienenä, mutta olemassa olevana ilmiönä osa suomalaista yhteiskuntaa keskiajalta saakka. Adoptioiden määrä nousi vuositasolla useisiin satoihin ensimmäisen, vuonna 1925 säädetyn, varsinaisesti adoptiota koskevan lain myötä. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen adoptioita tehtiin paljon. Tehtyjen adoptioiden määrä alkoi laskea 1970-luvulla adoptiolainsäädännön ja lainsäädännön taustalla vaikuttavien yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Tässä vaiheessa Suomessa alettiin adoptoida lapsia ulkomailta.

1970-luvulla lasten adoptointiin ulkomailta liittyi aiempaa selvemmin poliittinen ulottuvuus: yhtäältä Suomi pyrki identifioitumaan kansainvälisessä yhteistyössä länsimaana ja toisaalta yhteiskunnallinen tilanne enemmän tai vähemmän mahdollisti Suomen muutoksen lapsia luovuttavasta maasta lapsia vastaanottavaksi maaksi. Samalla adoptioissa alkoivat korostua kansainväliseen yhteistyöhön ja säätelyyn liittyvät globaalit ja poliittiset vuorovaikutus- ja riippuvuussuhteet.

Lastensuojelun ja adoption yhteys tulee selkeimmin esiin perhehoitoon sijoitettujen lasten adoptioissa. Lastensuojeluun liittyvän lainsäädännön ja adoptiolainsäädännön yhteydet sen sijaan ovat tarkastelun perusteella selkeästi nähtävissä: samoja periaatteita on löydettävissä sekä adoptio- että lastensuojelulainsäädännön taustalla. Adoptiolainsäädännössä näiden periaatteiden voidaan katsoa esiintyvän ennen lastensuojelulainsäädäntöä, sillä merkittävimmät adoptiolain uudistukset tehtiin ennen vastaavia periaatteita sisältäviä lastensuojelulain uudistuksia.

Adoption moniulotteisuus tulee esiin sen tilastollis-historiallisessa tarkastelussa. Adoptioon myötävaikuttavien tekijöiden laajuus tekee haasteelliseksi hahmottaa siihen mahdollisesti oleellisestikin vaikuttavia tekijöitä kokonaisuutena. Artikkelissa on tästä syytä pitäydytty yleisessä tarkastelussa, mikä ei kuitenkaan merkitse sitä, että adoptio ja tarkastellut historialliset taustatekijät olisivat tulleet kattavasti läpikäytyiksi.

Adoption ja lastensuojelun muutoksista voidaan huomata, että lainsäädäntö heijastelee sekä aikaansa että ympäröiviä olosuhteita. Adoptioita todennäköisesti tehdään tulevaisuudessakin, mutta on hyvin mahdollista, että adoptioissa suuntaus kääntyy lakiuudistusten ja lapsia adoptioon luovuttavien maiden tilanteen muutosten myötä kansainvälisestä kotimaiseksi. Mielenkiintoista voisi olla tässä ajassa pohtia myös sitä, mistä mahdollisesti lisääntyvä viranomaisvalvonta adoptioissa ja laajemmin koko lastensuojelussa voisi johtua.

LÄHTEET

- Adoptiolaki 22/2012.
- Benet, M. K. (1976). *The Character of Adoption*: London, The Free Press.
- Bridge, C. & Swindells, H. (2003). *Adoption – The Modern Law*: Bristol, Family Law 2003. Jordan Publishing.
- Carp, W. E. (2004). (Eds.). *Adoption in America. Historical Perspectives*: University of Michigan Press.
- Dorow, S. K. (2006). *Transnational Adoption. A Cultural Economy of Race, Gender and Kinship*: New York University Press.
- Gottberg, E. (2005). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Heino, T. (2008). Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa B. Marjatta (2009) (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*, 52–75: Helsinki, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Harrikari, T. (2004). Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä: Helsinki, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 48.
- Harrikari, T. (2006). Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.). *Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*: Helsinki. OPTL:n julkaisuja 221/ Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 66 / Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33, 249–279.
- Häggman, K. (1994). *Perheen vuosisata, perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*: Helsinki, Historiallisia tutkimuksia 179.
- Jaakkola, R. (1977). *Ottolapsitutkimus*. Helsinki, Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 7/1977. Oikeusministeriö.
- Kansaneläkelaitos (Kela): www.kela.fi
- Kauppi, M. & Rautanen, E. (1997). *Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö*: Helsinki, Pelastakaa Lapset ry.
- Kaven, P. (2010). *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Helsingin yliopisto, Suomen ja Pohjoismaiden historian laitos.
- Lindgren, C. (2006). *En riktig familj. Adoption, föräldrarskap och barnens bästa 1917-1975*. Stockholm, Carlsson Bokförlag.
- Lindgren, C. (2010). *Internationell adoption i Sverige. Politik och praktik från sextiotil till nittiotil*: Stockholm, Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor (MIA).
- Marre, D. & Briggs, L. (2009) (Eds.) *International Adoption. Global Inequalities and the Circulation of Children*: New York University Press.
- Muslim Women's Shura Council (2011). *Adoption and the Care of Orphan Children. Islam and the Best Interest of the Child*. August.
- Muuri, A. (1993). *Lastensuojelu 1987, 1991*. Helsinki, Stakes: Sosiaaliturva: 1.
- Napp-Peters A. (1978). *Adoption – Das alleinstehende Kind und Seine Familien*: Neuviend und Darmstadt, Luchterhand Verlag.

- Nieminen, K. (1975). *Adoptiojärjestelmät*: Helsinki, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Nieminen, L. (1990). *Lasten perusoikeudet*: Helsinki, Lakimiesliiton kustannus.
- O'Halloran, K. (2009). *The Politics of Adoption. International Perspectives on Law, Policy and Practice* (2nd ed.): Springer.
- Oikeusministeriö (2011). *Adoptiolainsäädännön uudistaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 84/201*: Helsinki, Oikeusministeriö.
- O'Shaughnessy, P. (1994). *Adoption, Social Work and Social Theory: Making the Connections*: Gateshead, Avebury Ashgate Publishing Ltd./ Ashgate Publishing Company.
- Parviainen, H. (2003). *Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000*: Helsinki, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen sarja E15/2003. Väestöliitto.
- Peltoniemi-Ojala, M. (1999). *Oma lapsi – vihdoinkin*. Helsinki, Pelastakaa lapset ry.
- Pulma, P. & Turpeinen, O. (1987). *Suomen lastensuojelun historia*. Kouvola, Lastensuojelun keskusliitto.
- Pylkkänen, A. (1995). *Substitute Children and Adoption in Finnish Legal History*. *Scandinavian Journal of History* 20 (2), 129–140.
- Rautanen, E. (1972). *Avioton äiti ja adoptiopäätös*. Helsinki, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 20.
- Segalen, M. (1981). *Historical Anthropology of the Family*. Cambridge University Press (*Sociologie de la famille*, Armand Colin Editeur 1981).
- Selman, P. (2009). *The Rise and Fall of Intercountry Adoption in the 21st Century*. *International Social Work*, 52 (5), 575–594.
- Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. *Toimintakertomukset 1985–2009*.
- SVT: *Alioikeuksissa ratkaistut siviiliasiat 1938–2009*.
- SVT: *Köyhäinhoitotilastot 1920–1936*.
- SVT: *Lasten huostaanotot 1991–2009*
- SVT: *Sosiaalihuoltotilastot 1937–1983*.
- Tuori, K. (1995). *Sosiaalioikeus*: Helsinki, WSOY.
- Ulkuniemi, M. (1978). *Kuningas Kristoferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi*. *Proceedings of the Vaasa School of Economics*. Reprint Seires N:o 19. *Philology* 5. Vaasa 1978.
- Varilo, E. (1993). *Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina*: Helsinki, *Monographs of Psychiatria Fennica* no. 18.

TUNTEET ADOPTIONEUVONNASSA

Pia Eriksson

Johdanto

Perheen perustamista ja lapsen saantia pidetään yhteiskunnassamme perheen yksityisenä asiana. Kun perhe toivoo lasta perheeseensä adoption kautta, vanhemmaksi tuleminen tapahtuu julkisessa tilassa, jossa adoptioperhe luodaan eri institutionalisoitujen käytäntöjen kautta. *Adoptioprosessi* on julkisen ja yksityisen välinen leikkauspinta, jossa lapsen ja adoptiovanhemmat yhdistää viranomaisohjattu prosessi. Prosessia säätelevät kansainvälisessä adoptiossa lait, kansainväliset sopimukset sekä vastaanottajamaan ja luovuttavan maan käytännöt. Adoptioprosessi on siten yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti määritelty institutionaalinen konteksti, jossa adoptiota toivova henkilö kohtaa asiakkaan roolissa sosiaalityöntekijöitä ja muita adoptiotyön ammattilaisia.

Samalla on kuitenkin kyse hyvin henkilökohtaisesta vanhemmaksi kasvamisen prosessista, johon liittyy paljon tunteita. Adoptioprosessin aikaisia kokemuksiaan adoptiohakijat kuvailevat tunteiden vuoristoratana, johon sisältyy toisten armoilla oleminen, voimattomuuden ja jatkuvan odotuksen tunne sekä epävarmuus (Daniluk & Hurtig-Mitchell 2003; Eriksson 2009; Greil, Slauson-Blevins & McQuillan 2010; Högbäck 2008; Sandelowski 1991).

Ennen adoptiota lasta toivovan henkilön tai pariskunnan soveltuvuutta arvioidaan samanaikaisesti, kun heitä valmennetaan adoptiovanhemmuuteen. Yhteiskunta on ottanut itselleen oikeuden arvioida perhettä perustavien vanhemmuuspotentiaalia sellaisessa perheenperustamisessa, jossa käytetään keinovusteista hedelmöitystä tai adoptiota ja jossa biogeneettinen side puuttuu täysin tai osittain. Perusteluna tällaiselle perheen sisäisiin asioihin tunkeutumiselle on lapsen edun ensisijaisuus ja yhteiskunnan vastuu lapsesta (Lind 2008). Julkisen vallan tulo perheen yksityiselle alueelle sosiaalityön interventiona on yleisesti hyväksyttyä ja oikeutettua, mikäli perheessä on lapsi, jota kohdellaan

kaltoin (Hämäläinen 2011). Adoptiossa tämä tapahtuu ennaltaehkäisevän arvi-
on muodossa ja voi olla vaikeammin hyväksyttävää.

Asiakkuuden rooli tuo mukanaan tilanteen, jossa yksityinen tulee julki-
seksi ja henkilökohtaiset asiat ovat yhtäkkiä muiden tarkasteltavissa. Samalla
asiakas voi kokea muuttuvansa yksilöstä tapaukseksi ja päätöksenteon omasta
elämästä siirtyvän työntekijöille. Epävarmuuden ja voimattomuuden tunteet
ovat siksi tavallisia sosiaalipalveluiden käyttäjille (esim. Healy 2000). Monilla
adoptioijilla on myös kokemuksia lapsettomuushoidoista adoptioprosessia edel-
tävältä ajalta, mikä todennäköisesti heijastuu heidän rooliinsa asiakkaana. Dani-
lukin ja Hurtig-Mitchellin (2003) mukaan tahattomasti lapsettomat pariskunnat
vertasivat adoptioprosessin aikaisia tunteita voimattomuudesta ja oman elä-
mänsä kontrollin menetyksestä lapsettomuushoitojen aiheuttamiin tunteisiin.

Koska adoptiovanhemmuus rakentuu adoptioprosessin aikana, prosessin
aikaisilla tapahtumilla on suuri merkitys adoptioperheen tulevalle elämälle.
Siten adoptiota edeltävillä kokemuksilla on vaikutus sekä vanhemman että
adoptoidun lapsen hyvinvointiin adoptioperheessä. Aikaisempi adoptiotutki-
mus on keskittynyt pitkälti adoptiokolmion eri osapuoliin (adoptoitu itse,
adoptiovanhemmat ja syntymävanhempi). Muita toimijoita, joilla on ratkaiseva
rooli adoptiossa, kuten adoptiotyön ammattilaisia, organisaatiota ja päättäjiä,
on harvoin tutkittu tai tarkasteltu kriittisesti (esim. Palacios 2012; Willing, Fro-
nek & Cuthbert 2012).

Tässä artikkelissa tarkastelen asiakkaiden adoptioprosessin aikaisia tun-
nekokemuksia adoptioneuvonnan institutionaalisessa kontekstissa. Tunteet
syntyvät aina vuorovaikutuksessa ja niihin vaikuttaa niin henkilön oma per-
soona ja aikaisemmat kokemukset kuin vuorovaikutustilanne ja laajempi sosi-
aalinen konteksti. Analyysissä hyödynnän väljinä teoreettisina viitekehyksinä
psykologi Richard Lazaruksen (1991; 2001) *kognitiivis-motivatioonaa-*
listaa tunneteoriaa (cognitive-motivational-relational emotion theory) ja sosiologi
Derek Layderin (2006; 2004) *sosiaalisen maailman jaottelua neljään eri tilaan tai*
ulottuvuuteen (theory of social domains).

Lähestyn adoptioprosessin aikaisia tunteita 11 ulkomailta adoptiolasta
toivoneen naisen kertomuksen kautta. Kertomuksista tunnistan ja analysoin
adoptioprosessin aikaisia tunteita, niiden merkitystä sekä ilmentymistä adop-
tioneuvonnan asiakkuudessa. Fokus on adoptioneuvontavaiheen tunteissa,
vaikka adoptioprosessi kokonaisuudessaan välittyy kertomuksissa ja tunteiden
tulkinnessa.

Aloitän teoreettisen viitekehyksen esittelyllä, jonka jälkeen siirryn lyhyen
adoptioneuvonnan kontekstin kuvailun kautta tutkimustehtävän määrittelyyn.
Tämän jälkeen seuraa aineiston ja menetelmän tarkempi esittely. Lopuksi esitte-
len tulokset ja teen niiden pohjalta johtopäätökset.

Tunteiden tarkastelua institutionaalisessa kontekstissa

Emootiot ovat ihmisen kehossa vaikuttavia psyykkisiä ja fysiologisia mekanismeja. Tunteet eivät kuitenkaan synny mielensisäisessä tyhjiössä, vaan niiden synty, tulkinta ja toiminnallinen ulottuvuus liittyvät aina ihmisen ja tämän ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Tunne syntyy meissä tämän vuorovaikutuksen kohteena olevan tapahtuman tai tilanteen arviosta. (Lazarus 1991; 2001.) Näin ollen tunnekokemus syntyy ihmisen tulkinnan ja ajatuksen perusteella eikä suorana reaktiona tapahtumaan. Tunteet ovat osa toimijaa ja toimintaa ja vaikuttavat näin sosiaalisiin suhteisiin (Layder, 2004).

Tunteet syntyvät monivaiheisessa arvioinnin prosessissa, johon vaikuttavat yksilön omat tavoitteet, henkilökohtaiset voimavarat ja uskomukset itseltään ja maailmasta sekä ympäristön aiheuttamat haitat, menetykset, uhat, haasteet tai hyödyt. Emootion sävy määräytyy monivaiheisen tulkintaprosessin seurauksena tilanteen mukaan. Tunne syntyy vain, jos tapahtuma on merkittävä yksilölle. Tunteen laatuun vaikuttaa se, estääkö vai edesauttaako tapahtuma henkilön tavoitteita sekä se, miten tapahtuma vaikuttaa moraaliin, itsetuntoon, yksilön sitoumuksiin, toisten hyvinvointiin ja oman elämän tavoitteisiin. (Lazarus 1991; 2001.)

Yksinkertaisesti tunteet voidaan jakaa sellaisiin, jotka syntyvät siitä, että jokin tilanne koituu meille hyödyksi, ja sellaisiin, jotka syntyvät meille haitallisesta tilanteesta (Lazarus 1991, 827). Mitkään tunteet eivät ole joko positiivisia tai negatiivisia, vaan niihin voi liittyä molempia sävyjä. Esimerkiksi onnen tunteeseen voi liittyä pelkoa siitä, että menetämme onnen kohteen (Lazarus 2001, 63). Tunteiden tulkintaan vaikuttaa koko meitä ympäröivä sosiaalinen maailma. Jotta ymmärtäisimme emootioiden synnyn, ihmisen tulkinnan ja mahdollisen niistä johtuvan toiminnan, tarvitsemme ymmärrystä myös sosiaalisesta kontekstista. Tämän kontekstin analyysissä ja näiden ulottuvuuksien tunnistamisessa sovellan Layderin (2004; 2006) sosiaalisen maailman jakoa neljään eri tilaan.

Ihmisten välinen vuorovaikutus tapahtuu Layderin (2004; 2006) mukaan *toiminnan tilassa* (situated activity), joka samalla toimii kaikkien tilojen kohtauspaikkana (Layder 2004, 50). Tämä tila toimii kontekstina, jossa tarkastelen tunnekokemuksia adoptioneuvonnassa ja jonka kautta pohdin muiden tilojen vaikutusta niihin. Layderin (2006, 277) mukaan tässä tilassa asioiden merkitys luodaan vuorovaikutuksessa. Tällä tasolla voidaan soveltaa Lazaruksen (1991; 2001) teoriaa tunteiden tulkinnasta ja niiden merkityksenannosta.

Kolme muuta tilaa, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja vaikuttavat vuorovaikutukseen, ovat *psykobiografia*, *sosiaalinen toimintaympäristö* ja *tilannesidonnaiset resurssit*. Psykobiografia viittaa jokaisen yksilön ainutlaatuisuuteen ja kehitykseen sekä siihen asti eletyn elämän kokemuksiin. Tilaa, joka on ihmisen lähin kosketus sosiaaliseen järjestelmään ja yhteiskuntaan, Layder (2004; 2006) kutsuu *sosiaaliseksi toimintaympäristöksi* (social setting). Sosiaalinen toimintaympäristö koostuu institutionalisoiduista sosiaalisista suhteista ja positiointikäytännöistä, jotka luovat ehdot ja tilan toiminnalle. Adop-

tioneuvonnan institutionaalinen konteksti, jossa tarkastelen tunteita ja vuorovaikutusta, on yksi osa tätä sosiaalista toimintaympäristöä. Viimeinen sosiaalisen maailman tila on *tilannesidonnaisten resurssien tila* (contextual resources), joka viittaa laajempaan sosiaaliseen kontekstiin ja yhteiskunnan eriarvoisuuksiin, jotka voivat perustua muun muassa sukupuoleen, etnisyyteen, ikään tai vammaisuuteen, joka vaikuttaa esimerkiksi sosiaalisiin ja persoonallisiin kykyihin. Tämä tila viittaa myös kulttuuriseen, ideologiseen ja institutionaaliseen tietoon, joka on vakiintunut vuosien saatossa. Tämä ulottuvuus vaikuttaa toimintaan muun muassa luomalla odotuksia, tapoja, traditioita ja sääntöjä. (Layder 2004, 48; 2006.) Eri tasojen välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tunteet yksilötasolla ja toisaalta valta rakenteellisella tasolla ovat tärkeitä toimintaan vaikuttavia tekijöitä (Layder 2004, 49).

Tässä artikkelissa tarkastelen adoptioneuvonnan vuorovaikutuksessa esiintyviä ja vaikuttavia tunnekokemuksia. Olen kiinnostunut siitä, miten adoptiohakijan oma tausta, sosiaalityöntekijät, institutionaalinen konteksti ja laajempi sosiaalinen ympäristö aiheuttavat, säätelevät ja muokkaavat asiakkaiden tunteita adoptioneuvonnan aikaisessa vuorovaikutuksessa. Lähestyn aihetta yksilön tunnekokemusten kautta ja vastaan seuraaviin kysymyksiin:

- Minkälaisia tunteita adoptioneuvonta herättää adoptiohakijoissa?
- Millä tavalla tunteille annetaan tilaa ja miten tunnekokemuksia muokataan adoptioprosessin institutionaalisessa kontekstissa?

Adoptioneuvonnan institutionaalinen konteksti

Adoptioneuvonta on adoptioprosessin ensimmäinen lakisääteinen vaihe. Adoptoida voi pääsääntöisesti joko yhdessä aviopuolison kanssa tai yksin, mikäli puolisoa ei ole (Adoptiolaki 22/2012). Adoptiolasta ulkomailta toivovat voidaan jakaa seuraaviin ryhmiin: tahattomasti lapsettomat pariskunnat, pariskunnat, jotka muista syistä toivovat lasta adoption kautta ja yksin elävät henkilöt (lähes poikkeuksetta naisia) (Högbacka 2008; Suomen kansainvälisten lapsesiottamisasioiden lautakunnan toimintakertomukset 2005–2010).

Suurin osa adoptiohakijoista kansainvälisissä adoptioissa on 35–44-vuotiaita lapsettomia pariskuntia, joilla suurimmalla osalla on syynä primaari (tai sekundaarinen) tahaton lapsettomuus (mts.). Tahattoman lapsettomuuden kohtaaminen ja lapsettomuushoitojen läpikäyminen ovat hyvin henkilökohtaisia ja raskaita asioita (Boden 2007; Daniluk 2001; Ling Lee ym. 2009). Monet adoptoijat ovat adoptioneuvontaan tullessaan jo läpikäyneet näitä, jolloin yksityisyys perheen perustamisesta on jo osittain kadonnut. Hedelmöityshoidoissa lääkärit toimivat vanhemmuuden soveltuvuuden arvioijina (Malin 2001). Adoptioneuvonnassa sosiaalityöntekijän tekemä perheen kartoitus on kuitenkin huomattavasti laajempi ja ulottuu vielä syvemmälle yksityisyyden alueelle, koska perheeseen ollaan sijoittamassa yhteiskunnan vastuulla olevaa lasta.

Adoptioneuvonnan ensimmäinen tehtävä on selvittää, onko adoption vahvistamiselle edellytyksiä (Adoptiolaki 22/2012). Vieraan lapsen adoptiossa nämä edellytykset selvitetään pääasiassa adoptioneuvonnassa sosiaalityön me-

netelmin kartoittamalla tulevien adoptiovanhempien soveltuvuutta ja valmiuksia jo ennen adoptioluvan myöntämistä.

Adoptionevannon soveltuvuusarviointi perustuu pääasiassa keskusteluihin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaiseman teoksen *Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille* (1998, 17–25) mukaan arvioitavia asioita ovat muun muassa adoptioijien ikään liittyvä jaksaminen, perhetilanne, sosiaalis-taloudelliset tekijät, terveydentila, adoption motiivit, adoptioijien lapsen kohdistuvat toiveet, kyky kasvattaa lasta sekä valmius (kansainväliseen) adoptioon. Tässä arvioinnissa sosiaalityöntekijä pyrkii tunnistamaan adoptiohakijoiden adoptiovanhemmuuteen liittyviä riskitekijöitä ja vahvuuksia ja tekee niiden perustella lausunnon hakijoiden soveltuvuudesta. Sosiaalityön perhearvioinnit perustuvat pääsääntöisesti verbaaliseen vuorovaikutukseen (Holland 2000). Tämä on erityisen totta adoptionevannon arvioinnissa, koska muut menetelmät, kuten esimerkiksi vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnointi, eivät tule kyseeseen, koska lasta ei vielä ole perheessä.

Toiseksi adoptiovanhemmuuteen valmennetaan, koska lapsella on oikeus saada vanhemmat, jotka ovat valmistautuneita tehtäväänsä (Asetus lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa koskevan yleis-sopimuksen voimaansaattamisesta 29/1997). Adoptiovanhemmuuteen valmennetaan antamalla adoptiohakijoille tietoa adoptiolasten tavanomaisista kokemuksista ja taustoista syntymämaassa sekä siitä, miten nämä voivat heijastua lapsen terveyteen, kehitykseen ja adoptioperheen elämään. Keskusteluiden ja tiedon saannin tulisi aina antaa asiakkaille sysäyksiä oman adoptioon valmistautumisprosessin eteenpäin viemiseen ja tukemiseen (Eriksson 2007; *Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille* 1998). Lakisääteisten henkilökohtaisten neuvontatapaamisten lisäksi valmentautumiseen voi kuulua vapaaehtoisia eri adoptio toimijoiden järjestämiä valmennuskursseja tai ryhmätapaamisia. Kolmanneksi neuvontaprosessissa sosiaalityöntekijän tulee tukea adoptiota toivovan henkilön itsearviointia omasta soveltuvuudestaan adoptiovanhemmaksi (Adoptiolaki 22/2012; *Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille* 1998).

Adoptionevontaa antaneen sosiaalityöntekijän lausunnon (kotiselvitys) perusteella Valviran alainen adoptiolautakunta myöntää kaikki luvat adoptioon. Lupahakemuksen yhteydessä adoptiohakijoiden asiakkuus siirtyy adoptionevannonantajalta adoptiopalvelunantajalle, joka avustaa hakijoita eteenpäin adoptioprosessissa.

Naisten kertomuksia adoptioprosessista

Empiirinen aineisto koostuu yhdentoista kansainvälisen adoptioprosessin läpikäyneen naisen narratiivisesta haastattelusta. Haastatelluista kuusi on adoptio-äitejä, jotka olivat saaneet viimeisimmän adoptiolapsen ulkomailta noin 2–4 vuotta ennen haastattelua. Viisi naista oli aloittanut adoptioprosessin, joka oli keskeytynyt. Heistä kahden ei katsottu soveltuvan adoptiovanhemmuuteen, kaksi oli tullut raskaaksi ja yksi oli keskeyttänyt prosessin avioeron johdosta.

Yksi haastateltava oli aloittanut adoptioprosessin yksin, kaikki muut hakivat adoptiota yhdessä puolisonsa kanssa. Kolmella haastateltavalla oli takanaan aikaisemmin aloitettu tai läpikäyty adoptioprosessi ja muutamalla oli ennestään biologisia lapsia. Kaikki haastateltavat olivat saaneet adoptioevontaa Pelastakaa Lapset ry:ltä tai suurehkon kaupungin sosiaalitoimelta, jossa adoptioasiat ovat suhteellisen tavallisia. Haastattelut tehtiin vuosina 2008–2009.

Aloittaessani haastattelut kerroin haastateltaville omasta roolistani sekä tutkijana että sosiaalityöntekijänä. Tutkijana kerroin olevani kiinnostunut adoptioprosessin aikaisista palveluista ja niiden kehittämisestä. Samalla toin myös esille tehneeni adoptioevontatyötä useamman vuoden ajan kahdessa eri toimipisteessä. Lisäksi kerroin, että saattaisin tuntea henkilöitä, joista haastateltavat kertovat.

Kerroin haastateltavilleni heidän anonymiteetistään ja siitä, ettei heidän henkilöllisyytensä tule paljastumaan missään vaiheessa tutkimusta. Erityisen tärkeää tämä oli niille, joilla oli toiveissa adoptoida useampia lapsia. Omasta taustastani oli todennäköisesti sekä hyötyä että haittaa. Koin, että minulle puhuttiin hyvin avoimesti henkilökohtaisista kokemuksista sekä adoptioprosessia hoitaneista työntekijöistä. Hyödyllistä oli aiheen tuttuus, kun haastateltavien ei tarvinnut selittää esimerkiksi prosessiin liittyviä asioita. Toisaalta, etenkin kun haastattelua oltiin lopettamassa, minusta ajoittain tuntui, että minua puhuteltiin enemmän asiantuntijana kuin tutkijana. Aiheen tuttuus ja omakohtainen kokemus sosiaalityön näkökulmasta oli myös syy narratiivisten haastattelujen valintaan. En halunnut omilla kysymyksilläni ja mahdollisilla ennakko-oletuksillani ohjata haastattelujen sisältöä, vaan annoin tilaa asiakkaiden omille kokemuksille ja kertomuksille.

Haastattelut tein Rosenthalin (2004) kuvaamalla menetelmällä, jossa haastateltavan oma kertomus adoptioprosessista muodostaa haastattelun pääkertomuksen. Tällaisessa haastattelussa tutkijan roolina on olla tarkkaavainen kuuntelija ja tukea haastateltavaa keskeyttämättä hänen kertomistaan. Haastattelukysymykseni muotoilu vaihteli hiukan haastattelusta toiseen, mutta oli yksinkertaisuudessaan seuraava: ”Kertoisitko adoptioprosessistanne?” Vasta pääkertomuksen jälkeen kysyin tarkentavia, kertomusta eteenpäin vieviä kysymyksiä jo esiin tulleista aiheista ja tapahtumista. Lopuksi esitin myös kysymyksiä sellaisista aiheista, joita ei ollut mainittu ja joista olin kiinnostunut. Nämä liittyivät adoptioprosessin eri vaiheisiin, kokemuksiin, tunteisiin sekä adoptioprosessin käytäntöihin ja ammattilaisten toimintaan. Haastattelut litteroitiin nauhalta sanan tarkkuudella ja haastattelujen pituudeksi tuli 169 sivua.

Aineistoni koostuu kertomuksista, ja tarkemman analyysin kohteena ovat olleet otteet, joissa esiintyy tunnekokemuksia. Pencen (2004) mukaan tällaiset narratiivisesti ilmaistut tunteet ovat vain tunteen jälki. Ilmaisun ei ole läpinäkyvää, sillä tunteen ja ilmaisun välille mahtuu myös henkilön omia myöhempiä tulkintoja. Jokaisella haastateltavalla oli myös oma tapansa ilmaista tunteita. Näitä molempia asioita olen pyrkinyt huomioimaan analyysissä. Tutkijana tein vielä yhden tulkinnan näistä kertomuksista ja niiden tunneilmaisista. Vaikka analyysin kohteena ovatkin tunteiden ilmaisut, joihin liittyy läheisesti emotiodiskurssi

(Hänninen 2007), analyysiini ei keskity ilmaisutavan analyysiin vaan tunteiden merkityksen analysointiin laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa.

Ensin jokainen haastattelu analysoitiin erikseen, jolloin tunnistin kertomusten tunnetilat ja tunteet sekä niitä kuvastavat tai ilmaisevat otteet haastateluista. Tämä toteutettiin temaattista narratiivista analyysia käyttäen (Riessman 2008, 53). Toisessa vaiheessa rakensin jokaisen haastattelun pohjalta adoptioprosessin aikaisen ajallisen tunneprosessin. Näiden pohjalta tunnistin yleisesti esiintyvät tunteet samalla säilyttäen jokaisen kertomuksen kontekstin. Lopullisessa analyysissä keskityin tunteisiin ja tunnetiloihin, jotka esiintyivät jossain muodossa useammassa kertomuksessa.

Näissä eri vaiheissa sovelsin Lazaruksen tunneteorian tunteita sekä niihin liittyviä ydinmerkityksiä (1991; 2001), jotta pääsisin haastateltavien itsensä nimeämien ja julkilausuttujen tunteiden taakse. Tunteiden tulkinnassa käytin myös apuna Layderin (2004; 2006) sosiaalisten tilojen jaottelua. Kertomusten tunteet ja tunnetilat ovat hyvin kietoutuneita toisiinsa, ja niiden synnyn yksityiskohtainen erittelyminen on mahdotonta eikä edes tarkoituksenmukaista, vaan tarkoituksenani on niiden laajemman kontekstin ja vuorovaikutuksellisen ulottuvuuden ymmärtäminen.

Adoptioprosessin aikaiset emootiot

Kertomuksissa adoptioprosessista oli yksittäisten tunteiden lisäksi havaittavissa laajempia tunneilmapiirejä, jotka leimasivat joko koko prosessin kulkua tai osaa siitä. Lazaruksen (1991, 827) mukaan on olemassa tämän tapaisia yleisempiä emotionaalisia tiloja, joilla ei ole selvää kohdetta. Kuvauksia tunnekokemuksista, jotka eivät liittyneet yksittäiseen tapahtumaan tai joiden aiheuttajaa oli suoraan vaikea määrittellä, olivat prosessin aikaiset laajat tunnetilat, kuten *epävarmuus*, *levottomuus*, *haavoittuvuus* ja *kontrollin menetys*. Adoptioprosessin pituus on aina epävarma kuten myös sen tulos. Siten nämä tunnetilat liittyivät läheisesti adoptioprosessin ennustamattomaan ja epävarmaan luonteeseen sekä asiakkuuden rooliin.

Eri haastatteluissa esiin tulevissa tunnekokemuksissa oli paljon yhtäläisyyksiä, joskin jokaisen henkilökohtainen tausta ja elämäkokemukset sekä prosessin eteneminen ja lopputulos vaikuttivat vahvasti kokemuksiin ja tunteisiin. Suurimpana prosessin tunneilmapiirin määrittelijänä toimi adoptioprosessin tulos. Ne, jotka eivät prosessin päätöksenä saaneet lasta perheeseensä, olivat luonnollisesti tunneilmapiiriltään negatiivisempia kuin ne, jotka olivat saaneet lapsen adoption tai synnytyksen kautta. Tämä tunnetila tai mieliala oli kertomushetken reflektioon perustuva, sillä prosessin lopputulos oli jo haastattelun aikana tiedossa. Useassa kertomuksessa tunteet tiivistyivät adoptioprosessin loppupuolella, kun lapsi joko saadaan ja hänen kanssaan eletään tai kun lasta ei saada perheeseen.

Tunteista pettymys ja katkeruus kytkeytyivät adoptioprosessin epäedulliseen lopputulokseen. Ne, jotka olivat saaneet lapsen, kuvailivat ilon, onnen ja hämmennyksenkin tunteita prosessin loppupuolella. Suurin osa adoptioprosessin positiivisista tunteista keskittyikin sen loppupäähän. Näitä lapsen saantiin ja vanhemmuuteen liittyviä tunteita en kuitenkaan käsittele tässä artikkelissa, vaan fokus on adoptioeuvontaprosessissa ennen lapsen saantia.

Vanhemmuuden arviointi

Miksi meitä niin kuin synnätään, että kaikki maailman juopot ja narkkarit saavat tehdä lapsia niin paljon kuin huvittaa, eikä kukaan kysele niiltä yhtään mitään, että miksi, niin kuin, tavallisia ihmisiä niin kuin synnätään? Mutta tokihan sen sitten niin kuin ymmärsi, että se nyt on kaikkien parhaaksi, että näin on. Että käydään läpi, ettei tuosta noin vain anneta lupia.

Tässä lainauksessa kiteytyy arvioitavana olemisen epäoikeudenmukaisuuden tunne, joka oli yleinen adoptioeuvonnan aikana. Kognitiivisella tasolla adoptiolasta toivovat ymmärsivät ja hyväksyivät julkisen vallan tehtävän merkityksen ja tärkeyden lapsen edun vaalimisessa. Tämän toteaa myös von Greif (2004) ruotsalaisten adoptiovanhempien kokemusten perusteella. Vaikka arvioinnin tärkeys ymmärrettiinkin, itse tilanne herätti paljon tunteita. *Kateuden* tai *vihan* tunteet ilmenivät etenkin, kun henkilö vertasi tilannettaan sellaisiin ihmisiin, jotka helposti saavat biologisia lapsia, vaikka nämä eivät olisi edes toivottuja tai henkilö ei olisi kykenevä huolehtimaan lapsistaan. Biologisilta vanhemmilta ei myöskään vaadita etukäteishyväksyntää tai lupaa tulla vanhemmaksi. Adoptioprosessin logiikka on erilainen, koska vain niillä, joilla on etukäteen todettu olevan valmiuksia hoitaa lapsia, on mahdollisuus niitä saada. Viha liittyy Lazaruksen (2004, 64) mukaan alentavaan loukkaukseen tai hyökkäykseen itseä kohtaan. Loukkaukseksi voidaan kokea ainakin se, että arvioinnissa kyvykkyys vanhemmuuteen kyseenalaistetaan, kunnes pystytään osoittamaan toisin. Adoptiohakijat ovat ikään kuin syytetyn penkillä, kunnes saavat hyväksynnän potentiaalistaan toimia vanhempana.

Edellisessä sitaatissa "tavallisia ihmisiä" pidetään kelvollisina vanhempi-
na verrattuna sellaisiin, joilla ei ole vanhemmuuteen tarvittavia valmiuksia. Eräs haastateltavista ilmaisi suoraan näkemyksensä, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden tulisi muutaman tapaamisen perusteella "nähdä", ketkä ovat hyviä vanhempia ja ketkä eivät, jotta "tavalliset" tai "hyvät ihmiset" eivät joutuisi todistelemaan omia kykyjään. Tässä loukkauksena koettiin se, että työntekijä ei heti nähnyt, että asiakkaat ovat "kunnollisia ihmisiä". Toiset hyväksyivät paremmin sen, että sosiaalityöntekijän on perinpohjaisesti tutustuttava adoptiota toivovaan henkilöön voidakseen tehdä soveltuvuusarvion. He olivat valmiimpia myös luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen sosiaalityöntekijän kanssa, koska eivät kokeneet itseään yhtä uhatuiksi.

Epäoikeudenmukaisuuden ja kateuden tunteita herättivät myös muut adoptioprosessissa olevat, joiden koettiin olevan jolloin lailla etuoikeutettuja. Kateus herää siitä, että henkilö haluaa itselleen jotain, jota toisella on ja jota ei soisi toiselle (Lazarus 2001, 64). Kateuden kohteena olivat esimerkiksi julkisuu-

den henkilöt, joiden prosessin oletettiin median perusteella sujuneen jouhevammin kuin muiden. Myös Suomen hitaammat prosessit tai tiukemmat kriteerit verrattuna sellaisiin maihin, joissa adoptioita ei toteuteta Haagin sopimuksen mukaisesti tai joissa lainsäädäntö on sallivampi, aiheuttivat kateutta. Nämä huomiot vahvistavat Danilukin ja Hurtig-Mitchellin (2003) samankaltaisia tuloksia, joiden mukaan lapsettomat pariskunnat adoptioprosessissa ilmaisevat negatiivisia tunteita verratessaan itseään vanhempiin, joiden ei tarvitse läpikäydä soveltuvuusarviointia. Myös Högbacka (2008) on todennut, että adoptioprosessin epävarmuus aiheuttaa epäoikeudenmukaisuuden tunteita suhteessa muihin nopeammin lapsen saaneisiin.

Aineistossa ne, joilla oli lapsi ennestään, eivät kokeneet arvioitavana olemista yhtä loukkaavana. Tämä saattaa johtua ainakin kahdesta eri syystä. On mahdollista, että sosiaalityöntekijät eivät kyseenalaistaneet heidän vanhemmuuspotentiaaliaan samalla tavalla, koska perheessä oli jo näyttöä kyvykkyydestä vanhemmuuteen. Toisaalta myös sellaiset hakijat, joilla on jo lapsia, ovat osoittaneet sekä itselleen että muille kykeneväisyytensä vanhempana. Niinpä kielteinen päätös ei loukkaisi heitä yhtä syvästi. Pelko tai itsensä uhatuksi tunteminen ei ollut heillä yhtä suuri, koska heillä ei ollut yhtä paljon menetettävää kuin lapsettomilla. Heillä ei myöskään ollut samaa pettymysten taustaa. Tahattomasta lapsettomuudesta kärsivä nainen on saanut pettyä omaan tai puolisonsa kykyyn saada yhdessä toivottu lapsi. Tämän lisäksi hän on saattanut pettyä lapsettomuushoitosten tuloksiin, jolloin myös lääketieteen epäonnistuminen on harmitannut. Epävarmuus omasta kelvollisuudestaan tulla vanhemmaksi voi juontaa näistä henkilökohtaisista kokemuksista, mikä lisää arvioitavana olemisen tuskaa. Usein adoptio on heille viimeinen mahdollisuus saada lapsia. Vaakakupissa ei ole siten pelkästään lapsen saannin epääminen, vaan vanhemmuuden kieltäminen kokonaan. Mikäli adoptiovanhemmuus kielletään, evätään pääsy lapsiperheiden maailmaan, joka on suljettu lapsettomilta (esim. Högbacka 2008). Adoptioprosessiin (kuten lapsettomuushoitoihin) hakeudutaan, koska vanhemmuus on toivottava tila ja haluttu sosiaalinen rooli (Greil ym. 2010). Voidaan siis olettaa, että vanhemmuus on erittäin merkittävä arvionnin kohteena oleva asia adoptioprosessissa ja adoptiolasta toivovien elämässä. Tämä tekee asiakkaasta erittäin haavoittuvan.

Arvioitavana olemiseen liittyy aina *pelko* ja pelkoon myös *häpeä*. Pelokas ihminen kokee uhan ja menetyksen mahdollisuuden, kun häpeässä on kyse siitä, että ihminen ei pysty toteuttamaan ego-ideaaliaan. (Lazarus 2001, 64.) Pelkoon ja häpäisemäksi tulemiseen voi liittyä haluttomuus puhua adoptiosta laajemmin, koska mahdollisesta adoptioluvan epäamisestä saattaa seurata sosiaalinen häpeä. Adoptioita toivova voidaan määritellä sopimattomaksi adoptiovanhemmuuteen.

Arviossa on aina olemassa potentiaalinen tai ainakin teoreettinen riski siitä, ettei hakijaa hyväksytä adoptiovanhemmaksi. Kolmella haastateltavalla itsellään tai heidän puolisolillaan oli krooninen sairaus tai vamma, jonka he pelkäsivät vaikuttavan heidän hyväksymiseensä adoptiovanhemmiksi. Yhdellä naisella suhde vanhempiin oli katkennut, minkä hän pelkäsi vaikuttavan soveltuvuu-

teensa. Muutamat taas olivat huolissaan työtilanteistaan. Häpeä aktivoituu tilanteissa, joissa asiakas ei tiedä, miten sosiaalityöntekijä häneen suhtautuu. Noordegraaf ym. (2009) ovat osoittaneet, että adoptioeuvonnan aikana adoptoijat pyrkivät kertomaan tapahtumista myönteiseltä kannalta ja esiintymään ”normaaleina” ihmisinä, joilla on tavallinen tausta ja lapsuus. Tutkijoiden (Noordegraaf ym. 2009) mukaan aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että ympäristöissä, joissa henkilö on puolustuskannalla, toimitaan mahdollisimman ”tavallisesti”.

Adoptioeuvonnassa yksityinen perhe-elämä muuttuu julkiseksi vanhemmuuden valmiuksien ja riskien arvioinnin myötä. Tämä voidaan tulkita myös loukkauksena henkilökohtaista tilaa kohtaan. Sosiaalityöntekijän kotikäyntiä käytettiin usein kertomuksissa esimerkkinä pelosta, joka tosin usein osoittautui aiheettomaksi. Kotikäynnistä eräs nainen käytti termiä ”kotitarkastus”. Siinä sosiaalityöntekijä ”tunkeutuu” perheen yksityisyyteen, toisin kuin toimistossa, eli julkisessa tilassa tapahtuvissa tapaamisissa.

Useista kertomuksista kävi ilmi, että naisten tuntema pelko oli ollut aiheen. Helpottuneita naisia jopa nauratti jälkikäteen. Joku oli ollut huolissaan jääkapin kaljapulloista, toinen siitä, että sosiaalityöntekijä löytää asiakkaista asioita, joista he eivät itsekään ole tietoisia, ja kolmas ei uskaltanut puhua epävarmuudestaan adoptiopäätöstä kohtaan. Pelot olivat kuitenkin siinä tilanteessa olleet todellisia, sillä asiakkaat olivat toisten päätösten armoilla ja taustalla vaikuttanut lapsen saamatta jäämisen uhka.

Tämän luvun alun lainaus on haastattelusta, jossa eräs nainen oli erittäin tyytyväinen saamaansa adoptioeuvontaan ja ilmaisi iloa ja jopa kiitollisuutta siitä, miten neuvonta oli antanut hänelle ja miehelleen valmiuksia vanhemmuuteen. Hän oli myös kiitollinen sosiaalityöntekijälle, joka omalla toiminnallaan oli suhtautunut heihin myönteisesti ja lievittänyt pelkoja. Tämä on esimerkki siitä, että koettujen negatiivisten tunteiden taustalla on usein itse arvioitavana olemisen tilanne, eivätkä niinkään käytännöt tai sosiaalityöntekijän toiminta.

Kun adoptioeuvonta oli päättynyt ja lupa adoptioon oli myönnetty, arvioinnin pelko lievittyi useimmilla. Adoptioprosessiin kuuluu kuitenkin vielä ainakin kaksi hyväksymisen vaihetta: hakijan hyväksyminen asiakirjojen perusteella hänen valitsemassaan kohdemaassa ja adoption vahvistamisen yhteydessä. Koko tämän ajan epävarmuus on läsnä, ja muutokset perheen elämäntilanteessa voivat vaikuttaa prosessin kulkuun ja lopputulokseen.

Itse asiassa pelkäsin ihan hirveesti sitä että se ei toteudu. Että jotain tulee, jonka takia se ei onnistukaan. – – Mutta just sellaisia niin kuin pelkäsi, että jos se niin kuin ei onnistu, sen takia että mulla on joku sairausjuttu, tai Kiina niin kun lopettaa adoption, tai mitä tahansa, niin kyllä se siinä mielessä se odotus oli vaikea, että kun sitten, kun siihen ei voinut luottaa, että se onnistuu.

Vaikka Suomen viranomaiset olisivat todenneet hakijat soveltuviksi adoptiovanhemmuuteen, he ovat edelleen elämänmuutosten ja luovuttavan maan (lapsen syntymämaan) kriteerien armoilla. Tämä aiheuttaa epämääräisempää pelkoa siitä, että adoptio jostain syystä kariutuu. Pelon kohde ei enää ole yhtä selvä kuin adoptioeuvonnan aikana, mutta yleinen tunne on *levottomuus*, joka kuvastaa

epämääräistä uhkaa (Lazarus 2001, 64). Ja vaikka odotus olisikin toiveikasta, harva uskalsi heittäytyä täydellä sydämellään *onnen* tai *ilon* tunteeseen.

Mutta tota, totta kai silti niin kuin pääsääntöisesti oli niin kuin positiivista ja semmoista onnellista odotusta. Mutta kun mä olen semmoinen tosi realisti, niin siinä oli, että no, ei nyt innostuta liikaa...

Tämä sitaatti kuvaa pelkoa siitä, että lopputulos ei olekaan odotettu. Saman empimisen on Brodén (2004) havainnut sellaisissa raskaana olevissa naisissa, jotka aikaisemmin ovat menettäneet lapsen. Moni lapsettomuuden surun läpikäynyt todennäköisesti varautuu uuteen pettymykseen ja menetykseen.

Odotus, että ensin odotat vuosikausia lapsettomuushoidoissa ja sitten vuosikausia adoptioprosessissa (itkee). – – Joo, vielä turhauttavampaa ja epätoivoisempaa se odotus, kun sitten, se alkuodotuskin oli niin kuin sitä, turhauttavaa. Mutta oli vielä semmoinen toivo päällä että, että lapsi tulis vielä jossain vaiheessa...

Tässä lainauksessa tunneilmaisu korostuu, koska prosessi päättyi siihen, ettei lasta saatu perheeseen. *Toivo* on tunne, joka usein kantaa koko adoptioprosessin ajan ja joka ylläpitää positiivisen vireen, vaikka prosessi ei etenisi suoraviivaisesti.

Odotusaikana arvioitavana olemisen pelko aktivoitui erityisesti muutostilanteissa. Muutokset tai pelko niistä liittyivät joko luovuttavien maiden käytäntöihin tai hakijoiden omaan elämäntilanteeseen. Luovuttavissa maissa tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi muutokset hyväksyttävien adoptiohakijoiden kriteereihin (ikä, terveys, taloudellinen tilanne jne.), adoptioon sijoitettavien lasten määrään tai profiiliin (ikä, terveys jne.). Nämä osaltaan heijastavat sekä luovuttavan maan käytäntöjä lasten sijoituksissa että maiden yhteiskunnallista, taloudellista ja poliittista tilaa. Myös muutokset adoptiohakijoiden omassa perhetilanteessa voivat olla todellinen uhka adoptioprosessin toteutumiselle.

Siihen asti me niin kuin odotettiin ihan innolla ja ajateltiin että kohta se lapsikin sieltä tulee ja tota, niin sitten ne sanoivat siellä, että ei oikein voisi, ei voi lasta antaa ennen kuin mies saa töitä. Ja se oli ihan kauheeta. Siitä kyllä meni pohja pois koko odotukselta. Että tota, kuinka tässä ollenkaan käy, kun tuntui että se työ on kiven alla ja lapsi myös. Että jos se siitä on kiinni. Se oli aika kauheeta ja sillain.

Tämä ote erään naisen kertomuksesta osoittaa, miten muutos elämäntilanteessa voi viedä pohjan pois adoptiolapsen odotuksesta. Perheen saaman tiedon mukaan luovuttava maa oli ilmoittanut, ettei heille sijoiteta adoptiolasta ennen kuin puoliso on saanut työtä. Tässä hyläytyksi tulemisen pelko aktivoitui ja adoptiolapsen saanti siirtyi tulevaisuuteen. Tämä oli suuri pettymys, mutta koska tarina jatkui onnellisesti, pettymyksen ilmaiseminen ei ollut yhtä vahvaa kuin jos prosessi olisi päättynyt siihen, ettei lasta lopulta olisi tullutkaan perheeseen. Kertomuksessa lapsen syntymämaan viranomaiset nimesivät lopulta pariskunnalle lapsen:

Niin soi puhelin ja meillä oli poika (nyyhkyttää). Että se oli kyllä, se oli kyllä aika yllätys sillain, kun ei osattu odottaa ollenkaan. Niin kuin, se niin kuin odotus oli kokonaan loppunut. Että kun ensin oli koko ajan odotettu, että koska se soitto tulee ja näin. Ja sit-

ten oli sanottu että ei, ei anneta ennen kuin mies saa töitä. Niin ajateltiin että no, ei sieltä sitten tule, mutta sitten tulikin.

Nainen kertoo, että yllättävä myönteinen päätös tuntui kuin keskosen saamiselta, joka vaati uuden henkisen valmistautumisen lapsen tuloon. Mahdolliset pelon, vihan, kateuden ja levottomuuden tunteet vaihtuivat helpotuksen ja ilon tunteisiin sellaisissa kertomuksissa, joissa odotus päättyi adoptioon ja vanhemmuuteen.

Tunneprosessi osana adoptioeuvontaa

Adoptiovanhemmuus on erilaista vanhemmuutta kuin perheeseen syntyvän biologisen lapsen vanhemmuus. Adoptiovanhemmuuteen kasvetaan osittain emotionaalisen prosessin kautta, jonka tulisi heijastua tai jonka pitäisi tulla osoitetuksi adoptioeuvonnan vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa.

Niin mulla ei koskaan ole ollut minkään maailman halua synnyttää lasta, ja mulla on niin kuin aina, semmoinen että ihan sama kuka sen lapsen on synnyttänyt, kun lapsi tulee, jos se on niin kuin mun hoidossa ja mun vastuulla, niin se on niin kuin minun lapsi. Ei, mulle se ei ollut niin kuin ongelma. Niin tuntui siltä niin kuin mulla oli pakko olla, että jossain mulla se trauma on. Että miksi me emme saa sitä kaivettua esiin. Että sellainen niin kuin stereotyyppinen kuva, että jos sä oot nainen niin sun on pakko haluta synnyttää niin sanottu oma lapsi.

Tässä ärsyyntymistä aiheutti se, että sosiaalityöntekijä odotti naiselta tietynlaisia lapsettomuuteen liittyvää surun tunneilmaisua, jota tämä ei kuitenkaan pystynyt tuottamaan. Samankaltaisia tilanteita kuvasivat muita menetyksiä elämänsä aikana kokeneet naiset, jotka eivät olleet onnistuneet välittämään surua toivotulla tavalla tai ilmaisseet tunteita, joita he olettivat sosiaalityöntekijän heiltä odottavan. Tämä aiheutti ärsyyntymistä, mutta myös katkeruutta ja pettymystä, koska vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijän kanssa oli puuttunut luottamuksellisuus, avoimuus tai työntekijän ymmärrys ja kiinnostus heidän tilannettaan kohtaan.

Adoptioeuvontatyön käytännöt ovat pitkälle rakentuneet psykologisen tiedon ja psykoanalyttisen teorian ohjaamina. Surua ja menetyksiä on pidetty yhtenä ydinteemana adoptiossa. Sen on ajateltu yhdistävän kaikkia adoption kolmea osapuolta: lasta, biologisia vanhempia ja adoptiovanhempia (esim. Brinich 1990). Tahattoman lapsettomuuden kokemukseen liittyy Brinichin (1990) mukaan geneettisesti oman lapsen ja sitä kautta biologisen vanhemmuuden menetys sekä menetetty eheä kuva itsestä ja puoliosasta biologisesti lisääntymiskykyisinä. Biologisen lapsen menetyksestä aiheutuva suru aktivoituu adoption myötä, kun joudutaan luopumaan geneettiseen vanhemmuuteen perustuvasta ideaalista. Samalla tavalla myös keskenmenon tai kuoleman kautta menetetyn lapsen aiheuttama suru aktivoituu uuden biologisen (tai adoptoidun) lapsen saamisen myötä (Brodén 2004). Tämän vuoksi käsittelemätön suru voi vaikeuttaa tulevaan adoptiolapseen kiintymistä ja myös rajoittaa kykyä hyväksyä tätä omana itsenään eikä menetetyn korvikkeena (Brodén 2004; Ojuva 2010).

Adoptiolakia avaavassa sosiaalityöntekijöille suunnatussa Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa *Ottolapsineuvonta, opas ottolapsineuvonnan antajille* (1998, 8) todetaan, että adoptiota toivovien omien menetysten, kuten lapsettomuuden surun, on oltava käsitelty ja ”mikäli lapsettomuuden surutyötä ei ole käyty aikaisemmin läpi, sen tulee tapahtua ottolapsineuvonnan aikana”. Ojuvan (2010) mukaan lapsettomuuden käsittely kuitenkin jatkuu läpi koko elämän ja adoptioineuvonta ajoittuu usein vasta surun käsittelyn shokkivaiheeseen.

Luvun alussa oleva sitaatti kuvaa asiakkaan ärtymystä sosiaalityöntekijän oletuksesta, jonka mukaan hänen lapsettomuutensa aiheuttama suru olisi käsittelemättä. Sitaatista jää kuitenkin hieman epäselväksi se, onko pariskunta kärsinyt tahattomasta lapsettomuudesta vai ei. Ristiriitaisen tunteiden ilmaisun taustalla voi olla niin ikään se, että henkilön tunnekokemus oli ollut hyvin erilainen kuin mitä sosiaalityöntekijä häneltä oli odottanut. Lapsettomuus tai muu menetys saattoi myös olla käsitelty niin pitkälle, ettei se enää herättänyt tunteita tai sitten asiakas ei tässä vuorovaikutustilanteessa halunnut ilmaista tai ei kyennyt ilmaisemaan surua odotetulla tavalla.

Mäkipään (2006) mukaan edellä mainitun oppaan (1998) tekstissä korostuu tiedon ja taitojen välitys tuleville adoptioiperheille, eikä niinkään emotionaalinen adoptiovanhemmuuteen valmistautuminen. Adoptioineuvontatyössä kokeneet sosiaalityöntekijät osaltaan painottavat nimenomaan tunnetyöskentelyä osana adoptiovanhemmaksi kasvamista (Eriksson 2007). Tunnettyöskentely on havaittu hyväksi työtavaksi sellaisissa työryhmissä, joissa adoptioineuvonnasta on paljon kokemusta, ja niissä se on myös muodostunut institutionaaliseksi käytännöksi. Tämän taustalla on emotionaalisen kypsyyden, sensitiivisyyden ja refleksiivisyyden merkitys turvallista kiintymystä edesauttavina ominaisuuksina (esim. Brodén 2004; Fonagy ym. 1991; Brinchin 1990) ja siten tärkeinä valmiuksina adoptiovanhemmilla.

Ammattilaiset näkevät adoption edellytyksenä adoptiohakijoiden emotionaalisen kypsyyden, jonka tulisi jollain tavalla näkyä vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa (esim. Eriksson 2007). Prochaska ja muut (2005) ovat määritelleet tätä kypsyyttä tulevien adoptiovanhempien tunteella siitä, että vanhemmuus itsessään on tärkeämpää kuin biologisen lapsen saaminen, ja että adoptio on henkilökohtaisesti oikea ratkaisu ja että päätöksestä kyetään kertomaan myös lähipiirille. Ammattilaisten ja tutkijoiden (Prochaska ym. 2005) mukaan adoptiohakijat tarvitsevatkin aikaa adoptiovanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden erojen ymmärtämiseen ja refleктоimiseen.

Sen lisäksi että sosiaalityöntekijän tulee vakuuttua hakijan emotionaalisesta kypsyydestä osana soveltuvuusarviointia, hänen tulee myös auttaa tätä arvioimaan omia valmiuksiaan adoptioon (Adoptiolaki 22/2012). Seuraavassa sitaatissa nainen kuvailee kokemustaan siitä, että sosiaalityöntekijä kyseenalaisti hänen ja hänen miehensä soveltuvuuden adoptiovanhemmuuteen, koska he ovat menestyviä urallaan. Hän oli loukkaantunut ja vihainen siitä, että työntekijä jatkuvasti haki heistä virheitä:

Se [sosiaalityöntekijä] yritti kaivaa kaikin tavoin sitä meidän ajankäyttöä ja saada meit, niin kuin, siitä että meille ei sovi lapsi, koska me olemme semmoisia uraihmisia ja teemme rahaa ja me emme voi adoptoida, hänen mielestä.

Sosiaalityöntekijä yritti todennäköisesti toiminnallaan saada asiakkaita itse pohtimaan omaa ajankäyttöään, mutta epäonnistui siinä, koska asiakaspariskunta oli puolustusasemassa ja koki itsensä uhatuksi. Puolustusasemassa he yrittivät antaa itsestään mahdollisimman hyvän kuvan ja miellyttää sosiaalityöntekijää teennäisellä yhteistyöllä. Tämänkaltaisissa tilanteissa suhde työntekijään ei ole luottavainen ja adoptiohakijat ovat koko ajan varuillaan kuten seuraavassa esimerkissä:

Itteensä myi sinne koko ajan, että se oli vähän niin kuin työhaastattelu, työhaastattelun tyyppi. Niin, että mitä mä nyt sanoisin, että jos niitä olisi käynyt läpi vaikka jonkun oman terapeutin luona. Tai jonkun kanssa niin kuin keskustelemassa, niin varmaan eri tavalla niitä olisi... Tai sitten kotona käsittelisi yksin tai miehen kanssa niitä asioita, mutta että siellä piti tosiaan niin kuin esittää vähän. Jotenkin sellainen, että tässä pitää nyt niin kuin vakuuttaa tämä ihminen, että olemme hyviä adoptiovanhempia.

Mikäli suhde asiakkaan ja työntekijän välillä on luottamuksellinen ja avoin, itsearviointi ja omien tunteiden käsittely adoptio-neuvonnassa onnistuu parhaiten. Luottamuksellisesta suhteesta riippumatta asiakas saattaa kuitenkin olla epävarma siitä, miten avoin uskaltaa olla:

Emme uskaltaneet näyttää olevamme epävarmoja adoptiopäätöksessämme adoptio-neuvonnan aikana. Nyt tiedämme, että meidän ei olisi tarvinnut olla varmoja siinä vaiheessa.

Tässä esimerkissä adoptioäiti oli tyytyväinen adoptio-neuvontaan ja sosiaalityöntekijään, mutta totesi, että omaa epävarmuuttaan he eivät olleet puolisonsa kanssa uskaltaneet ilmaista, koska pelkäsivät sen vaikuttavan prosessin etenemiseen. Jälkeenpäin he olivat saaneet tietää, että adoptio-neuvonnan aikana ei vielä tarvitse olla täysin varma adoptiopäätöksestä, vaan sitä voi pohtia yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa.

Vaikka asiakas olisi valmis puhumaan tunteistaan, avoin vuorovaikutus sosiaalityöntekijän kanssa voi jäädä puutteelliseksi myös, jos asiakkaalle ei anneta tilaa tai häntä ei kohdata aidosti. Adoptio-neuvontaan kuuluu keskustelua monista henkilökohtaisista ja usein vaikeistakin asioista, jotka voivat liittyä omiin lapsuudenkokemuksiin, läheisen ihmisen menetykseen, lapsettomuuteen tai parisuhteeseen. Seuraavan pariskunnan kanssa työntekijä oli ottanut esille vaikeita asioita ja yrittänyt virittää keskustelua niistä:

Neuvonta oli semmosta hajota ja hallitse, että meistä tuntuu että mitä, ei nyt ilkeesti mutta mitä dramaattisemmin asiat tiputettiin, sai shokkiin ehkä ja sai katumaan että oli lähtenyt tähän prosessin.

Tässä tapauksessa vaikeiden asioiden käsittelyä ei asiakkaan mukaan viety loppuun asti, koska työntekijä ei joko halunnut tai kyennyt käsittelemään niitä tunteita, joita asiakkaassa oli herännyt, vaan oli lopettanut tapaamiset kesken keskustelun. Tämä herätti asiakkaassa katkeruuden ja pettymyksen tunteita.

Aineistoni yhdestä kertomuksesta käy ilmi, miten sosiaalityöntekijä hillitsi tulevan äidin omaa emotionaalista prosessia kohtelemalla tätä kasvatustilan ammattilaisena eikä tulevana epävarmana äitinä, jona hän halusi tulla kohdatuksi. Työntekijä keskusteli lapsista ja vanhemmuudesta kuin toisen ammattilaisen kanssa tiedollisella tasolla, kun taas asiakas olisi halunnut keskustella omista peloistaan ja epävarmuudestaan.

Samalla kun emotionaalista kypsyyttä arvoidaan, adoptioeuvonnan on ajateltu olevan prosessi, jonka aikana asiakas kypsyy adoptiovanhemmuuteen saamansa valmennuksen ja oman emotionaalisen prosessinsa myötä. Näin ollen asiakkaan reflektion kautta tapahtuva itsearviointi ja emotionaalisen kypsyyden osoittaminen tapahtuvat samanaikaisesti kuin sosiaalityöntekijän arviointi asiakkaan soveltuvuudesta adoptiovanhemmuuteen. Ne, jotka kokivat itsensä uhatuiksi ja pelkäsivät, etteivät tule hyväksytyiksi, eivät arvioineet itseään rehellisesti eivätkä uskaltaneet puhua tunteistaan. Kertomuksissa muutamat naiset kertoivat helpottavasta ja vapautuneesta tunteesta, kun he olivat osallistuneet vapaaehtoisin valmennuskursseihin tai vertaistukiryhmiin, joissa he saivat vapaasti ilmaista kaikkia adoptioprosessiin liittyviä tunteitaan.

Tunteiden kätkeminen ja yhteistyö

Sosiaalityöntekijät eivät tykkää, että heitä painostetaan, ja adoptiohakijoilla on aina kova kiire. Ja tässä on kova ristiriita niin kuin kaikkien välillä. Niin kuin, kun aika on kiir... kun sä päätät ruveta johonkin niin sull on kiire.

Tässä levoton ja kärsimätön pariskunta on yrittänyt olla ilmaisematta kiirettään ja kärsimättömyyttään sosiaalityöntekijälle, koska he olettivat sen johtavan sosiaalityöntekijän negatiiviseen reaktioon, jolla saattaisi olla haitallinen vaikutus heidän adoptioprosessiinsa.

Adoptiota toivovat ovat hyvin tietoisia pitkistä odotusajoista, ja adoptioprosessissa aika koetaan usein vihollisena (Sandelowski 1991). Asiakkaat tietävät, että heillä on edessään pitkä odotusaika adoptioeuvonnan päättyessä. Kansainvälisen adoption odotusajat ovat pitkiä, koska adoptoitavia lapsia on maailmanlaajuisesti vähemmän kuin niitä toivovia adoptiohakijoita (Selman 2012). Samalla useat adoptiohakijat ovat saattaneet toivoa ja odottaa lasta jo useita vuosia ennen adoptioprosessin alkamista. Tämä aiheuttaa ymmärrettävästi levottomuuden tunnetta. Jokaisella on rajoitettu määrä aikaa, joka pitää investoida mahdollisimman hyvin, jotta ehtisi saada lapsen (tai jopa adoptoida sisaruksen myöhemmin) ennen kuin oma ikä tulee esteeksi. Tahattomasti lapsettomat pelkäävät, että tämä käytettävissä oleva aika loppuu (Sandelowski ym. 1988; 1989).

Adoptiotyön ammattilaiset taas näkevät kiireen riskinä, jos lasta toivova siirtyy liian nopeasti lapsettomuushoidoista adoptioprosessiin pysähtymättä arvioimaan tilannettaan. Lasta toivovien pitäisi antaa itselleen aikaa käsitellä emotionaalisesti mahdollisia menetyksiä ja tulevaan adoptiovanhemmuuteen liittyviä tunteita (Eriksson 2007; Prochaska ym. 2005). Ajan merkityksestä saatetaan syntyä helposti ristiriitaa sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välille. Jotkut

pariskunnat kertoivat hillitsevänsä levottomuuden tai tyytymättömyyden tunteensa olemalla pinnallisesti yhteistyökykyisiä:

Meillä meni ihan hyvin ja oltiin päätetty että me ei, niin kuin, ruveta mitenkään hankaliksi vaan yritetään, niin kuin saada ne tapaamiset menemään hyvässä yhteistyöhennessä ja, että se on meidän oma etu, ja näin olikin.

Haastattelemani naiset kertoivat, etteivät uskaltaneet keskustella tai valittaa tyytymättömyydestään adoptioprosessin palveluihin ennen kuin he olivat saaneet lapsen perheeseensä ja ennen kuin adoptio oli vahvistettu. Pelko siitä, että suhde asiakkaan prosessia hoitavaan sosiaalityöntekijään tulehtuu, oli niin suuri, että riskejä ei otettu.

Koska adoptioprosessin valta-asetelma on epätasapainoinen ja sosiaalityöntekijä toimii ”portinvartijana” adoptiovanhemmuuteen, asiakkaat ovat erittäin varovaisia prosessiin liittyvien kielteisten tunteiden ilmaisussaan. Hollandin (2000) mukaan verbaaliseen vuorovaikutukseen perustuva perhearviointi on vahvasti kietoutunut asiakkaan ja ammattilaisen väliseen suhteeseen. Siten sekä suhde että asiakkaan toiminta vaikuttavat sekä itse prosessiin että arvion lopputulokseen. Asiakkaalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin luottaa työntekijään:

Toisaalta koska ihmiset siinä tilanteessa niin helposti suostuu kaikenlaiseen, he suostuu tavallaan niin kuin aika paljonkin [puhumaan] semmoisia henkilökohtaisia asioita, niin kuin repimään auki siellä neuvonnassa ja puhumaan aika niin kuin yksityisistäkin asioista siellä.

Asiakkaan on hyväksyttävä ja osallistuttava sosiaalityöntekijän tekemään arviointia antamalla riittävästi tietoa itsestään. Adoptioneuvonnan asiakkaiden toimintaa tilanteessa ei ole tutkittu mutta tiedetään, että lastensuojelun asiakkaaksi tulevat vanhemmat usein vastustavat sosiaalityön palveluja ja arviointeja (esim. Forrester, Westlake & Glynn 2012). Myös lastensuojelussa on samalla tavoin kuin adoptioneuvonnassa kyse arviosta, joka tehdään aikuisten kyvystä toimia vanhempana. Vastustamisen tapoja on erilaisia, mutta yhteistä vastustamiselle on kaikenlainen ei-yhteistyöhalukkuus. Tutkijat Forrester, Westlake ja Glynn (2012) näkevät sosiaalityöntekijän roolin tärkeänä, koska sen lisäksi, että vastustaminen voi olla asiakkaan sisäistä tai sosiaalisesta kontekstista johtuvaa, myös työntekijä voi joko aiheuttaa vastustamista tai vähentää sitä omalla toiminnallaan.

Adoptioneuvonnan läpikäyneiden naisten joukossa oli sellaisia, jotka ainakin jollakin tasolla olivat vastustaneet adoptioneuvontaa ja sen käytäntöjä, mutta he olivat kätkenneet tunteensa, koska uhka jäädä ilman adoptiolasta oli ollut liian suuri. Adoptioneuvonnassa asiakkaat harkitsivat, mitä tunteita kannatti ilmaista, millä tavalla ja missä vaiheessa, jotta heidän oma prosessinsa kohti haluttua tavoitetta, adoptiovanhemmuutta, ei olisi hidastunut tai kariutunut.

Sosiaalityöntekijä tunteiden lievittäjänä tai vahvistajana

Adoptioneuvonnassa sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli vuorovaikutussuhteen luomisessa. Vuorovaikutussuhteen laadulla taas on suuri merkitys adoptioneuvonnassa.

vonnan onnistumiseen (Eriksson 2009). Tähän vuorovaikutukseen vaikuttavat kaikki aikaisemmin mainitut vanhemmuuden arviointiin liittyvät negatiiviset tunteet, emotionaalisen kypsyyden osoittavien tunteiden ilmaisu sekä tunteiden kätkeyminen. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin sekä toiminnallaan että toimimatta jättämisellään lievittää tai vahvistaa prosessin aikaisia negatiivisia tunteita. Näillä teoillaan hän voi edesauttaa luottamuksellisen ja avoimen vuorovaikutuksen syntymistä ja siten adoptioeuvonnan tavoitteiden toteutumista.

Pelkoa ja jännittyneisyyttä lisäsi aina tiedon tai kommunikaation puute niin adoptioeuvonnassa kuin odotusaikanakin. Alla olevassa esimerkissä toisella puolisoista oli krooninen sairaus, joka saattoi vaikuttaa sosiaalityöntekijän arvioon. Nainen kertoo, että he eivät uskaltaneet kysyä sosiaalityöntekijältä, mitkä heidän mahdollisuutensa ovat, vaan he jäivät odottamaan palautetta ja arvion tulosta häneltä:

Että se [sosiaalityöntekijä] ei niin kuin suoraan sanonut meille, että tämä on, että puoltaako hän meitä tai jotain. Mä muistan sieltä, siinä oli semmoinen epävarmuus, että tuntui vaan siinä, että mitäköhän siitä sitten tulee ja mikä se aikataulu on ja kauankoahan tämä vielä kestää?

Seuraavassa lainauksessa nainen kuvailee arvioitavana olemista ja jännitystä seuraavaa *helpotusta*, joka laukesi sosiaalityöntekijän kommentilla, jonka mukaan hän ei näe estettä adoptiolle:

Jännitystä sitten, että miten siihen [adoptiohakijoiden tilanne] suhtaudutaan ja siihen, että jos se katkee, se koko homma. Että tavallaan se oli sitten helpotus, kun meidän sosiaalityöntekijä sanoi, että ei hän näe niin kuin mitään estettä siihen [adoptioon].

Arvion etenemisestä kertominen lievitti aina epävarmuutta ja loi helpotuksen ja vapautumisen tunteita asiakkaissa. Myös suoran palautteen antaminen asiakasta askarruttavasta asiasta ja hakijan vahvuuksien korostaminen loi helpottuneen tunteen:

Me ajateltiin myös sitä, että meillä on jatkuvasti epäsäännölliset työt ja työajat ja epäsäännölliset tulot. Että, että meitä niin kuin karsastettaisiin sen takia... mutta neuvoja taas, se joka neuvonnan antoi niin, hän taas sitten saman tien sanoi sen toisinpäin, että mutta toisaalta teillähän on hirveen hyvä mahdollisuus järjestää sitä lapsen kanssa olemista. – – Että hän näki sen sitten positiivisesti, kun me oltiin vähän anteeksipyytellemässä siellä.

Adoptioeuvonnan aikana kaikki ne positiiviset tunteet, joita haastatteluissa ilmaistiin, olivat syntyneet vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tilanteissa sosiaalityöntekijät olivat omalla toiminnallaan saaneet aikaan kiitollisuuden tai helpotuksen tunteita hakijoissa. Nämä tunteet liittyivät arvioinnin pelon hälventymisen lisäksi sosiaalityöntekijän empaattisuuteen ja toimintaan sekä avoimeen ja dialogiseen vuorovaikutukseen. Joissakin kertomuksissa todettiin, että sosiaalityöntekijä oli ”mukava” tai ”hyvä”, mutta että hänen prosessin aikaiset toimintatapansa herättivät negatiivisia tunteita. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä henkilönä nähtiin erillään hänen toiminnastaan lain ja institutionaalisten käytäntöjen toteuttajana. Yllä olevat esimerkit osoittavat sen, että työntekijä

voi omalla persoonallaan ja toiminnallaan pieninkin asioin lievittää tai vahvistaa prosessin aikaisia negatiivisia tunteita.

Lopuksi

Adoptioprosessi ja sen ensimmäinen vaihe, adoptioneuvonta, herättävät hakijoissa paljon tunteita. Koko laajempi institutionaalinen konteksti, jossa adoptiolasta toivovien adoptiovanhemmuuden soveltuvuutta arvioidaan, herättää hakijoissa negatiivisia tunteita, vaikka he tiedollisella tasolla hyväksyisivätkin sen osana lapsen etua vaalivaa prosessia. Adoptioneuvonnassa hakijoilta odotetaan tiettyä tunneprosessia, joka toteutuakseen vaatii avointa ja luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja työntekijän välillä. Tämä henkisen valmistautumisen prosessi nähdään sen onnistuttua jälkikäteen hyvänä ja kasvattavana asiana kognitiivisella tasolla. Kuitenkin joidenkin asiakkaiden kohdalla tähän tunneprosessiin ei eri syistä päästä, mikä voi herättää ärsyyntymistä ja kyseenalaistetuksi tulemisen tunteita hakijoissa. Adoptioneuvonnan aiheuttamien negatiivisten tunteiden ilmaisulle ei haastateltavien mukaan ole riittävästi tilaa adoptioneuvonnassa, vaan tunteet joudutaan kätkemään. Kaikkien näiden eri ulottuvuuksien tunteet kohtaavat ja ovat läsnä adoptiota toivovan henkilön ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksessa.

Tämä artikkeli ei anna tyhjentävää kuvaa adoptioneuvonnassa esiintyvistä tunteista, vaan on analyysi sosiaaliseen ja institutionaaliseen kontekstiin sekä käytäntöihin liittyvistä tunteista. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkemmin tarkastella henkilökohtaisen vanhemmaksi kasvamisen tunteita, jotka kätkeyvät odotetun emotionaalisen prosessin taakse ja joita ilmaistiin haastatteluissa vähän. Tämä tutkimus on tehty adoptiota toivovien naisten näkökulmasta ja tavoitteena on ollut heidän tunnekokemustensa kautta kriittisesti tarkastella niin ammattilaisten toimintaa, institutionaalisia käytäntöjä kuin adoptiota laajemmassa sosiaalisessa kontekstissa.

Adoptioneuvonnan kaikki kolme tehtävää, soveltuvuuden arviointi, valmennus sekä oma henkinen valmistautuminen ja siihen kytkeytyvä itsearviointi, ovat tärkeitä. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että sekä valmennus että soveltuvuuden arviointi ovat kriittisiä tekijöitä adoptiovanhemmuuden kannalta, ja puutteet näissä ovat yksi osasy syy purkautuneisiin adoptiosijoituksiin (Palacios 2012; Palacios, Sánchez-Sandoval & León 2005). Adoptioneuvonnan läpikäyneiden asiakkaiden tunteiden ja kokemusten analyysi kuitenkin haastaa keskusteluun käytäntöjen kehittämisestä, jotta myös adoptioprosessin herättämille negatiivisille tunteille löytyisi ilmaisukanavia.

Adoptioprosessin aikaiset negatiiviset tunnekokemukset voivat johtaa psykologiseen stressiin, joka heijastuu adoptiovanhemmuuteen. Myös vanhemmuuden kyvyn kyseenalaistamisen herättämällä tunteilla saattaa olla pitkään kestäviä seurauksia vanhemman itsetuntoon ja hänen halukkuuteensa pyytää apua, mikäli lapsi tai perhe tarvitsee sitä adoption jälkeen. Näihin haastei-

siin voidaan vastata osittain työntekijän toiminnalla ja osittain institutionaalisten käytäntöjen kehittämällä.

Adoptioneuvonnan kontekstissa on kaksi jännitettä, jotka aiheuttavat negatiivisia tunteita. Ensimmäinen jännite on se, että samassa tilanteessa, jossa asiakkaan odotetaan olevan avoin, luottavainen ja vastaanottavainen, hänen soveltuvuuttaan adoptiovanhemmuuteen arvioidaan. Emotionaalinen mielentila vaikuttaa informaation käsittelyyn, minkä vuoksi itsensä uhatuksi kokeva henkilö ei välttämättä ole vastaanottavainen valmennukselle tai muulle informaatiolle. Tästä syystä valmennuksen, arvion ja itsearviointin käytäntöjä tulisi kehittää siten, että myös ne, jotka eivät pääse luottamukselliseen ja avoimeen suhteeseen työntekijän kanssa tai joiden soveltuvuutta adoptiovanhemmuuteen avoimesti kyseenalaistetaan, saisivat tarvitsemansa valmennuksen ja tilan käydä läpi omaa emotionaalista prosessiaan.

Toinen jännite on sisäänrakennettu koko adoption kontekstiin. Jännite juontaa siitä, että adoptiossa yritetään ratkaista kaksi "ongelmaa" samalla kertaa. Lapselle haetaan adoptiosijoituksen kautta perhettä samalla, kun aikuisten lapsettomuus "ratkaistaan". Kansainvälisessä adoptiossa lapsen etu ja hänen oikeutensa saada perhe on aina ensisijainen. Tähän lapsen edun toteutumiseen perustuu adoptiota toivovien henkilöiden soveltuvuusarviointi. Samalla lapsen etu, jota ammattilaiset valvovat, on ohjaava adoptioprosessissa ja siten myös adoptioneuvonnassa. Palvelun tavoite ei siten ole ratkaista työskentelyn kohteena olevan aikuisen asiakkaan tilannetta, vaan vastata tulevan adoptiolapsen tarpeeseen. Lapsen kaipuu tekee kuitenkin asiakkaat haavoittuviksi, koska he tarvitsevat apua saadakseen lapsen. Samalla adoptiota toivovalla henkilöllä tai pariskunnalla on oikeus hyvään ja laadukkaaseen palveluun. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Lapsen edun ensisijaisuuden korostamisessa ja toisinaan jopa osapuolien oikeuksien vastakkain asettelussa, asiakkaiden kokemukset ja tarpeet saattavat jäädä vähemmälle huomiolle adoptioprosessin palveluita kehitettäessä.

LÄHTEET

Adoptiolaki 22/2012.

Asetus lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 29/1997.

Boden, J. (2007). When IVF treatment fails. *Human Fertility* 10 (2), 93–98.

Brinich, P. M. (1990). Adoption from the inside out: A psychoanalytic perspective. In D. M. Brodzinsky & M. D. Schechter (Eds.) 1990. *The Psychology of Adoption*. Oxford University Press, 42–61.

Brodén, M. (2004). *Graviditetens möjligheter: en tid då relationer skapas och utvecklas*. Stockholm: Natur och kultur.

Daniluk, J. C. (2001). Reconstructing their lives: A longitudinal, qualitative analysis of the transition to biological childlessness for infertile couples. *Journal of Counseling & Development* 79, 439–449.

Daniluk, J. C. & Hurtig-Mitchell, J. (2003). Themes of hope and healing: Infertile couples' experiences of adoption. *Journal of Counseling & Development* 81, 389–399.

Eriksson, P. (2007). *Prosessiluontoinen adoptioneuvonta*. FSKC Rapport 1/2007. Helsingfors: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Eriksson, P. (2009). Mikään ei ole varmaa ennenkuin lapsen saa syliinsä- asiakkaiden kokemuksia kansainvälisestä adoptioprosessista. FSKC Rapport 10/2009. Helsingfors: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S. & Higgitt, A. C. (1991) The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal* 12(3), 201–218.

Forrester, D., Westlake, D. & Glynn, G. (2012). Parental resistance and social worker skill: towards a theory of motivational work. *Child & Family Social Work* 17, 118–129.

Greil, A. L., Slauson-Blevins, K. & McQuillan, J. (2010). The experience of infertility: A review of recent literature. *Sociology of Health & Illness* 32 (1), 140–162.

Healy, K. (2000). *Social work practices. Contemporary perspectives on change*. Sage: London.

Holland, S. (2000). The assessment relationship: Interactions between social workers and parents in child protection assessments. *British Journal of Social Work* 30(2), 149–63.

Högbacka, R. (2008). The quest for a child of one's own: parents, markets and transnational adoption. *Journal of Comparative Family Studies*. 39(3), 311–330.

- Hämäläinen, J. (2011). Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.
- Hänninen, V. (2007). Perspectives on the narrative construction of emotions. *Elore* 14(1) 1-9. [Viitattu 15.12.2013
http://www.elore.fi/arkisto/1_07/han1_07.pdf
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
- Layder, D. (2004). *Emotion in Social Life. The Lost Heart of Society*. London: Sage.
- Layder, D. (2006). *Understanding social theory*. London: Sage.
- Lazarus, R. S. (2001). Relational meaning and discrete emotions. In Scherer K.R., Schorr, A. & Johnstone, T. (Eds.) *Appraisal Processes in Emotion. Theory, Methods, Research*. Oxford University Press, 37–67.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist* 46(8), 819–834.
- Lind, J. (2008). The best interest of the child as an argument in assessment of parent potential in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family* 22(1), 1–21.
- Ling Lee, G., Hui Choi, W. H., Chan, C. H. Y., Chan, C. L. W. & Ng, E. H. Y. (2009). Life after unsuccessful IVF treatment in an assisted reproduction unit: a qualitative analysis of gains through loss among Chinese persons in Hong Kong. *Human Reproduction* 24(8), 1920–1929.
- Malin, M., Hemminki E., Räikkönen, O., Sihvo, S. & Perälä, M.-L. (2001). What do women want? Women's experiences of infertility treatment. *Social Science & Medicine* 53, 123–133.
- Mäkipää, S. (2006). Mistä on adoptioperheet tehty? – Vanhemmuuden ammatillinen rakentaminen adoptioeuvontaa ohjaavassa tekstissä. Teoksessa K. Komulainen, H. Rätty & J. Silvonen (toim.) *Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin*. Psykologian tutkimuksia 25, Joensuun yliopisto.
- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2009). Assessing candidates for adoptive parenthood. Institutional re-formulations of biographical notes. *Children and Youth Services Review* 31 (1), 88–96.
- Ojuva, A. (2010). Matkalla adoptiovanhemmuuteen – paripsykoterapian tuki adoption ja vanhemmuuden pohdinnoille. Teoksessa V. Malinen & P. Alkio (toim.) *Paripsykoterapia ja parisuhteen kätketyt mahdollisuudet*. Helsinki: Väestöliitto, 218–234.
- Ottolapsineuvonta: opas ottolapsineuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 1998: 7. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Palacios, J. (2012). Understanding and preventing intercountry adoption breakdown. In J. L. Gibbons & K. S. Rotabi (Eds.) *Intercountry Adoption. Policies, Practices and Outcomes*. Surrey: Ashgate, 273–282.
- Palacios, J., Sánchez-Sandoval, Y. & Esperanza, L. (2005). Intercountry adoption disruptions in Spain. *Adoption Quarterly* 9 (1), 35–55.

- Pence, J. (2004). Narrative emotion: Feeling, form and function. *Journal of Narrative Theory* 34 (3), 273–276.
- Prochaska, J. M., Paiva, A. L., Padula, J. A., Prochaska, J. O., Montgomery, J. E., Hageman, L. & Bergart A. M. (2005). Assessing emotional readiness for adoption using the transtheoretical model. *Children and Youth Services Review* 27, 135–152.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. London: Sage.
- Rosenthal, G. (2004). Biographical research. In C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium, F. & D. Silverman (Eds.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage, 48–64.
- Sandelowski, M., Harris, B. G. & Holditch-Davis, D. (1991). “The clock has been ticking, the calendar pages turning, and we are still waiting”: Infertile couples’ encounters with time in the adoption waiting period. *Qualitative Sociology* 14 (2), 147–173.
- Selman, P. (2012). The rise and fall of intercountry adoption in the 21st century: Global trends from 2001 to 2010. In Gibbons, J. L. & Rotabi, K. S. (Eds.) *Intercountry Adoption. Policies, Practices and Outcomes*. Surrey: Ashgate, 7–28.
- Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnan toimintakertomukset 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; 2010. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- von Greiff, K. (2004). Föräldrar till internationellt adopterade barn – uppfattningar och erfarenheter av föräldrarollen. FoU-rapport 1/2004.
- Willing, I., Fronek, P. & Cuthbert, D. (2012). Review of sociological literature on intercountry adoption. *Social Policy and Society* 11, 465–479.

OSA 2
KIELEN, IDENTITEETIN JA ERILAISUUDEN
MERKITYKSIÄ ADOPTOIDUILLE

ADOPTIOLAPSEN KIELEN VAIHTUMINEN JA ADOPTIOTAUSTAN VAIKUTUS OPPIMISEEN

Leena Kaivosoja-Jukkola

Kansainvälisesti adoptoitu lapsi vaihtaa uudessa kotimaassaan sekä kielen että kulttuurin. Muutos vie aikaa ja on tavallaan päättymätön prosessi, jota sellaisten ihmisten, jotka eivät ole sitä kokeneet, voi olla vaikea ymmärtää. Adoptiolapsi tulee maahan yleensä yksin, joskus sisaruksensa kanssa. Koska ihminen elää yhteisössä suhteessa toisiin ihmisiin, on kielen säilyttäminen yksin erittäin vaikeaa – erityisesti kun muuttajana on lapsi.

Tässä artikkelissa tarkastelen adoptiolapsen kielenvaihtoprosessia sekä adoptiotaustan vaikutusta oppimiseen uudessa ympäristössä. Tarkastelen asioita, joissa adoptiolapsella voi olla vaikeuksia, ja syitä, jotka näitä vaikeuksia voivat aiheuttaa. Kaikilla lapsilla näitä vaikeuksia ei kuitenkaan ole. Vanhemmilla, opettajilla tai muilla adoptiolasten kanssa toimivilla on hyvät mahdollisuudet auttaa lasta eteenpäin tilanteissa, joissa lapsi taustansa vuoksi kohtaa haasteita. Käytän esimerkkinä omaa Etiopiasta 5-vuotiaana Suomeen adoptoitua poikaa. Hän on lukenut tekstin ja antanut luvan käyttää elämäänsä esimerkkinä. Tekstin lopuksi annan ideoita kielen kehittämisen tukemiseen.

Käytän tässä artikkelissa käsitettä *syntymäkieli* kuvaamaan sitä ensikieltä, jota lapsi oppii synnyinmaassaan, ja *adoptiokieli* kuvaamaan sitä kieltä, jonka lapsi oppii adoption jälkeen ja josta tulee hänen uusi äidinkielenä. Sekä syntymäkieliä että adoptiokieliä voi olla useita.

Kieli kehittyy ympäristössä

Kielen kehittyminen on monimutkainen prosessi, joka vaatii tietyt biologiset, psykologiset ja ympäristölliset edellytykset. Periaatteessa puutteet missä tahansa näistä alueista saattavat aiheuttaa viivästymiä tai puutteita kielenkehityksessä. (Leiwo 1986, 53.) Adoptiolapsen tilanteessa mahdollisia kehityksen viivästymiseen vaikuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi aliravitsemus tai jonkin

kehitykselle välttämättömän ravintoaineen puutos (myös raskauden aikainen), rakastavan ja huolehtivan aikuisen puute tai virikkeiden köyhyys. Myös perintötekijöillä on vaikutusta, sillä esimerkiksi lukivaikeuden on havaittu esiintyvän suvuttain. Emme kuitenkaan tiedä varmasti, mitkä ovat kielen kehityksen kannalta välttämättömiä ja mitkä riittäviä edellytyksiä. Täysin varmaa ei ole myöskään se, millaiset puutteet riittävät aiheuttamaan vaikeuksia. (Leiwo 1986, 53; Meese 2002, 56.)

Ihminen on kokonaisuus. Niinpä kielikään ei kehity irrallaan, vaan siihen vaikuttavat yksilön monitasoiset kokemukset. Ihminen on hyvin pitkälle ympäristönsä muokkaama. Opimme niitä asioita, joita ympäristössämme meille tarjotaan opittaviksi ja omaksuttaviksi (esim. Leiwo 1986, 66). Lapsi ei kehity itseksensä sellaisia taitoja tai sellaista kieltä tai sanastoa, joita ympäristössä ei tarjota. Adoptiolapsilla ympäristö vaikuttaa sekä syntymäkielen että adoptiokielen oppimisessa. Syntymäkielen ympäristö saattaa poiketa suurestikin Suomessa kasvavan lapsen ympäristöstä. Näin kielitaito saattaa erota paljonkin suomalaisen lapsen vastaavista taidoista. Myös suomen kielen kehittyminen Suomeen tulon jälkeen voi poiketa suurestikin siitä, millainen se on syntyperäisellä suomenpuhujalla.

Kielen kehitys lähtee liikkeelle syntymämaassa

Adoptiolapsen kehitys on lähtenyt liikkeelle hänen synnyinmaassaan. Kehityksen taustalla olevia perittyjä ominaisuuksia tai raskauden ja varhaislapsuuden tapahtumia ei yleensä ole mahdollista tietää. Osittain hyvin erilaisisten kasvuympäristöjen takia, osittain muiden taustatekijöiden vaikutuksesta, syntymäkielen taidot vaihtelevat suuresti eikä kronologisesta iästä voi päätellä lapsen kielitaidon tasoa. Osa adoptiolapsista tulee maista, joissa erillistä lastenkulttuuria ei juuri ole, vaan lapset osallistuvat päivittäiseen elämään aikuisten kanssa. Tällöin myös lapsen toimintatavat ja siihen liittyvä sanasto vastaavat tämän ympäristön vaatimuksia.

Kehityksen taustatekijöistä selkeimmin tutkittavia asioita ovat laitoshoido ja adoptioikä (lapsen ikä silloin, kun hänet adoptoidaan). Suurin osa adoptiolapsista on ollut laitoshoidossa varhaisvaiheissaan. Laitoshoidossa lapsen on vaikeampi saada kokemuksia laitoksen ulkopuolelta ja pysyvän aikuiskontaktin syntyminen on vaikeampaa. Useissa tutkimuksissa on todettu, että laitoshoidossa olleilla lapsilla on suuri riski saada kasvuun, terveyteen tai kehitykseen liittyviä ongelmia. Toki laitoshoidon taso vaihtelee suuresti eri maissa. (Becket ym. 2006, 706–707; Dalen 2001; Glennen, 2002, 338; Glindis 1999, van IJzendoorn ym. 2005.)

Adoptioikä saattaa vaihdella hyvinkin paljon. Osa adoptoitavista lapsista tulee muutaman kuukauden ikäisinä, osa on jo kouluiässä. Kielenkehityksen katsotaan alkavan jo raskausaikana, jolloin lapsi oppii kuulemaan kielen äänneitä, painotuksia ja intonaatiota. Tutkimusten mukaan vauva pystyy jo hyvin

varhain tunnistamaan äänneiden eroja auditiivisesti, ja ensikielen äänneisiin reagoidaan eri tavoin kuin vieraiden kielten äänneisiin (esim. Näätänen 1998; Lyytinen ym. 2009). Vaikka pieni vauva ei tullessaan vielä puhukaan mitään kieltä, hän on kuitenkin jo aloittanut syntymäkielensä tunnistamisen. Kun hän saapuu Suomeen, myös hänen kielensä vaihtuu.

Adoptioikä näyttäisi tutkimusten mukaan vaikuttavan adoptiolapsen kielen kehitykseen ja oppimiseen, mutta se ei kuitenkaan ole täysin määrittävä tekijä (Dalen 2001; Glennen & Masters 2002). Becket ym. (2006) havaitsivat, että alle kuuden kuukauden iässä Romaniasta Britanniaan adoptoidut lapset eivät eronneet kehitykseltään Britanniassa maan sisäisesti adoptoiduista lapsista. Kuitenkin Romaniasta yli kuuden kuukauden iässä adoptoidut lapset olivat ryhmänä heikompia oppimisessaan ja tämä ero oli pysyvä tutkimuksen loppuun saakka, eli kun lapset täyttivät 11 vuotta. Becket ym. (2006) arvioivat, että laitoshoidon negatiiviset vaikutukset tulevat esille tietyn laitoksessa vietetyn ajan jälkeen, eikä laitoshoidon jatkuminen tämän jälkeen enää heikennä tilannetta. Tästä on ristiriitaisia tutkimustuloksia ja osa tutkijoista on sitä mieltä, että laitoshoidon pituus vaikuttaa suoraan lapsen kehittymiseen ja oppimiseen (Fisher ym. 1997; Windsor ym. 2007). Vaikka laitoshoido näyttää heikentävän lapsen kielellistä kehitystä muihin ikätovereihin verrattuna, näyttää kuitenkin siltä, että laitoshoidon jälkeen sijoittuminen perhehoitoon auttaa lasta saamaan kiinni ikätovereitaan (van IJzendoorn ym. 2005; Windsor ym. 2007).

Kieli vaihtuu uudessa kotimaassa

Kun lapsi tulee Suomeen kansainvälisen adoption kautta, hänen kielenkehityksensä on kesken. Syntymäkielen kehitys katkeaa, ja yleensä adoptiolapsi unohtaa syntymäkielensä kokonaan. Sen tilalle lapsi oppii uuden kielen tai kaksi uutta kieltä, mikäli lapsi adoptoidaan kaksikieliseen perheeseen. Lapsi siis vaihtaa syntymässä saadun ensikielen (a birth first language, tässä syntymäkieli) uuteen adoptoituun ensikieleen (an adopted first language, tässä adoptiokieli) (Dalen 2007, 204; Glennen 2002, 333). Adoptiolapset menettävät syntymäkielen taidot kohtuullisen nopeasti. Glindis (1999) totesi, että Venäjältä adoptoidut 4–8-vuotiaat lapset menettivät suurimman osan venäjän kielen ilmaisutaidoistaan 3–6 kuukauden kuluessa adoptiosta ja lähes koko kielitaidon vuoden kuluessa. On oletettavaa, että nuoremmat lapset menettävät syntymäkielen käyttötaidot nopeammin (Glennen 2002, 334). Osa kielistä on sellaisia, joita adoptiovanhemmat ovat voineet opetella, jolloin lapsi saattaa säilyttää syntymäkielensä pitempään ainakin jollakin tasolla.

Adoptiolapsi oppii uutta kieltä uudessa perheessä ja lähiympäristössä luonnollisesti (informaali oppimisympäristö), ei siis kouluopetuksen kautta. Kielen oppiminen muistuttaa näin syntyperäisen kielenoppijan kielen omaksumista. Opittava kieli ei kuitenkaan ole lapselle järjestyksessä ensimmäinen vaan yleensä toinen (joskus kolmas tai neljäs). Tästä näkökulmasta hänen kie-

lenoppimisensa muistuttaa perheensä kanssa tulleiden maahanmuuttajalasten toisen kielen oppimista. Adoptiolapsen kielen kehitys poikkeaa kuitenkin sekä syntyperäisen kielen puhujan että toisen kielen oppijan kielen kehityksestä. (Glennen 2002, 333; Hene 1987a, 17–22, Scott ym. 2011, 1164.)

Suurin osa adoptiolapsista oppii suhteellisen nopeasti adoptiokotimaan kieltä (Glennen 2007; Glennen & Masters 2002; Roberts ym. 2005). Kuitenkin noin kolmasosalla heistä on joitakin kielen kehityksen pulmia (van IJzendoorn ym. 2005). Amerikassa on todettu, että lähes 60 % adoptiolapsista käy puheterapiassa. Tämä ei kuitenkaan kerro suoraan sitä, kuinka monella lapsella todella on kielen kehitykseen liittyviä pulmia. Adoptiolasten kielen kehitystä mittaavia testejä ei ole olemassa, eivätkä yksikielisille laaditut testit ole kaikilta osin käytökelpoisia adoptiolapsille. Niinpä on joskus vaikea sanoa, onko jonkun tietyn adoptiolapsen kielen kehitys normaalia vai onko syytä huoleen. Glennen (2002) sekä Glennen ja Masters (2002) toteavat, että adoptiokielen kehitys lähtee nopeasti liikkeelle ja seuraa äidinkielen oppimispolkua, vaikkakin kielen kehitys on jäljessä syntyperäisen lapsen kielen kehityksestä. Heidän tutkimuksessaan seurattiin lapsia, joiden adoptioikä oli 0–30 kuukautta, siihen saakka kunnes lapset olivat 36 kuukauden ikäisiä. Tutkijat ehdottavat, että niiden lasten, joiden adoptiokielen kehitys ei lähde nopeasti liikkeelle, pitäisi välittömästi saada kehitykseensä tukea.

Myös isompana (2–4-vuotiaina) adoptoidut lapset oppivat uutta kieltä aika nopeasti. Heillä on kuitenkin tutkitusti todennäköisemmin pulmia kielen kehityksessään. Tähän voisi olla ainakin kolme selittävää syytä. Ensinnäkin nämä lapset ovat yleensä olleet pidempään deprivoidussa ympäristössä, mikä on aiheuttanut viivettä syntymäkielen kehitykseen. Toiseksi isompana adoptoidulla lapsella on enemmän opittavaa, jotta hän hallitsisi kieltä ikätovereiden tasoisesti. Kolmanneksi koulu alkaa usein jo siinä vaiheessa, kun adoptiokielen kehitys on vielä puutteellista. (Glennen 2009.)

Näyttää siltä, että adoptiolapsen kieli kehittyy taapero- ja leikki-ikäisenä pitkälti samoin kuin syntyperäisen kielenpuhujan kieli, vaikkakin taitojen variaatio on adoptiolasten ryhmässä suurempi. Myöhemmin näyttäisi kuitenkin ilmaantuvan joitain erityisesti adoptiolapsen kielen kehitykseen liittyviä piirteitä, joiden vuoksi kouluiässä saattaa tulla esiin oppimisen pulmia, kun vaaditaan edistyneempiä metalingvistisia taitoja. (Dalen 2001; Scott ym. 2011.) Scott ym. (2011) kuitenkin toteavat, että tällä hetkellä ei ole löydetty mitään yhtenäistä adoptiokielen profiilia, vaan yksilöiden väliset erot ovat suuria. Tarvitaan vielä paljon lisää tutkimuksia, jotta pystytään selittämään näitä adoptiokielen eroavaisuuksia ja toisaalta todettuja kielen kehityksen pulmia.

Kielitaito voidaan karkeasti jakaa kahteen osaan sen käyttötarkoituksen mukaan. Puhutaan *sosiaalisesta* ja *akateemisesta kielitaidosta*. Sosiaalinen kielitaito tarkoittaa kykyä käyttää kieltä sujuvasti ja puhua arkisista asioista aidosti korostaen sellaisissa tilanteissa, jotka eivät ole älyllisesti erityisen vaativia ja joissa kommunikointitilanteessa saatavat vihjeet helpottavat viestintää (BISC, Basic Communication Skills). Sosiaalinen kielitaito kehittyy toisen kielen oppijalla akateemista kielitaitoa helpommin ja nopeammin. Akateeminen kielitaito käsit-

tää seuraavia asioita: sanavaraston laajuus, vaikeiden ja monimutkaisten lauserakenteiden hallinta, kyky hallita synonyymeja sekä ratkaista vain ja ainoastaan kielen avulla tapahtuvan ongelmia sujuvasti (CALP, Cognitive Academic Language Proficiency). Akateemisen kielitaidon saavuttamiseen kuuluu toisen kielen oppijalta vuosia. (Cummins 1996.) Kannattaa myös pitää mielessä, että yksikieliselletkin puhujalle oman ensikielensä sanaston ja käyttötapojen oppiminen on elinikäinen prosessi (Lehtinen 2002, 23). On epäselvää, kuinka paljon toisen kielen kehittymisen tutkimuksia voidaan soveltaa adoptiolapsiin. Glennen ym. (2005) arvioivat, että alle 2-vuotiaana adoptoituihin lapsiin niitä ei ehkä voida soveltaa lainkaan. Tätä vanhempana adoptoituihin niitä mahdollisesti voidaan soveltaa, mutta asiaa ei juuri ole tutkittu. Norjalaistutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että sosiaalisen kielitaidon hallinnassa ei ole suurta eroa adoptiolasten ja syntyperäisten norjalaislasten kesken. Sen sijaan akateemista kielitaitoa mitaavissa testeissä adoptiolapset pärjäävät ryhmänä syntyperäisiä kielenpuhujia heikommin. (Dalen 2001; Dalen & Rygvold 2006.)

Koska sosiaalinen kielitaito kehittyy nopeammin kuin akateeminen kielitaito, saattaa eteen tulla tilanteita, joissa esimerkiksi lapsen opettaja ei usko, että lapsi ei ymmärrä lukemaansa tekstiä, vaikka hän pystyy jo keskustelemaan asioista täysin sujuvasti. Olen kuullut opettajien sanovan tällaisessa tilanteessa, että ”lapsi ei vain viitsi, vaan haluaa käyttää kielitaitoaan tekosyynä”. Sosiaalisen kielitaidon perusteella syntyy helposti virheellinen käsitys siitä, että lapsi hallitsee jo uuden kielen ”täydellisesti”. Akateemisen kielitaidon tasoa ei kuitenkaan voi päätellä sosiaalisen kielitaidon tasosta, vaan nämä kaksi ovat jokseenkin erillisiä kokonaisuuksia. Akateemisen kielitaidon tasolla on suora yhteys kouluoppimiseen, kun taas sosiaalisen kielitaidon taso ei juurikaan vaikuta siihen (Cummins 1996; Skutnabb-Kangas 1988, 83).

Joskus adoptiolapsen kieltä voi kuvata sanalla ”reikäjuusto”. Se kuvaa tilannetta, jossa pinnalta katsoen on vaikea tietää, missä kohdassa kielen eri osalueissa on aukkoja. Näitä aukkoja jää useista syistä. Ensinnäkin, kun lapsi ei kasva vauvasta saakka ympäristössä, johon hänet adoptoidaan, hänen kokemusmaailmansa ei välttämättä sisällä samoja käsitteitä. Niinpä näille käsitteille ei ole myöskään sanoja. Esimerkiksi poikamme elämään tulivat 5-vuotiaana aivan uusina asioina suihku, talvi, lumi (ja se käsittämätön tosiasia, että joskus lumesta voi rakentaa jotain ja joskus ei), länsimaiset vessanpytyt, hammasharja, legopalikat, erilaiset lelut ja niiden suuri merkitys sosiaalisissa ympyröissä, mauton ruoka, lapaset, kurahaalarit. Opittavana ei siis ollut pelkästään uusia sanoja, vaan kokonaan uudenlainen tapa ajatella ja toimia. Toiseksi etenkin isompi lapsi oppii uusia sanoja mielenkiintonsa mukaan ja lähinnä toiminnan avulla. Lapsi siis saattaa hyvinkin nopeasti oppia paljon vaikkapa hammasratataista, mutta häneltä saattaa jäädä oppimatta, mikä on tuoli. Adoptiovanhempien tehtävänä on tässä tilanteessa edistää kielen kehittymistä paitsi monipuoliseksi myös sellaiseksi, että lapsi oppii tavalliset peruskäsitteet.

Oppiminen koulussa

Tutkimusten mukaan adoptiolapsilla on ryhmänä muita ikätovereita enemmän oppimisvaikeuksia (Dalen 2001; Raaska ym. 2011; van IJzendoorn ym. 2005). Van IJzendoorn ym. (2005) huomasivat myös, että adoptiolapset alisuoriutuivat koulussa helpommin kuin muut. Toisin sanoen heidän suoriutumisensa koulussa ei vastannut heidän älykkyystutkimustensa tuloksia. Erityisen suuri alisuoriutumisen riski oli niillä adoptiolapsilla, joiden varhaisvaiheet olivat olleet hyvin deprivoidia. Tuen tarpeeseen opiskelussa kannattaa siis varautua, joskaan adoptiolasten oppimisvaikeuksia ei tule pitää itsestään selvinä. Osa adoptoiduista lapsista reagoi voimakkaasti heti adoption jälkeen, kun taas osalla vaikeuksia tulee vasta vuosien jälkeen. Osa voittaa vaikeidenkin varhaisvaiheiden aiheuttamat puutteet suhteellisen nopeasti, kun taas toiset tarvitsevat tukea pitkään. (Meese 2002, 55–56.)

Suomeen adoptoiduista lapsista tehdyssä tutkimuksessa todetaan, että lapsista kolmasosalla (33,4 %) oli joitakin ja 12,7 %:lla vaikeampia oppimisvaikeuksia. Vastaavat luvut samassa ikäryhmässä (9-15-vuotiaat) ovat 10 % ja 2 %. Taustatekijöistä adoptioikä vaikutti oppimisvaikeuksien määrään. Mielenkiintoisena löytönä tutkimuksessa tuli esille, että lapsilla, joilla ennen adoptiota oli useampia sijoituspaikkoja, oli suurempi oppimisvaikeuksien riski. (Raaska ym. 2011.)

Dalen (2001) toteaa, että erot myös adoptiolasten ryhmän sisällä ovat suuret. Adoptiolasten suoriutumista koulussa selittivät heidän kielelliset taitonsa, erityisesti akateemisen kielitaidon taso sekä hyperaktiivinen käytös. Myös lapsen lähtömaalla oli merkitystä (tutkimuksessa mukana oli Kolumbiasta ja Koreasta adoptoituja lapsia).

Sekä Hene (1993) että Dalen (2001) toteavat adoptiolasten ryhmän heterogeenisyyden. Molemmissa tutkimuksissa osa adoptiolapsista pärjäsi jopa syntyperäisiä ikätovereitaan paremmin. Hene (1993) jakaa adoptiolapset sanavaraston hallinnan ja erilaisten sanojen ja sanontojen ymmärtämisen suhteen kolmeen ryhmään: 1. lapset, jotka osaavat (vähintään) samantasoisesti ruotsalaislasten kanssa, 2. lapset, jotka ruotsalaislapsiin verrattuna selviävät tasaisesti jonkin verran huonommin ja 3. lapset, joiden suoriutuminen on hyvin epätaisaista ja jotka osassa tehtäviä selviävät hyvin ja osassa jonkin verran verrokkeja heikommin ja vielä osassa tehtäviä epäonnistuvat täysin. Taustamuuttujien vaikutuksesta sanojen ymmärtämistestissä selviämiseen Hene toteaa, että tutkimuksessa tuli esiin tendenssi, jonka mukaan nuorempana adoptoidut selviytyivät paremmin kuin vanhempana adoptoidut. Ei kuitenkaan ollut niin, että kaikki pienenä adoptoidut selviytyivät hyvin tai että kaikki isompana tulleet selviytyivät huonosti. (Hene 1993, 211–217.)

Dalen (2001) toteaa, että vaikka adoptioiän merkitys koulumenestykseen adoptiolapsilla näyttäisi yleisesti olevan pieni, se oli suuri erityisesti Kolumbiasta adoptoitujen joukossa. Tätä hän selittää sillä, että Kolumbiassa lasten olot olivat varhaisvaiheessa heikommat kuin esimerkiksi Koreassa. Näin pitempi

aika heikommassa oloissa saattaisi selittää oppimisen vaikeuksia. Henen (1987a, 1987b ja 1993) tutkimusryhmän tutkimuksissa ei tutkittu eri maista tulevia lapsia erikseen.

Koulun alkaessa adoptiolapsi on ollut Suomessa lyhyemmän aikaa kuin suomalaiset ikätoverinsa, joten hänen adoptiokielen kehitykselleen on ollut vähemmän aikaa. Lisäksi etenkin isompina tulleilla lapsilla myös havaintotaitojen kehitys voi olla erilaista kasvuympäristön erojen takia. Tällaisessa tilanteessa pelkät testitulokset eivät ole riittäviä päätettäessä lapsen kouluunmenosta tai luokasta. Vanhemmillä on suuri vastuu kouluvalinnasta. Heille syntyy paras käsitys lapsen oppimiskyvystä, kun he kotona seuraavat lapsen toimia eri tilanteissa, esimerkiksi pelaavat hänen kanssaan pelejä ja opettelevat lauluja. Myös päiväkodin tai esikoulun opettajat ehtivät yleensä tutustua lapseen siten, että heille muodostuu käsitys lapsen oppimistaidoista. Tosin adoptiolapsille tyypilliset ymmärtämisen vaikeudet saattavat jäädä päiväkodissa toteamatta.

Adoptiolapsi voi hyvin aloittaa koulun, vaikka kieli ja muutkin taidot olisivat vasta kehittymässä. Toisaalta adoptiolapsen kehittymiselle kannattaa antaa aikaa, joten vuoden koululykkäys on usein paikallaan. Yleensä adoptiolapset opiskelevat yleisopetuksen oppimäärän mukaan. Äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineessa suosittelun suomi toisena kielenä -oppimäärää ainakin silloin, jos lapsi on saapunut Suomeen isompana. Toisen kielen oppijalle suomen kieli on koulussa sekä oppimisen kohde että sen väline. Lapsi opiskelee S2-oppimäärää myös siinä tapauksessa, ettei erillisiä S2-tunteja koulussa järjestetä. Kun lapsi opiskelee S2-oppimäärän mukaan, se vaikuttaa kaikkien aineiden arviointiin. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.)

Koulussa on myös mahdollista opiskella ensikieltä ylläpitokielenä. Helsingissä opetetaan koti- tai ylläpitokielenä yli 40 kieltä. Ylläpitokielen tunneille voivat osallistua myös adoptiolapset. Mikäli lapsi saapuu Suomeen kouluikäisenä, on ylläpitokielen opiskelu erittäin perusteltua. Kokemus näyttää kuitenkin osoittavan, että kerran viikossa tapahtuva opiskelu ei riitä pitämään ensikieltä yllä edes kouluikäisinä adoptoiduilla lapsilla. Pienempänä tulleet lapset ovat yleensä unohtaneet ensikielensä kokonaan. Näin ollen ensikielen tunneilla oleminen ei yleensä ole tuntunut lapsesta kovin mielekkäältä.

Jos lapsi on tullut Suomeen niin lähellä kouluunmenoikää, ettei hänen suomen kielensä ole vielä juurikaan kehittynyt, on isommissa kaupungeissa mahdollista aloittaa koulunkäynti valmistavassa opetuksessa. Valmistavaan opetukseen voi yleensä osallistua enintään vuoden ajan, ja sen jälkeen lapsen on mahdollista siirtyä ikäänsä vastaavalle luokalle tai aloittaa ensimmäiseltä luokalta.

Kouluissa on erilaisia oppimista tukevia rakenteita ja menetelmiä, joista osa kohdistuu kaikkiin oppilaisiin ja osa niihin oppilaisiin, jotka tukea erityisesti tarvitsevat. Koulunkäyntiavustajan ja erityisopettajan tuki sekä luokanopettajan antama tukiopeutus ovat keinoja, jotka ovat kaikkien käytettävissä. Mikäli jonkin oppiaineen oppimisessa on suuria pulmia, on mahdollista yksilöllistää oppiaineen oppimäärää. Tällöin lapselle määritellään omat tavoitteet kyseisessä oppiaineessa ja myös arviointi suhteutetaan näihin tavoitteisiin.

Tapausesimerkki

Oman Etiopiasta adoptoidun lapseni adoptioikä oli 5 vuotta 4 kuukautta ja hänen syntymäkielensä oli amhara. Etiopialaisen sijaisperheen mukaan hän puhui hyvää amharaa ja keskusteli asioista innokkaasti. Hänen varhaisvaiheistaan löytyi useita rakastavia aikuisia, mutta leluihin ja lastenkulttuuriin hän ei ollut tutustunut.

Lapsemme ensimmäinen suomenkielinen sana oli ”kello”, ja sen hän oppi Addis Abebassa taksissa matkalla sijaisperheestä hotellille. Alkuvaiheessa merkitsin ylös kaikki hänen osaamansa sanat ja ilmaisut. Viidessä viikossa näitä kertyi noin 150. Sen jälkeen sanojen taivuttaminen ja uusien sanojen oppiminen lisääntyivät niin nopeasti, ettei niiden kirjaaminen enää ollut mahdollista.

Amhara unohtui häneltä hämmästyttävän nopeasti. Olimme mieheni kanssa opetelleet jonkin verran amharankielisiä peruslauseita, joita käytimme poikamme kanssa. Pyysimme häntä myös opettamaan meille uusia sanoja, joita sitten sijoittelimme puutteellisella kielitaidolla lauseisiin. Lisäksi perheessämme käytettiin suomea ja englantia – englantia siksi, että poikamme oli pyytännyt jotain aikuista Etiopiassa opettamaan hänelle sitä. Hän osasikin joitakin peruskeskusteluja ja sanoja. Hyvin pian meille syntyi näistä kolmesta kielestä ja näyttelemisestä koostuvia ilmaisuja, joita kaikki käytimme ja joita tiesimme toistemme ymmärtävän. Vieraiden ihmisten esittämät kysymykset ja kommentit tulkkasimme tälle meidän sekakielellemme. Jo tässä vaiheessa huomasin, ettei lapsemme enää muodostanut oikeita amharan ilmauksia, vaan pyrki ymmärrettävyyteen ja omaksui meiltä sekakieltä. Vähitellen kuljimme kohti suomen kielien hallintaa siten, että noin puolen vuoden päästä kykenimme jo aika hyvin keskustelemaan abstrakteista asioista, kuten peloista ja ajatuksista. Viisivuotiaalle lapselle, joka on tottunut ymmärtämään ja tulemaan ymmärretyksi myös abstrakteista asioista keskusteltaessa, oli tämä aika varmasti usein turhauttavaa.

Kerran yritimme saada lastamme keskustelemaan sellaisen suomalaisen miehen kanssa, joka puhui sujuvaa amharaa. Poikamme ei suostunut sanomaan sanaakaan, tuijotti vain hämmästyneenä. Tilanteen jälkeen hän oli hyvin ihmeissään siitä, että ”punainen” ihminen puhui amharaa, eikä voinut käsittää syytä siihen. (Aluksi lapsemme sanoi meitä suomalaisia ”punaisiksi” ilmeisesti ulkonäön perusteella ja on oppinut käsitteen ”valkoinen” vasta myöhemmin.)

Kehitystä ja älykkyyttä on totuttu mittaamaan tutkimalla, osaako lapsi taitoja, joita tietyssä iässä tietyssä ympäristössä yleensä hallitaan. Jos lapsi ei ole saanut näissä taidoissa harjoitusta, ei hän voi niitä myöskään hallita. Kun olimme olleet Suomessa kolme viikkoa, menimme neuvolaan. Ensimmäisenä lapsellemme annettiin palapeli koottavaksi, eikä hänellä ollut aavistustakaan, mitä pitäisi tehdä. Se, ettei eri kulttuurista tuleva lapsi osaa tehdä juuri niitä asioita, joita meillä on totuttu lapsille opettamaan, ei tarkoita, että lapsi olisi heikkolahjainen. Se kertoo vain siitä, että erilainen kasvuympäristö harjaannuttaa erilaisia taitoja.

Lapsemme ei ole koskaan oppinut kunnolla rakentamaan legoilla tai koamaan palapelejä. Luulisin, että kiinnostus näihin leikkeihin ohitettiin silloin, kun hän vielä oli Etiopiassa. Sen sijaan lapsemme oli jo tullessaan taitava erilaisten rytmien tuottamisessa, tanssimisessa ja sosiaalisten suhteiden tajuamisessa. Hän olisi myös osannut katkaista kanalta kaulan. Ne olivat taitoja, joita ympäristö oli hänelle tarjonnut ja joita oli myös arvostettu.

Siinä vaiheessa, kun puhuttu kieli ei vielä riittänyt kommunikointiin, yritin lapsemme kanssa käyttää piirtämistä ymmärtämisen apuna. Piirsin tulevan lääkäriissäkäynnin, mutta hän ei ymmärtänyt kuvia eikä piirtämistä luultavasti siksi, ettei hän ollut tottunut piirrosten katsomiseen ja tulkintaan. Hän ei aluksi ymmärtänyt myöskään piirrettyjä lastenohjelmia eikä voinut käsittää televisiossa ”puhuvia eläimiä”, koska sellaiseen hän ei ollut tottunut.

Suomeen tullessaan lapsella saattaa olla hyvin sekava käsitys siitä, mitä hänen elämässään nyt tapahtuu. Kun ensimmäisen kerran pesimme lapsemme tukkaa (tämä tapahtui jo Addis Abebassa), hän seurasi tilannetta koko ajan peilistä. Luulimme, että hänestä on vain hauska ilmeillä peilin edessä, mutta jälkeensä hän on itse kertonut, että hän halusi seurata koko ajan, miten hänen tukkansa muuttuu suoraksi ja vaaleaksi. Kun heräsimme ensimmäisenä aamuna Suomessa, lapsemme kysyi, onko hänen puheensa nyt suomea. Hän myös odotti koko ajan, milloin hänen ihonsa vaalenee. Kukaan ei ollut ajatellut käydä tällaisia asioita läpi lapsen kanssa. Jossain vaiheessa pettymys valtasikin hänet. Hän esimerkiksi ilmoitti, ettei aio opetella suomea ollenkaan.

Lapsella voi olla hyvin sekava käsitys myös siitä, mitä adoptio tarkoittaa. Poikamme oli ollut meillä jo noin puoli vuotta, kun kielitaidon karttuessa ymmärsimme, että hän luuli vaihtavansa perhettä pian uudelleen. Tällaiset väärät käsitykset voivat tehdä lapsen elämästä turvattoman. Näihin on myös vaikea vaikuttaa yhteisen kielen puuttuessa.

Lapsemme aloitti koulun normaali-ikässä edeten tavalliseen tahtiin. Olen usein katunut tätä esikouluopettajien suosituksesta tehtyä kouluunmenoratkaisua. Koulu olisi ehkä ollut helpompaa, jos olisimme antaneet hänen olla kaksi vuotta esikoulussa. Lapsellamme on ollut koko kouluajan vaikeuksia suomen kielessä, etenkin ymmärtämisessä. Vaikeudet näkyvät edelleen sekä puheen että kirjoitetun tekstin ymmärtämisessä. Näiden vaikeuksien vuoksi koulunkäynti on koko ajan vaatinut myös kotona annettua tukea. Poikamme kävi yhdeksännen luokan jälkeen kymppiluokan, jossa hän korotti muutamia arvosanoja. Tämä vuosi oli oikein hyvä mahdollisuus hänelle. Sen jälkeen hän on opiskellut Luther-opistossa nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajaksi ja suorittanut varusmiespalveluksen. Kielellisistä vaikeuksista huolimatta hän on siis suorittanut koulun yleisopetuksessa ja valmistunut ammattiin.

Tässä hänen omia mietteitään noin 18-vuotiaana opiskelua varten kirjoitetusta omaelämäkerrasta:

Jouduin aloittamaan liian aikaisin koulun, kun mieltii, että en osannut vielä silloin puhua kunnolla suomea. Ensimmäiset kaksi vuotta olivat hankalia, koska tuntui kun ei kuuluisi mihinkään kaveripiiriin. Yksi syy oli ehkä se, että en osannut leikkiä muiden lasten leikkejä. En ymmärtänyt Actionman-leluista tai tietokonepeleistä mitään, koska en ollut aikaisemmin Etiopiassa leikkinyt ylipäättänsä millään leluilla, mutta opin sitten

myöhemmin röyhkeäksi ilkeäksi suomalaiseksi, joka kiroilee, pelaa sotapelejä ja osaa tehdä kuulapyssyn, ja sain paljon kavereita.

Kun poikamme oli 10-vuotias, kävimme Etiopiassa hänen kotiseuduillaan. Hän muisti paikat, tapahtumat ja ihmiset. Kieli oli kuitenkin unohtunut kokonaan. Lapsemme ei ole koskaan halunnut osallistua amharan tunneille, emmekä ole häntä siihen pakottaneet. Hän sopeutui alusta saakka nopeasti suomalaiseen yhteiskuntaan ja välillä vaikutti siltä, ettei hän ollut kiinnostunut etiopialaisuudesta. Iän karttuessa oman taustan merkitys on löytynyt ja etiopialaisesta ruuasta ja Suomessa asuvista etiopialaista alkuperää olevista ihmisistä on tullut tärkeitä. Poikamme ei pidä itseään aivan suomalaisena vieläkään, ja hänen kaveripiirinsä koostuu lähes pelkästään monikulttuurisen taustan omaavista nuorista. Linaan edelleen lapseni kirjoittamaa omaelämäkertaa:

...Olen mielestäni ulospäin suuntautuva afrikkalaisella tavalla, ja usein käyn ylikieroksilla. Vaikka olen hyvin temperamenttinen, olen ottanut useimmin rasismien aika rennosti ja huumorilla. Koen itseni vahvaksi ja tunnen selviäväni monista asioista...

Keinoja tukea lapsen kielen kehitystä

Yleistä

On tärkeää, että lapsi saa tullessaan tarpeeksi läheisyyttä ja huolenpitoa, jotta hän voi kokea olevansa turvassa (lisää aiheesta esim. Acher & Gordon 2004). Jo aivan pieni lapsi tunnistaa ympäristönsä kielestä erilaisia piirteitä, kuten äänneitä ja intonaatioita. Ympäristön kieli on monella tavalla tuttu ja turvallisuutta luova tekijä jo vauvalle, isommasta lapsesta puhumattakaan. Niinpä adoptiovanhempien kannattaa aina opetella edes hiukan lapsen ensimmäistä kieltä ja käyttää sitä alkuvaiheessa turvallisuuden ja läheisyyden luomiseen.

Koska adoptiolapsilla saattaa olla taustalla fyysisten, emotionaalisten, kielellisten ja älyllisten virikkeiden puute, kannattaa yleensä kuvitella lapsi pienemmäksi kuin hän ikänsä puolesta on. Leluista pallot, autot ja nuket lienevät tuttuja kaikkialla. Sen sijaan lapsi ei välttämättä ole saanut harjaannusta esimerkiksi palapeleihin, legoihin, rakennussarjoihin tai esikoulukirjoihin, eikä isompana tullut lapsi näin ollen hallitse niiden käyttöä.

Kielen vaihtumiselle on annettava aikaa. Kommunikaatiossa pääasia on tulla ymmärretyksi ja ymmärtää eikä se, millä kielellä tai muulla keinolla se tapahtuu. Kannattaa yrittää kaikkia keinoja: kieliä, kuvia, piirtämistä, esittämistä, viittomista. Lapsesta riippuu, mitkä menetelmät hänen kanssaan parhaiten toimivat. Sen ajan pitkittäminen, jolloin lasta ymmärretään käyttämällä lapsen omaa kieltä, antaa lapselle aikaa sopeutua ympäristöön ja helpottaa kielen ja kulttuurin vaihtumisesta syntyviä paineita. Alkuvaiheessa kannattaa tyytyä käyttämään samasta asiasta koko ajan samaa ilmaisua, oli se ilmaistu millä keinolla tahansa. Myöhemmin on toki tärkeää, että lapsi oppii ymmärtämään monipuolista kieltä.

Lukeminen

Lukeminen on kielen kehityksen kannalta erittäin hyödyllistä. Voi olla, että adoptiolapsi ei ole synnyinmaassaan tottunut lukemaan kirjoja tai kuuntelemaan aikuisen lukemia tarinoita. Kannattaa valita helppoja kirjoja, joissa on mielellään kuvitus mukana tukemassa ymmärtämistä. Toisen ääneen lukemaa tekstiä on helpompi ymmärtää kuin itse luettua. Kirjoitettu kieli on kuitenkin vaikeampaa kuin puhuttu kieli, joten alkuvaiheessa lapsen on helpompi ymmärtää, jos aikuinen kertoo kirjan tarinan omin sanoin. Kirjan ymmärtämistä voi varmistaa myös pyytämällä lasta kertomaan, mitä hänelle juuri äsken luettiin. Tällöin aikuinen saa hyvän käsityksen siitä, mitä lapsi tekstistä ymmärsi.

Kirjojen tarinoista kannattaa myös keskustella. Miksi arvelet, että tuota lasta harmittaa? Olisitko itse tehnyt samalla tavalla? Mitähän tapahtuu seuraavaksi? Tällaiset kysymykset auttavat lasta kehittämään kielellistä päättelyä. Kannattaa myös vaihdella erilaisia tekstityyppejä. Kertomukset ovat yleisimpiä lastenkirjallisuudessa, mutta nykyisin on tarjolla myös paljon tietotekstejä eri aiheista. Lapsi voi jo varhain innostua avaruusaluksista, dinosauruksista tai kasveista. Näistä löytyy hyviä lasten tietokirjoja. Samalla lapsi oppii myös asiakielten ymmärtämistä. Kaikki lukeminen Aku Ankasta pesukoneen käyttöohjeisiin lisää sanavarastoa, kehittää ajattelua ja valmentaa lasta kielen avulla oppimiseen.

Keskustelu ja toiminnan "sanoittaminen"

Keskustelu muistakin kuin teksteistä on hyödyllistä. Päivän tapahtumat, televisio-ohjelmat ja uutiset ovat esimerkkejä hyvistä aiheista. Oppiminen tapahtuu helpoimmin tekemällä. Tavalliset asiat (vaikkapa ruuanlaitto ja siivous) ovat hyviä tilanteita kehittää sanavarastoa, kun samalla ääneen selostetaan, mitä ollaan tekemässä. Näissä toimissa voi antaa ensin helppoja yksiosaisia ohjeita (kaada jauhot kulhoon) samalla näyttäen jauhoja ja kulhoa ja vähitellen vaikeuttaa tilannetta siten, että yhä enemmän painoa tulee vain kielelliselle ohjeelle. Lopulta ohjeet voivat olla moniosaisia ja monimutkaisiakin (laita ensin desi jauhoja kulhoon ja ota sitten vatkein esiin).

Tunnesanat

Tunnesanasto on tärkeää alusta saakka. Lapsen on hyvä saada nimiä niille tunteille, jotka etenkin adoption alkuvaiheessa saattavat olla hyvinkin voimakkaita. Aikuinen voi näyttää siinä esimerkkiä nimeämällä oman tunnetilansa. "Nyt minua suututtaa." "Nyt olen iloinen." Myöhemmin kielen karttuessa lauseisiin voi myös lisätä selityksiä tunnetiloille. Muistan, kuinka oma lapsemme sai ensimmäisten kuukausien aikana tunteja kestäviä kiukku- ja pelkokohtauksia. Jossain vaiheessa hän lopulta ilmoitti: "Enee (=minä) ei enää byää tänään." Seuraavana päivänä hän jo totesi, ettei hän aio huutaa pariin päivään.

Syntymäkielen ja adoptiokielen vertailu

Jos lapsi on isompi, kannattaa myös tietoisesti vertailla kieliä. Perheessämme sanakirjat olivat ahkerassa käytössä, kun ensimmäisten viikkojen aikana kaikki sanat piti käydä läpi sekä suomeksi, amharaksi että englanniksi. Parin kuukauden kuluttua kevään tultua ja lapsen opittua ajamaan pyörällä hän ilmoitti tietävänsä ensimmäistä kertaa sellaisen sanan suomeksi, jota ei tiedä millään muulla kielellä. Se oli "reuna" meidän vanhempien usein toistamasta käskystä "aja reunassa".

Kielellisiä leikkejä

Kielellistä ajattelua kehittäviä hyviä leikkejä ovat esimerkiksi "laiva on lastattu", "arvaa mitä ajattelen" ja kuvailuleikit. Laiva on lastattu -leikkiä leikitään aluksi käsitteillä, eli laivaa lastataan vaikkapa hedelmillä, eläimillä, urheilulajeilla ja leluilla. Kouluikäisen kanssa leikkiä voidaan leikkiä myös lastaamalla tietyllä kirjaimella alkavia sanoja.

Arvaa mitä ajattelen? -leikissä yksi leikkijä keksii sanan. Voidaan päättää, että sana on eläin, esine kyseisestä huoneesta tai vaikkapa I-kirjaimella alkava sana. Muut leikkijät kysyvät kysymyksiä, joihin sanan miettijä saa vastata vain kyllä tai ei. Muut leikkijät siis yrittävät näillä kysymyksillä saada sanan selville. Kuvailuleikeissä (esim. Junior Alias) lapsi kuvailee jotain sanaa ja toinen yrittää arvata kuvailun perusteella, mikä sana on kyseessä.

Muistipelistä voidaan myös tehdä kielellisempiä siten, että nimetään kuvat aina käännettäessä. Haasteellisempi muoto on nimetä kuva siten, että sanotaan sekä kuvan nimi että yläkäsite, johon se kuuluu (esim. koira - eläin, kirjahylly - huonekalu).

Sanasto

Koulun lähestyessä kannattaa varmistella lapsen sanaston laajuutta. Sanastoa voi käydä läpi alkaen omasta itsestä, perheestä ja lähiympäristöstä. Osaako lapsi jo ruumiinosat, huoneet, huonekalut, kodin tarvikkeet ja pihan leikkivälineet? Sanastoa voi laajentaa opettamalla yleisimpiä puuta ja kasveja sekä kulkuneuvoja. Voi myös opetella eri ammatteja ja niihin liittyviä tekemissanoja sekä ympäristössä sijaitsevia liikkeitä (kauppa, kirjasto, apteekki) ja näihin liittyviä käsitteitä. Kaikki tämä sanaston harjoittelu voi tapahtua normaalin juttelun ja leikkimisen lomassa. Tarkoitus ei ole treenata asioita koulumaisesti.

Kielellinen tietoisuus

Esikouluikäisestä lähtien kannattaa harjoituttaa myös kielellistä tietoisuutta eli sitä, että lapsi oppii irrottautumaan sanojen merkityksestä ja huomaamaan, että sanoilla on myös muoto.

Fonologista tietoisuutta voidaan harjoitella miettimällä esimerkiksi riimipareja. Kummat sanat kuulostavat samalta: sukka - tukka vai sukka - kenkä? Jos

lapsen mielestä sukka ja kenkä kuulostavat samalta, hän ei vielä osaa irrottautua sanojen merkityksestä. Vaikka sanavarasto olisi vielä hyvinkin suppea, tämän ominaisuuden olisi hyvä olla lapsella ainakin selvästi orastamassa ennen kouluun menoa. Yleensä lapset nauttivat riimiparien ja niistä tehtyjen pienten loppusoinnollisten runojen keksimisestä. Riimipareiksi voidaan myös keksiä höpösanoja, esim. sanan "matto" riimipareja ovat merkityksellisen katto-sanana lisäksi myös sanat jatto, hatto ja satto. Myös sanan pituuden hahmottaminen harjoittaa fonologista tietoisuutta. Jos lapsi kykenee kuulemaan, että sana "pikkusisko" on pitempi kuin sana "isä", hän pystyy jo hyvin irrottautumaan sanan merkityksestä ja kiinnittämään huomiota sen muotoon.

Semanttista tietoisuutta voidaan harjoitella esimerkiksi yhdyssanojen avulla. Mikä sana tulee, kun laitetaan yhteen sanat "omena" ja "puu"? Entä jos nämä sanat vaihtavat paikkaansa? Onko sanalla vielä sama merkitys? Samalla asialla voi olla useita nimiä (karhu, otso, mesikämmen) tai toisaalta yhdellä sanalla useita merkityksiä (kuusi, lehti).

Morfologista ja syntaktista tietoisuutta voidaan harjoitella tekemällä lauseita yhdessä sana kerrallaan. Sana ei ole lapselle aina helposti hahmotettava yksikkö. Puheessa sanoja ei erotella toisistaan vaan ne puhutaan yhteen. Kirjoittaessa sanat pitäisi kuitenkin oppia erottelemaan erikseen. Lauseiden tekemisessä voidaan etukäteen päättää, että tehdään vaikkapa neljän sanan mittainen lause. Lause tehdään niin, että jokainen osallistuja sanoo vain yhden sanan, jonka täytyy olla sellaisessa muodossa, että lauseesta tulee järkevä. Näitä osa-alueita harjoittaa myös sanajärjestyksen muuttamisen harjoittelu. Äiti leikkaa tytön hiukset. Tytön hiukset leikkaa äiti. Hiukset leikkaa tytön äiti. Muuttuuko lauseiden merkitys? Suomen kieli on melko joustava sanajärjestyksen suhteen, mutta erilaisilla painotuksilla merkitykseen tulee eroja. Toisaalta voidaan myös tehdä lauseita, joissa sanat ovat samassa järjestyksessä, mutta merkitys on toinen, koska niiden kieliopillisia muotoja on muutettu. (Aatu lyö Samia. Aatua lyö Sami.) Morfologista tietoisuutta voidaan harjoitella myös tavujen paikkoja vaihtamalla. Jos tavutetaan sana "hat-tu" ja vaihdetaan tavujen paikkaa, saadaankin uusi sana.

Pragmaattinen tietoisuus on tietoisuutta siitä, miten ja millaista kieltä missäkin tilanteessa voi käyttää. Jos lapsi tulee Suomeen isompana, hänellä saattaa olla omasta kulttuuristamme poikkeavia kokemuksia siitä, kuka saa puhua kenkin kanssa ja millaisista asioista saa puhua. Yleensä adoptiolapset oppivat nämä kulttuuriset tavat hyvin omassa perhepiirissään. Pragmaattista tietoisuutta ovat myös kouluikäisten lasten tekemät kielelliset kompakysymykset. Mikä se on? Se on pieni sana. Tai mitä eroa on sorsalla? Se ui paremmin kuin kävelee. Koululaisvitseissä nautitaan siitä, että on keksitty uusi taito, jolla rikotaan kielen sääntöjä ja yksiselitteisyyttä vastaan.

LÄHTEET

- Archer, C. & Gordon, C. (2004). Parent mentoring: An innovative approach to adoption support. *Adoption & Fostering Journal* 28 (4), 27–38.
- Becket, C., Maughan, B., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., Krepner, J., Stevens, S., O'Connor, T. G. & Sonuga-Barke, E. J. S. (2006). Do the effects of early severe deprivation on cognition persist into early adolescence? Findings from the english and romanian adoptees study. *Child Development* 77 (3), 696–711.
- Cummins, J. (1996). Conversational and academic language proficiency in bilingual context. In J. H. Hulstijn & J. F. Matter (Eds.) *Reading in Two Languages*. AILA Review 8. Amsterdam: Free University Press, 75–89
- Dalen, M. (2001). School performances among internationally adopted children in Norway. *Adoption Quarterly* 5, 39–58.
- Dalen, M. (2007). Educational achievement among international adoptees. *Amario de Psicologia* 38 (2), 199–208.
- Dalen, M. & Rygvold, A.-L. (2006). Educational achievement in adopted children from China. *Adoption Quarterly* 9, 45–58.
- Fisher, L., Ames, E. W., Chisholm, K. & Savoie, L. (1997). Problems reported by parents of Romanian orphans adopted to British Columbia. *International Journal of Behavioral Development* 20, 67–82.
- Glennen, S. (2002). Language development and delay in internationally adopted infants and toddlers: A Review. *American Journal of Speech Language Pathology* 11, 333–339.
- Glennen, S. (2007). Predicting Language Outcomes for Internationally Adopted Children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 50, 529–548.
- Glennen, S. (2009). Speech and Language Guidelines for Children Adopted From Abroad at Older Ages. *Topics in Language Disorders* 29, 50–64.
- Glennen, S. & Masters, M. G. (2002). Typical and atypical language development in infants and toddlers adopted from Eastern Europe. *American Journal of Speech-Language pathology* 11, 417–433.
- Glennen, S., Rosinsky-Grunhut, A. & Tracy, R. (2005). Linguistic interference between L1 and L2 in internationally adopted children. *Seminars in Speech and Language* 26, 64–75.
- Glindis, B. (1999). Language-related issues for international adoptees and adoptive families. In T. Tepper, L. Hannon & D. Sandstrom (Eds.) *International Adoption: Challenges and Opportunities*. Meadowlands PA. 98–108.
- Hene, B. (1987a). De utländska adoptivbarnen och deras språkutveckling. Projektpresentation. SPRINS-rapport 36. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Hene, B. (1987b). Vuxna utlandsadopterade i Sverige - en intervjuundersökning. SPRINS-rapport 37. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Hene, B. (1993). Utlandadopterade barns och svenska barns ordförståelse. En jämförelse mellan barn i åldern 10-12 år. SPRINS-gruppen 41. Göteborg: Göterorg Universitet.

- Lehtinen, T. (2002). *Oppia kieli kaikki - maahanmuuttajalasten suomen kielen kehitys ja kaksikielisyys peruskoulun ensimmäisellä luokalla*. Väitöskirjatutkimus. Turku: Turun Yliopisto. Turun Opettajankoulutuslaitos/Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Leiwo, M. (1986). *Lapsen kielen kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lyytinen, H., Erskine, J., Kujala, J., Ojanen, E. & Richardson, U. (2009). In search of a science-based application: A learning tool for reading acquisition. *Scandinavian Journal of Psychology* 50, 668–675.
- Meese, R. L. (2002). *Children of Ingercountry Adoptions in School. A Primer for Parents and Professionals*. Lontoo: Bergin & Garvey.
- Näätänen, R. (1998) Puheäänteiden muistijäljet aivoissa. Esitelmä pidetty 25.2.1998 tilaisuudessa "Mitä uutta suomalaisessa aivotutkimuksessa". [Viitattu 22.8.2012]
<http://www.eduskunta.fi/fakta/vk/tuv/tutkas/julk198.htm#muistijalki>.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. [Viitattu 14.9.2013]
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus.
- Raaska, H., Elovainio, M., Sinkkonen, J., Matomäki, J., Mäkipää, S. & Lapinleimu, H. (2011). Internationally adopted children in Finland: parental evaluations of symptoms of reactive attachment disorder and learning difficulties. *Child: care, health and development*, 38, 697–705.
- Roberts, J. A., Pollock, K. E., Krakow, R., Price, J., Fulmer, K. C. & Wang, P. P. (2005). Language development in preschool-age children adopted from China. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 48, 93–107.
- Scott, K. A., Roberts, J. A. & Glennen, S. (2011). How well do children who are internationally adopted acquire language? A meta-analysis. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 54, 1153–1169.
- Skutnabb-Kangas, T. (1988). *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- van IJzendoorn, M. H., JufferF. & Klein Poelhuis, C. W. (2005) Adoption and cognitive development: a meta-analytic comparison of adopted and non-adopted children's IQ and school performance. *Psychological Bulletin* 131, 301–316.
- Windsor, J., Glaze, L. E. & Koga, S. F. (2007). Language acquisition with limited input: Romanian institution and foster care. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 50, 1365–1381.

Harjoitusten lähteinä oman kokemuksen lisäksi:

- Salomaa-Jago, E. (2003) Näin suosin suomea ulkomaillaikin. Teoksessa: M. Eichorn & A. Helttunen (toim.) Kotimaana suomen kieli. Näkökulmia suomen kielen säilymiseen ja kehittymiseen ulkomailla. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 134.
- Tornéus, M., Hedström, G.-B. & Lundberg, I. (1991) Löytöretki kieleen. Leikkejä ja harjoituksia. Helsinki: Vap-kustannus.

ULKOISESTI ERILAINEN, SISÄISESTI SAMANLAINEN? KANSAINVÄLISESTI ADOPTOITUJEN IDENTITEETTI

Heidi Ruohio

Johdanto

Tänä päivänä käydään yhä enemmän keskustelua siitä, mitä rotu, etnisyys ja kulttuuri tarkoittavat kansainvälisesti adoptoidun elämässä ja miten nämä asiat tulisi huomioida adoptioperheessä. Aina näin ei kuitenkaan ole ollut. Adoptiolapsi ja adoptiovanhemmat on aiemmin tarkoituksella sovitettu yhteen ulkonäön, mutta myös esimerkiksi uskonnon perusteella. Tarkoitus oli sulauttaa lapsi perheeseen aivan kuin hän olisi perheen biologinen lapsi. Sulauttamista tapahtui myös siinä määrin, että adoptiosta ei välttämättä perheessä puhuttu avoimesti ja se saatettiin salata. (Freundlich 2000, 4-7; Modell 1994, 2.) Myös Suomen sisäisissä adoptioissa adoptio saattoi vielä 1960-luvulla olla perheessä vaiettu salaisuus (ks. omaelämäkerrallisia tarinoita Kasanen 2006).

1960-70-luvulla erityisesti Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa lisääntyivät niin kutsutut *roturajat ylittävät adoptiot* (engl. transracial adoption), mikä tarkoitti lähinnä tummaihoisten lapsien adoptioita vaaleaihoisille vanhemmille. Tällaisten adoptioiden lisääntyminen teki ulkonäöllisestä sulauttamisesta mahdotonta. Lisäksi samanaikaisesti kritiikki tällaisia adoptioita kohtaan kasvoi. Äänekkäin vastustaja oli Yhdysvaltain tummaihoisten sosiaalityöntekijöiden yhdistys. Heidän julkilausumansa mukaan valkoiset vanhemmat eivät voisi tukea lasta hänen rodullisen identiteetin luomisessa eivätkä toisaalta voisi valmistaa lasta rasismien kokemuksiin ja tukea häntä niistä selviämisessä (National Association of Black Social Workers 1972). Samat argumentit adoptiolapsen identiteetin tukemisen tärkeydestä ovat siirtyneet maan sisäisistä adoptioista kansainvälisiin adoptioihin. Ensimmäiset kansainvälisesti adoptoidut, jotka

adoptoitiin Etelä-Koreasta 1960–70-luvulla Yhdysvaltoihin, alkoivat aikuisiällä kritisoida sitä, kuinka heidän syntyperänsä jätettiin huomiotta adoptioerheissä (Jacobsson 2008, 68).

Aiempi sulauttamisajatus on todettu sittemmin paitsi mahdottomaksi myös lapselle haitalliseksi. Keskustelu aiheesta on aiheuttanut suhtautumistavan muutoksen, mikä näkyy adoptiopolitiikassa siten, että adoptiolapsen syntyperää (lähinnä synnyinmaan kulttuuria) pidetään nykyään tärkeänä osana adoptiolapsen identiteettiä (mm. Jacobsson 2008; Högbacka 2009, 180). Tämä monikulttuurisuusideologia näkyy myös kansainvälisiä adoptioita säätelevässä Haagin sopimuksessa. Sen mukaan lapsen sijoituspäätöksessä tulee ottaa ”aiheellisella tavalla huomioon lapsen etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen tausta” (Haagin sopimus 1993, artikla 16; ks. myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1990, artikla 20).

Kansainvälisesti adoptoitujen ja maan sisäisesti roturajoja ylittävien adoptoitujen identiteetti on puhuttanut tutkimuksissa jo vuosikymmenien ajan. Adoptiotutkijoita kiinnostaa se, kuinka rodulliseen tai etniseen vähemmistöön alun perin kuuluneen adoptiolapsen identiteetti kehittyi useimmiten vaa-leaihoisessa valtaväestön perheessä. (Lee 2003.) Lee nimeää tämän *roturajat ylittävän adoption paradoksiksi* (engl. transracial adoption paradox), jolla hän tarkoittaa niitä mahdollisesti ristiriitaisia kokemuksia, joita lapselle voi syntyä ulkonäöllisen erottuvuuden ja toisaalta myöhemmän kasvuympäristön vuoksi. Juuri tämän ristiriidan vuoksi kansainvälisesti adoptoitujen identiteetti kiinnostaa tutkijoita.

Kansainvälisesti adoptoitujen arjessa tämä ristiriita konkretisoituu seuraavanlaisina kysymyksinä: ”mistä olet *oikeasti* kotoisin?” tai ”ketkä ovat *oikeita* vanhempiasi?” Tällaiset kysymykset muistuttavat kansainvälisesti adoptoitua siitä, että häntä ei pidetä samalla tavoin itsestään selvästi adoptioerheeseen tai uuteen kotimaahansa kuuluvana kuin biologisesti perheeseen syntynyttä lasta (Yngvesson 2010, 8-18). Adoptioerheestä ja kantaväestöstä poikkeava ulkonäkö pakottaa kansainvälisesti adoptoidun arjen kohtaamisissa rotuun, etnisyyteen ja kulttuuriin liittyviin identiteettineuvotteluihin. Hänet voidaan arkipäivässä kategorisoida ulkopuoliseksi, vieraaksi ja nykyiseen kansakuntaansa kuulumattomaksi.

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten tämä ristiriita on otettu haltuun aiemmissa adoptoitujen identiteettiä koskevissa empiirisissä tutkimuksissa. Keskityn sellaisiin kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiin liittyviin tutkimuksiin, joissa aineisto on kerätty adoptoiduilta henkilöiltä itseltään eikä esimerkiksi heidän adoptiovanhemmiltaan. Vaikka laadullinen tutkimus aiheesta on viime vuosien aikana lisääntynyt, valtaosa tutkimuksista on kvantitatiivisia. Vastaan artikkelissa seuraaviin kysymyksiin: 1) millä käsitteillä kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiä on empiirisissä tutkimuksissa lähestytty sekä 2) millaisia tuloksia adoptoitujen identiteetistä on saatu?

Identiteetin käsite

Huolimatta yhä lisääntyvästä tutkimuksellisesta kiinnostuksesta ihmisten identiteetteihin, sen määrittelystä ei olla yksimielisiä. *Identiteetti* on abstrakti ja monitulkintainen käsite, jota tarkastellaan eri tieteenaloilla eri näkökulmista ja eri tasoilla. Antropologit tarkastelevat identiteettiä kulttuuristen ryhmien, sosiologit sosiaalisten ryhmien ja kehityspsykologit yksilön näkökulmasta prosessina (Rotheram & Phinney 1987, 25).

Identiteetti-käsitteen yleisyys tutkimuksissa kertoo tarpeesta saada tärkeänä pidetty ilmiö haltuun. Eräät kuuluisat identiteettiteoreetikot ovat kuitenkin kritisoineet identiteetin käsitettä sen abstraktin luonteen ja erilaisten ymmärtämistapojen vuoksi; he ehdottavat koko joukon uusia käsitteitä identiteetin tilalle (ks. Anthias 2002; Brubaker 2013; Brubaker & Cooper 2000; Yuval-Davis 2006). Yhteistä heidän näkemyksissään on se, että identiteetin käsitteessä tulisi erottaa ainakin oma *identifioituminen* eli kuulumisen tunne tiettyyn ryhmään ja toisaalta *ulkopuolinen kategorisointi* eli sosiaalinen sijainti etnisessä hierarkiassa (Anthias 2002; Brubaker 2013; Brubaker & Cooper 2000; Yuval-Davis 2006). Yuval-Davisin (2006) mukaan sosiaalinen sijainti eli ulkopuolinen kategorisointi on pysyvämpää kuin oma kuulumisen tunne, mutta myös sosiaaliset sijainnit muuttuvat historiallisen kontekstin mukaan.

Richard Jenkinsin (2008) sosiaalisen identiteetin teoriassa erotellaan samaan tapaan oma ja ulkopuolinen jäsenyyden määrittely. Näistä edellisen hän nimeää *identifikaatioksi* ja jälkimmäisen *kategorisoinniksi*. Nämä määrittelyt eivät välttämättä ole yhdensuuntaiset keskenään. Identifikaation ja kategorisoinnin erottelulla hän haluaa sanoa, että identiteetin määrittely ei ole irrallinen sosiaalisesta todellisuudesta, vaan identiteettejä rakennetaan sosiaalisissa suhteissa muiden ihmisten kanssa. Ulkopuoliseen jäsenyyden määrittelyyn vaikuttaa erityisesti yksilön fyysinen ilmiasu.

Teoreettisesti identiteetin käsitteessä on tapahtunut paradigman muutos. Identiteetti nähdään nykyään muutoksessa olevana ja sosiaalisesti muodostuvana. Yhdysvalloissa maan sisäisesti adoptoituja tutkinut Gina Miranda Samuels (2009) on tarkastellut erilaisia identiteettikäsityksiä sen mukaan, missä identiteetin nähdään sijaitsevan ja millainen se on luonteeltaan. *Traditionaalisissa identiteettiteorioissa* identiteetti nähdään psyykkisesti ainutlaatuisena ja pysyväneä sisäisenä kokemuksena. Identiteetti ei tämän näkemyksen mukaan muutu tai sen ei ainakaan pitäisi muuttua sen jälkeen, kun tietty elämänvaihe on saavutettu. *Sosiologisissa ja ekologisissa identiteettikäsityksissä* ympäristön ajatellaan määrävän ihmiselle erilaisia rooleja ja sosiaalisia identiteettejä. Identiteettejä voi olla useita ja ne saavat merkityksiä ympäristöstä, minkä vuoksi identiteetin muodostuminen on pitkälti yksilön kontrollin ulkopuolella. *Multisysteemisessä identiteettikäsityksessä* identiteetti syntyy vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja on kontekstista riippuvainen. Identiteetti ei välttämättä juonnu syntyperästä, mutta on yhteydessä muiden ihmisten käsityksiin yksilön fyysisestä ilmiasusta. Kun traditionaaliset identiteettiteoriat sijoittavat identiteetin yksi-

löö ja sosiologiset mallit taas kontekstiin, multisysteemisessä ymmärtämistavassa identiteetti muodostuu näiden välissä.

Etnisyys, rotu ja kulttuuri identiteetin lähteinä

Niin tutkimuksissa kuin arkikielessä käytetään paljon etnisen identiteetin, kulttuurisen identiteetin ja rodullisen identiteetin käsitteitä. Arkikielessä – ja joskus myös tutkimuksissa – etnisyys liitetään vain tiettyihin (vähemmistö)ryhmiin, jolloin valtaväestö toimii normina. Tästä esimerkkinä mainittakoon mediassa usein vilahtavat sanaparit ”etninen ruoka” tai ”etninen vaate”. Kun etnisyyden käsitettä käytetään, on kuitenkin perusteltua puhua myös valtaväestöstä etnisenä ryhmänä. (Huttunen 2005.)

Huttusen (2005, 117) mukaan *etnisyydellä* viitataan yleensä kulttuuriin perustuvaan erontekojen systeemiin, jossa ihmiset samanaikaisesti erottuvat muista ja tekevät eroja muiden välille (vrt. identiteetti). Norjalainen antropologi Fredrik Barth (1969) on yksi tunnetuimpia etnisyyden teoreetikoita. Hänen mukaansa *etnisen ryhmän* kriteerit koostuvat biologisen alkuperän ajatuksesta, kulttuurista, sosiaalisten suhteiden verkostosta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta. Barthilainen näkökulma korostaa etnisyydellä keskustelussa etnisyyden aktiivista tekemistä eli etnisten ryhmien rajoja ja niiden merkitystä aiemman etnisten ryhmien kulttuuripiirteiden luetteloinen sijasta. Etniset ryhmät eivät ole olemassa irrallisina, vaan tulevat merkitykselliseksi suhteessa toisiin ryhmiin: niiden tilannesidonnaisiin rajoihin ja rajanvetoihin. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005; Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 15–17.)

Kulttuurin ajatellaan olevan olennainen osa etnisyyttä, vaikkakaan se ei ole synonyymi etnisyydelle. Yleensä kulttuurilla viitataan niin näkyviin arkikäytäntöihin (esimerkiksi ruoka ja juoma, pukeutuminen ja musiikki) kuin näkymättömämpiin arvoihin ja normeihin. Kulttuuri jäsentää tapaamme tarkastella maailmaa. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 26.) Etniset ryhmät eivät ole kulttuurisesti niin yhtenäisiä kuin mitä perinteiset määritelmät etnisyydestä antavat olettaa. Kaikki tiettyyn etniseen ryhmään itsensä laskevat eivät näe ryhmän kulttuuria keskenään samalla tavoin. Eroja näkemyksiin synnyttävät esimerkiksi yhteiskuntaluokka, ikä, elämäntapomus ja sukupuoli. (Huttunen 2005, 134.)

Etnisyyden ja kulttuurin käsitteiden lisäksi identiteettien yhteydessä käytetään usein *rodun* käsitettä, vaikka sitä paikoin pidetään epäkorrektina (esim. Huttunen 2005). Suomessa tai muissa Pohjoismaissa rodun käsitettä ei ole tapana käyttää tutkimuksissa samassa määrin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Monen teoreetikon mukaan rotua ei voida pitää tieteellisenä luokkana vaan sosiaalisena ja kulttuurisena keinona kategorisoida ihmisiä ulkoisten tuntomerkkien perusteella. Rodulla viitataan tiettyihin fyysisiin peritettiin piirteisiin, kuten ihonväriin, hiuslaatuun sekä muihin biologisiin ja geneettisiin tuntomerkkeihin. (Miles 1994, 110; Hall 1999, 54–56.) Anna Rastaa

(2004, 37–38) mukaan rodun diskurssi toimii vallankäytön välineenä, jolla tuotetaan erilaisuutta ja eriarvoisuutta.

Rodun sijaan onkin siirrytty yhä useammin puhumaan *rodullistamisesta*, jossa rotu nähdään sosiaalisesti tuotettuna kategoriana (esim. Samuels 2010, 28). Rotu-käsite viittaa siis staattiseen kategoriaan, kun taas rodullistaminen korostaa sosiaalista prosessia, jossa staattiset kategoriat merkityksellistyvät. Anna Rastas (2002) viittaa Robert Milesin (2004, 110) määrittelyyn rodullistamisesta, jolla tarkoitetaan prosesseja, ”joissa ryhmät ja niihin sijoitettavat ihmiset erotetaan ensisijassa (oletettujen) synnynäisten ja/tai biologisten (tavallisesti fyysisen ilmiön) tuntomerkkien perusteella”. Rodullistamiseen liittyy oletuksia tietystä maantieteellisestä syntyperästä ja tietyn kulttuurin edustamisesta (Anthias & Yuval-Davis 1992, viitattu Hübinette & Tigervall 2009, 339).

Kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiä tutkittaessa näiden vaikeaselkoisten käsitteiden määrittely ja kriittinen keskustelu näistä määrittelyistä on erityisen tärkeää. Kansainvälisesti adoptoidut kasvavat yleensä kantaväestöissä etnokulttuurisessa ympäristössä, mutta heidän fyysinen ilmiönsä voi viitata siihen, että heidän biologinen syntyperänsä on jossakin muulla. Adoptiolapsi sosiaalistuu adoptiovanhempiensa kulttuuriin, kun taas arjen kohtaamisissa hän tulee todennäköisesti rodullistetuksi fyysisen ilmiönsä mukaisesti, sikäli kun on lähtöisin kaukaisesta maasta. Kun etnisen ryhmän käsitteen ajatellaan sisältävän sekä ajatuksen kulttuurista että yhteisestä biologisesta syntyperästä, ei sen soveltaminen ole kansainvälisesti adoptoitujen kohdalla yksinkertaista.

Määrittelyjä ja menetelmiä empiirisissä tutkimuksissa

Identiteetti-käsitteen vaikeaselkoisuus ja moninaiset ymmärtämistavat näkyvät myös identiteettikysymyksiin liittyvissä adoptiotutkimuksissa. Empiiristen adoptiotutkimusten tarkastelu osoittaa, että identiteettiin liittyviä käsitteitä ei aina määritellä tai erotella toisistaan. Adoptoitujen identiteettitutkimuksissa käytetään käsitteinä niin *etnistä identiteettiä* (Adams ym. 2005; Basow ym. 2008; Beckett ym. 2008; Huh & Reid 2000; Irhammar & Cederblad 2006; Mohanty ym. 2006; Saetersdal & Dalen 2000; Scherman & Harré 2008; Shiao & Tuan 2008; Tessler ym. 2005; Westhues & Cohen 1998; Yoon 2004), *kulttuurista identiteettiä* tai *kaksikulttuurista identiteettiä* (Beckett et al. 2008; Friedlander 2000) kuin *rodullista identiteettiä* (Feigelman & Silverman 1983; Westhues & Cohen 1998).

Rodullisen identiteetin käsitettä käytetään useammin maan sisäisesti adoptoituja tutkittaessa (mm. Feigelman & Silverman 1983; McRoy ym. 1982; Samuels 2009) kuin kansainvälisesti adoptoituja tutkittaessa. Kansainvälisen adoption tutkimuksessa etnisen identiteetin käsite on vallitseva, vaikkakin se käsitetään tutkimuksissa varsin eri tavoin. Joissain tutkimuksissa tehdään erotelua etnisen, kulttuurisen ja rodullisen identiteetin käsitteiden välillä (ks. Friedlander 2000; Tessler ym. 2005; Westhues & Cohen 1998).

Yleinen etnisen identiteetin määritelmä, jota myös kansainvälisesti adoptoituja koskeissa empiirisissä tutkimuksissa käytetään – mikäli se määritellään – on kehityspsykologinen. Se perustuu Rotheramin ja Phinneyn (1987, 11) määritelmään etnisestä identiteetistä kehitysprosessina, jonka seurauksena lapsi saavuttaa etnisen ryhmän toimintatavat, käsityskyvyn, arvot ja asenteet sekä näkee itsensä kyseisen etnisen ryhmän jäsenenä (Adams ym. 2005; Basow et al. 2008; Beckett et al. 2008; Scherman & Harré 2008; Shiao & Tuan 2008; Tessler ym. 2005). Myös Eriksonin (1968) psykologinen teoria identiteetistä nuoruuden selvittävänä kehitystehtävänä näkyy joissakin psykologisemmissä adoptiotutkimuksissa (Bagley 1993; Grotevant ym. 2000; Mohanty ym. 2006). Sosiaalitieteellisemmissä adoptiotutkimuksissa on otettu huomioon muun muassa Jenkinsin (2008) erottelema itse-identifikaatio ja ulkopuolinen kategorisointi/rodullistaminen (Brottveit 1999; Irhammar & Cederblad 2006; Rastas 2002; Saetersdal & Dalen 2000; Hübinette & Tigervall 2009).

Etnisen identiteetin käsitteeseen kytkeytyy ajatus syntyperästä ja sitä myötä fyysisestä ilmiasusta. Rotheramin ja Phinneyn (1987) mukaan positiivinen etninen identiteetti on yhteydessä parempaan itsetuntoon. Positiivinen etninen identiteetti tarkoittaa sitä, että henkilö tunnistaa kuuluvansa tiettyyn etniseen ryhmään ja kokee ylpeyttä kyseiseen ryhmään kuulumisesta (myös Tajfel 1981). Rotheramin ja Phinneyn (1987) yleisesti käyttämä määritelmä etnisestä identiteetistä mahdollistaa rodullisen ja kulttuurisen identifioitumisen erottamisen, mutta monissa adoptiotutkimuksissa etninen identiteetti oletetaan yhdensuuntaiseksi rodullisen identiteetin eli fyysisen ilmiasun kanssa. Nuoremmilta lapsilta identiteetin tunnistamista on mitattu usein kuvatehtävien avulla (Adams ym. 2005; Tessler et al. 2005), kun taas nuorilta ja aikuisilta asiaa on kysytty useimmiten Phinneyn (1992) *multigroup measure of ethnic identity* – mittaristoa (MEIM) hyödyntäen (Basow ym. 2008; Beckett ym. 2008; Scherman & Harré 2008; Scherman & Harré 2010; Shiao & Tuan 2008).

Edellisistä määrittelyistä lähtevät identiteettitutkimukset ovat kvantitatiivisia, mikä onkin vallitseva trendi kansainvälisesti adoptoitujen identiteettitutkimuksissa. Phinney (1992) on alun perin kehittänyt MEIM-mittariston vähemmistötutkimukseen. Mittaristo on jaettu kolmeen etnisen identiteetin ulottuvuuteen: 1) positiivinen etninen asenne ja kuulumisen tunne 2) etnisen identiteetin saavuttaminen sekä 3) etninen käyttäytyminen ja käytännöt. Mittariston kysymyksissä lähdetään oletuksesta, että henkilön tulisi identifioitua yhdenmukaisesti ulkonäkönsä kanssa, ja että etninen identiteetti on yhtä kuin syntyperän identiteetti. Tämä näkyy mittariston kysymyksissä, kuten ”olen iloinen, että olen sen etnisen ryhmän jäsen, johon kuulun” tai ”tunnen ylpeyttä etnisestä ryhmästäni”. Tämä lähtökohta ei ole useinkaan ongelmallinen siirtolaisia tai vähemmistöryhmiä tutkittaessa, jos lapsi edelleen elää biologisten vanhempien kanssa. Mittariston hyödyntäminen adoptiotutkimuksessa asettaa kuitenkin omat haasteensa. Kun etnisellä identiteetillä viitataan kysymyspatteristossa syntyperän etniseen ryhmään, kansainvälisesti adoptoitu pakotetaan jo ennalta tiettyyn identiteettilokeroon. Kansainvälisesti adoptoitujen tapauksessa olisi

kuitenkin tärkeää huomioida kulttuuriin sosiaalistuminen etnisen identiteetin osana tai käyttää muita käsitteitä kuin etninen identiteetti.

Niissä kvantitatiivissa adoptiotutkimuksissa, joissa etnistä identiteettiä ei ole automaattisesti liitetty biologiseen syntyperään, on kysytty väljemmin *itse-identifikaatiota* useimmiten seuraavanlaisella kysymyksellä: "Miten näet itsesi etnisesti?". Valmiit vastausvaihtoehdot ovat pitäneet sisällään esimerkiksi seuraavanlaisia vaihtoehtoja: "nykyinen kotimaa", "synnyinmaa", "puolet ja puolet", "enemmän nykyinen kotimaa kuin synnyinmaa", "enemmän synnyinmaa kuin nykyinen kotimaa" tai "en ajattele itseäni etnisesti". Aina vaihtoehtoja ei ole kuitenkaan ollut näin useita. Identifikaatiota on siis tarkasteltu kansalliseen ryhmään *kuulumisen tunteena*. Etninen identiteetti nähdään näissä tutkimuksissa ainakin implisiittisesti valintana nykyisen kotimaan ja synnyinmaan kansallisen kulttuurin välillä. (Bagley 1993; Beckett ym. 2008; Huh & Reid 2000; Irhammar & Cederblad 2006; Scherman & Harré 2008; Westhues & Cohen 1998.)

Tutkimusten tulosten tarkastelua

Itse-identifikaatiota mittaavissa empiirisissä tutkimuksissa etninen identiteetti nähdään synonyymina kuulumisen tunteelle joko synnyinmaan tai uuden kotimaan *kulttuuriin*. Siksi ei ole yllättävää, että valtaosassa tutkimuksia hyvin suuri osa kansainvälisesti adoptoituja identifioituu ensisijassa uuteen kotimaahansa (Beckett ym. 2008; Irhammar & Cederblad 2006; Saetersdal & Dalen 2000). Prosentuaaliset osuudet eri identifioitumistavoista toki vaihtelevat eri tutkimuksissa, mikä johtunee esimerkiksi yhteiskunnallisesta kontekstista, vastaajien iästä ja kysymyslomakkeessa annetuista vastausvaihtoehdoista. Pitkäikäistutkimusten mukaan identifioituminen ei ole pysyvää, vaan vaihtelee ikävaiheiden mukaan (Bagley 1993; Beckett ym. 2008; Feigelman & Silverman 1983; Friedlander ym. 2000; Irhammar & Cederblad 2006).

Monissa kvantitatiivisissa adoptoitujen identiteettitutkimuksissa on mitattu myös kansainvälisesti adoptoitujen psyykkistä hyvinvointia. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on ollut etnisen identiteetin ja itsetunnon yhteys. Näin on ollut sekä Phinneyn (1992) MEIM-mittaristoa hyödyntävissä tutkimuksissa että itse-identifikaatiota mittaavissa tutkimuksissa. Joissain empiirisissä tutkimuksissa todetaan, että vahvempi etninen identiteetti määriteltynä biologisen syntyperän kautta on yhteydessä parempaan psyykkiseen hyvinvointiin, itsetuntoon tai sopeutumiseen (Basow ym. 2008; Feigelman & Silverman 1983; Friedlander 2000; Feigelman & Silverman 1983; Mohanty 2006; Yoon 2004). Toisaalta taas joissain tutkimuksissa on havaittu, että biologisen syntyperäänsä identifioituvilla olisi heikompi itsetunto tai psyykinen hyvinvointi kuin uuteen kotimaahansa identifioituvilla (Irhammar & Cederblad 2006). Kaikissa tutkimuksissa selvää yhteyttä näiden muuttujien välillä ei kuitenkaan ole havaittu (Huh & Reid 2000; Scherman & Harré 2008).

Brottveit (1999) on kritisoinut sitä, että jotkut identifioitumistavat nähdään terveempinä tai kypsempinä kuin toiset. Tällainen lähestymistapa identiteettien tutkimukseen jättää huomiotta monet muut itsetuntoon ja psyykkiseen terveyteen liittyvät tekijät sekä ylikorostaa etnisen identiteetin yhteyttä itsetuntoon. Mohantyn ym. (2006) tutkimuksen mukaan kuulumisen tunne adoptioperheeseen on väliin tuleva muuttuja etnisen identiteetin ja itsetunnon välillä. Oletta- vasti myös syrjinnän kokemukset vaikuttavat itsetuntoon enemmän kuin se, miten itsensä etnisesti määrittelee.

Samuelsin (2009, 1601–1603) mukaan kvalitatiivinen empiirinen tutkimus ei tue ajatusta siitä, että identiteetti olisi ”ehyempi” tai terveempi ja adoptio onnistunut silloin, kun adoptoidut identifioituvat yhdenmukaisesti niihin kategorioihin, joita heille ulkopuolelta sosiaalisesti määritellään. Kvalitatiiviset tutkimukset ja omaelämäkerrat luovatkin monimuotoisempaa kuvaa kansainvälisesti adoptoitujen identiteetistä. Niiden mukaan kansainvälisesti adoptoidut voivat identifioitua useampaan eri ryhmään eri ympäristöissä, eri ihmisten seurassa tai eri elämäntilanteissa (Harris 2004, Mylläri 2006; Yngvesson 2010).

Sosiaalinen merkityksenanto ja kontekstin merkitys jää monissa empiirissä tutkimuksissa huomiotta. Itse koettu identiteetti ja ulkopuolisten määrittelemä identiteetti voivat olla kansainvälisesti adoptoiduilla erilaiset. Vaikka kansainvälisesti adoptoidut saattavat itse määritellä ja identifioitua etnisesti uuteen kotimaahansa ja adoptioperheen kanssa yhtenevästi, heidät kategorisoidaan ulkopuolelta usein maahanmuuttajiksi, vieraisiksi tai ulkopuolisiksi (Hübinette & Tigervall 2009; Irhammar & Cederblad 2006; Saetersdal & Dalen 2000). Hübinetten ja Tigervallin (2009) mukaan kansainvälisesti adoptoitujen kehot rodullistetaan arkipäivässä jatkuvasti (myös Rastas 2002). Tämä näkyy muun muassa kadulla kulkiessa biologista syntyperää koskevinä kysymyksinä, toisinaan vihamielisinä katseina tai huuteluna.

Kansainvälisesti adoptoidut tekevät eroa maahanmuuttajan kategoriaan tuomalla arjen kohtaamisissa esille adoptiotaustansa. He kertovat olevansa uuden kotimaansa kansalaisia. Tämän he voivat maahanmuuttajista poiketen tehdä useimmiten aksentittomalla kielitaidollaan. (Brottveit 1999; Hübinette & Tigervall 2009; Ruohio 2009, 31–33; von Greiff 2000, 151.) Eronteot johtuvat oman kuulumisen tunteen lisäksi yhteiskunnassa vallitsevista etnisistä ja rodullisista hierarkioista. Kansainvälisesti adoptoituihin suhtaudutaan suopeammin kuin muihin maahanmuuttajaryhmiin (Suomessa esim. Jaakkola 2005, 17–18). Identiteetteihin liittykin aina valta-asetelmia, rajojen vetämistä ja ylläpitämistä. Nämä tulevat näkyviin sellaisissa adoptiotutkimuksissa, joissa on otettu sosiaalinen konteksti huomioon.

Pohdinta

Empiiristen tutkimusten tarkastelu paljastaa, että kansainvälisesti adoptoitujen identiteetin tutkimus ei ole yksiselitteistä eikä tuloksiltaan yhdensuuntaista. Kes-

keiset käsitteet määritellään ja operationalisoidaan tutkimuksissa eri tavoin, mikä vuoksi tutkimusten tulosten vertailu on vaikeaa. Myös yhteiskunnalliset kontekstit poikkeavat toisistaan eri maissa. Monet adoptiotutkimuksista on tehty Yhdysvalloissa, missä väestö on huomattavasti heterogeenisempää kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Tutkimusten mukaan näyttää siltä, että Pohjoismaissa adoptoidut identifioituvat määrällisesti enemmän uuteen kotimaahansa kuin esimerkiksi Irossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Tähän vaikuttanee se, että kaikissa maissa tai kaikilla asuinalueilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia olla yhteydessä adoptoidun biologista syntyperää edustavan ryhmän jäsenien kanssa.

Adoptiotutkimuskentällä ei ole toistaiseksi käyty riittävästi kriittistä keskustelua käsitteistä, ja käsitteiden teoretisointi on ollut vähäistä (ks. Freundlich 2000; Hübinette & Tigervall 2009; Scherman 2010). Valtavirtainen käsitys identiteetistä mitattavissa olevana yksilön ominaisuutena on omaksuttu siirtolaisuus- ja vähemmistötutkimuksesta. Nimenomaan kansainvälisesti adoptoitujen etnisen identiteetin mittaamiseen on kehitetty vähän mittaristoja (esim. Yoon 2004; Mohanty ym. 2006). Laadulliset tutkimukset, joissa kansainvälisesti adoptoitujen identiteettiä pyrittiin teoretisoimaan aineistolähtöisesti, ovat myös harvinaisia (Friedlander 2000; Huh & Reid 2000; Shiao & Tuan 2008).

Kvantitatiivisessa empiirisessä adoptiotutkimuksessa identiteetti käsitteään usein joko automaattisesti synnynnäisenä ominaisuutena (etnisen ryhmän tunnistaminen) tai toisaalta valinnaisena itse-identifikaationa, joka rastitetaan kyselylomakkeeseen (kuulumisen tunne kansalliseen kulttuuriin). Kumpikaan näistä lähestymistavoista etniseen identiteettiin – ulkonäköön kirjoitettuna synnynnäisenä ominaisuutena tai valinnaisena identiteettilokerona – ei ole ongelmattonta. Molemmat tavat luovat väistämättä kuvaa staattisesta identiteetistä, jossa ei ole tilaa identiteetin prosessimaiselle ja monimuotoiselle luonteelle. Näistä ensimmäistä voisi kutsua rodulliseksi identiteetiksi ja jälkimmäistä kulttuuriseksi identiteetiksi, mutta useimmiten ne nimetään etniseksi identiteetiksi. Etnisen identiteetin tarkastelu vaatisi molempien puolien huomioimista, mikä lisäksi ei tulisi unohtaa sosiaalisen kontekstin merkitystä identiteetille.

Identiteetit eivät synny tyhjiössä vaan ovat kontekstisidonnaisia (esim. Samuels 2009). Pelkkä identiteetin mittaaminen ei kerro mitään niistä tilanteista ja ajatuksista, joita identifioitumisen taustalla on. Kvalitatiivista tutkimusta tarvitaan, jotta päästäisiin vastaamaan ”miten adoptoidut identifioituvat”-kysymyksen lisäksi myös kysymykseen ”miksi adoptoidut identifioituvat tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa”. Kvalitatiivisella tutkimuksella saadaan paremmin esille niitä konkreettisia arjen tilanteita, syitä ja elämänvaiheita, joissa erilaisia identiteettejä voidaan valita tai vastustaa.

Adoptoitujen identiteettitutkimuksissa näkyy siirtymä sulauttamisen ihanteesta monikulttuurisuuden ihanteeseen, jossa adoptiolapsen synnyinmaan kulttuuria korostetaan tärkeänä (etnisen) identiteetin osana. Vaikka aiempi sulauttamisen ihanne osoittautui monin tavoin haitalliseksi ja ensimmäiset kansainvälisesti adoptoidut ovat jälkepäin kritisoineet sitä laajalti, on myös monikulttuurisuusideologiassa omat sudenkuoppansa. Se voi korostaa etnisyyden ja kulttuurin näkemistä olemuksellisesti pysyvinä (myös Jacobsson 2008, 73;

Marré 2007, 86). Se, että pikkulapsi-ikäisenä adoptoitu lapsi toisi kulttuurin jollakin tavalla mukanaan tai pystyisi säilyttämään sen adoptioperheessään, kuulostaa melko toiveikkaalta, joidenkin mielestä jopa absurdilta (ks. Hübinette & Tigervall 2009). Todennäköisempää on, että lapsi sosiaalistuu jokapäiväisessä arjessaan adoptiovanhempiensa kulttuuriin eli useimmiten valkoiseen keskiluokkaan (Castañeda 2011).

Monikulttuurisuusideologiassa painotetaan helposti kulttuuria rodun kustannuksella siten, että vaikeat asiat, kuten yhteiskunnassa esiintyvät rodulliset hierarkiat ja syrjintä, saattavat jäädä turhan vähälle huomiolle (myös Hübinette & Tigervall 2009). Lisäksi unohtuvat muut identiteetin rakennusaineet, kuten yhteiskuntaluokka ja sukupuoli, jotka voivat olla tärkeämpiä tekijöitä monen kansainvälisesti adoptoitujen identiteetille kuin syntyperä. Brubaker (2013) näkee monikulttuurisen ihanteen jälkeen jo merkkejä sulauttamisen ihanteen paluusta – tosin erilaisessa muodossa kuin aikaisemmin. Hänen mukaansa ”oikeudesta olla erilainen” on siirrytty osin keskusteluun ”oikeudesta olla samanlainen” ja ”oikeudesta olla erottumatta”. Tämä voi olla kysymys, joka kohdistuu tulevaisuudessa myös kansainvälisesti adoptoituihin.

LÄHTEET

- Adams, G., Tessler, R. & Gamanche, G. (2005). The development of ethnic identity among Chinese adoptees: paradoxical effects of school diversity. *Adoption Quarterly*, 8 (3), 25–46.
- Anthias, F. (2002). Where do I belong? Narrating collective identity and translocational positionality. *Ethnicities*, 2 (4), 491–514.
- Anthias, F. & Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized Boundaries. Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. London: Routledge.
- Bagley, C. (1993). Chinese adoptees in Britain: A twenty-year follow-up of adjustment and social identity. *International Social Work*, 36 (2), 143–157.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Group and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Basow, S. A., Lilley, E., Bookwala, J. & McGillicuddy-DeLisi, A. (2008). Identity development and psychological well-being in Korean-born adoptees in U.S. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78 (4), 473–480.
- Beckett, C., Hawkins, A., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., Kreppner, J., Stevens, S. & Sonuga-Barke, E. (2008). The importance of cultural identity in adoption. A study of young people adopted from Romania. *Adoption & Fostering*, 32 (3), 9–22.
- Brottveit, Å. (1999). Negotiating ethnic identities: Intercountry transracial adoptees' strategies facing external categorisation. In A. L. Rygvold, M. Dalen & B. Saetersdal (Eds.) *Mine – Yours – Ours and Theirs. Adoption, Changing Kinship and Family Patterns*. International Conference at Oslo, Norway, 6.-8.5.1999. Oslo: Department of special needs education, University of Oslo, 125–133.
- Brubaker, R. (2013). *Etnisyys ilman ryhmiä. Suom. Erkki Vainikkala ja David Kivinen. Petri Ruuska & Jarno Valkonen (toim)*. Tampere: Vastapaino.
- Brubaker, R. & Cooper, F. (2000). Beyond "identity". *Theory & Society*, 29 (1), 1–47.
- Castañeda, C. (2011). Adopting technologies: Producing race in trans-racial adoption. *Critical conceptions: technology, justice, and the global reproduction market*. S & F Online. [Viitattu 13.8.2013]
http://sfonline.barnard.edu/reprotech/castaneda_01.htm
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Feigelman, W. & Silverman, A. R. (1983). *Chosen children: New patterns of adoptive relationships*. New York: Praeger.
- Freundlich, M. (2000). *Adoption and Ethics, volume 1. The Role of Race, Culture, and National Origin in Adoption*. Washington: Child Welfare League of America.
- Friedlander, M. L., Larney, L. C., Skau, M., Hotaling, M., Cutting, M. L. & Schwam, M. (2000). *Bicultural identification: Experiences of international-*

- ly adopted children and their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 47 (2), 187–198.
- Grotevant, H., Dunbar, N., Kohler, J. K. & Lash Esau, A. M. (2000). Adoptive identity: How contexts within and beyond the family shape developmental pathways. *Family Relations*, 49 (4), 379–387.
- Haagin sopimus (1993). [Viitattu 13.8.2013]
<http://www.hcch.net/upload/conventions/txt33en.pdf>
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Mikko Lehtonen & Juha Herkman (suom, ja toim.) Tampere: Vastapaino.
- Harris, P. (2004). In Search of Belonging: Reflections by transracially adopted people. London: BAAF.
- Huh, N. S. & Reid, W. J. (2000). Intercountry, transracial adoption & ethnic identity. A Korean example. *International Social Work*, 43 (1), 75–87.
- Huttunen, L. (2005). Etnisyys. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen ja O. Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 117–160.
- Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. (2005). Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen ja O. Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 16–40.
- Hübinette, T. & Tigervall, C. (2009). To be non-white in a colour-blind society: Conversations with adoptees and adoptive parents in Sweden on everyday racism. *Journal of Intercultural Studies*, 30 (4), 335–353.
- Högbacka, R. (2009). Ikioma lapsi vieraasta maasta. Yhteisyys ja erot kansainvälissä adoptioperheissä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 162–190.
- Irhammar, M. & Cederblad, M. (2006). En longitudinell studie av identitet och psykisk hälsa hos en grupp utländsfödda adopterade. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 13 (1), 35–50.
- Jaakkola, M. (2005). Suomalaisen suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.
- Jacobson, H. (2008). *Culture Keeping. White Mothers, International Adoption and the Negotiation of Family Difference*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. London: Routledge.
- Kasanen, T. (2006). *Kenen lapsi?* Helsinki: Otava.
- Kim, E. J. (2009). *Adopted Territory. Transnational Korean Adoptees and the Politics of Belonging*. Durham & London: Duke University Press.
- Lee, R. M. (2003). The transracial adoption paradox: history, research, and counseling implications of cultural socialization. *The Counseling Psychologist*, 31 (6), 711–744.
- Marré, D. (2007). "I want her to learn her language and maintain her culture". Transnational adoptive families' views of 'cultural origins'. In P. Wade (Eds.) *Race, Ethnicity and Nation in Europe. Perspectives from Kinship and Genetics*. Oxford-New York: Berghahn Books, 73–93.

- Martikainen, T., Sintonen, T. & Pitkänen, P. (2006). Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: SKS, 9–41.
- McRoy, R. G., Zurcher, L. A., Lauderdale, M. L. & Anderson, R. N. (1982). Self-esteem and racial identity in transracial and inracial adoptees. *Social Work* 27 (6), 522–526.
- Miles, R. (1994). *Rasismi*. Tampere: Vastapaino.
- Modell, J. S. (1994). *Kinship with Strangers. Adoption and Interpretations of Kinship in American Culture*. Berkeley: University of California Press.
- Mohanty, J., Keokse, G. & Sales, E. (2006). Family cultural socialization, ethnic identity, and self-esteem: Web-based survey of international adult adoptees. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 15 (3), 153–172.
- National Association of Black Social Workers (1972). *Position paper: transracial adoption*. New York: NABSW.
- Phinney, J. S. (1992). The multigroup ethnic identity measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research* 7 (2), 156–176.
- Rastas, A. (2002). Katseilla merkityt, silminnähdyn erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20 (3), 3–17.
- Rastas, A. (2004). Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Rotheram, M. J. & Phinney, J. S. (1987). Introduction: Definitions and perspectives in the study of children's ethnic socialization. In J. S. Phinney & M. J. Rotheram (Eds.) *Children's Ethnic Socialization: Pluralism and Development*. Thousand Oaks: SAGE.
- Ruohio, H. (2009). Kansainvälisesti adoptoituna Suomessa. Ulkomailta adoptoitujen nuorten kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 37. Helsinki: Väestöliitto.
- Saetersdal, B. & Dalen, M. (2000). Identity formation in a homogeneous country: Norway. In P. Selman (Eds.) *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives*. London: BAAF, 164–179.
- Samuels, G. M. (2009). Using the extended case method to explore identity in a multiracial context. *Ethnic and Racial Studies* 32 (9), 1599–1618.
- Samuels, G. M. (2010). Building kinship and community: Relational processes of bicultural identity among adult multiracial adoptees. *Family Process* 49 (1), 26–42.
- Scherman, R. (2010). A theoretical look at biculturalism in intercountry adoption. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 19 (2), 127–142.
- Scherman, R. & Harré, N. (2008). The ethnic identification of same-race children in intercountry adoption. *Adoption Quarterly* 11 (1), 45–65.
- Scherman, R. & Harré, N. (2010). Interest in and identification with the birth culture: An examination of ethnic socialization in New Zealand intercountry adoptions. *International Social Work* 53 (4), 528–541.
- Shiao, J. L. & Tuan, M. H. (2008). Korean adoptees and the social context of ethnic exploration. *American Journal of Sociology*, 113 (4), 1023–1066.

- Tajfel, H. (1981). *Human groups & social categories: Studies in social psychology*. MA: Cambridge University Press.
- Tessler, R., Han, H. B. & Hong, J. (2005). The racial attitudes of Chinese adoptees in America: Comparisons with children being raised in China. *International Journal of Child & Family Welfare* 8 (2-3), 127-135.
- von Greiff, K. (2000). Adopterade från Latinamerika - deras uppfattningar om sina uppväxtvilkor, sin livsituation och Sverige som socialisationskultur. *Tukholman yliopisto*.
- Westhues, A. & Cohen, J. (1998). Ethnic and racial identity of internationally adopted adolescents and young adults: Some issues in relation to children's rights. *Adoption Quarterly* 1 (4), 33-55.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1990). [Viitattu 13.8.2013]
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko
- Yngvesson, B. (2010). *Belonging in an Adopted World. Race, Identity, and Transnational Adoption*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Yoon, D. P. (2004). Intercountry adoption: The importance of ethnic socialization and subjective well-being for Korean-born adopted children. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work* 13 (2), 71-89.
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40 (3), 197-214.

MIKROAGGRESSIOT JA SELVIYTYMISSTRATEGIAT AIKUISTEN KANSAINVÄLISESTI ADOPTOITUJEN KOKEMUKSISSA

Maarit Koskinen

Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen kohtaama rasismi on saanut viime aikoina runsaasti huomiota uutisvälineissä ja julkisessa keskustelussa. Tutkimukset ovat toistuvasti osoittaneet, että rasismien kokemukset ovat näihin ryhmiin kuuluvien henkilöiden arkitodellisuutta nykypäivän Suomessa (Harinen 2003; Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010; Keskinen, Rastas & Tuori 2009; Puuronen 2011; Rastas 2007b; Rastas, Huttunen & Löytty 2005). Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen kohtaama rasismi on monimuotoista ja vaihtelee avoimen rasisisesta häirinnästä ja puheta-voista aina tahattomampiin ja vaikeasti havaittaviin rasismin muotoihin. Tutkimusten sanoma on, että rasismien kokemukset ovat yleisiä ja että niillä on kielteinen vaikutus yksilöiden psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Rasismia perustellaan usein maahanmuuttajien ja valtaväestön välisillä kulttuurisilla eroilla, kuten kielellä, uskonnolla ja tavoilla (Puuronen 2011, 57). kuitenkin transnationaalit juuret¹ omaavien suomalaisten lasten ja nuorten kokemukset osoittavat, että juuri "ei-valkoisuus"² altistaa lapset ja nuoret rodullistaville katseille, kommenteille, kategorisoinneille ja heidän suomalaisuutensa kyseenalaistamiselle (Rastas 2002; 2004; 2005). Aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen rasismien kokemukset ovat viime aikoina nousseet esille erityisesti ruotsalaisissa adoptiotutkimuksissa. Niiden mukaan adoptoitujen "ei-valkoisuus" kiinnittää erityisesti huomiota ja herättää ympäristössä usein piilorasismia ja

¹ Transnationaaleilla juurilla tarkoitetaan ihmisten monenlaisia valtio- ja kansallisuusrajat ylittäviä siteitä (Rastas 2007b, 21–29).

² Koska "ei-valkoisuus" ja "valkoisuus", kuten muutkin rodullistetut kategoriat, ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuja, ja koska niiden kriteerit ja merkitykset ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri paikoissa, asetan käsitteet lainausmerkkien sisälle (Rastas 2007b, 85, Frankenberg 1993, 1).

avointa vihamielisyyttä. (Hübinette & Andersson 2012; Hübinette & Tigervall 2008; 2009; Lind 2012; Lindblad & Signell 2008; Tigervall & Hübinette, 2010).

Vaikka rasismien tutkimus Suomessa on kasvanut huomattavasti, ja kansainvälisesti adoptoituja ja lapsia ja nuoria on sisällytetty tutkimuksiin maahanmuuttajien lisäksi (Rastas 2007b), Suomessa ei toistaiseksi ole tutkimuksia, joissa kansainvälisesti adoptoituja olisi tarkasteltu omana erityisryhmänään. Tämä voi johtua siitä, että sosiaalitieteilijät usein olettavat rasismien toimivan samalla tavoin eri marginalisoitujen ryhmien parissa huomioimatta mahdollisia laadullisia eroja eri ihmisryhmien kokemuksissa (Sue ym. 2007a, 74). Yleensä kansainvälisesti adoptoituja ei myöskään mielletä maahanmuuttajiksi, vaan kulttuurisesti ja sosioekonomisesti valtaväestöön kuuluviksi. On mahdollista, että tämän suomalaisen kulttuuriin ja kansalaisuuteen integroitumisen kautta adoptoitujen ajatellaan olevan jollakin tapaa rasismien kokemusten ulkopuolella. Suomessa ei toistaiseksi ole myöskään tutkimuksia, joissa aikuisikään varttuneita kansainvälisesti adoptoituja olisi käytetty tutkimusten informantteina.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan rasismia Suomessa erityisesti aikuisten, kansainvälisesti adoptoitujen kokemina. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa niitä reaktioita, joita rasismien kokemukset adoptoiduissa herättävät sekä niitä yksilöllisiä strategioita, joiden avulla he suojaavat itseään rasismilta ja sen vaikutuksilta. Seuraavana esittelen tutkimukseni teoreettisen taustan ja tutkimuksessa käyttämäni keskeiset käsitteet.

Mikroaggressio - rasismien ja syrjinnän hienovarainen muoto

Suomalaisen rasismien tutkimuksen haasteena on tuoda rasismista käytävään keskusteluun uusia käsitteitä (Rastas 2007, 136–138). Koska rasismi on monitulkintaisuutensa vuoksi osoittautunut analyttisenä välineenä ongelmalliseksi, on se myös suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa korvattu viime vuosina yhä useammin termillä *rodullistaminen*, jolla viitataan erotteluprosesseihin, joissa ihmisiä tai ihmisryhmiä kategorisoidaan ja arvotetaan fyysisten tunnusmerkkien (esim. ihon värin) tai kulttuuristen piirteiden (esim. uskonnon ja kielen) kautta (Miles 1989, 75; Puuronen 2011, 64). Näin ollen on perusteltua laajentaa rasismien tarkastelua tutkimalla *mikroaggressio*-käsitteen avulla sitä, kuinka rodullistamisen prosessit ilmenevät kansainvälisesti adoptoitujen jokapäiväisessä arjessa. Avoimesta ja tarkoituksellisesta rasismista poiketen mikroaggressiot ovat hienovaraisempia ja vaikeasti havaittavampia rasismien muotoja, joita ”ei-valkoiset” ihmiset kohtaavat vuorovaikutuksessaan ”valkoisen” valtaväestön kanssa. Tyypillistä mikroaggressioille on se, etteivät valtaväestöön kuuluvat useimmiten tiedosta, että heidän asenteensa ja ennakkoluulonsa voidaan kokea loukkaavina. (Solórzano ym. 2000, 60.)

Suen ym. (2007b, 271) määritelmän mukaan mikroaggressiot ovat lyhytkestoisia ja arkipäiväisiä verbaalisia, toiminnallisia tai visuaalisia loukkauksia, jotka voivat olla tahallisia tai tahattomia. Lisäksi ne välittävät vihamie-

lisiä ja halventavia viestejä, joilla voi olla psyykkisesti haitallinen vaikutus sen kohteena olevaan henkilöön. Ominaista mikroaggressioille on niin ikään se, että ne ovat niin itsestään selvästi ja kyseenalaistamattomasti integroituneita arjen vuorovaikutustilanteisiin, että niiden rasistisuutta on usein vaikea havaita (Sue ym. 2007b, 273). Ihonvärin lisäksi mikroaggressiot voivat kohdistua myös muihin ominaisuuksiin, kuten esimerkiksi sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja vammaisuuteen (Sue ym. 2007b, 284).

Sue ym. (2007b, 273–275) ovat luokitelleet rodulliset mikroaggressiot kolmeen ryhmään: *mikrohyökkäyksiin*, *mikroloukkauksiin* ja *mikromitätöintiin*. Mikrohyökkäyksillä tarkoitetaan avoimia ja suoria loukkauksia, jotka voivat olla sanallisia (esim. nimittely), sanattomia (esim. fyysinen välttely julkisissa tiloissa) tai ympäristöllisiä hyökkäyksiä (esim. loukkaavat visuaaliset esitykset), joiden tarkoituksena on tietoisesti loukata yksilöä tai tämän edustamaa ryhmää. Mikroloukkaukset ja mikromitätöinnit ilmenevät tahattomammin eikä niillä pyritä tietoisesti vahingoittamaan ketään, vaikka niiden kohde saattaakin kokea niihin sisältyvät viestit loukkaavina. Mikroloukkaukset ovat toimintaa tai sanallisia kommentteja, joissa tuodaan ilmi alentuva ja vähättelevä asenne henkilön etnistä alkuperää kohtaan. Tästä esimerkkinä voi olla se, että ”ei-valkoisen” henkilön asunnonostotarjousta ei hyväksytä, koska asunto-osakeyhtiön osakkaat eivät halua taloonsa ”ulkomaalaisia”. Mikromitätöinnit ovat puolestaan toimintaa, joilla stigmatisoidun henkilön kuulumisen, ajatusten, tunteiden ja kokemusten todellisuus kielletään tai mitätöidään. Kun esimerkiksi ”ei-valkoisen” suomalaisen Suomen kielen taitoa ihmetellään tai kun hänen kokemuksiinsa syrjinnästä vähätellään, voidaan sen olettaa perustuvan käsitykseen, jonka mukaan hän on pohjimmiltaan ulkomaalainen ja että hänen kokemuksena syrjinnästä eivät ole todellisia.

Kansainvälisesti adoptoitujen kohtaamien mikroaggressioiden tunnistaminen on tärkeää, jotta niitä ja niiden haitallisia vaikutuksia voitaisiin paremmin vastustaa. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että tämän hienovaraisen ja arjen vuorovaikutustilanteisiin integroituneen rasismin on havaittu olevan jopa vahingoittavampaa kuin avoimen rasismin kohteeksi joutumisen (Solórzano ym. 2000; Sue ym. 2007a, 2007b). Vaikka valtaosa kansainvälisesti adoptoiduista on hyvin sopeutuneita, heillä on tutkimusten mukaan muita ikätovereitaan enemmän psyykkisiä ongelmia (esim. von Borczyskowski, Hjern, Lindblad & Vinnerljung 2006; Juffer & Ijzendoorn 2005). Tätä heikompaan psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia perustellaan pääsääntöisesti adoptiota edeltävillä traumailla ja kiintymyssuhdevaurioilla. Aiheellista olisi kuitenkin tarkastella myös sitä, minkälainen vaikutus adoptoitujen hyvinvointiin on heidän kohtaamillaan mikroaggressioilla.

Kriittinen rotuteoria, valkoisuuden tutkimus ja postkolonialistinen feminismi

Tutkimuksessani tarkastelen aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksia mikroaggressioista kriittisen rotuteorian (Delgado & Stefanic 2001; Matsuda ym. 1993; Omi & Winant 1994), valkoisuuden tutkimuksen (Frankenberg 1993) sekä pohjoisen postkolonialistisen feminismin (Keskinen ym. 2009b) viitekehysesssä. Näiden teorioiden mukaan käsitteet kuten "rotu"³, identiteetti tai "valkoisuus", eivät ole objektiivisia, biologiaan tai geneettiseen perimään perustuvia muuttumattomia ominaisuuksia, vaan historiallisia, sosiaalisia, poliittisia ja kulttuurisia konstruktioita. Teoreettinen viitekehysesni kyseenalaistaa niin ikään "valkoisuuden" ylivallan ja ideologian, johon rodullistettujen valtasuhteiden tuottaminen ja ylläpitäminen perustuvat. Postkolonialistinen feminismi tuo tutkimukseen intersektionaalisuuden, joka viittaa "rotu"-, luokka- ja sukupuolijärjestelmien yhteenkietoutumiseen ja yhteisvaikutuksiin, ja muodostaa näin perustan erilaisille syrjinnän muodoille (Mulinari ym. 2009, 1). Lisäksi se kiistää Suomen ulkopuolisuuden kolonialismiin perustuvassa rasimisessa, sillä kolonialistiset rodullistavat erottelut ovat vahvasti vaikuttaneet ja yhä vaikuttavat siihen, kuinka "ei-valkoisia" ihmisiä rodullistetaan tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa (Rossi 2009, 191–192; Vuorela 2009, 1). Rodullistavien erottelujen taustalla vaikuttavat yhä kolonialismin oikeuttanut historiallinen rotubiologia sekä nykyaikainen kulttuurinen rasismi, joka marginalisoi erityisesti niitä, jota ovat muuttaneet Euroopan ulkopuolelta pohjoisiin maihin (Molina 2004, 95). Näin ollen juuri rodullistavat prosessit ja käytännöt tuottavat ja ylläpitävät käsityksiä "roduista" ja niihin perustuvista ihmisten ja ihmisryhmien välisistä eroista ja hierarkioista sen sijaan, että "roduilla" olisi jokin puhdas ja autenttinen alkuperänsä.

Rodullistamisen prosesseille ja käytännöille on ominaista niiden valtasemaan perustuva dialektisuus, jolla suljetaan ulkopuolelle tiettyjä rodullistettuja ryhmiä alempiarvoisina "toisina", kun samalla ylläpidetään käsitystä "itsen" ja oman ryhmän ylemmyydestä (Goldberg 1993, 101; Miles 1989, 75.) Rodullistamiseen perustuva toiseuttaminen toteutuu erityisesti diskursseissa, joissa normista poikkeaviin ihmisiin liitetään luonnollistavia ja negatiivisia stereotypioita ja arvoja (Dyer 2013, 11; van Dijk 2004). Kriittisen diskurssitutkimuksen piirissä on havaittu erityisesti kaksi rasistisen diskurssin muotoa, joilla normista poikkeavia yksilöitä ja ryhmiä suljetaan "meidän" ulkopuolelle. Ensimmäinen diskurssimuoto voi ilmetä siten, että valtaväestöön kuuluvien jäsenten keskuudessa tehdään normista poikkeavista "toisista" negatiivisia tulkintoja, kun samalla valtaväestöön kuuluviin "meihin" liitetään positiivisia ominaisuuksia. Toisessa rasistisessa diskurssityypissä valtaväestöön kuuluvat saattavat kohdistaa normista poikkeaviin "toisiin" halventavia loukkauksia. Koska suoria ver-

³ Kirjoitan sanan rotu lainausmerkkeihin osoittaakseni sen, että "rotu" on sosiaalinen konstruktio eikä biologinen tosiasia. "Ei-valkoisten" lisäksi "rotu" viittaa myös "valkoisiin" jotka usein virheellisesti nähdään rodullisesti neutraaleina tai ei-rodullisina (Frankenberg 1993, 1).

baaleja rassistisia loukkauksia pidetään poliittisesti epäkorrekteinä, ilmenevät ne usein epäsuorina ja hienovaraisina vihjeinä, joilla ihmisiä tai ihmisryhmiä suljetaan ulkopuolelle. (mts. 352.) Aikuiset kansainvälisesti adoptoidut täyttävät kaikki Suomen kansallisuuteen, kieleen ja kulttuuriin liittyvät kriteerit. Lisäksi he ovat integroituneet suomalaisiin sosiaalisiin verkostoihin. Kun he tästä huolimatta kohtaavat ennakkoluuloja, syrjintää ja suomalaisuutensa kyseenalaistamista, on selityksiä mikroaggressioille etsittävä näistä rodullistamisen ja toiseuttamisen prosesseista ja käytännöistä.

Selviytymisstrategiat ja rasismi

Mikroaggressioiden kohtaaminen on haitallista, sillä se voi heikentää itsekunioitusta ja psyykkistä hyvinvointia (Solórzano ym. 2000; Sue ym. 2007a; 2007b). Säilyttääkseen psyykkisen tasapainonsa yksilöt käyttävät *selviytymisstrategioita*, joiden avulla he pyrkivät tulemaan toimeen stressiä aiheuttavien kokemusten kanssa (Lazarus & Folkman 1984, 141–142). Tässä selviytymisstrategian käsitteellä tarkoitetaan niitä keinoja, joiden avulla adoptoidut pyrkivät vastustamaan mikroaggressioita ja selviytymään niiden seurauksista. Selviytymisstrategiat eivät kuitenkaan ole mitään tiettyjä yksittäisiä menetelmiä, vaan ne muodostuvat useista erilaisista tietoisista ja/tai alitajuisista toiminnoista, käyttäytymismalleista ja asenteista, joihin yksilöt turvautuvat selvitäkseen stressiä aiheuttavista tilanteista (Brondolo ym. 2009; Skinner 2003). Selviytymisstrategioille tyypillistä on niin ikään niiden prosessinomaisuus, kontekstisidonnaisuus sekä se, että mikä tahansa strategioista voi palvella useita erilaisia pyrkimyksiä (Lazarus & Folkman 1987, 152; Skinner ym. 2003, 248). Lisäksi selviytymisstrategioita ja niiden vaikutuksia määrittävät useat samanaikaiset ja toisiinsa kietoutuvat tekijät, kuten stressiä aiheuttavan tilanteen konteksti ja luonne sekä yksilöiden persoonalliset, psyykkiset ja sosiaaliset resurssit (Lazarus & Folkman 1984; 1987).

Selviytymisstrategioita tarkastelevan kirjallisuuden mukaan strategiat voidaan jakaa kahteen pääalueeseen: *ongelmanratkaisukeskeisiin* ja *tunnekeskeisiin strategioihin* (Lazarus & Folkman 1984, 150). Ongelmanratkaisukeskeisissä strategioissa pyritään vaikuttamaan suoraan uhkaavaksi koettuun tilanteeseen, ympäristöön tai henkilöön. Tämä voi merkitä esimerkiksi sitä, että rassistisessä tilanteessa vastustetaan teon tekijää tai ilmoitetaan rassistisesta toiminnasta viranomaisille. (mts. 152.) Aktiivisen tilanteisiin vaikuttamisen on havaittu vähentävän uhriksi joutumisen tunnetta ja ehkäisevän masennusta (Alvarez & Juan 2010; Noh ym. 1999). Tunnekeskeisissä strategioissa ei pyritä konkreettisesti vaikuttamaan ahdistusta herättävään tilanteeseen, ympäristöön tai henkilöön, vaan ennemminkin arvioimaan uudelleen ahdistusta herättävät tilanteet. Se voi merkitä esimerkiksi sitä, että vältetään ajattelemasta ahdistavaa tapahtumaa tai kielletään kokonaan sen olemassaolo. (Lazarus & Folkman 1984, 150.) Mikäli stressiä aiheuttavan tilanteen muuttamiseksi voidaan tehdä jotain, yksi-

löt valitsevat useimmiten ongelmakeskeisen strategian. Mikäli mitään ei ole tehtävissä, on todennäköisempää käyttää tunnesuuntautuneita strategioita (mts. 150.)

Edellä mainittujen strategioiden lisäksi on havaittu myös useita muita strategioita, joiden avulla yksilöt selviytyvät rasismien kokemuksistaan. Yksilöt voivat esimerkiksi selittää syrjintään johtavat syyt muista kuin omista henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuviksi (Crocker & Major 1989, 612). Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että rasismi selitetään rasistisen hyökkääjään syyksi sen sijaan, että pidettäisiin syrjintää omista henkilökohtaisista syistä johtuvana. Myös rodullinen/etninen identiteetti voi toimia suojana rasismia vastaan lukuisin tavoin (Brondolo ym. 2009, 64). Syrjintä voidaan esimerkiksi tulkita enemmän omasta ryhmäasemasta kuin itsestä johtuvaksi (Crocker & Major 1989, 612). Lisäksi yksilöt voivat suojata itseään syrjinnältä identifioitumalla stigmatisoituun ryhmään ja saada näin emotionaalista ja sosiaalista tukea ryhmään kuulumisen tunteesta, mikä on tärkeää positiivisen minäkuvan säilyttämiseksi (Crocker & Major 1989; Frable ym. 1998; Major & O'Brien 2005, 405). Vahvan ryhmäidentiteetin omaavat jäsenet voivat vastata uhkaan vahvistamalla ryhmäidentiteettiään, kun taas heikomman ryhmäidentiteetin omaavat voivat pyrkiä ottamaan etäisyyttä stigmatisoituihin ryhmiin (Ellemers ym. 2002, 174; Major & O'Brien 2005, 406.) Myös perhe- ja läheissuhteisiin sekä sosiaaliseen verkostoon perustuvan sosiaalisen tuen on havaittu suojaavan rasismilta ja sen seurauksilta sekä tarjoavan yksilölle mahdollisuuden käsitellä yhdessä kokemuksia rasismista (Brondolo ym. 2009, 75).

Tutkimusmenetelmät

Haastattelin 2007–2011 neljäätoista 18–31-vuotiasta kansainvälisesti adoptoitua. Haastateltavista viisi tavoitin suomalaisten adoptiopalvelunantajien julkaisuihin ja verkkosivuille lähetettyjen haastattelupyyntöjen avulla. Yhdeksän haastateltavaa tavoitin niin kutsutun lumipallo-otannon avulla, jossa jo olemassa olevat informantit esittelivät minulle tuttavapiiristään uusia informanteja. Kaikki haastattelut nauhoitettiin haastateltavien luvalla ja kirjoitettiin myöhemmin tekstimuotoon aineiston analyysiä varten. Haastatteluihin osallistui viisi miestä ja yhdeksän naista. Haastatellut edustivat synnyinalkuperältään viittä eri ryhmää: Etiopia (6), Intia (4), Taiwan (2), Kolumbia (1) ja Venäjä (1). Venäjältä adoptoitua lukuun ottamatta kaikki haastateltavat poikkesivat ihonväriltään tai ulkonäöltään suomalaisesta kantaväestöstä.

Puolistrukturoiduissa teemahaastatteluisa käsiteltiin seuraavia teemoja: 1) adoptoitujen kokemuksia heidän ”ei-valkoisuutensa” tai ei-suomalaisen alkupeiränsä ympäristössä herättämistä asenteista ja ennakkoluuloista, 2) adoptoitujen reaktioita näihin asenteisiin ja ennakkoluuloihin, 3) strategioita, joiden avulla adoptoidut pyrkivät selviytymään ympäristön ennakkoluuloista ja asenteista. Haastattelujen analysoinnin perusteella teemoittelin tutkimustulokset seuraaval-

la tavalla: 1) vieraita omassa maassaan, 2) rodullistavat, seksualisoivat ja kriminalisoivat stereotyyppiat, 3) rodullistavat nimittelyt ja väkivallan uhka, 4) adoptiostatukseen liittyvät mikroaggressiot, 5) mikroaggressioiden suora vastustaminen, 6) mikroaggressioiden välttäminen, 7) mikroaggressioiden yläpuolelle asettuminen, 8) sosiaalinen tuki selviytymisstrategiana, 9) identifioitumiset ja eronteot selviytymisstrategioina, 10) erilaisuus ja adoptiostatus voimavarana.

Vaikka adoptoidut eivät olisi puhuneet haastatteluissa kokemuksistaan aina rasmin, syrjinnän tai ennakkoluulojen käsittein, olen luokitellut heidän kokemuksensa mikroaggressioiksi, mikäli niistä on käynyt ilmi adoptoitujen "ei-valkoiseen" ulkonäköön tai ei-suomalaiseen alkuperään perustuva rodullistaminen, toiseuttaminen tai poissulkeminen. Vastaavasti, vaikka adoptoidut eivät olisi aina puhuneet toiminnastaan ja asenteistaan selviytymiskeinoina, olen tulkinnut ne sellaisiksi, mikäli ne ovat kuvastaneet sitä, miten adoptoidut reagoivat mikroaggressioihin tai sitä, miten he pyrkivät tulemaan toimeen niiden kanssa.

Suojellakseni haastateltavieni anonymiteettiä olen maininnut aineistokatkelmien yhteydessä ainoastaan heidän synnyinmaansa ja käyttänyt heistä peitenimiä. Mikäli adoptoitujen alkuperäiset aineistokatelmat ovat sisältäneet seikkoja, jotka voisivat paljastaa heidän henkilöllisyytensä, olen käsitellyt aineistoa siten, ettei se ole mahdollista. Lisäksi olen joidenkin yksittäisten aineistokatkelmien yhteyksissä jättänyt mainitsematta adoptoidun synnyinmaan ja sukupuolen paljastavan peitenimen, jottei haastateltavien anonymiteetti vaarantuisi.

Tulokset

Vieraita omassa maassaan

Mikroaggressiot voivat ilmetä tahattomina tai tahallisina sanattomina viesteinä, joilla ilmaistaan "ei-valkoisille" heidän ulkopuolisuutensa "valkoiseen" enemmistöön perustuvassa yhteiskunnassa (Sue ym. 2007b, 274). Eräs tavallisimpia kokemuksia, joita haastatteleillani oli, Venäjältä adoptoitua lukuun ottamatta, olivat toistuvat kokemukset katseiden kohteena olemisesta (ks. Rastas 2002). Vaikka katseita ei aina kuvailtukaan vihamielisiksi, saatettiin ne silti kokea kiusallisina. Etiopialaissyntyinen Marja (peitenimi) kertoi, kuinka "Joskus on ollut sellasia epämiellyttäviä tuntemuksia, kun jotkut tuijottaa niin, et melkein silmät tippuu päästä." Kolumbialaissyntyinen Jari (peitenimi) puolestaan kertoi siitä, miltä toistuvien katseiden kohteena oleminen voi tuntua: "Kyllähän se välillä ottaa päähän, et mä voisin tän värin vaihtaa." Erityisesti julkiset tilat olivat paikkoja, joissa adoptoidut huomasivat herättävänsä ympäristön uteliaisuuden ja tulevansa kohdelluksi toisin kuin muut suomalaiset ikätoverinsa (myös Kankkunen ym. 2010, 24; Rastas 2002, 2). Osalla adoptoiduista oli kokemuksia siitä, että tuntemattomat ihmiset ottivat heihin fyysisistä etäisyyttä julkisissa liikenneyvälineissä (myös Tigervall & Hübinette 2010, 496). Etiopiassa syntynyt

Sari (peitenimi) muisteli koulumatkojaan: ”Kun mä olin pieni ja kuljin koulumatkat bussilla, niin mä olin aina se, jonka viereen istutaan vikana, jos ollenkaan, vaikka bussi ois ollu täynnä.” Myös Taiwanista adoptoidulla Liisalla (peitenimi) oli kokemuksia katseista ja fyysisestä etäisyyden otosta.

Koulubussissa oli viis tyhjää penkkiä mun edessä ja takana, ja sama tyhjyys siellä käytävän toisella puolella. Ja sit sieltä jostain kaukaa bussin perältä mua tuijotti äänettömänä joukko ihmisiä. Ja sama tapahtui taas matkalla koulusta kotiin.

Toinen tyypillinen adoptoitujen kohtaama mikroaggressio oli heidän suomalaisuutensa toistuva kyseenalaistaminen. (vrt. Brottveitt 1999; Hübinette & Tigervall, 2008; Irhammar & Cederblad, 2000; Lindblad & Signell 2008; Rastas 2007b; Sætersdal & Dalen 2000). Vaikka kaikki haastattelemani olivat kasvaneet Suomessa varhaislapsuudestaan saakka ja vaikka he kokivat itsensä ”sataprosenttisen suomalaisiksi”, kategorisoi ympäristö heidät usein maahanmuuttajiksi, pakolaisiksi tai ulkomaalaisiksi. Etiopialaissyntyinen Tiina (peitenimi) kuvaili tätä: ”Se on aina eka kohtaamisissa se sama kysymys, et mistä sä oot kotosin?” Usein adoptoituja lähestyttiin myös puhumalla heille englantia. Heidän paljastuttuaan suomalaisiksi he saattoivat saada kohteliaisuuksia erinomaisesta suomen kielen taidostaan – omasta äidinkielestään. Tämän kaltaisia tilanteita adoptoidut kohtasivat jokapäiväisissä arjen tilanteissa, kuten työpaikoilla, harrastuksissa, kaupoissa, ravintoloissa ja liikennevälineissä, tyypillisimmin yhteyksissä, joissa heitä ei tunnettu entuudestaan. Tiinan kokemus osoittaa, kuinka suomalaisuus yhä liitetään ”valkoisuuteen”:

Esimerkiksi semmonen tilanne, että mä olin lääkärissä, ja sit siinä oli kaks mummoa ja joku mies. Ja sitten tulee lääkäri, joka sanoo, että 'Tiina [sukunimi]' ja sen katse suuntautuu automaattisesti sille mummovyöhykkeelle. Ja mä oon siinä käsi ojossa viis sekuntia, että kätelläänkö jo? Sit se oli, että 'ai sun nimi on Tiina [sukunimi]?'

Usein vielä sen jälkeen, kun adoptoitujen suomalaisuus ja adoptiotausta paljastuivat, saattoivat he kohdata sen kaltaisia kysymyksiä, kuten ”miltä susta tuntuu asua Suomessa?”, ”mitä sä ajattelet meistä suomalaisista?” tai ”miten sä olet sopeutunut suomalaiseen ilmastoon?” Useimmiten adoptoidut eivät kokeneet näitä kysymyksiä pahantahtoisina. Kuitenkin ne näyttäisivät sisältävän tahattoman viestin siitä, etteivät adoptoidut ihonvärinsä vuoksi pohjimmiltaan kuulu Suomeen. Edes täydellinen suomen kielen taito ei aina vakuuttanut ympäristöä adoptoidun suomalaisuudesta, kuten seuraava etiopialaissyntyisen Sarin kokemus osoittaa:

Mä olin mun suomalaisuuteni kaverin kanssa kaupan kassajonossa, ja siinä sitten jonetettiin pitkään ja puhuttiin kuuluvasti suomea. Niin sitten kun on meidän vuoro maksaa, niin se kassa kysyy siltä mun kaverilta, että mistäs kaukaa tämä sun ystävä on?

Haastattelemani adoptoidut eivät puhuneet suomalaisuutensa kyseenalaistamisesta syrjintänä tai rasismina, ja heidän suhtautumisensa siihen vaihteli huvittuneisuuden ja ymmärryksen välillä, kuten kolumbialaissyntyinen Jari kuvaili: ”No, onhan se vähän hassua, mut toisaalta ymmärtäähän sen, et ne ihmettelee,

kun on tummaihoon ja silti puhuu suomea". Silti toistuva suomalaisuuden kyseenalaistaminen, alituinen tarve selvittää alkuperäänsä ja puolustaa suomalaisuuttaan saatettiin kokea turhauttavana. Tämänkaltaiset mikroaggressiot voidaan tulkita eräänlaisiksi mikromitätöinneiksi, sillä ne toistuvasti mitätöivät adoptoitujen henkilökohtaisen kokemuksen itsestään suomalaisina (ks. Sue ym. 2007b, 274). Etiopialaissyntyisen Sarin sitaatista käy ilmi tietoisuus suomalaisuudesta "valkoisuutena" ja se, että tämä tietoisuus voi saada henkilön itsensäkin epäilemään oikeuttaan olla suomalainen.

No, siinä on se ristiriita, kun identiteetiltään on suomalainen, mutta koska ei näytä suomalaiselta, niin se valtaväestö ei laske sua suomalaisten porukkaan. Lähinnä se on se, miten se sopii yhteen suomalaisuuden kanssa se mun ihonväri. Mä muistan joskus koulun kevätkuuhissa, et mä en oo ihan varma, et voinks mä laulaa Suomen kansallislaulun. Mä en ollu ihan varma, et oonks mä oikeesti suomalainen vai en. Niinku muiden silmissä, vaik ainahan mä oon ollu suomalainen, enhän mä muusta tiedä.

Rodullistavat, seksualisoivat ja kriminalisoivat stereotypiat

Eräitä adoptoitujen kohtaamia mikroaggressioita, olivat stereotyyppiset käsitykset taidoista, ominaisuuksista ja piirteistä, joita heidän oletettiin etnisen alkuperänsä vuoksi automaattisesti omaavan (myös Hübinette & Tigervall 2008, 88; Rastas 2007b, 117). Nämä kolonialismista juontavat ja yksinkertaistetut mielikuvat ryhmistä ja niiden edustamista yksilöistä eivät huomioi yksilöllisiä eroja ihmisten välillä (Dyer 2013, 11–18; Hall 1999, 191). Kolumbialaissyntyinen Jari kertoi, että hänen on joskus oletettu etelä-amerikkalaisen taustansa vuoksi omaavan hyvän rytmittämisen ja tanssitaidon. Etiopialaissyntyisen Marjan afrikkalaiset juuret oli puolestaan liitetty urheilullisuuteen ja hyvään kielitaitoon. Kuten Marjan sitaatti osoittaa, tämänkaltaiset stereotypiat eivät usein ole pahanthahtoisia, eikä niitä koeta aina loukkaavina. Tästä huolimatta nämä tahattomat ja joskus jopa kohteliaisuuksina esitetyt yleistyksiset kieltävät yksilölliset erot ihmisten välillä ja ilmentävät essentialistista oletusta siitä, että yksilöt fyysisten piirteidensä vuoksi ovat peruuttamattomasti liitettyjä etniseen ja/tai kulttuuriin alkuperäänsä ja niihin liitettyihin ominaisuuksiin.

Joskus oon kuullut sellasta, et on oletettu et mä oon hyvä urheilussa ja englannin kielessä, koska oon Etiopiasta. Tää on musta niin naurettavaa, koska se on ihan päinvastoin, kun mä oon niin surkee niissä molemmissa.

Mikroaggressiot kietoutuvat usein yhteen myös muiden syrjinnän muotojen kanssa. Erityisesti sukupuoleen, sosiaaliluokkaan ja "rotuun" liittyvät syrjinnät ovat vahvasti vuorovaikutuksessa ja muovaavat "ei-valkoisten" naisten kokemuksia (Mulinari ym. 2009, 3–4). Myös käsitys sukupuolitaso-arvosta on keskeistä määriteltäessä, kenellä on oikeus kuulua pohjoismaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan (mts. 5.) Etiopiassa syntynyt Tiina kertoi tapauksesta, jossa hän koki tullessaan kategorisoiduksi "toisen luokan kansalaiseksi", kodin piirin sisällä eläväksi ja sosiaalitykiä nauttivaksi maahanmuuttajanaiseksi. Kategorisointi luokkaan ja asemaan, johon Tiina ei halunnut samastua, herätti hänessä suuttumusta. "Sellainen yleistys ärsyttää, et mä olisin joku sosiaalipummi, joka te-

kee täällä vaan lapsia ja istuu kotona ja saa sosiaalitukia.” Kolonialismista juontava käsitys afrikkalaisista naisista epäpätevinä työntekijöinä voi niin ikään vaikuttaa ”ei-valkoisten” naisten asemaan työelämässä (Yanick & Feagin 1997, 19). Etiopialaisyntyinen Marja oli tietoinen näistä sanattomista ennakkoluuloista ja kertoi joutuvansa ponnistelemaan kaksin verroin saavuttaakseen saman arvostuksen kuin muut työtoverinsa: ” Et pitää niinku olla vielä yhen kerran parempi kuin muut. Et pitää ansaita se, että sä oot erinäkönen ja silti osaat oikein hommas.”

Erityisesti ”rotu” ja sukupuoli ovat yhteenkietoutuneita ja vaikuttavat ”ei-valkoisten” naisten kohtaamaan syrjintään (Essed 1991, 30). Eräs haastattemieni naisten kohtaama mikroaggression muoto ilmeni seksuaalisena häirintänä, jonka taustalla voidaan nähdä kolonialismista juontavat stereotypiat ”ei-valkoisista” naisista ”valkoisten” miesten tarpeiden tyydyttäjinä (Stoler 2002, 1). Myös pohjoismaiset tutkimukset ovat osoittaneet, kuinka seksuaalinen häirintä on yleistä ”ei-valkoisten” tyttöjen ja naisten kokemuksissa (Hübinette & Tigervall 2008, 96; Lindblad & Signell 2008; Rastas 2002, 11–12). Mikroloukkauksista ja -mitätöinneistä poiketen seksuaalisen häirinnän voi tulkita mikrohyökkäykseksi, sillä se on tarkoituksellista, seksuaalisväritteistä sukupuoleen ja ”rotuun”, ikään ja syrjinnän kohteen oletettuun sosiaalisesti heikompaan asemaan perustuvaa syrjintää. Aasiaan suuntautuvan seksiturismin myötä syntyneiden mielikuvien vuoksi erityisesti aasialaistaustaisten adoptoitujen naisten on todettu kohtaavan Pohjoismaissa muita naisia enemmän seksuaalista häirintää (Lindblad & Signell 2008). Taiwanilaissyntyinen Liisa kertoi kokemuksistaan:

Joskus keski-ikäiset miehet lähestyvät mua, tervehtivät Thain kielellä, ja haluavat tarjota drinkkejä. Yrittävät olla ikään kuin herrasmiehiä pokaumielessä. Ja sit sä huomaat, miten ne yrittää riisua sua katseillaan, mikä on niin oksettavaa. Ja joo, tätä tapahtu silloinkin kun olin teini-ikänen.

Adoptoitujen kertomuksissa seksuaalinen häirintä tuli esille vastenmielisinä, yksityisyyttä kaventavina ja lapsuuden viattomuutta loukkaavina kokemuksina. Haastattemieni naisten kokemuksista kävi ilmi niin ikään se, kuinka ”ei-valkoisia” tyttöjä ja naisia pidetään jo hyvin nuorina seksuaalisesti kypsinä (myös Rastas 2002, 11). Intialaissyntyisen Sannan (peitenimi) kokemus osoittaa, kuinka sukupuoli, ”ei-valkoisuus” ja lapsuus yhdessä voivat altistaa seksuaaliselle häirinnälle. Lisäksi Sannan kokemus osoittaa ihonväriin liittyvää romantisointia ja eksotisointia (ks. Burman 2003, 302).

No, sen mä voin kans varmaankin allekirjoittaa, että aasialaisia naisia pidetään seksiohjeina paljon nuorempana. Mä muistan joskus koulumatkalla, kun vanhat sedät tulivat sanomaan, että onpas sulla nätit tissit. Ja mä muistan mun eka poikakaverin, joka oli kiinnostunu musta pääasiassa mun ihonvärin vuoksi ja rupes seurustelemaan mun kanssa siis ihan vääristä syistä.

Vaikka adoptoidut naiset itse säästysivätkin suoralta seksuaaliselta häirinnältä arjen vuorovaikutustilanteissa, he kohtaavat päivittäin yhteiskunnan makrotasolla, mainonnan ja viihdeteollisuuden ylläpitämiä ”ei-valkoisiin” naisiin liittyviä seksualisoivia ja eksotisoivia stereotypioita (Rossi 2009, 197; Sue ym. 2007,

278). Lisäksi he saattavat kohdata seksuaalista häirintää välillisesti muiden "ei-valkoisten" naisten kokemusten kautta (Essed 1991, 5). Etiopialaissyntyinen Tiina ei ollut joutunut kohtaamaan henkilökohtaisesti seksuaalista häirintää, mutta hänellä oli kokemuksia siitä, kuinka "valkoinen" ystäväpiiri leimasi muita tummaihoisia naisia seksuaaliselta moraaliltaan arveluttaviksi.

Mulla on kavereita, joitten mielestä mä oon ihan ok, koska ne tuntee mut. Mutta sitten esimerkiksi diskossa, jossa on muita tummaihoisia naisia ne on ihan, et 'mitä hittooo nää huorat on täällä tyrkyttämässä itteään miehille'.

Seksuaaliset stereotyypit eivät rajoitu Suomessa ainoastaan "ei-valkoisiin" naisiin, vaan ovat arkipäivää myös venäläistä alkuperää olevien naisten kokemuksissa. Vaikka venäläissyntyisellä Leilalla (peitenimi) ei ollut henkilökohtaisia kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä, hän oli tietoinen median luomista mielikuvista venäläisistä naisista "postimyyntivaimoina" ja prostituoituna (ks. Sverdljuk 2009, 139–140). Tämänkaltaiset stereotyypit sekä muut rodullistetut negatiiviset mielikuvat venäläistaustaisista ihmisistä (Puuronen 2011, 71) saivat Leilan salaamaan synnyintaustansa: "Useimmiten mä en mainitse, että oon syntynyt Venäjällä, sillä sähän tiedät mitä suomalaiset aattelee venäläisistä."

Haastattelemieni miesten tyypillisiä kokemuksia mikroaggressioista olivat vartijoiden, poliisien ja myymäläetsivien heihin kohdistama epäily ja valvonta (myös Hübinette & Tigervall 2008, 57). Tämänkaltaisten mikroaggressioiden voidaan nähdä perustuvan sukupuolittuneeseen rasismiin ja myyttiin "vaarallisista mustista miehistä" (Essed 1991, 31; Frankenberg 1993, 79; Yanick & Feagin 1997, 17). "Ei-valkoisten" miesten kriminalisointi ilmenee arkipäivän vuorovaihtuuden lisäksi yhteiskunnan makrotasolla. Erityisesti mediassa ja elokuvateollisuudessa "ei-valkoisista" miehistä tehdään vaarallisia "toisia" (Gilroy 1991). Tämänkaltaisen kriminalisointi koettiin turhauttavana ja loukkaavana, kuten intialaissyntyinen Pekka (peitenimi) kuvaili: "Ei ole erityisen kivaa, kun sä meet kauppaan jossain isommassa kaupungissa ja sulla on heti vartijat perässäsi." Erityisen nöyryyttävän tämänkaltaisista tilanteista voi tehdä myös se, että kriminalisointi tapahtuu usein adoptoiduille tärkeiden ihmisten läsnä ollessa, kuten intialaissyntyisellä Jannella (peitenimi). "Kun oltiin mun suomalaissyntyisten kavereiden kanssa juhlimassa koulun päättäjäisiä puistossa ja juotiin kaljaa, niin tietysti mut poimittiin poliisiautoon, kun kaverit jätettiin rauhaan." Kolumbialaissyntyinen Jarin sitaatti kuvaa, kuinka rodullistavat ja kriminalisoivat stereotyypit voivat laajentua käsittämään kaikkia "ei-valkoisia" miehiä huomiomatta yksilöllisiä eroja ihmisten välillä.

Onhan täällä niitä ulkomaalaisia, jotka käyttäytyvät huonosti ja tekee kaikkea tyhmää, niinku kaikki suomalaisetkin tekevät, mutta sehän voimistuu just siinä, kun on ulkomaalainen ja sit se kohdistuu kaikkiin muihin. Kun yks tekee, niin sitten kaikki muutkin on samanlaisia. Jos nyt vaikka joku tummaihoinen on varastanut, niin niille tulee semmonen käsitys, että ne kaikki varastaa. Ne ei tuu miettineeks, ettei ne kaikki oo semmosia.

Rodullistavat nimittelyt, väkivallan uhka

Mikroaggressiot voivat ilmetä myös tietoisina tai tiedostamattomina verbaalisina ilmauksina, joilla voi olla haitallinen vaikutus yksilön psyykkiseen ja sosiaaliseseen hyvinvointiin (Sue ym. 2007, 72). N-sana⁴ oli adoptoitujen kokemuksissa kaikkein yleisin rasistinen solvaus, jota kaikki, venäläistaustaista adoptoitua lukuun ottamatta, olivat kohdanneet riippumatta siitä, olivatko heidän juurensa Afrikassa vai ei. Vaikka n-sanaa, pidetään loukkaavana muissa läntisissä maissa, Pohjoismaissa tämän sanan rasistisuus kiistetään usein näkemyksellä, jonka mukaan Pohjoismaat olivat ulkopuolisia koloniaalisista projekteista (Hübinette 2012; Rastas 2007a). Etiopialaissyntyinen Sari muisteli, kuinka häntä lapsuudessa kutsuttiin n-sanalla. Vaikka kysymyksessä ei ollut tietoinen loukkaus, on kokemus jäänyt Sarin mieleen negatiivisena:

Mä muistan, kuinka pienenä tavaratalossa äidit saatto kuiskata lapsilleen et 'kato miten sulonen neekerityttö tuolla.' Tai sitten lapset saatto sanoa äideilleen, et 'kato äiti tuolla on pieni neekerityttö.'

Usein n-sanan käytöllä on kuitenkin tietoinen tarkoitus loukata, minkä vuoksi se voidaan tulkita mikrohyökkäykseksi. Tyypillistä tämän kaltaisille hyökkäyksille on se, että ne tapahtuvat usein tilanteissa, joissa hyökkääjät kykenevät säilyttämään anonymiteettinsä (Sue ym. 2007, 274). Esimerkiksi Intialaissyntyinen Pekka kertoi, että "neekeri-huutoja saa usein kuulla ohi ajavista autoista." Usein n-sanoilla loukkauksia koettiin välillisesti todistamalla muiden "ei-valkoisten" nimittelyä. Erityisen loukkaavan n-sanan käytöstä teki se, kun sitä käyttivät adoptoiduille tärkeitä "valkoiset" toiset, jotka eivät tiedostaneet sanan loukkaavaa merkitystä adoptoidulle. Intiassa syntynyt Janne kertoi: "Ystävät käyttää paljon sanaa "neekeri", ja kun ne näkee, et se loukkaa mua, ne sanoo, et ei me tietenkään sua tarkoteta." Etiopialaissyntyinen Elisa (peitenmi) puolestaan muisteli, että hän lapsena katseli tv-ohjelmaa ystäviensä kanssa, ja että he nimittelivät tummaihoista laulajaa "neekeriksi" ymmärtämättä sen halventavaa viestiä. Mikroaggressioille tyypilliset epäsuorat ja tahattomat loukkaukset voidaan kokea kuitenkin psyykkisenä uhkana, sillä yksilöt ovat tietoisia siitä, kuinka rodullistetuilla nimittelyillä "ei-valkoiset" erotellaan alempiarvoisiksi toisiksi (Matsuda ym. 1993; Sue 2003, 48).

Joskus ilmaisia, jotka muistuttavat n-sanaa, voidaan käyttää "positiivisessa mielessä", kuten lasten lauluissa, leikeissä ja saduissa (Vuorela, 2009). Esimerkkinä tästä on juoksuleikki "Kuka pelkää mustaa miestä", jossa pyritään välttämään "mustan miehen" kosketusta. Vaikka leikkiä pidettäisiinkin viattomana ja leikin rasistisuutta vähäteltäisiin, voidaan sen kuitenkin olettaa latautuneen piiloisella viestillä myyttisestä "mustasta miehestä" pelottavine ominaisuuksineen (Essed 1991, 31; Yanick & Feagin 1997, 17). Eräs adoptoitu mies muisteli, kuinka opettaja poimi usein juuri hänet luokkatovereiden joukosta

⁴ Käytän ilmaisua n-sana sen antirasistisen sävyn vuoksi (ks. Rastas 2007a, 119). Sanaa "neekeri" käytän vain aineistokatkelmissa, joissa haastatellut itse ovat sitä käyttäneet.

leikin ”mustaksi mieheksi”. Vaikka adoptoitu ei kokenut leikkiä loukkaavana, hänen kokemuksensa osoittaa, että valtaväestöön kuuluvat eivät useinkaan ole tietoisia mikroaggressioistaan.

Koulussa me usein leikittiin sitä 'Kuka pelkää mustaa miestä', ja opettaja valitsi usein just mut olemaan se musta mies. Mut ei mulla oo siitä mitään pahoja fiiliksiä, koska se leikki oli kiva mustakin. Ja mä oon varma, ettei se opettaja tarkottanu sillä mitään pahaa. Se oli vaan ehkä vähän ajattelematon.

Valkoiseen suomalaiseen kantaväestöön sulautuva ulkonäkö ei välttämättä suojaakaan adoptoituja mikroaggressioilta, sillä usein myös pelkän ei-suomalaisen syntyperän vuoksi ihmisiä voidaan kategorisoida alempiarvoisiksi ”toisiksi”. Suomessa on useita rodullistavia diskursseja, joilla venäläistä alkuperää olevia ihmisiä halvennetaan ja suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle (Puuronen 2011, 78). Eräs useimmiten käytetty halventava ilmaisu on ”ryssä”, jonka kohteeksi venäläissyntyinen Leila joutui kouluaikanaan.

Vaikken mä mitenkään eronnut mun luokkatovereista ulkonäöltä tai millään muullaakaan tavalla, paitsi että olin Venäjältä kotoisin. Ja kun ne vanhemmat pojat koulussa tiesi mun taustasta, ne huuteli mun perääni että 'venäläinen' ja 'ryssä.'

Adoptoitujen kokemuksissa fyysinen väkivalta ilmeni pahimpana mahdollisena mikroaggression muotona. Etiopiassa syntynyt Tiina kuvaili, kuinka kaikki muu rasismi on siedettävissä ”niin kauan kunhan ne eivät päälle käy.” Vaikka vain osa adoptoiduista oli kohdannut rasistista väkivaltaa, niin erityisesti miehet kokivat fyysisen väkivallan uhan lisääntyneen aikuistumisen ja sosiaalisen elämänpiirin laajenemisen myötä. Eräs haastattelemani mies kertoi: ”Kaksi kertaa on veitsi ollut kurkulla ja kerran on yritetty ajaa päälle autolla.” Erään haastattelemani naisen kokemus osoittaa, kuinka vahingoittavaa on joutua avoimen ja tarkoituksellisen rasismin uhriksi. Samalla hänen kokemuksestaan käy ilmi kuitenkin myös se, kuinka tahattomat ja huomaamattomat rasismin muodot voidaan kokea jopa haavoittavammiksi kuin avoin ja tarkoituksellinen rasismi (ks. Sue ym. 2007, 272).

Pahin tän vuoden kokemus, jossa mua ensimmäistä kertaa tultiin koskemaan, tapahtu keskellä päivää yhdessä kaupassa. Se oli ihan käsittämätön tilanne, siihen tuli ihan tavallinen suomalainen nainen ja sano mulle tosi lähelle naamaa et 'sinäkin saatana neekerihuora' ja sit se löi mua nyrkillä. Ensimmäinen reaktio oli, että mä rupesin ihan hirveesti nauramaan, koska se oli niin absurdi tilanne. Mutta sen jälkeen mua alkoi itkettää, et tää on ihan karsee tilanne. Pahinta ei ollut niinkään se, että se löi mua kuin se, että ihmiset vaan katsoo ja jatkaa sitten tekemisiään.

Adoptiostatukseen liittyvät mikroaggressiot

Osa adoptoitujen kohtaamista mikroaggressioista liittyi enemmän itse adoptioon kuin ”ei-valkoiseen” ulkonäköön tai ei-suomalaiseen alkuperään (myös Lindblad & Signell 2008, 51). Yleisimmin adoptiostatukseen kohdistuvat mikroaggressiot ilmenivät ympäristön kohtuuttomana uteliaisuutena adoptoitujen

henkilöhistoriaa kohtaan. Adoptoidut kohtasivat usein alkuperästään, adoptiokokemuksistaan, biologisista vanhemmistaan ja adoptioon johtaneista syistä sen kaltaisia kysymyksiä, kuten "miltä tuntuu olla adoptoitu", "miksi sinut hylättiin", "aiotko joskus etsiä 'oikeat' vanhempasi". Mikroaggressioille ominaisesti kysymysten esittäjät eivät todennäköisesti olleet tietoisia kysymysten epähienotunteisuudesta, eivätkä adoptoidut aina itsekään kokeneet kysymyksiä loukkaavina. Kuitenkin toistuva, yksipuolinen henkilökohtaisista asioista avautuminen koettiin ajoittain myös turhauttavana, kuten intialaissyntyisen Sannan kommentista voi havaita.

Varsinkin silloin jos ventovieraat tulee, et ai sut on adoptoitu, et miltä susta tuntuu nytten, ja mitä sä ajattelet sun 'oikeasta' äidistä? No, se ei kyllä kuulu sulle tippaakaan! Semmonen kyllä suututtaa! Ikään kuin mä olisin koko Suomen kansalle tilivelvollinen omista tuntemuksistani sen takia, että olen adoptoitu.

Kiusalliseksi koettiin erityisesti se, että ventovieraat ihmiset saattoivat mitä yllättävimmissä ja ennalta arvaamattomimmista tilanteissa esittää heille kysymyksiä, joita toisilleen tuntemattomien ihmisten ei yleensä oleteta tekevän. Etiopialaissyntyinen Marja totesi: "Ihmiset on niin uteliaita, mä en ymmärrä, miten ne kehtaa olla niin uteliaita. Mä en ite kehtais." Intialaissyntyinen Janne puolestaan kuvasi adoptoitujen yksityisyyden suojaa seuraavasti: "Sitä on yhtä suojaton kuin raskaana olevat. Kuka vaan voi tulla kommentoimaan ja kyselemään henkilökohtaisia asioita." Janne kertoi myös suhtautumisestaan ihmisten uteliaisuuteen sekä siitä, miltä tuntuu tulla määritellyksi ensisijaisesti adoptiotaustansa pohjalta:

Nää kysymykset nousee aina esille eka kohtaamisissa ventovieraiden kanssa, ja periaatteessa kyllä kerron mielelläni jos multa kysytään. Mutta kun sä tapaat ihmisen eka kertaa ja se heti alkaa kyselemään niin tuntuu siltä, että mun tausta tulee aina ennen mun persoonallisuutta. Olis jotenkin paljon luonnollisempaa kysellä sellasia asioita vasta sitten kun on tunnettu vähän pitempään.

Ihmisten kohtuuton kiinnostus adoptoidun henkilöhistoriaa kohtaan voidaan nähdä adoptiostatukseen liittyvänä mikroaggression muotona, jossa ympäristö tahattomin ja joskus jopa hyvää tarkoittavin viestein määrittelee yksilön adoptiotaustansa vuoksi erilaiseksi. Tämä voi olla vahingoittavaa, sillä se voi saada yksilön tuntemaan itsensä muista irrallisiksi (March 1995, 659). Intialaissyntyinen Sanna kertoi, miltä adoption liiallinen korostaminen jokapäiväisissä arjen vuorovaikutustilanteissa voi tuntua: "Osa näistä kysymyksistä on just semmosia, jotka saa mut tuntemaan itseni entistä enemmän ulkopuoliseksi."

Toinen tyypillinen adoptoitujen kohtaama adoptiostatukseen liittyvä mikroaggressio oli kokemus siitä, että ympäristö usein pahaa tarkoittamattomilla kommentillaan kyseenalaisti ja mitätöi adoptoitujen kokemuksen adoptioperheestään "oikeana" perheenä. Tämän taustalla voidaan nähdä länsimainen perheideologia, jonka mukaan "oikea" perhe perustuu avioliitossa olevien heteroseksuaalisten vanhempien ja näiden lasten väliseen verisukulaisuuteen (March 1995, 654; Wegar 1997, 2000). Koska adoptioperheet eivät täytä länsimaisen perheideologian normia, kohtaavat he usein piilositynjintää ja stigmatisointia

(Kirk 1984; March 1995). Etiopialaissyntyinen Elisa kertoi, että hän joutuu usein puolustamaan adoptiovanhempiaan oikeina vanhempinaan.

Kyl se niinku on vaan meidän perhe, mun isi ja äiti. Et aina jotkut sanoo, et mites se sun 'oikee' äiti. Mä sanon aina, että ne mun adoptiovanhemmat on ne mun oikeet vanhemmat. Et mun biologinen äiti, joka on mut synnyttänyt ja mun biologinen isä, et ne ei oo mun oikeet vanhemmat.

Mikroaggressiot, joilla kyseenalaistetaan ja mitätöidään adoptoitujen kokemus adoptiovanhempien ”oikeana” perheenä, ilmenevät myös yhteiskunnallisella tasolla. Erityisesti viihdekulttuuri ja media ylläpitävät länsimaista ideologiaa perheistä biologisiin siteisiin perustuvana suhteena, josta poikkeavat perheet ovat ”epänormaaleja” (Wegar 2000, 363). Etiopialaissyntyinen Sari muisteli, että hänen ystävänsä olivat amerikkalaisen adoptioon liittyvän draaman nähtyään kyseenalaistaneet hänen kokemuksensa adoptiovanhempien ”oikeana” perheenä: ”Multa silloin kyseltiin, et miten sä voit kutsua sitä [adoptioäitiä] sun äidiksi? Ja sit kysyttiin, että aiot sä joskus etsii sun ”oman” äitis?” Intialaissyntyinen Sanna puolestaan kertoi, että adoptiosta käyty yhteiskunnallinen keskustelu ja adoptoitujen kokemuksista julkaistut kirjat herättivät paitsi hänen itsensä niin myös ympäristön kiinnostuksen hänen adoptiovanhempia kohtaan. Sanna kritisoi oletusta, jonka mukaan ”kokonaiseksi tuleminen” edellyttää yhteyttä biologiseen sukuun: ”Joku on sanonut joskus, että jokaisen adoptiolapsen pitää yrittää etsiä biologiset vanhempansa. Musta se on raivostuttava ajatus.” Toisaalta stigmatisointi, joka perustuu siihen, etteivät adoptiovanhempien täytä kulttuurista tulkintaa verisiteisiin perustuvasta sukulaisuudesta, voi saada adoptoidun etsimään tietoa biologisesta taustastaan (Müller 2008, 18). Tämän taustalla saattaa olla pyrkimys neutralisoida biologisten siteiden puuttumisesta aiheutuva sosiaalinen stigma, ja saavuttaa tunne sukupolvien välisestä jatkumosta. Etsiminen voi näin ollen ilmetä adoptoitujen kaipuuna tulla ”normaaliksi”. (March, 1995, 654.) Etiopialaissyntyinen Elisa kertoi, miten hän koki biologisen suvun etsimisen eräänlaisena ympäristön hänelle asettamana paineena.

Tämmönen pakko jostain tulee, et pitäis selvittää ne biologiset vanhemmat jos on mahdollista. Et on vähän pakko, et multa ikään kuin odotetaan sitä. Et ihan niinku se ois joku semmonen, joka mun täytyy tehdä vielä mun elämäni aikana.

Adoptoidut voivat kohdata mikroaggressioita myös adoptiotutkijoiden, adoptioammattilaisten ja sosiaalityöntekijöiden taholta. Erityisesti adoptiotutkimusta on leimannut psykopatologinen lähestymistapa, kliinisyys ja ongelmalähtöisyys (Wegar 2006, 3). Vastaavasti sosiaalityöntekijöiden ja adoptioammattilaisten keskuudessa on pitkään ollut vallalla näkemys, jonka mukaan adoptiosta seuraa väistämättä ongelmia (Wegar 2000, 366). Nämä yhteiskunnallisilla tasoilla esiin tulevat mikroaggressiot ilmentävät näkemystä adoptoiduista uhreina ja adoptiosta ilmiönä, josta seuraa yksilöille eritasoisia sosiaalisia ja/tai psyykkisiä ongelmia. Eräs adoptoitu kritisoi adoption ongelmalähtöistä tarkastelutapaa.

Viime vuosina on suututtanut se, että kaikissa tiedotusvälineissä annetaan adoptiolapsen kokemuksista ja tulevaisuudesta niin hirveän negatiivinen kuva. Ikään kuin olis

oletettavaa, että joka viides adoptiolapsi tekee itsemurhan ja on masentunut ja käy terapiassa. Kun me oltiin esimerkiksi adoptiovalmennuskurssilla puolitoistatuntia juteltu siitä, et meillä adoptoiduilla on ihan samat mahdollisuudet ja ihan normaalit numerot koulussa ja kavereita, niin sit se adoptiovalmennuskurssin vetäjä sanoi lopuksi, et nii-in myös adoptiolapsilla voi olla positiivinen tulevaisuus. Siitä tuli semmonen olo, et ollaanks me puolitoista tuntia jauhettu ihan tyhjää, jos perusolettamus on se, et katellaan nyt mitä teistä sitten oikeen tulee.

Mikroaggressioiden suora vastustaminen

Tahallisten mikroaggressioiden eli mikrohyökkäyksen kohteeksi joutuminen herätti adoptoiduissa usein suuttumusta ja vihaa (myös Lindblad & Signell 2008, 52). Mikäli tilanne mahdollisti, adoptoidut pyrkivät vaikuttamaan suoraan rasistiseen tilanteeseen tai henkilöön. Erityisesti vihan ilmaisua voidaan käyttää, kun halutaan vaikuttaa suoraan rasistisesti käyttäytyvän henkilön asenteisiin tai käytökseen (Brondolo ym. 2009, 79). Osa adoptoiduista miehistä kertoi puolustaneensa itseään lapsuudessa ja nuoruudessa turvautumalla fyysiseen vastarintaan (myös Hübinette & Tigervall 2008, 147; Rastas 2004, 37). Taiwanilaissyntyinen Mikko (peitenimi) kertoi: ”Nuorempana tappelin. Jos en olis pistänyt hanttiin, ne ei ois ikinä lopettaneet.” Joskus tarkoituksellisen rasismin aiheuttama loukkaus voidaan myös kostaa jälkikäteen. Eräs adoptoitu kertoi, että hän sen jälkeen, kun poliisi oli kieltäytynyt selvittämästä hänen ystäväänsä kohdistunutta rasistista rikosta, kävi spraymaalaamassa poliisiaseman seinää. Osa adoptoiduista kertoi turvautuneensa lapsena ja nuorena erityisesti verbaaliseen vihan ilmaisuun. Taiwanilaissyntyinen Liisa kertoi, että hän oli ”paha suustaan” ja että tämän ansiosta luokkatoverien kiusaamiset jäivät usein pelkiksi yrityksiksi. Toisaalta jatkuva puolustuskannalla olo saattoi vaikuttaa persoonallisuuteen, kuten etiopialaissyntyinen Laura (peitenimi) kertoi:

Ajan mittaan mulle on kehittynyt oman varsinaisen luonteen lisäksi se adoptiolapselle tyypillinen kova kuori, jota tuskin ilman näitä kokemuksia olis. Käytännössä se näkyy siinä, että oon välillä paha suustani. On haastavaa säästellä ihmisiä, kun muakaan ei oo säästeltä. Mut nyt onneks on kehitystäkin tapahtunu siinä asiassa.

Osa adoptoitujen mikroaggressioiden suorasta vastustamisesta ilmeni rasistisesti käyttäytyvien henkilöiden tietoisena ja harkittuna ”kasvattamisena” tai informoimisena. Jotkut adoptoidut olivat saaneet jo lapsena vanhemmiltaan konkreettisia neuvoja siihen, kuinka vastata verbalisesti niin pahaälyisesti tarkoitamattomiin uteluihin kuin myös avoimen rasistiseenkin kohteluun. Etiopialaissyntyinen Tiina kertoi, että isä oli valmentanut hänet kohtaamaan n-sanalla nimittelyt.

Isä opetti, etten oo neekeri, vaan tummaihonen. Koulussa saatoin sanoa neekeri -kommentteihin vaan viileesti, et ”ai oonks mä sun mielest neekeri, no kuule sille mä en valitettavasti voi mitään”. Toki nää etukäteen harjoitellut vastaukset oli aika pikkuvanhoina lapsen suusta, mut ne sai ehkä juuri siksi monen ällistymään ja lopettamaan siihen paikkaan.

Myös aikuisena adoptoidut saattoivat puolustaa itseään sanomalla vastaan, antamalla informaatiota tai oikaisemalla virheellisiä käsityksiä. Eräs adoptoitu nainen kuvaili tilannetta, jossa hänet kategorisoitiin ihonvärinsä ja sukupuolen-

sa vuoksi ”toisen luokan kansalaiseksi”, ja jossa hän puolusti itseään oikaisemalla stereotyyppisen käsityksen itsestään.

Mä olin hississä lasten kanssa, ja siellä olis kaksi vanhaa naista ja minä. Ne katto mua ja toinen niistä sanoi, 'Kaks lasta jo ja varmasti kolmaskin on kohta tulossa.' Mä vastasin, et 'hyvää päivää'. Mä ymmärsin kaiken mitä te sanoitte. Mun lapsen saannit ei kuulu teille pätkäkään. Mä maksan verot ja teidän eläkkeet ja vanhainkodit ja muut, et mä ansaitseen teiltä vähän respektii.

Adoptoitujen henkilöhistoriaan ja adoptiokokemuksiin liittyviin uteluihin adoptoidut saattoivat joko kieltäytyä vastaamasta tai sitten he kertoivat vain lyhyesti pintapuolisimmat asiat. Useat adoptoidut olivat kehittäneet eräänlaisia ”pikavastauksia”, joiden avulla he kertoivat lyhyesti välttämättömimmät faktat elämästään. Etiopialaissyntyinen Marja kertoi: ”Kun ne kysymykset sitten alkaa, niin oon sit sitä mieltä, et on sama kertoo lyhyesti koko tarina.” Vaikka yksipuolinen avautuminen henkilökohtaisista asioista koettiin turhauttavana, oli se myös joillekin adoptoiduille keino, jolla he karistivat yltään maahanmuuttajaleiman ja neuvottelivat itsensä suomalaisiksi ympäristön silmissä.

Mikroaggressioita voidaan haastaa ja vastustaa myös huumorin keinoin, kuten useat haastattelemani adoptoidut kertoivat tekevänsä. Kolumbialaissyntyinen Jari kertoi, että hän on pyrkinyt aikuistumisen myötä kohtaamaan rasismia huumorin avulla. ”Kaikkihan vetää vitsejä, vitsailee sillä asialla ja mähän teen sitä itekin.” Mikäli huumori on yhteydessä valtakulttuurin ylläpitämiin negatiivisiin mielikuviin omasta tai muista etnisistä ryhmistä, se voi olla uhka identiteetille (Rastas 2002, 130). Mikäli huumorin avulla kuitenkin ironisoidaan rasistisia asenteita tai toimijoita, se voi olla voimaannuttavaa. Eräs adoptoitu kuvailee erityisen tehokasta ironian käyttöään: ”Mun luokkakaveri kysy kerran, onkos äitis pitäny sua uunissa. Mä kysyin sitten siltä, onkos äitis pitäny sua jääkaapissa. Eihän se enää sen jälkeen tullu sanomaan.”

Mikroaggressioiden vältteleminen

Usein on tilanteita, joissa mikroaggressioiden suora kohtaaminen on estynyttä väkivallan uhan tai sosiaalisen hylkäämisen aiheuttaman pelon vuoksi. Tämän vuoksi on tärkeää huomioida konteksti, jossa mikroaggressiot ilmenevät, kun harkitsee vihan ilmausten hyötyjä ja haittoja (Brondolo ym. 2009, 81). Etiopialaissyntyinen Elisa toi esiin sen, kuinka mikroaggression konteksti vaikuttaa suoraan siihen, miten hän vastustaa sitä.

Se riippuu siitä kenen taholta, miten ja missä sellaista kohtelua saa. Useimmiten se menee toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos. Mut jos siinä on yhtään vähä isompi uhka niin mä en lähe sekaantumaan siihen. Jos on esimerkiksi skinheadeja, niin et sä mee niitä kohti vaan yrität olla hiljaa ja ettei huomata. Mut jos se liittyy työhön tai johonkin isompaan asiaan, niin semmosissa tilanteissa mä puolustaisin itseäni. Mut useimmiten mä en huutele enkä sano takasin.

Adoptoitujen mukaan erityisesti vakavampien konfliktien riski saattoi rajoittaa rasismia suoraan vastustamista. Usein rasistisiksi ennakoitujen tilanteiden välttäminen oli tietoinen ja harkittu strategia, jonka avulla suojeltiin itseä ja läheisiä

väkivallan uhalta, kuten eräs adoptoitu kertoi: "Tilanteissa, joissa on puoliso tai lapsi mukana, niin en todellakaan lähe riskeeraamaan, jos vähänkään tilanne näyttää uhkaavalta." Tyypillisimminkin välttämismuotoja, joihin oli mahdotonta vaikuttaa ja siksi tarkoituksenmukaisiin strategia oli reagoimattomuus, kuten Etiopialaissyntyinen Sari totesi: "No useimmiten mä en vaan reagoi, mun mielestä se ei oo sen arvoista." Usein mikroaggressiot myös ilmenivät niin yllättäen ja varoittamatta, ettei niihin ennätetty reagoida suoraan. Etiopialaissyntyinen Tiina kuvaili mikroaggressioiden yllättävyyttä ja sitä seuraavaa turhautumista:

No, joskus se tulee vähän niinku isku vasten kasvoja, et se tulee niin yhtäkkiä, et jää suu auki. Ja sit jotkut juntit huutaa jostain autosta, et vitun apina tai jotain. Aluks mä katon vähän, et ketä ne huutaa ja sit niinku, et ai niin ne varmaan huutaa mulle. Et oujee niinku mä en jaksaa välittää, koska se on niin turhauttavaa!

Vastaavasti etiopialaissyntyinen Marja pohti: "Tollasissa tilanteissa mä en saa sanottua sanaakaan. Mut jälkeenpäin mulle tulee mieleen paljonkin sanottavaa." Taiwanilaissyntyinen Liisa puolestaan kuvaili kohtaamansa rasistisen väkivallan aiheuttamia reaktioita: "Aluksi tunsin puhdasta pelkoa, ja vihan tunne tuli vasta paljon myöhemmin." Rasismien synnyttämän vihan tukahduttamista saattaa kuitenkin seurata asioiden murehtiminen jälkikäteen, mikä voi aiheuttaa pitkällä aikavälillä depressio-oireita (Brondolo ym. 2009, 81). Lisäksi tilanteet, joissa yksilöllä on vähemmän valtaa tai matala sosiaalinen status, voivat johtaa vihan tukahduttamiseen ja vältteleviin reaktioihin (Noh ym. 1999). Erityisesti lapsuudessa adoptoiduilla näyttäisi olevan vähemmän strategioita mikroaggressioiden vastustamiseen. Venäläissyntyinen Leila kuvaili selviytymistään koulukiusaamisesta: "Mä en ees kattonu sinne päin, mä olin ihan kuin en ois edes kuullut. Mä en näyttänyt minkäänlaista tunnetta." Eräs adoptoitu mies puolestaan koki, että kiusaajiaan pienikokoisempina hän oli joissain tilanteissa estynyt puolustamaan itseään: "Mitenhän siinä ois käyny, jos oisin lähtenyt puolustautumaan. En ollut kovinkaan iso." Äärimmillään rasismien välttäminen voi johtaa jopa siihen, että yksilöt joutuvat muuttamaan pois kotimaastaan tai kotipaikkakunnaltaan (Hübinette & Tigervall 2008; Rastas 2007b, 131). Vuosikausien kiusaamisen jälkeen tämä oli eräälle adoptoidulle ainoa vaihtoehto.

En mä tiedä, halusinko mä lähtee, mutta kun ei siellä [kotikaupungissa] ollu mulle mitään mahdollisuutta tai oli mahdollisuus, mutta mä en halunnu sitä. Sen yhdeksän vuoden kokemuksen jälkeen mä ajattelin, että eiköhän oo helpompi, että mä lähen muuhun kaupunkiin.

Mikroaggressioiden yläpuolelle asettuminen

Yksilöt voivat suojautua mikroaggressioiden aiheuttamalta mielipahalta syyttämällä rasismista rasistisesti toimivaa henkilöä sen sijaan, että syyttäisivät siitä itseään (Major & O'Brien 2005, 404). Kaikki tutkimukseeni osallistuneet adoptoidut uskoivat rasismien olevan pohjimmiltaan rasistisesti käyttäytyvien ihmisten ongelma, ei heidän. Etiopialaissyntyinen Tiina kiteytti tämän seuraavasti: "Jos

joku kutsuu mua neekeriksi, se kertoo enemmän hänestä itsestään kun musta.” Rasistisesti käyttäytyvät henkilöt nähtiin sääliävinä yksilöinä, joiden oma elämä ei ollut raiteillaan. Erityisesti työttömyyttä, korkeaa ikää, vähäistä koulutustasoa, miessukupuolta, alkoholi- ja mielenterveysongelmia pidettiin avoimen ja tarkoituksellisen rasismien taustalla vaikuttavina tekijöinä (myös Lindblad 2008, 51; Rastas 2004, 48). Intialaissyntyinen Petteri (peitenimi) kuvaili:

Humalainen keski-ikänen mies on se. Ei nuori vaan vähän vanhempi mies. Yleensä kun sä näät ne huutelijat, niin sä näät et ei niillä kovin hyvin mee. Jotenkin sitä vaan alkaa säälimään. Et kun itellä on kuitenkin asiat verrattain hyvin. Et jos se nyt niitten olo helpottaa se huutaminen. Et ehkä se on sitä, että asettuu ite vähän sinne ylemmäs.

Adoptoitujen puheista on tulkittavissa se, että he suojasivat omanarvontuntoaan asettautumalla psykologisesti rasistisesti toimivien henkilöiden yläpuolelle. Adoptoitujen kokemuksista välittyy myös se, että rasismi on helpompi etäännyttää itsestään pitämällä sitä epäoikeudenmukaisena ja syyttämällä rasistisesti toimivia henkilöitä, kuten intialaissyntyinen Sanna kuvaili:

Varmaan se ensimmäinen asia, mikä on hyvä on se, että sä itekin tajuat, että se on väärin ja epäreilua. Enkä mä edelleenkaan suostu ajattelemaan, että se on minun häpeäni, että ihmiset huutelee. En teeskentele, enkä sano vastaan. Mä ajattelen, että se ei oo mun vika. Jotenkin loppujen lopuksi mä en ikinä ottanut niitä kauheen henkilökohtaisesti, mikä on varmaan hyvä juttu

Rasismien ja rasistisesti käyttäytyvien ihmisten syyttämisen on havaittu suojaavan itsetuntoa, erityisesti tilanteissa, joissa rasismi on tarkoituksellista ja avointa (Major & O’ Brien 2005, 204). Kuitenkin tahattomimmilta mikroaggressioiden muodoilta suojautuminen on vaikeampaa, sillä niitä on vaikea havaita ja niitä ilmaisevat usein adoptoiduille ”valkoiseen” enemmistöön kuuluvat tärkeät toiset. Tämänkaltaisia mikroaggressioita adoptoidut selittivät enemmänkin ystäviensä, työtovereiden ja opettajien ajattelemattomuudella ja tietämättömyydellä kuin varsinaisesti rasismilla tai syrjinnällä.

Sosiaalinen tuki selviytymisstrategiana

Sosiaalisella tuella tarkoitetaan sellaista sosiaalista verkostoa, joka tarjoaa jäsenilleen huolenpitoa, rakkautta ja tukea selviytymiseen (Sarason ym. 1983, 127). Sosiaalisen tuen nähdään yleisesti myös edistävän yksilön fyysistä ja psyykkistä terveyttä (Brondolo ym. 2009, 76). Tutkimukseeni haastatellut adoptoidut kertoivat jakavansa mikroaggressioiden kokemuksiaan vanhempiensa kanssa vain vähän, sillä he kertomansa mukaan halusivat suojella näitä ylimääräisiltä huolilta (myös Lindblad & Signell 2008, 54; Rastas 2004, 42–43). Vanhempien tuki ilmeni lähinnä kehoituksina olla välittämättä rasismista ja jättää rasistisesti toimivat ihmiset omaan arvoonsa. Intialaissyntyinen Janne totesi: ” Ne sano, ettei pitäis välittää. Mut se 'älä välitä' on niin väärin, kun kyllähän se aina sattuu.” Vanhempien ja perheenjäsenten tuki ilmeni usein myös siten, että adoptoidut purkivat heihin mikroaggressioiden aiheuttamaa pahaa mieltä. Intialaissyntyinen Sanna kertoi: ” No, ehkä se on purkautunut just sillä lailla, et mä oon kiu-

kutellut mun lähimmille ihmisille.” Tämän kaltaisten vihan ilmausten pyrki-
myksenä on usein helpottaa rasismien synnyttämän vihan taakkaa ja/tai saada
tärkeät toiset puolustamaan itseä (Brondolo ym. 2009, 79, 81). Eräs adoptoitu
kuvaili tilannetta, jossa hän tukahdutti sukulaisten piirissä kohtaamansa rasis-
min, josta hän myöhemmin toi julki vihansa puolisolleen.

Mun puolison mummo oli ennakkoluuloinen mua kohtaan, koska olen 'sellanen ulko-
maalainen'. Se oli melkein kuolemaisillaan, kun mä tapasin sen eka kertaa ja silti se
suhtautu niin negatiivisesti mua kohtaan. Mun puolison sukulaiset huomasi sen ja oli
pahoillaan siitä. Mut mitä mä oisin muuta voinu siinä tilanteessa kun sanoo vaan, et ei
se haittaa. Mut mun puolisollean mä siitä nyt sitten sätkätin, et ilmaisin mitä mieltä
mä oon asiasta.

Asuinympäristön tuttuus ja vahva asema suomalaista alkuperää edustavassa
ystäväpiirissä suojeli adoptoituja erityisesti avointa ja tahallista rasismia vas-
taan. Etiopialaissyntyinen Marja kuvaili: ”Mun ei tarvinnut etsiä koulussa mi-
tään kavereita ja päästä joukkoihin. Mä luulen, että semmonenkin vaikuttaa,
että on ryhmä suojana.” Joskus suomalaista alkuperää edustavien tuki ilmeni
myös adoptoidun konkreettisen puolustamisena, kuten kehoituksina kieltäytyä
avautumasta adoptiotaustasta tai rohkeisuuna ’pistaa kamppoihin’ huutelijoille.
Joskus ystävät saattoivat myös käyttää fyysistä väkivaltaa puolustaessaan
adoptoitua. Eräs adoptoitu mies kuvaili: ”Kun oli seitsemän kaveria ympärillä
niin eipähän tarvinnut pelätä. Kaverit on puolustanu, ne on käyny käsiks ja ha-
kanneet.” Aikuistumisen myötä tämän kaltaista strategiaa ei kuitenkaan nähty
enää tarkoituksenmukaisena. Vahva asema valtaväestöön kuuluvassa ryhmässä
voi olla toimivampi strategia lapsuudessa ja nuoruudessa kuin aikuisuudessa.
Todennäköisesti se myös toimii paremmin tahallisia ja avoimia kuin vaikeasti
havaittavimpia mikroaggressioita vastaan.

Vaikka adoptoitujen kokemuksista välittyi heidän vahva identifioitumi-
sensa suomalaista valtaväestöä edustavaan ystäväpiiriin, he eivät juurikaan ker-
toneet mikroaggressioiden kokemuksistaan ystävilleen. Adoptoidut kokivat,
etteivät nämä pohjimmiltaan voineet ymmärtää, mitä on elää värillisenä ”val-
koisessa” yhteiskunnassa. Etiopialaissyntyinen Ulla (peitenimi) kuvaili: ”Ne ei
vaan voi käsittää, mitä on olla meikäläisen kengissä.” Haluttomuus jakaa ras-
sismien kokemuksia valtaväestöön kuuluvien ystävien kanssa voi osaltaan selit-
tyä myös sillä, että epäonnistumisen selittämistä syrjinnällä ei pidetä sosiaali-
sesti suotavana (ks. Major & O'Brien 2005, 404).

Eräs sosiaalisen tuen muoto osalle adoptoiduista oli erilaisuuden ja rasis-
min kokemusten jakaminen adoptoitujen ystävien, sisarusten kanssa sekä mui-
den samanlaisia kokemuksia omaavien kanssa (ks. Kankkunen ym. 2010, 38;
Rastas 2004, 51). Kouluaiikoina muiden ”ei-valkoisten” lasten läsnäolo oli tehnyt
myös erilaisuudesta jaetun kokemuksen ja sen uskottiin osaltaan vähentäneen
kiusaamista, kuten etiopialaissyntyinen Elisa kertoi: ”Siellä koulussa oli muita-
kin tummaihoisia silloin. Mä luulen, että semmonenkin vaikuttaa, ettei ollut
ainoa.” Myös aktiivinen toiminta Aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen yhdis-
tyksessä tarjosi joillekin adoptoiduille mahdollisuuden kokemusten jakamiseen.
Eräs yhdistyksessä aktiivisesti toimiva adoptoitu kuvaili yhdistyksen merkitys-

tä: "Siellä voi tavata muita samassa tilanteessa olevia ja keskustella siitä, mitä on olla adoptoitu." Tämänkaltainen vertaistuki ja ryhmäidentiteetin tunne voivat tarjota merkittävää kuulumisen tunnetta, emotionaalista, tiedollista ja sosiaalista tukea ja tehdä syrjinnästä yhteisen kokemuksen (ks. Frable ym. 1998; Major & O'Brien 2005, 405).

Identifioitumiset ja eronteot selviytymisstrategioina

Etnokulttuurinen identiteetti, joka perustuu ryhmään kuulumisen tunteeseen ja ryhmän arvoihin identifioitumiseen, voidaan nähdä myös keinona suojautua rasismilta ja sen seurauksilta (Phinney ym. 2001). Tutkimukseeni osallistuneet adoptoidut kertoivat kokevansa suomalaisen kulttuurin, arvot, elämäntyylin ja perinteet itselleen läheisimmiksi. (Myös Brottveitt 1999; Howell 2006, Irhammar & Cederblad 2000, Sætersdal & Dalen 2000). Erityisesti kieli, joka on keskeinen kollektiivisen identiteetin ulkoinen representaatio ja suuntaa yksilön sosiaalista kuulumista (Kaunismaa 1997, 224–227) korostui adoptoitujen puheissa eräänä heidän suomalaisen identiteettinsä perustekijänä (vrt. Lindbald & Signell 2008, 54). Suomen kieli vahvisti heidän suomalaisuuttaan myös ympäristön silmissä. Kolumbialaistaustainen Jari kertoi: "Kun ne tajuaa, että olen suomalainen, niin ne on heti, et no sithän tässä ei oo mitään hätää. Ja sitten useimmat on muuttaneet mielipiteensä musta." Etiopialaissyntyinen Tiina puolestaan toi esiin sen, kuinka suomen kieli, suomalainen tapakulttuuri ja suomalainen nimi ovat tekijöitä, jotka erottavat adoptoidut muista ulkomaalaistaustaisista ja joiden avulla he lunastavat suomalaisuutensa.

Ennakkoluuloja poistaa se, että ihmisestä näkee, onko se suomalainen vai minkämaalainen se on. Kaikki ne maneerit ja käytöstavat, suomalainen nimi ja se, et meikä puhuu ihan täydellistä suomee, eikä siinä oo mitään vivahteita, ei pienintäkään vivahdetta. Et kyl se näkyy, kun joku juttelee mun kanssa, et "vau sä oot ihan suomalainen". Se on jotenkin silleen, et jess, ei tarvii pelätä et mä edustan jotakin eri kulttuuria, uskontoo tai muutakaan.

Myös adoptiotaustan esiin tuominen näyttäisi vahvistavan adoptoitujen suomalaisuutta ympäristön silmissä ja vapauttavan heidät joistakin ulkomaalaisleiman kielteisistä vaikutuksista. Etiopialaissyntyinen Marja kuvaili, minkälaisia reaktioita hänen adoptiotaustansa aiheutti ympäristössä.

Kun selviää, et on adoptoitu, niin se suhtautuminen on paljon parempaa kuin jos oot maahanmuuttaja. Ja se adoptiosana pelastaa aina kaikesta. Ihan oikeesti se on semmoinen taikasana, että "ai sut on niinku adoptoitu, mut aijjaa sehän on sitten ihanaa" ja sit kuuluu oikein sellainen huokaisu. Niin sitten se suhtautuminen on aina positiivista, ei oo kertaakaan kyllä ollut negatiivista.

Pohjoismaiset tutkimukset ovat osoittaneet adoptoitujen ristiriitaisen suhtautumisen muihin maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin (Hübinette & Tigervall 2008, 108, 129; Lindblad & Signell 2008, 53; Sætersdal & Dalen 2000). Yhtäältä identifioituminen maahanmuuttajataustaisiin voi tarjota tukea, samastumisen mahdollisuuksia ja tehdä "toiseudesta" jaetun kokemuksen. Toisaalta maahanmuuttajataustaisista halutaan erottautua näiden sosiaalisen aliarvostuksen

vuoksi. Joidenkin adoptoitujen kokemuksista välittyi, että he halusivat erottautua maahanmuuttajista ja omaa etnistä alkuperäänsä edustavista ihmisistä. Tyypillistä tämä näyttäisi olevan nuoruudessa, jolloin yksilöt tulevat sosiaalisen elämänpiirin laajenemisen myötä tietoisemmiksi valtakulttuurista ja sen arvoista (Phinney 2001). Adoptoidut saattavat käyttää tätä strategiaa mahdollisesti myös siksi, että he ovat kulttuuristen ja kielellisten kompetenssien puuttumisen vuoksi usein muita maahanmuuttajaryhmiä heikommin identifioituneita omaan etniseen alkuperäryhmäänsä (ks. Lind 2012). Etiopialaissyntyinen Ulla kuvaili haluaan pitää etäisyyttä muihin etnisen alkuperäryhmänsä jäseniin:

Jos lähettyvillä on muita tummaihoisia niin musta se tuntuu tosi omituiselta. Musta on ihan kamala tilanne, kun ne tulee puhumaan mulle, vaik onhan se ihan ymmärrettävää koska ne luulee, että mä tuun samasta kulttuurista. Mut mä en missään tapauksessa halua tulla sekotetuksi niihin, eikä mulla oo ketää tummaihoisia kavereita. No, ehkä nykyään vois ollakin, mut aiemmin mä olin ihan kauhuissani jos mut sekotettiin niihin.

Yksilöt voivat suojautua syrjinnältä myös pyrkimällä salaamaan tai kieltämään alkuperänsä (ks. Crocker & Major 1989, 619). Tämä on toki mahdollista vain silloin, kun henkilö ei poikkea ulkonäöltään suomalaisesta kantaväestöstä, kuten venäläissyntyinen Leila, joka kertoi salaavansa alkuperänsä välttääkseen venäläisyyteen liitettyjä kielteisiä mielikuvia. ”Yleensä ei oikeastaan halukaan tuoda sitä esille just kun ei tiedä, mitä suomalaisista kukakin ajattelee venäläisistä.” Valtaväestön lisäksi Leila kertoi salaavansa taustansa myös muilta venäläistaustaisilta ihmisiltä: ”Mä en kerro mun taustasta, eikä kerro nekään.” Tämän kaltainen stigman pakeneminen, voi kuitenkin johtaa etäisyyteen ihmissuhteissa ja estää vertaistukeen perustuvan sosiaalisen tuen (Goffman 1963, 62). Joskus stigman pakeneminen voi ilmetä myös kuvitelmina tai yrityksinä muuttaa omaa ihonväriä (Mellor 2004, 63). Tämä näyttäisi olevan tyypillistä erityisesti lapsuudessa, kuten etiopialaissyntyisen Lauran tapauksessa:

Mulla on jäänyt mieleen ensimmäiset kommentit mun erilaisuudesta kerhoikäisenä. Yritin tän päivän jälkeen suihkussa hangata sienellä itsestäni tummaa ihoa pois. Näin on käynyt kuulemma monelle lapselle.

Pyrkimys välttää sekoittumasta maahanmuuttajiin ja oman etnisen alkuperäryhmänsä jäseniin ei merkitse sitä, että adoptoidut haluaisivat kieltää taustansa ja alkuperänsä. Päinvastoin, useat haastatellut puhuivat alkuperäänsä kohtaan tuntemastaan kiinnostuksesta ja ylpeydestä, mikä niin ikään voidaan nähdä strategiaksi, jonka avulla voi selviytyä rasismista ja erilaisuuden kokemuksista (ks. Lind 2012). Vaikka tutkimukseeni osallistuneet adoptoidut kulttuuriltaan samastuivatkin suomalaisuuteen, identifioitui osa heistä erityisesti ulkonäköön liittyvissä asioissa omaa etnistä alkuperäänsä edustaviin ihmisiin. Etiopialaissyntyiselle Tiinalle oman etnisen alkuperäryhmän jäsenten tapaaminen tarjosi kaivattuja samastumisen kohteita. ”Musta on ihana tavata muita etiopialaisia, koska sit mä huomaan, et hei mä oon tollanen.” Tämänkaltainen identifioituminen näyttäisi viittaavaan käsitteeseen *kaksoisidentiteetti*, jossa adoptoidut tuntevat itsensä suomalaisiksi, mutta identifioituvat myös jollakin tasolla synnyinalkuperäänsä (ks. Howell 2006). Vaihtoehtoisesti voidaan puhua *hybridistä identi-*

teetistä, jossa yksilöt eivät ole sidottuja yhteen ainoaan identiteettiin, vaan he voivat liikkua erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa ja elämänvaiheissa eri etnisten ja kulttuuristen identiteettien välillä (ks. Gupta & Ferguson 1992, 33; Hall 1999, 71). Esimerkki tästä identiteettien eri ulottuvuuksista voidaan nähdä etiopialaissyntyisen Elisan kertomana.

Joskus mä mietin, pitäisikö mun tuntee itseni etiopialaiseksi. Just nyt mä en tunne iteeni etiopialaiseksi, vaikka mun ulkonäkö on etiopialainen, tietenkin. Mut sit kun mä nään etiopialaisia naisia, mä oon tosi kiinnostunut niistä, et 'vau onpa saman näkösiä kuin minä.' Ja sit on kiva kattoo, miten ne laittaa tukkaansa ja meikkaa. Joo, jollain käsittelemättömällä tavalla mä oon aina etiopialainen niinku geneeissä, vaikkakin samalla tunnen itteni sataprosenttisen suomalaiseksi.

Erilaisuus ja adoptiostatus voimavarana

Vaikka kaikilla haastattelemillani adoptoituilla oli jonkin tasoisia kokemuksia mikroaggressioista, he puhuivat erilaisuudestaan myös myönteisenä asiana (myös Harinen 2000; Kankkunen ym. 2010; Lindblad & Signell 2008; Rastas 2002, 2007b). Kokemuksistaan huolimatta he eivät asettuneet uhrin asemaan eivätkä marginaaliin, jossa erilaisuus olisi ollut haitta. Etiopialaissyntyinen Elisa kuvasi asiaa näin: "Mut ainakaan sen takia et ois adoptoitu tai erinäköinen, en tunne huonommuutta." Adoptoitujen kokemuksista välittyi niin ikään se, kuinka joskus jopa vaikeiden kokemusten kautta heille kertyi sellaista sosiaalista, kulttuurista ja psykologista pääomaa, jota heillä ei välttämättä ilman tämän kaltaisia kokemuksia olisi. Intialaissyntyinen Sanna kuvaili:

Ei tarkoita, ettei vois olla onnellinen, vaikka kaikki ei ois mennyt niin hyvin. Ja omassa itsetunnossa on tapahtunu muutoksia. Nykyään on paljon varmempi ja tietää missä seisoo. Nimenomaan niiden vastoinkäymisten takia.

Adoptoitujen kokemuksista välittyi myös se, että erilaisuudesta ja adoptiotautasta voi olla enemmän etua kuin haittaa. Poikkeuksellisten elämäkokemusten ja sen myötä syntyneen erilaisuuden kautta he saivat osakseen myös paljon positiivista huomiota ja mahdollisuuden tutustua helpommin uusiin ihmisiin. Kolumbialaistaustainen Jari kuvaili kokemustaan erilaisuudesta: "Kyllä vähän joka paikassa on etu, että on vähän erilainen. Että ei ole sellainen perusmatti-meikäläinen." Taiwanilaissyntyinen Mikko puolestaan kertoi erilaisuuden merkityksestä ihmissuhteiden luomisessa: "Sitä jää helpommin ihmisten mieleen ja on helpompi tutustua uusiin ihmisiin."

Adoptoitujen kokemuksista välittyi tietoisuus myös siitä, kuinka "ei-valkaisuus" voi assosioitua suomalaisessa yhteiskunnassa ihailtaviin arvoihin ja haluttuihin ominaisuuksiin. Eräs adoptoitu mies kertoi, että hänen nuoruudessaan hänen ystäväpiirissään hip-hop-kulttuuri oli suosittua ja että siihen liitettiin tumma ihonväri. Hän muisteli: "Kaikki mun kaverit halus niin kovasti olla hiphoppareita ja sit mulla oli se piirre tästä kulttuurista, joka niiltä mun kavereilta puuttui." Erilaisuuden kokemus positiivisena ominaisuutena näyttäisi kuitenkin valkenevan erityisesti aikuisuuden kynnyksellä (Harinen 2000, 155–162). Aikuistumisen myötä näyttäisi myös, että adoptoitujen on helpompi

löytää tasapaino heidän suomalaisen identiteettinsä ja etnisen alkuperänsä ja adoptiotaustansa välillä (vrt. Sætersdal & Dalen 2000). Seuraavat etiopialaissyntyisen Elisan ja venäläissyntyisen Leilan kokemukset osoittavat, että aikuistumisen myötä oma erilaisuus voi kehittyä vähitellen voimavaraksi ja positiiviseksi osaksi identiteettiä.

Joskus olis ollut helpompi olla samanlainen kuin muut. Kyläni koulussa kiusattiin etnisiä ihmisiä, ja sen takia olisi ollut helpompaa olla samanlainen. Mut loppujen lopuksi musta on ihan kiiva et mä en oo ihan niin tavallinen. Se on ihan hauskaa ja varsinkin nykyään mä oon huomannut et siitä on paljon enemmän hyötyä. Se on valttikortti monessa mielessä. Se tekee musta – ei välttämättä aiheesta – mut jotenkin mielenkiintoisemman.

Se on se, että mä olen erilainen. Että minä saan olla erilainen. Jossakin vaiheessa tulee siihen ikään, että on mieluummin erilainen kuin samanlainen kuin muut. Ja sitten olen ehkä jollakin tavalla mielenkiintoisempi, että minulle on tapahtunut elämässä jotakin muuta, ja onhan se rikastuttanut mun elämää.

Pohdinta

Edellä tarkastelin 14 aikuisen kansainvälisesti adoptoidun kokemuksia rasismista ja ennakkoluuloista mikroaggressiot-käsitteen avulla. Pyrkimykseni oli tunnistaa avoimen ja tarkoituksellisen rasismien lisäksi niitä usein tahattomia ja huomaamattomia loukkauksia, joita adoptoidut kohtaavat arkielämässään vuorovaikutuksessa suomalaiseen valtaväestöön kuuluvien ihmisten kanssa. Lisäksi tutkimukseni tavoitteena oli tunnistaa niitä yksilöllisiä strategioita, joita adoptoidut käyttävät vastustaessaan mikroaggressioita ja suojatessaan itseään niiden vaikutuksilta. Tutkimukseni tulokset ovat monin osin yhteneväisiä aikaisempien pohjoismaisten aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen rasismien kokemuksia tarkastelevien tutkimusten (Hübinette & Tigervall 2008, 2009; Lind 2012; Lindblad & Signell 2008; Tigervall & Hübinette 2010) sekä suomalaisten maahanmuuttajaperheiden ja adoptioperheiden lasten ja nuorten rasismien kokemuksia tarkastelevien tutkimusten kanssa (Kankkunen ym. 2010; Rastas 2002, 2004, 2005, 2007b).

Tutkimukseni tuo kuitenkin esiin erityisesti sen, että avoimen ja tarkoituksellisen rasismien rinnalla elää yhä hienovaraisempi ja vaikeasti havaittavampi jokapäiväisen arjen kohtaamisiin integroitunut rasismien muoto. Tämä mikroaggressioksi kutsuttu rasismien muoto perustuu usein tahattomiin loukkauksiin ja mitätöinteihin, jotka välittävät poissulkevia ja loukkaavia viestejä ”ei-valkoisille”, ja joilla voi olla psyykkisesti haitallinen vaikutus sen kohteisiin (ks. Sue ym. 2007). Aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksille tyypillistä on se, että he ”ei-valkoisuutensa” lisäksi näyttäisivät kohtaavan myös mikroaggressioita, jotka liittyvät heidän adoptiostatukseensa. Niin ikään adoptoitujen kokemuksista on havaittavissa mikroaggressioiden intersektionaalinen luonne (ks. Mulinari ym. 2009, 1), sillä eri etnistä alkuperää edustavat adoptoidut ja eri sukupuolet kohtaavat todennäköisemmin tiettyjä mikroaggression muotoja kuin toiset. Kuitenkin erityisesti ”ei-valkoiset” adoptoidut näyttäisivät olevan

alttiimpia kaikille tutkimuksessani esiintyville mikroaggressioiden muodoille, sillä valtaväestö havaitsee heidän transnationaalit juurensa helpommin kuin niiden adoptoitujen, jotka sulautuvat ulkonäöltään suomalaiseen kantaväestöön. Adoptoitujen mikroaggressiokokemusten taustalla näyttäisivät vaikuttavan niin rodullistamisprosessit, jossa yksilöitä kategorisoidaan fyysisten tunnusmerkkien kautta (ks. Miles 1989, 75) kuin länsimainen biologisiin verisiteisiin perustuva perheideologia (March 1995, 654). Molempien mikroaggressioiden taustalla vaikuttaville ideologioille yhteistä on niin ikään se, että arkielämän vuorovaikutustason lisäksi niitä tuotetaan ja ylläpidetään myös yhteiskunnan makrotasoilla.

Adoptoitujen kokemusten perusteella mikroaggressiot vaihtelivat runsaasti niin vakavuudeltaan kuin vaikutuksiltaan. Tutkimustuloksista voi päätellä, että vaikka yksittäisiä mikroaggressioita ei koettaisikaan loukkaavina tai vahingoittavina, saattaa niiden toistuva kohtaaminen monimutkaistaa adoptoitujen identiteetin kehitystä ja heikentää heidän hyvinvointiaan. Tutkimukseni osoitti kuitenkin, että adoptoidut eivät ole passiivisia ja voimattomia mikroaggressioiden uhreja, vaan heillä on käytössään lukuisia erilaisia psyykkisiä, kognitiivisia, sosiaalisia ja toiminnallisia strategioita, joiden avulla he vastustavat kohtamiaan mikroaggressioita.

Tietoiset ja tahalliset mikroaggressiot, kuten rodullistavat nimittelyt ja väkivalta, eivät herättäneet arvauksia adoptoiduissa, sillä niiden loukkaava tarkoitus oli ilmiselvää. Näin ollen onkin mahdollista, että tämänkaltaisia mikrohyökkäyksiä ja niiden ilmentäjiä voidaan joissain tilanteissa haastaa suoraan ja aktiivisesti. Toisaalta mikrohyökkäysten suora vastustaminen voi estyä tilanteiden äkillisyyden ja vakavampien konfliktien pelossa, jolloin tarkoituksenmukaisin strategia voi olla mikroaggressioita sisältävien tilanteiden ja niitä ilmentävien henkilöiden konkreettinen vältteleminen. Lisäksi osa mikrohyökkäyksistä voidaan kokea myös luonteeltaan sellaisiksi, ettei niille ole mitään tehtävissä, ja siksi tarkoituksenmukaisin tapa saattaa olla pyrkimys jättää ne huomioimatta. Koska mikrohyökkäyksille näyttäisi olevan luonteenomaista se, että niitä ilmentävät adoptoiduille vieraat henkilöt, voidaan niiden haittaa vähentää asettamalla niiden yläpuolelle, ja selittämällä ne hyökkääjien henkilökohtaisista ongelmista johtuviksi.

Tahattomammat ja tiedostamattomammat mikroaggressioiden muodot, kuten adoptoidun suomalaisuuden kyseenalaistaminen ja adoptioperheen "oikeuden" mitätöinti, ovat kuitenkin usein epäselvempiä luonteeltaan. Tämänkaltaisten mikroaggressioiden hienovaraisuus näyttäisi myös tekevän niiden vastustamisen haastavammaksi. Mikroloukkausten ja mikromitätöintiä hienovaraisuus voi saada adoptoidut epäilemään kokemustensa todenperäisyyttä, kuten eräs adoptoitu totesi: "On vaikea sanoa, mikä on rasismia ja mikä ei. Et onks osa vaan omaa kuvitelmaa?" Erityisen vaikeasti havaittavaksi - ja myös haastettavaksi - tämänkaltaiset mikroaggressiot voi tehdä myös se, jos niitä ilmentävät adoptoiduille tärkeät toiset. Tästä johtuen mikroaggressioiden suora haastaminen voi myös estyä sosiaalisen menettämisen pelossa. Koska adoptoidut olivat tietoisia mikromitätöintiä ja -loukkauksien usein tahattomasta luonteesta, he

näyttäisivät myös selittävän niitä enemmän ihmisten ymmärtämättömyydellä ja ajattelumattomuudella kuin rasismilla tai syrjinnällä. Kuitenkin valtaväestöön kuuluvien kyvyttömyys ymmärtää, mitä merkitsee olla "ei-valkoinen" ja adoptoitu "valkoisuutta" ja länsimaista perheideologiaa korostavassa yhteiskunnassa saattaa estää sosiaalisen tuen hakemisen "valkoiseen" enemmistöön kuuluvilta ystävilä - ja joskus mahdollisesti jopa adoptioperheen jäseniltä.

Eräs haastateltujen adoptoitujen strategia mikroaggressioita vastaan oli heidän vahva suomalainen kulttuuri-identiteettinsä. Erityisesti suomen kieli ja suomalaiset kulttuurikäytännöt näyttäisivät olevan tekijöitä, joiden avulla valtaväestöön kuuluvat ottavat adoptoidut helpommin suomalaisuuden piiriin ja joiden avulla adoptoidut erottautuvat muista maahanmuuttajataustaisista henkilöistä. Tämän erottautumisen taustalla ovat todennäköisesti maahanmuuttajataustaisten aliarvostettu asema suomalaisessa yhteiskunnassa sekä adoptoitujen synnyinmaahan liittyvien kielellisten ja kulttuuristen kompetenssien puutteet. Toisaalta tämänkaltaisten kollektiivisten identiteettien puute voi estää vertaistukeen perustuvan sosiaalisen tuen. Kuitenkin erityisesti aikuistumisen myötä adoptoidut näyttäisivät sisällyttävän identiteettiinsä myös ulottuvuuksia omasta etnisestä ja kulttuurisesta alkuperästään ja löytävän näin tasapainoisemman suhtautumisen eri identiteettiulottuvuuksiensa välillä. Aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksista voi myös havaita, että mikroaggressioiden identiteetille ja hyvinvoinnille asettamista haasteista huolimatta adoptiotausta ja erilaisuus tarjoavat myös myönteistä sosiaalista ja psyykkistä pääomaa ja voimavaroja.

Tutkimusmetodin yksilöhaastattelut olivat tarkoituksenmukainen menetelmä, kun haluttiin tavoittaa kansainvälisesti adoptoitujen henkilökohtaisia kokemuksia mikroaggressioista sekä tunnistaa niitä yksilöllisiä keinoja, joilla he vastustavat kohtaamiaan mikroaggressioita. Tutkimuksen yleistettävyyttä arvioitaessa on kuitenkin huomioitava, että haastateltavien lukumäärä oli pieni, sukupuolten suhde epätasapainoinen, ja joukossa oli vain yksi Venäjältä adoptoitu henkilö. Lisäksi on mahdollista, että niillä adoptoiduilla, jotka ottivat yhteyttä minuun adoptio-organisaatioiden kautta, saattoi olla haastatteluhetkellä enemmän kokemuksia mikroaggressioista. Muun muassa näiden tekijöiden vuoksi tämän tutkimuksen tuloksia ei tule yleistää kaikkiin kansainvälisesti adoptoituihin aikuisiin Suomessa. Jotta adoptoitujen kohtaamista mikroaggressioista saataisiin kokonaisvaltaisempi kuva, tulisi jatkotutkimuksiin ottaa mukaan nykyistä enemmän haastateltavia. Myös kvantitatiiviset lähestymistavat ja suuremmat otoskoot mahdollistaisivat mikroaggressiokokemusten psykologisten vaikutusten tarkastelun: kuinka erilaiset mikroaggressiot ja selviytymisstrategiat vaikuttavat psyykkiseen terveyteen, kuinka sukupuoli, sosioekonominen tilanne, ikä ja etninen alkuperä ovat yhteydessä mikroaggressioiden kokemukseen ja selviytymisstrategioihin.

Mikroaggressioita on verrattu häkään, joka on näkymätöntä, mutta silti haitallista (Sue ym. 2007, 72). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut tehdä adoptoitujen kohtaamien mikroaggressioiden näkymätön luonne näkyväksi, jotta ne tunnistettaisiin paremmin ja jotta niitä olisi helpompi vastustaa. Mik-

roaggressioiden haastamista ei tule kuitenkaan jättää vain adoptoitujen ja heidän perheidensä harteille, vaan niiden vastustamiseen on haastettava suomalaisen yhteiskunnan kaikki tasot, aina adoptioammattilaisista ja adoptiotutkijoista yhteiskunnassa käytävään adoptiokeskusteluun asti. Koska yksilöillä ei ole aina käsitystä siitä, mitä seurauksia heidän tahattomalla toiminnallaan on, on tärkeää, että myös suomalaiseen valtaväestöön kuuluvat ihmiset tulisivat tietoisemmiksi niistä usein epäsuorista ja tahattomista puheen ja käyttäytymisen tavoista, joilla ihmisiä luetaan suomalaisuuden sisä- ja ulkopuolelle. Kansainvälisten adoptoitujen läsnäolo suomalaisessa yhteiskunnassa herättää myös toivoa siitä, että perheen käsite ymmärrettäisiin laajempaan kuin biologiseen verisiteeseen perustuvana sukulaisuutena, ja että suomalaisuuden käsite voisi sulkea sisäänsä myös "ei-valkoiset" ja transnationaalit juuret omaavat jäsenensä.

LÄHTEET

- Alvarez, A. N. & Juang, L. P. (2010). Filipino Americans and racism. A multiple mediation model of coping. *Journal of Counseling Psychology* 57 (2), 167–178.
- Brondolo, E., ver Halen, N. B., Pencille, M., Beatty, D. & Contrada, R. J. (2009). Coping with racism: A selective review of the literature and a theoretical and methodological critique. *Journal of Behavioral Medicine* 32 (1), 64–88.
- Brottveit, Å. (1999). Negotiating ethnic identities: Intercountry transracial adoptees' strategies facing external categorization. In A.L. Rygvold, M. Dalen & B.Sætersdal (Eds.) *Mine - Yours- Ours and Theirs: Adoption, changing kinship and family pattern*. Norway: University of Oslo, 6–8.
- Burman, E. (2003). From difference to intersectionality: challenges and resources. *European Journal of Psychotherapy & Counselling* 6 (4), 293–308.
- Crocker, J. & Major, B. (1989). Social stigma and self-esteem: The Self-protective properties of stigma. *Psychological Review*, 96 (4), 608–630.
- Delgado, R. & Stefanic, J. (2001). *Critical race theory: An Introduction*. New York: New York University Press.
- Dyer, R. (2013). *The matter of images: Essays on representations*. 2. edition. London and New York: Routledge.
- Ellemers, N., Spears, R. & Doosje, B. (2002). Self and social identity. *Annual Review of Psychology* 53 (1), 161–186.
- Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism: an interdisciplinary theory*. Newbury Park: Sage.
- Frable, D. E. S., Platt, L. & Hoey, S. (1998). Concealable stigmas and positive self-perceptions: Feeling better round similar others. *Journal of Personality and Social Psychology* 74 (4) 909–921.
- Frankenberg, R. (1993). *White woman, race matters: The Social construction of whiteness*. University of Minnesota Press.
- Gilroy, P. 1991. *There ain't no black in the union Jack: The Cultural politics of race and nation*. Chigago: Universtiy of Chigago Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goldberg, D. T. 1993. *Racist culture: Philosophy and the politics of meaning*. Oxford: Blackwell.
- Gupta, A. & Ferguson, J. (1992). Beyond "culture": Space, identity, and the politics of difference. *Cultural Anthropology* 7 (1), 6–23.
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Suomentajat Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Harinen, P. (2000). *Valmiiseen tulleet: tutkimus nuoruudesta, kansalaisuudesta ja kansallisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto.
- Harinen, P. (2003). *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, 38.

- Howell, S. (2006). *The kinning of foreigner. Transnational adoption in a global perspective*. New York (N.Y.): Oxford: Berghahn Books.
- Hübinette, T. (2012). "Words that wound": Swedish whiteness and its inability to accommodate minority experiences. In L. Jensen & K. Loftsdóttir (Eds.) *Whiteness and postcolonialism in the Nordic countries: Exceptionalism, migrant others and national identities*. Aldershot: Ashgate, 43–56.
- Hübinette, T. & Andersson, M. (2012). Between colourblindness and ethnicisation: Transnational adoptees and race in a Swedish context. *Adoption & Fostering* 36 (3–4), 97–103.
- Hübinette, T. & Tigervall, C. (2008). Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Hübinette, T. & Tigervall, C. (2009). To be non-white in a color-blind society: conversations with adoptees and adoptive parents in Sweden on everyday racism. *Journal of Intercultural Studies* 30 (4), 335–353.
- Irhammar, M. & Cederblad, M. (2000). Outcome of intercountry adoption in Sweden. In P. Selman (Eds.) *Intercountry Adoption. Developments, trends and perspectives*. London: BAAF, 143–163.
- Juffer, F. & van Ijzendoorn, M. H. (2005). Behavior problems and mental health referrals of international adoptees. A Meta-analysis. *The Journal of the American Medical Association* 293 (20), 2501–2515.
- Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. (2010). Kuka ei kuulu joukkoon. Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu, 36.
- Kaunismaa, P. (1997). Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sociologia* 34 (3), 220–230.
- Keskinen S., Rastas, A. & Tuori, S. (2009a). En ole rasisti, mutta...: maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 95.
- Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S. & Mulinari, D. (2009b). Complying with colonialism. *Gender, race and ethnicity in the Nordic region*. Farnham: Ashgate.
- Kirk, H. D. (1984). *Shared fate: A Theory and method of adoptive relationships*. Port Angeles, WA: Ben-Simon Publications.
- Lazarus, R. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lazarus, R. & Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. *European Journal of Personality* 1 (3), 141–169.
- Lind, J. (2012). 'As Swedish as anybody else' or 'Swedish, but also something else'? Discourses on transnational adoptees identities in Sweden. *Adoption & Fostering* 36 (3–4), 85–96.
- Lindblad, F. & Signell S. (2008). Degrading attitudes related to foreign appearance: interviews with Swedish female adoptees from Asia. *Adoption & Fostering Journal* 32 (3), 46–59.
- Major, B. & O'Brien, L. T. (2005). The Social psychology of stigma. *Annual Review, Psychology* 56, 393–421.

- March, K. (1995). Perception of adoption and social stigma: Motivation for search and reunion. *Journal of Marriage and the Family* 57 (3), 653-660.
- Matsuda, M., Lawrence C., Delgado, R. & Crenshaw, K. (1993). *Words that wound: Critical race theory, assaultive speech, and the first amendment*. Boulder, CO: Westview Press.
- Mellor, D. M. (2004). Responses to racism: A Taxonomy of coping styles used by aboriginal Australians. *American Journal of Orthopsychiatry* 74 (1), 56-71.
- Miles, R. (1989). *Racism*. New York: Routledge.
- Molina, I. (2004). Intersubjektivitet och intersektionalitet för en subversiv anti-rasistisk feminism. *Sociologisk Forskning* (3), 19-24.
- Mulinari, D., Keskinen, S., Irni, S. & Tuori, S. (2009). Introduction: Postcolonialism and the Nordic models of welfare and gender. In S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni & D. Mulinari (Eds.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in Nordic region*, Farnham: Ashgate, 1-16.
- Müller, U. & Perry, B. (2008). Adopted persons' search for and contact with their birth parents. *Adoption Quarterly* 4 (3), 53-7.
- Noh, S., Beiser, M., Kaspar, V., Hou, F. & Rummens, J. (1999). Perceived racial discrimination, depression, and coping: A study of Southeast Asian refugees in Canada. *Journal of Health and Social Behavior* 40 (3), 193-207.
- Omi, M. & Winant, H. (1994). *Racial formation in the United States: From the 1960s to the 1990s*. New York: Routledge.
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration and well-being: An interactional perspective. *The Journal of Social Issues* 57 (3), 493-510.
- Puuronen, V. (2011). *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rastas, A. (2002). Katseilla merkityt, silminnähdet erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 2, 31-7.
- Rastas, A. (2004). Miksi rasismista on niin vaikea puhua? Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieata - neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33-55.
- Rastas, A. (2005). Racializing categorization among young people in Finland. *Young - Nordic Journal of Youth Research* 13 (2), 147-166.
- Rastas, A. (2007a). Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa J. Kuortti, M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) *Jälkikolonialismi ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 119-141.
- Rastas, A. (2007b). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (2005). *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Rossi, L.-M. (2009). Licorice boys and female coffee beans: Representations in colonial complicity in Finnish visual culture. In S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni & D. Mulinari (Eds.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in Nordic region*. Farnham: Ashgate, 189-204.

- Sarason, I. G., Levine, H. M., Bashman, R. B. & Sarason, B. R. (1983). Assessing social support: The Social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology* 44 (1), 127-139.
- Skinner, E. A., Edge, K., Altman, J. & Sherwood, H. (2003). Searching for the structure of coping: A review and critique of category systems for classifying ways of coping. *Psychological Bulletin* 129 (2), 216-269.
- Solórzano, D., Ceja, M. & Yosso, T. (2000). Critical race theory, racial microaggressions, and campus racial climate: The experiences of African American college students. *Journal of Negro Education* 69 (1/2), 60-73.
- Stoler, A. L. (2002). *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule*. Berkeley: University of California Press.
- Sue, D. W., Bucceri, J., Lin, I. A., Nadal, K. L. & Torino G. C. (2007a). Racial microaggressions and the Asian American experience. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* 13 (1), 72-81.
- Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L. & Esquilin, M. (2007b). Racial microaggressions in everyday life. Implications for clinical practice. *American Psychologist* 62 (4), 271-286.
- Sverdljuk, J. (2009). Contradicting the 'prostitution stigma': Narratives of migrant Russian women living in Norway. In S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni & D. Mulinari (Eds.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in Nordic region*, Farnham: Ashgate, 137-153.
- Sætersdal, B. & Dalen, M. (2000). Identity formation in a homogeneous country: Norway. In P. Selman (Eds.) *Intercountry Adoption. Developments, trends and perspectives*, London: BAAF, 164-180.
- Tigervall, C. & Hübinette, T. (2010). Adoption with complications: Conversations with adoptees and adoptive parents on everyday racism and ethnic identity. *International Social Work* 53 (4), 489-509.
- van Dijk, T. A. (2004). Racist discourse. In E. Cashmore (Eds.) *Encyclopedia of race and ethnic studies*. London: Routledge, 351-355.
- von Borczyskowski, A., Hjern, A., Lindblad, F. & Vinnerljung, B. (2006). Suicidal behavior in national and international adult adoptees: A Swedish cohort study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 41 (2), 95-102.
- Vuorela, U. (2009). Colonial complicity: The 'Postcolonial' in a Nordic context. In S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni & D. Mulinari (Eds.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in Nordic region*. Farnham: Ashgate, 19-33.
- Wegar, K. (1997). *Adoption, identity and kinship: The debate over sealed birth records*. New Haven: Yale University Press.
- Wegar, K. (2000). Family ideology, and social stigma: Bias in community attitudes, adoption research, and practise. *Family Relations* 49 (4), 363-370.
- Wegar, K. (2006). *Adoptive families in a diverse society*. Rutgers University Press.
- Yanick S. J. & Feagin, J. R. (1997). *Double burden: Black women and everyday racism*. M.E. Sharpe: Armonk, N.Y

OSA 3
VAIETTUJA ÄÄNIÄ: BIOLOGISTEN JA
ADOPTIOÄITIEN KIPEITÄ KOKEMUKSIA

UNOHDETUT ÄIDIT? ETELÄAFRIKKALAISTEN BIOLOGISTEN ÄITIEN KOKEMUKSIA ADOPTIOSTA

Riitta Högbacka

Kansainvälistä adoptiota tarkastellaan useimmiten länsimaisten adoptiovanhempien näkökulmasta, vaikka valtaosalla adoptioon tulevista lapsista on lähtömaassa biologinen äiti tai muuta sukua (Cantwell 2003, 71; Fonseca 2002, 410; Hoelgaard 1998, 230). Nämä ”toiset” äidit ovat jääneet pimentoon, kun adoptiokäytännöissä siteet lapsen aiempaan sukuun katkaistaan *eksklusiivisen* eli vahvan adoption periaatteiden mukaisesti (Högbacka 2011). Adoptioon sisältyvä perhekäsitys on tyypillinen globaalille pohjoiselle, toisin sanoen Euroopan ja Pohjois-Amerikan vauraille maille (ks. Jolly 2008, 79–80). Tämän eksklusiivisen ydinperheajattelun mukaan yhteen perheeseen voi kuulua vain yksi äiti ja yksi isä sekä heidän lapsensa eikä ketään muita. Ydinperhe asuu aina tiiviisti yhdessä. Lapset kuuluvat vanhemmilleen, joilla on perheeseensä ja lapsiinsa täysi päätösvalta. Hyvään vanhemmuuteen kuuluu myös, että lapset ympäröidään materiaalilla. (Penn 2009; Young 1998.) Adoptioäitiydessä pyritään noudattamaan intensiivisen äitiyden periaatteita, jotka edellyttävät lapsikeskeisyyttä, asiantuntijavetoisuutta, tiivistä emotionaalista vuorovaikutusta ja huomattavaa ajallista ja taloudellista panostusta (Hayes 1996; De Graeve & Longman 2013).

Globaalissa etelässä eli Afrikan, Aasian, Etelä-Amerikan ja Tyynenmeren kehittyvissä maissa (ks. Jolly 2008), joissa valtaosa biologisista äideistä asuu, vallitsee sen sijaan toisenlainen käsitys perheestä. Rajoistaan tarkan ydinperheen sijaan voitaisiin puhua laajennetusta perheestä, johon voi aika ajoin kuulua useita sukupolvia, muita sukulaisia ja sukulaisten lapsia. Sama henkilö voi myös yhtä aikaa kuulua useampaan perheeseen. Lapsilla onkin tyypillisesti useita heistä huolehtivia aikuisia, eivätkä lapset välttämättä asu koko lapsuuttaan biologisten vanhempiensa kanssa. (Penn 2009; Seekings 2008.) Äitiys ei ole intensiivistä, vaan pikemminkin laajennettua. Jatkuvan lapsen emotioihin keskittymisen katsotaan johtavan liialliseen itsekeskeisyyteen. Sen sijaan lapsille annetaan alusta asti paljon vastuuta toimistaan ja tekemisistään. (Keller 2007.) Pohjoisen käsitys perheestä ja hyvästä vanhemmuudesta istuu siten huonosti etelän toisenlaiseen todellisuuteen ja käytäntöihin. Etelä-Afrikan noin 18 mil-

joonasta alle 18-vuotiaasta vain 32 prosenttia asuu molempien vanhempiansa kanssa. Yksinhuoltajaäidin perheessä asuu 37 prosenttia ja sukulaisten hoivassa 30 prosenttia lapsista. Erityisesti äidinäidin merkitys on suuri. (Hall & Proudlock 2011, 5.)

Tarkastelen tässä luvussa eteläafrikkalaisten biologisten äitien adoptiokokemuksia tätä perhekäsitysten erilaisuutta vasten. Jäsentääkö erilainen perhekäsitys äitien kokemuksia? Analysoin ensin lyhyesti adoptioon luovuttamisen kontekstia, jonka jälkeen siirryn adoption jälkeisiin kokemuksiin. Miten äidit kuvaavat elämäänsä adoption jälkeen?

Aineistona käytän vuosina 2006–2009 Etelä-Afrikassa keräämääni materiaalia. Tätä lukua varten olen laajemmasta aineistosta analysoinut lapsen kansainväliseen (tai muutamassa tapauksessa kotimaiseen) adoptioon luovuttaneiden (24) tai raskaana olevien mutta adoptiopäätöksen tehneiden (8) mustien tai ”värillisten”¹ naisten teemahaastatteluita. Hieman alle puolet oli luovuttanut lapsen 2–12 vuotta aiemmin, kun taas muilla aikaa adoptiosta oli kulunut vähemmän. Iältään haastateltavani olivat 14–43-vuotiaita, suurin osa oli 19–25-vuotiaita. Tein haastattelut neljällä eri alueella Etelä-Afrikassa käyttäen kolmea erilaista tapaa löytää haastateltavia: 16 haastateltavaa tavoitin raskaana oleville naisille tarkoitettujen ryhmäkotien kautta, 6 äitiä löysin biologisille äideille järjestetyn työllistämishjelman kautta ja loput 10 tavoitin kolmen suurimman adoptiojärjestön sosiaalityöntekijöiden kontaktien kautta. Tein kaikki haastattelut itse: 29 suoraan englanniksi ja kolme tulkin/sosiaalityöntekijän avustuksella osin afrikaansin kielellä. Olen myös kerännyt 11 eteläafrikkalaisen adoptiososiaalityöntekijän haastattelua. Tekstissä esiintyvät sitaatit ovat omia käännöksiäni. Olen muuttanut kaikki nimet. Analyysivaiheessa tein haastatteluista tiivistelmiä. Näin saatoin seurata kutakin haastateltavaa kokonaisuudessaan. Lisäksi kokosin haastatteluista teemoittaisia tiedostoja, jolloin jatkuvan vertailun menetelmällä sain näkyviin eroja ja yhtäläisyyksiä ja niistä muodostuvia prosesseja (ks. Charmaz 2006).

Lapsen luovuttamisen konteksti

Gloobaalissa etelässä lapsen adoptioon luovuttavien naisten sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet ovat useimmiten erittäin huonot (Fonseca 2003; Roby & Matsumura 2002). Etelä-Afrikassa kansainväliseen adoptioon tulevat lapset ovat yli 90 prosenttisesti mustia (Mokomane & Rochat 2010, 29). Mustien naisten laajennettu työttömyysaste, jota useat tutkijat (esim. Posel ym. 2013) pitävät oikeampana kuin tavanomaisesti laskettua työttömyysastetta², on sitkeästi pysytel-

¹ Eteläafrikkalaiset itse tekevät yhä erotteluja ”mustiin”, ”valkoisiin”, ”värillisiin” ja ”intialaisiin” (ks. Alexander 2006, 24–25). Tässä artikkelissa käytetään sen vuoksi osin tätä terminologiaa.

² Laajennettuun työttömyysasteeseen lasketaan mukaan myös sellaiset työttömät, jotka haluavat töitä mutta eivät ole viime kuukauden aikana olleet virallisen määritelmän mukaisia ”aktiivisia työnhakijoita” (ks. Posel ym. 2013).

lyt kaikkein korkeimpana. Vuonna 2011 se oli 52,9 prosenttia, kun mustien miesten työttömyysaste oli 39,8; valkoisten miesten vastaava luku oli 8,1 ja valkoisten naisten 12,5 (Statistics South Africa: Population Census 2011, 52). Vuoden 2009/2010 globaalien talouslaman aikaisista massiivisista työpaikkojen menetyksistä joutuivatkin kärsimään eniten mustat naiset ja nuoret (UNICEF 2010, 17). Mustien naisten köyhyys on lisääntynyt samanaikaisesti uusliberaalin talouspolitiikan kanssa (Benjamin 2007). Sähkö- ja vesimaksut ovat moninkertaisesti mustien asuinalueilla ja vuokrat ovat nousseet; myös hädät ovat yleistyneet (Alexander 2006, 49; Hart 2006, 948–986). Köyhille äideille tai perheille ei ole tukijärjestelmiä lukuun ottamatta vuonna 1998 käyttöön otettua lapsilisää (child support grant). Sen saatavuus on nykyään hyvä, mutta se on määrältään pieni: vuonna 2012/13 sen arvo oli 280 randia kuukaudessa (noin 20 euroa) (South African government info).

Suurin osa haastattelemistani äideistä oli lapsen luovuttamisen aikaan työtön ja tuli suvusta tai laajennetusta perheestä, jonka muut jäsenet olivat myös työtä vailla. Heidän mukaansa tärkein kysymys kuului: oletko työssä vai et. He olisivat ottaneet vastaan mitä työtä vain ja monien haave oli päästä jonkin siivoojaksi. Useimmat olivat epätoivoisia, heillä oli vaikeita taloudellisia ongelmia, eikä monilla ollut edes kattoa päänsä päällä. Mary oli 34-vuotias ja oli luovuttanut lapsen adoptioon noin kuukautta aiemmin. Hän oli päässyt biologisille äideille tarkoitettuun tuki- ja työllistämishjelmaan ja saattoi ansaita jonkin verran ompelu- ja leipomistyössä muutamana päivänä viikossa. Muuten hän oli työtön eikä hänellä ollut vakituista asuntoa. Hän oli kotoisin köyhältä maaseutualueelta, missä hänen kolmesta muusta lapsestaan huolehti täti, joka myös oli työtön.

Haluan, että lapseni saisi elää paremman elämän. En halua lapseni kärsivän, siksi halusin adoption. Sillä juuri nyt olen koditon, minulla ei ole työtä. Minulla ei ole mitään. [...] Muilla lapsillani ei kotona ole edes kenkiä, millä mennä kouluun. (Mary, 34, lapsi adoptoitu kuukausi sitten)

Useimmilla äideillä (22/32) oli muitakin lapsia. Ne, joilla oli jotakin ansiotyötä, kamppailivat kovasti löytääkseen ”kunnon” työtä, josta maksettaisiin sen verran, että he voisivat huolehtia lapsistaan. Mary halusi löytää ”oikeaa työtä” voidakseen antaa lapsilleen turvaa ja elannon ”niin kuin vanhemman kuuluu”. Ne, jotka pystyivät, yrittivät myös opiskella työn lomassa. Motiivina oli kovan yrittämisen kautta saavuttaa parempi elämä.

Koulujen loman aikana löysin nykyisen työni kotiapulaisena. En voi jättää tätä työtä, joten opiskelen johdon assistentiksi osa-aikaisesti. [...] On tehtävä kovasti töitä, jotta voisi luoda jotakin itselleen ja lapsilleen. Minun on tehtävä kovasti töitä. (Natie, 27, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Moni tutkimukseeni osallistunut oli joko muuttanut maalta kaupunkiin tai he olivat siirtolaisia muista Afrikan maista, erityisesti Zimbabwesta. Muista lapsista huolehtivat tyypillisesti naisten omat äidit tai naispuoliset sukulaiset maaseudulla tai lähtömaassa. Äidit lähettivät kaiken minkä ansaitsivat takaisin kotiin, jotta heidän lapsensa ja sukulaisensa selviytyisivät. Zimbabwealainen Hope,

20, oli Etelä-Afrikassa laittomasti. Hän etsi töitä ja elätti omaa äitiään, toista lastaan, vanhemman veljensä lasta, nuorempaa veljeään, 18-vuotiasta siskoaan, tämän poikaystävää ja heidän vauvaansa, jotka kaikki asuvat Hopen äidin luona Zimbabwea. Hope oli monien muiden tavoin saanut tietää raskaudestaan liian myöhään tehdäkseen abortin. Abortti on ollut mahdollinen Etelä-Afrikassa vuodesta 1997 alkaen ja vuosittain tehdään yli 45 000 aborttia (South Africa survey 2004/5, 375).

Jos pitäisin vauvan, en tiedä, missä asuisin hänen kanssaan. Minulla ei ole asuntoa, ei rahaa, minulla ei ole työtä. [...] Sain tietää odottavani, kun olin viidennellä kuulla. Eikä minulla ole rahaa elättää tätä lasta, koska minulla on jo lapsi. (Hope, 20, lapsi adoptoitu viikko sitten)

Muuttoliike merkitsee myös sitä, että biologisilta äideiltä puuttuu usein omien äitiensä ja muiden sukulaisten tuki, koska nämä ovat kaukana. Etelä-Afrikassa tyypillisesti *gogo*, eli isoäiti (useimmiten äidinäiti), on erittäin tärkeä tukija. Yli 60 % yhden tai molemmat vanhempansa menettäneistä lapsista asuu isovanhempien luona. (UNICEFF 2003, 14–15.) Vuonna 2001 lähes 45 % mustien kotitalouksista ja yli 30 % ”värillisten” kotitalouksista oli laajennettuja perheitä, joissa monia sukupolvia asuu yhdessä (Amoateng, Heaton & Kalule-Sabiti 2007, 49). Lasten epävirallinen sijaishoito perheissä on tavallista. Esimerkiksi kaupungeissa asuvat perheet tai yksinhuoltajat voivat antaa lapsensa väliaikaisesti isoäidin huomaan maaseudulle tai maaseutuperheiden kouluikäisiä lapsia voi asua sukulaisten luona kaupungissa, koska siellä on parempia kouluja (Makwane 2003, 58). Kaikkein köyhimmistä lapsista vain 36 % asuu biologisen äitinsä kanssa (Uniceff 2010, 36).

Naispuolisten sukulaisten apu ja tuki on tärkeämpää kuin miehiltä tuleva tuki. Tärkein tukija oli yleensä oma äiti. Syyt biologisten isien vähäiselle tuelle juontuvat apartheid-hallinnon ajoilta. Jyrkkä lupamenettely salli ainoastaan miesten muuttaa kaupunkeihin kaivosten työvoimaksi, kun taas perheet (naiset ja lapset) joutuivat jäämään maaseudulle. Tästä aiheutui monenlaisia paineita perhe-elämään. (Thomas & Mabusela 1991.) Etelä-Afrikassa mustien naisten avioituvuus on alhaista ja avioliitot myös purkautuvat yleisesti (Therborn 2006, 41–42). Äitiys on silti erittäin arvostettua (Kalule-Sabiti ym. 2007, 109). Vuoden 2011 lopulla 37,5 % perheistä oli yksinhuoltajanaisten perheitä (Statistics South Africa: Social profile of vulnerable groups 2002–2011, 64).

Haastatteluistani välittyikin kuva yksin jäämisestä. Eräs biologinen äiti totesi: ”En voi kasvattaa lastani yksin, omillani. Olen työtön, minulla ei ole vaatteita, minulla ei ole mitään.” Myös argentiinalaisten biologisten äitien adoptiopäätöksen takana oli usein köyhyyden lisäksi sosiaalisen tuen puute (Giberti 2000, 460–461, 463). Monet haastatteluistani kertoivat, että lapsen isä oli hylännyt heidät (myös Goebel 2011). Mustat naiset ovat patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän takia usein riippuvaisia miehistä saadakseen asunnon ja tukea (Seekings 2008, 25–27). Myös raiskausten määrät ovat Etelä-Afrikassa globaalisti tarkasteltuna suuria (Alexander 2006, 25). Kolme haastateltavaani oli tullut rasakaaksi raiskauksen seurauksena. Yleinen olikin tuntemus, että miehiin ei voi luottaa. Monet sanoivat suoraan, että ”miestä en halua” tai ”se nyt on viimeinen

asia mitä toivon”. Heteroseksuaalisiin parisuhteisiin liittyy lisäksi taloudellinen turvattomuus, koska erossa nainen lapsineen jää usein tyhjän päälle, kuten seuraavasta Megin kommentista ilmenee.

En ota miestä mukaan kuvioon, ennen kuin minulla on kaikki tarvittava. Näin ollen kun hän jättää minut, minulla on yhä omat tavarani, ja hän voi lähteä ja viedä mukanaan sen mitä toikin. (Meg, 22, lapsi adoptoitu kolme vuotta sitten)

Tilannetta vaikeuttaa Etelä-Afrikan HIV/AIDS epidemia, joka on tällä hetkellä maailman laajin: vuonna 2009 arviolta 5,6 miljoonaa oli saanut tartunnan (UNAIDS 2010, 28). HIV/AIDS epidemia yhdistettynä korkeaan työttömyysasteeseen on asettanut suuria paineita laajennettuun perheeseen perustuvaan perhejärjestelmään. Kaikki laajennetun perheen jäsenet saattavat olla työttömiä. Isoäideillä ja muilla naispuolisilla sukulaisilla voi myös olla jo ennestään liikaa lapsia huollettavanaan. Aineistossani tavallinen oli tilanne, jossa useita ihmisiä eli isoäidin vanhuuseläkkeen turvin. Vanhuuseläke, jota naiset voivat saada 60 vuoden iästä lähtien, onkin ainoa merkittävä sosiaalituen muoto; vuonna 2012/13 se oli arvoltaan 1200 randia kuukaudessa (noin 94 euroa) (South African government info). HIV:n kontekstissa myös miesten tuenpuute tai väkivaltainen käytös tyttöystävää kohtaan saattaa saada äärimmäisiä muotoja. Monet haastatelluista kertoivat miehen ajaneen heidät pois tartunnasta kuultuaan. Vaikka kaikki neljä haastattelemaani HIV-positiivista biologista äitiä mainitsi, että saavat tarvittaessa uusia ARV-lääkkeitä, huoli köyhyydessä elämisestä ja isomprien lasten kanssa jaksamisesta oli yhtenä syynä adoptiopäätökseen.

Biologisilla äideillä oli hyvin vähän vaihtoehtoja. Tilanne oli yleisesti ottaen: joko pidät lapsesi (mutta tämän estää senhetkinen taloudellinen tilanteesi) tai luovut lapsesta kokonaan. Mitään kolmatta vaihtoehtoa ei ole. Lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen ei ollut yleensä mahdollista, koska se otettiin käyttöön vain tapauksissa, joissa lasta oli pahoinpidelty tai kyseessä oli vakava laiminlyönti (South African Child Gauge 2010/2011, 89). Saatavilla ei myöskään ollut väliaikaista apua eikä virallisia tukimuotoja, joissa yksinhuoltajia tai köyhiä äitejä olisi autettu pitämään lapsensa. Kokeneet sosiaalityöntekijät huomauttivat: ”Äidit, joiden kanssa työskentelemme, ovat todella epätoivoisia, koska emme voi tarjota sitä, mitä he eniten tarvitsisivat.”

Haastattelemini äitien puheessa neljä yleisintä puhetapaa, jotka myös useimmiten esiintyivät yhdessä, olivat: ”Rakastan lastani”, ”Haluan lapselleni paremman elämän”, ”En halua lapseni joutuvan kärsimään” ja ”Minulla ei ollut muuta vaihtoehtoa”. Tyypillisiä kommentteja olivat:

En halunnut, että lapseni kärsisi kuten minä. [...] Välillä ajattelen sitä joka ilta. Se on surullista. Mutta halusin antaa lapselleni paremman elämän, paremman tulevaisuuden. (Cindy, 22, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Se oli kovaa, mutta minulla ei ollut vaihtoehtoja. Miten lapseni voisi saada paremman tulevaisuuden. (Petunia, 24, synnyttänyt kuukausi sitten)

Biologisten äitien valinnat olivat siis jo etukäteen tilanteen sanelemia. Käytännössä ainoaksi vaihtoehdoksi jäi usein adoptio. Tärkeäksi kriteeriksi muodostui

tietoisuus siitä, että on olemassa vauraita maita muualla, joissa on hyvin toimeentulevia perheitä, jotka haluavat lapsia. Nämä perheet myös pystyisivät tarjoamaan lapsille kaiken, mitä vaille biologiset äidit itse ovat jääneet, kuten hyvän koulutuksen ja tulevaisuuden näkymiä. Biologisten äitien päätökset tehtiin tätä kontekstia vasten. Kansainvälinen adoptio perustuukin globaalille kah-tiajaolle, jossa toisille vanhemmuus on mahdollinen, mutta joillekin toisille mahdotonta (Colen 1995).

Minun on vain toisteltava itselleni, että en todennäköisesti pysty tarjoamaan lapselleni elämää, mutta nuo toiset ihmiset voivat kenties antaa hänelle kaiken, ymmärrätkö. (it-kee). (Margaret, 33, synnyttänyt viikko sitten)

Minulle kerrottiin, että [adoptiomaassa] kouluasiat ovat hyvin. Siksi olin niin onnellinen, koska itse en voinut opiskella (itkee). Vielä nytkin haluaisin opiskella. (Miriam, 25, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Äitien tunteet adoption jälkeen

Äidit kuvasivat monenlaisia tuntemuksia ja psyykkisiä oireita. Monet kertoivat vuoristoratamaisesta masennuksesta, joka tulee ja menee. Äiti, joka oli luovuttanut lapsensa adoption 12 vuotta aiemmin, kertoi: "Oli aikoja, jolloin olisin halunnut vain kuolla." Nyt tämä äiti toivoi tapaavansa lapsensa uudelleen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan on tavallista, että äidit tulevat myöhemmin kyselemään tietoja lapsistaan. Vaikka kaipaus saattoi helpottaa ajan myötä, se ei näyttänyt koskaan menevän kokonaan pois. Samanlaisia tuloksia on saatu, kun on tutkittu länsimaiden kotimaisia adoptioita. Biologiset äidit eivät unohda lastaan, vaan tämä on heidän "ajatuksissaan ja sydämessään" vuosien jälkeenkin (Fravel ym. 2000; Modell 1994, 61-90).

Useimmat haastateltavani kertoivat adoption jälkeisestä surusta ja kaipauksesta. Jotkut jopa katuivat adoptiota. Eräs surullisimmista oli Lily, 37, joka oli synnyttänyt noin kuukausi ennen haastattelua. Hän halusi pitää lapsensa, mutta hänellä ei ollut siihen mitään mahdollisuuksia: ei työtä, ei asuntoa, ei tukea. Hän itki miltei koko haastattelun ajan. Lapsi oli sijoitettuna muualla, mutta äiti saattoi käydä katsomassa häntä. Lilyn puheesta heijastuu vaikean tilanteen tuoma toivottomuus. Hän kokee, että omilla toiveilla ei ole mitään väliä. Olosuhteet ja resurssien puute saattavatkin johtaa fragmentoituneeseen identiteettiin, jossa ihminen ikään kuin kiertää kehää eikä toimijuudelle ole sijaa (Mrozowicki 2010, 179-181).

Joka päivä pelkään. [...] ovatko he nyt ottamassa lapsen. [...] Ei ole helppoa (itkee). [...] Haluaisin pitää lapseni, mutta minulla ei ole mitään, ei mitään. [...] Olen yrittänyt unohtaa lapsen, mutta en pysty. Nyt en saa nukuksi, en voi hyvin. [...] En halua sitä [adoptiota] ja se on ongelmani. Haluan tai en, sillä ei ole mitään merkitystä, ei mitään merkitystä. (Lily, 37, synnyttänyt kuukausi sitten)

Simphiwe oli luovuttanut lapsen noin kaksi vuotta aiemmin. Hänkään ei tunnut pääsevän sen ylitse. Myös Simphiwe itki koko haastattelun ajan.

En tiedä, pystynkö ikinä unohtamaan tätä. Mietin, kysyykö lapseni joskus: 'Äiti, missä olit, kun otin ensimmäiset askeleeni?' 'Äiti, missä olit, kun sain ensimmäisen hampaini?' Se on kamalaa (itkee). (Simpfiwe, 29, lapsi adoptoitu kaksi vuotta sitten)

Äitien mukaan vaikeita hetkiä olivat esimerkiksi adoptoitujen lasten syntymäpäivät. Eräs äiti ei vuodesta toiseen kyennyt nousemaan sängystä tänä päivänä. Toinen itki aina sinä päivänä. Myös kadulla tai muualla yllättäen tavatut oman adoptioon annetun lapsen ikäiset muut lapset saattoivat tuoda muistot takaisin voimakkaina.

Kun näen lapsen. [...] Alan aina aprikoida tiettyjä asioita. Kuinka hän voi? Hänen luonteensa, hänen kätensä, onko hän kasvanut, minkä kokoinen hän nyt on, onko hän iso, pieni, lihavampi, että ihonväri? Näitä asioita me aina mietimme. (Elsie, 27, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Rosina, joka oli luovuttanut lapsensa adoptioon noin vuotta aiemmin ja jolla Simphiwen, Lilyn ja Elsien tavoin oli muitakin lapsia, kertoi niin ikään vaikeuksistaan adoption jälkeen. Hänen haastattelustaan käy ilmi, että usein varsinkin alkuaikoina äidit eivät pysty käsittelemään adoptiota ja saattavat turvautua tuhoisiin keinoihin hallita suruaan. Ajan myötä monet kuitenkin kehittävät erilaisia tapoja tai strategioita selviytyä.

Pahinta on, että olen yksinäinen, olen täysin yksin. [...] Tunnen olevani mitätön. Se raastaa minua. [...] (Itkee) Aloin juoda. [...] Se ei auta ja lopetin ennen kuin tulin riippuvaiseksi. Mutta nyt kun tunnen itseni yksinäiseksi, minä vain itken. [...] Itken itseni uneen. Mutta välillä niin ei käy joka päivä, vaan viikkokin saattaa kulua. Silloin tuntuu, että olen unohtanut hänet, kun en jatkuvasti ajattele häntä, kun en itke häntä ja silloin taas itken, mutta lopetan. Koska on parempi ajatella häntä, eikä itkeä. Yritän joka aamu ennen ylösnousua rukoilla hänen puolestaan, missä ikinä hän onkin. Se antaa minulle hyvän alun päivälle. (Rosina, 22, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Myös äitien muut lapset antoivat syyn voittoa pahimman lamaavan surun. Äidit korostivat, että heidän oli pakko keskittyä huolehtimaan muista lapsistaan. Cathy, 30, jonka adoptiosta oli kulunut seitsemän vuotta, kertoi ajatelleensa ensin adoptioon annettua lastaan joka päivä. Lopulta hänen oli koottava itsensä, sillä kuten hän sanoi: "Minulla oli muita lapsia huollettavanani." Cathy on ker-tonut lapsilleen, että heillä on veli, joka asuu kaukana mutta jonka he joku päivä vielä tapaavat. Monet muutkin haastateltavistani olisivat halunneet, että heidän kaikki lapsensa joskus vielä voisivat tutustua toisiinsa.

Aivan kaikki eivät silti kokeneet adoptiota tällä tavalla. Haastateltavieni joukossa oli yksi, jonka reagoimistapa muistutti enemmänkin äidintunteiden puuttumista tai äitiyteen panostamattomuutta. Sibongele, 20, oli seitsemännellä kuulla raskaana. Hän selitti minulle, että hänellä oli jo kaksi alle kolmivuotiaasta lasta, jotka asuivat isovanhempien luona maaseudulla. Sibongele itse oli kaupungissa kouluttautumassa henkivartijaksi, mikä parantaisi hänen työllistymismahdollisuuksiaan. Tämä oli hänen viimeinen mahdollisuutensa suorittaa kurssi. Hän ei voinut eikä halunnut huolehtia uudesta vauvasta. Vauva pääsisi adoptioperheeseen. Sibongele korosti, että adoptioon antaminen ei tulisi olemaan vaikeata ja ettei hän ikinä palaisi takaisin kyselemään tietoja lapsesta. Hän ei myöskään aikonut koskaan kertoa kenellekään asiasta. Tämänkaltainen

lapsen ”investoimisen” lopettaminen johtuu tutkijoiden mukaan vaikeista olosuhteista (Hrdy 1999, 316; myös Janhunen & Oulasmaa 2008). Erään tutkimuksen mukaan huonoissa olosuhteissa, joissa lapsikuolleisuus oli suurta eikä tukea ollut saatavilla, köyhät brasilialaisnaiset lopettivat ilman surua joidenkin alle vuoden ikäisten lastensa hoivaamisen, koska pitivät lapsia ”kuoleman omina”. Kun olosuhteet muuttuivat, samat äidit hoitivat vauvojaan vaivojaan säästämättä. (Scheper-Hughes 1992, 340–399.) Adoptioon luovuttamisen kontekstissa lapsen ”investoimisen” lopettaminen ei siis silti ollut tavallista.

Yhteyden säilyttäminen

Suurin osa äideistä ilmaisi haluavansa säilyttää jonkinlaisen siteen lapseen. Yleisiä olivat kommentit, joissa äidit korostivat, ettei heidän tarkoituksensa ole kokonaan ”heittää lastaan pois”. ”En halua, että yhteys katkeaa”, sanoi vain 14-vuotias raskaana oleva tyttö, joka yhdessä äitinsä kanssa oli päätyvässä adoptioon. Toive saada tietoja siitä, kuinka lapsi voi adoption jälkeen, oli hyvin tavallinen. Vain kolme niistä kuudestatoista äidistä, jotka tapasin sattumanvaraisesti raskaana olevien naisten ryhmäkodeissa, ei eri syistä halunnut tietoja lapsestaan. Syyt liittyivät tavallisesti vaikeaan suhteeseen lapsen biologiseen isään. Loput 16 joko saivat tai halusivat saada tietoja lapsestaan sosiaalityöntekijän välityksellä.

Joidenkin adoptiojärjestöjen suositus oli, että adoptiovanhemmat voivat halutessaan lähettää valokuvia ja kirjeitä biologiselle äidille järjestön kautta kahden vuoden ajan, jonka jälkeen kirjeitä ei enää saa lähettää. Kirjeet ovat järjestössä biologisten äitien noudettavissa. Adoptiovanhemmille ei kerrota, ovatko biologiset äidit hakeneet kirjeet, ennen kuin kahden vuoden jälkeen. Käytännöt kuitenkin vaihtelivat. Joskus yhteydenpito saattoi jatkua, toisinaan se loppui alkuunsa. Adoptiovanhemmilla oli käsitys, että kahden vuoden jälkeen sen oli loputtava, kun taas jotkut biologiset äidit eivät tieneet, että se loppuisi. Monesti biologiset äidit myös asuvat kaukana eivätkä pääse katsomaan, onko kirjeitä tullut. Jotkut biologiset äidit eivät saaneet kirjeitä lupauksista huolimatta. Riippuu adoptiovanhemmista, lähettävätkö he tietoja vai eivät.

Kaksi vuotta ei ole mitään. Nytkin yksi vuosi on jo mennyt, ja minulla on enää muutamia kuukausia jäljellä. Ja he eivät sitä paitsi ole lähettäneet kuvia. Välillä kun mietin tätä tulen vihaiseksi. Miksi he tekevät tämän minulle? Miksi he eivät enää ole lähettäneet kuvia? Ovatko he unohtaneet minut kokonaan? (Molly, 20, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Margaret, 33, joka oli juuri allekirjoittanut adoptiopaperit, kertoi minulle, että tuntee usein jättäneensä lapsensa ”heitteille”. Hän jatkoi kuitenkin pohtimalla, auttaisiko tietojen saaminen lapsesta. Margaret haluaisi vain tietää, ”miten hän voi, hymyilekö hän vai...(itkee)”. Toiset äidit, jotka saivat tietoja, vahvistivat, että se auttoi. Valokuvat ja kirjeet helpottivat biologisen äidin surua ja kaipaus-ta lasta kohtaan. Tieto siitä, että lapsi voi hyvin, oli äideille tärkeä ja helpottava.

Kirjeet ja valokuvat ovat myös konkreettisia käsin kosketeltavia esineitä; ne voi ottaa esille, kun kaipuu yllättää. Eräs äiti ei enää ollut huolissaan lapsestaan, koska saattoi valokuvista nähdä, että lapsi voi hyvin. Hän ja muut äidit esittivät seuraavia perusteluita sille, miksi tiedonsaanti on hyvä asia.

Jos lapsi ei ole onnellinen, sen näkee kyllä hänen silmistään. [...] Aina kun katson valokuvia sydämeni iloitsee. [...] En yritä unohtaa, vaan hyväksyä. Ja jos näkee, on helpompi hyväksyä. (Elsie, 27, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Kun katson valokuvia, tiedän, että hän on yhä siellä. Hän on olemassa ja voi hyvin ja oloni on paljon parempi. (Rosina, 22, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Megille kirjeet, valokuvat ja adoptiovanhempien tapaaminen ovat antaneet rauhan. Näin äiti näkee omin silmin, millaiset ihmiset huolehtivat hänen lapsestaan.

Jo tapaaminen sai aikaan sen, etten enää ole niin huolissani siitä, missä hän on ja miten hän voi. Koska tiedän, missä hän on ja kenen kanssa hän on ja että hänestä pidetään hyvää huolta. Se rauhoitti sisintäni, enkä enää ole niin huolissani. [...] Saan kirjeitä ja valokuvia ja meillä on yhä yhteys. (Meg, 22, lapsi adoptoitu kolme vuotta sitten)

Äidit saattoivat kokea olevansa valokuvien kautta jotenkin mukana lapsen elämässä. He voivat niiden välityksellä jakaa lapsen elämän tärkeitä hetkiä, kuten koulun aloittamisen tai syntymäpäiväjuhlat. Valokuvista äidit näkevät lastensa kasvun ja voivat ikään kuin olla läsnä.

Tämä on parempi kuin se, etten tietäisi mitään. Tietenkin se sattuu, että annoin lapseni pois, mutta se etten tietäisi, miten hän voi. Ehkä hänellä on ongelma ja vaikka olenkin kaukana, voin auttaa. Vaikken tiedäkään miten, mutta sitä tuntee, että jos hänellä on ongelma, voi auttaa. Vaikka tiedän, etten voi tehdä mitään. (Natie, 27, lapsi adoptoitu vuosi sitten)

Zandin, 30, kaksi nuorempaa lasta on molemmat adoptoitu samaan perheeseen ulkomaille. Kun ensimmäinen adoptioon luovutettu lapsi oli kuusivuotias, adoptioperhe matkusti takaisin Etelä-Afrikkaan adoptoimaan lapsen vähän alle vuoden ikäisen sisaruksen. Tässä yhteydessä Zandi myös tapasi heidät ja kuusivuotiaan. Hän kuvaa tapaamista seuraavasti.

Ja sitten hän [adoptioäiti] sanoi lapselle jotain heidän kielellään ja hän [lapsi] vastasi mutta siten, että luulen hänen kysyneen että 'onko siinä minun äitini?' ja hän [adoptioäiti] oli selvästi valmistellut häntä ja kertonut, että minä olen hänen äitinsä. Sitten hän [lapsi] katsoi minuun ja tuli ja istui syliini. Ja oli kuin hän ei olisi koskaan ollutkaan poissa. Koska hän vain tuli luokseni ja suukottelin häntä ja nostin hänet ilmaan ja halusin muistaa ajan, kun hän oli vauva. Ja sitten kaikki palasi mieleeni. Se oli ihmeellistä. (Zandi, 30, ensimmäinen lapsi adoptoitu kuusi vuotta sitten, toinen lapsi noin vuosi sitten)

Zandin adoptio on sillä tavalla avoin, että hän ja adoptioperhe ovat yhteydessä sosiaalityöntekijän välityksellä. Zandi haluaisi myös olla suorassa kontaktissa sähköpostitse, mutta sosiaalityöntekijän mielestä se olisi häiritsevää, koska silloinhan Zandi voisi "vaikka kysellä, mitä teillä on tänään iltaruokana". Tällä sosiaalityöntekijä viittaa sähköpostin reaaliaikaisuuteen ja haluaa suojella adoptioperheen eksklusiivisuutta. Biologinen äiti tulee aivan eri tavalla läsnä olevak-

si silloin, kun vuorovaikutus on tai voi olla samanaikaista. Haastattelun lopuksi Zandi toteaa olevansa onnellinen siitä, että lapsilla on niin hyvät vanhemmat. Samalla hän kuitenkin odottaa aikaa, jolloin voi jälleen tavata poikansa. Monilla biologisilla äideillä olikin tarve integroida adoptioon annettu lapsi jollain tasolla sukuunsa.

Odotus lapsen paluusta

Äidit toivoivat yleisesti, että voisivat vielä jonain päivänä tavata lapsensa. Näin puhuivat sekä ne äidit, jotka tapasin sattumanvaraisemmin raskaana olevien naisten ryhmäkotien kautta, että äidit, jotka saivat jotain tietoja lapsistaan sosiaaliohjelmoijien välityksellä. Tällaisesta myöhemmästä kohtaamisesta unelmoivat hyvin erilaiset äidit. Kun tiedustelin tulevaisuuden toiveista, Rosina, 22, jonka luovutuksesta oli aikaa noin vuosi, kertoi suurimman haaveensa olevan lapsen tapaaminen. Hän sanoi: ”Ajatus lapsen näkemisestä vielä kerran auttaa minua jaksamaan”. Toinen äiti, joka oli HIV-positiivinen, toivoi ainoastaan, että eläisi niin kauan, että saisi vielä nähdä lapsensa. Hän kertoi hartaimman toiveensa olevan, että saisi ”nähdä lapsensa kasvavan isoksi ja onnelliseksi”. Jopa sellaisissa tapauksissa, joissa lapsi oli saanut alkunsa raiskauksen seurauksena, äidit ilmaisivat halunsa myöhemmin tavata lapsi. Lebohang, 19, oli kahdeksannelle kuulle raskaana ja oli juuri valinnut lapselleen ulkomaisen adoptioperheen. Kolme tuntematonta miestä oli raiskannut hänet.

Haluan silti tietää, mitä vuosien varrella tapahtuu ja toivon, että hän [lapsi] eräänä päivänä ymmärtää tämän, ja haluan tavata hänet. (Lebohang, 19, raskaana)

Monet tuntuivat uskovan voimakkaasti, että lapsi palaisi jossain vaiheessa. Myös Marshallinsaarilta Yhdysvaltoihin adoptoitujen lasten biologisista äideistä yli 80 % uskoi lapsen palaavan täysi-ikäisinä; äidit olisivat lisäksi halunneet tietoja lapsistaan (Roby & Matsumura 2002, 22). Omissa haastatteluissani äidit esittivät seuraavanlaisia toiveita lapsen paluusta. Huomionarvoista on äitien näkemys, jonka mukaan nimenomaan lapsi itse haluaa tavata heidät. Yleensä äidit ajattelivat, että lapsi haluaisi palata, kun voisi päättää omista asioistaan noin 16–18 vuoden iässä tai täysi-ikäisenä.

Rakastan lasta ja haluan [tavata], kun hän täyttää 18, niin jos luoja suo minun olla vielä elossa, kun hän palaa. (Mary, 34, lapsi adoptoitu kuukausi sitten)

Kun hän on 18 tai kun hän voi itse päättää asioistaan, hän tulee takaisin ja etsii meidät. (Meg, 22, lapsi adoptoitu kolme vuotta sitten)

Tulee päivä, jolloin hän [lapsi] haluaa tavata äitinsä, ja silloin minä olen valmiina. (Gugu, 38, lapsi adoptoitu kaksi vuotta sitten)

Biologiset äidit myös selvästi ajattelivat adoptioon antamaansa lasta osana perhettään ja sukuaan. Haastatteluissani esiintyi runsaasti sellaisia kommentteja

kuin ”Hän on yhä lapseni”; ”Hänhän on kuitenkin minun lapseni” tai ”Lapsi on minun lihaani ja vertani” vaikka ”ei asukaan minun kanssani”. Äideillä saattoi olla senkaltaisia tulevaisuudentoiveita, että voisivat kerran vielä nähdä kaikki lapsensa saman katon alla, yhdessä. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että sisarukset voisivat joskus tavata tai oppia tuntemaan toisensa. Tällä äidit eivät niinkään tarkoittaneet adoptiovanhemmuuden mitätöimistä tai lapsen ottamista tai vaatimista takaisin. Monet kertoivat samanaikaisesti olevansa huojentuneita ja varmoja siitä, että adoptiovanhemmat rakastivat lasta. Eräs äiti toisti myös useaan kertaan, että adoptioäiti on lapsen ”oikea” äiti, koska tämä tietää lapsesta kaiken. Ymmärtääkseni äidit viittasivat näillä puheilla siihen, että jonkinlainen side silti oli heidän ja lasten välillä.

Adoptiosta kertominen muille ei yleisesti ottaen ollut helppoa, koska sitä ei niinkään tunnettu äitien lähipiirissä. Ehkä osittain tästä syystä siihen suhtauduttiin kielteisesti. Lapsensa adoptioon luovuttanutta äitiä saatettiin sanoa ”mehiläiseksi”, koska ”hän antoi lapsensa pois” tai viitattiin sanontaan: ”Koirakin tietää, missä sen pennut ovat”. Lapsen adoptioon antamista pidettiin samana kuin lapsen laittamista ”roskakoriin” tai lapsen ”poisheittämistä” tai jopa ”myymistä”. Monet biologiset äidit pitivätkin adoption salassa, mutta toive lapsen paluusta sai monet pohtimaan asiasta kertomista tai avoimuutta. Monet suunnittelivat kertovansa asiasta ensin omalle äidilleen ja sen jälkeen muille, koska muuten lapsen myöhempi paluu olisi hankalaa. Zimbabwealainen Hope aikoi puhua asiasta äitinsä ja sisarustensa kanssa: ”Lapsi tulee takaisin noin 18-vuotiaana. Hän haluaa tavata minut. Niinpä minun on kerrottava [perheelle], että on tämä toinenkin lapsi.” Cathy, joka oli luovuttanut lapsen seitsemän vuotta sitten, valitsi toisenlaisen taktiikan. Hän aikoi kertoa vasta silloin, kun voi konkreettisesti näyttää lapsen suvulle.

Sitten kun tapaamme, kerron äidilleni, että tässä on minun poikani. [...] Luulen, ettei hän uskoisi minua nyt. [...] Mutta kun kerron, hänen [lapsen] on oltava täällä, niin että voin sanoa, että tämä tässä on minun ja että tein sen niistä ja niistä syistä. (Cathy, 30, lapsi adoptoitu seitsemän vuotta sitten)

Äidit eivät silti ajatelleet, että lapsen myöhempi tapaaminen olisi välttämättä helppoa myöskään omalta kannaltaan. Haastatteluissa oli runsaasti pohdintaa, jossa äidit olivat huolissaan lasten mahdollisista reaktioista. He miettivät, voisivatko heidän lapsensa koskaan ymmärtää heidän ratkaisuaan ja antaa anteeksi. Eräs äiti pohti, että lapsi kasvaessaan kuitenkin ajattelisi biologisen äidin hylänneen hänet ja että äidin myöhempi kiinnostus tapaamiseen olisi vain ”teeskentelyä”. Toinen äiti toivoi vain, että ”lapsi ymmärtäisi kaiken eikä olisi minulle vihainen”. Varsinkin jos äidillä oli muita lapsia, sen selittäminen, miksi yksi annettiin adoptioon, tuntui vaikealta. Lucille, joka oli luovuttanut lapsen 12 vuotta aiemmin, arveli, että tämä lapsi tuntisi itsensä jätetyksi tai hylätyksi.

Eryteisesti koska hänellä on samaa verta olevat sisko ja veli. Ja hän on syntynyt heidän välissään. Tämä on hyvin vaikeata minulle, enkä tiedä, miten sen selittäisin. (Lucille, 38, lapsi adoptoitu 12 vuotta sitten)

Lopuksi

Haastatteluistani hahmottuva kuva luovuttavien äitien käsityksistä ei tunnu sopivan kansainvälisen adoption käytäntöihin. Nämä käytännöt perustuvat ajatukseen uudesta ydinperheestä, joka sulkee pois aiemmat sukulaisuussuhteet. "Oikeassa" perheessä voi olla vain yksi äiti ja yksi isä, muut mahdolliset vanhemmat ymmärretään häiriötekijöiksi (Högbacka 2011). Näin adoptio-perheen muodostuminen on mahdollista vain, jos aiempi perhe mitätöidään. Lisäksi "oikeanlainen" äitiys ja vanhemmuus perustuvat yhdessä asumiseen, materiaaliseen vaurauteen ja tiiviiseen hoivaan ja socialisaatioon. Köyhyys tulkitaan yksinkertaisesti huonoksi vanhemmuudeksi. Tämä perhemalli on kuitenkin länsikeskeinen ja ominainen ylikehittyneille maille; se ei ole universaali (Penn 2009). Adoptiossa "oikeaksi" perheeksi asettuu länsimainen adoptio-perhe. Tällainen ymmärrys perheestä ei jätä mitään sijaa biologisille äideille.

Luovuttavien äitien näkökulma on toinen. Kuten monissa muissakin globaalien etelän maissa, Etelä-Afrikassa on tavallista, että lapset asuvat jossain vaiheessa myös esimerkiksi isoäidin tai muiden parempia mahdollisuuksia tarjoavien sukulaisten luona (Makiwane 2003). Lähes kaikki haastattelemani luovuttavat äidit olivat välillä asuneet erossa omasta biologisesta äidistään. Samoin heidän muut lapsensa asuivat välillä muualla äitien työskennellessä tai etsiessä työmahdollisuuksia kaupungeissa. Äidin ja lapsen välinen side ei silti katkea. Onkin huomautettu, että afrikkalaisessa perinteessä äidin ja kaikkien hänen lastensa välillä on rikkumaton side (Oyewumi 2000, 1097). Haastattelimieni äitien adoptiopäätöksissä korostuivat toive paremmasta elämästä ja paremmista mahdollisuuksista lapselle. Samaan aikaan nousi esiin ajatus äitiyden jatkumisesta jollain tasolla ja lapsen kuulumisesta myös tähän sukuun. Äidit ajattelivat lapsiaan ja toivoivat saavansa tietoja heidän voinnistaan adoption jälkeen. Vaikeissa taloudellisissa oloissa äidit saattavatkin mieltää kansainvälisen adoption enemmän lapsen lähettämisenä turvaan kuin täysin lopullisena siteiden katkaisemisena.

Vastaavanlaisia eroja vanhemmuuskäsityksissä havaittiin myös tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin länsiafrikkalaisia siirtolaisia Isossa-Britanniassa. Länsiafrikkalaiseen perinteeseen kuului, että lapsi saattoi asua vuosiakin toisessa perheessä, jos tämä perhe esimerkiksi pystyi tarjoamaan lapselle parempia mahdollisuuksia koulunkäyntiin. Siteet biologiseen perheeseen eivät katkenneet ja jossain vaiheessa lapsi palasi. Kun länsiafrikkalaisia perheitä muutti työn toivossa Lontooseen, heidän lapsiaan asui usein vaikeina aikoina englantilaisissa sijaisperheissä. Sijaisperheet olettivat järjestelyn johtavan siihen, että he voisivat lopulta adoptoida nämä "hylätyt" lapset. Länsiafrikkalaiset perheet taas olivat ajatelleet tämän järjestelyn takaavan heidän lapsilleen parempia mahdollisuuksia kouluttautumiseen. He eivät voineet kuvitellakaan, että heidän vanhemmuutensa sen vuoksi lakkaisi. Adoptio länsimaisessa merkityksessä oli heidän kulttuurissaan tuntematon. (Goody 1982, 234–281.)

Aina tulee olemaan lapsia, jotka syystä tai toisesta eivät voi asua alkupe-
räisessä perheessään. Tällöin tärkeäksi muodostuu yhteyden säilyttäminen eikä
katkaiseminen, kuten nykyään. Tämä vaatii sitä, että tiedostamme omia malle-
jamme ja vastaavasti muiden malleja perheestä ja vanhemmuudesta. Tätä on
pohdittu esimerkiksi siirtolaisiksi vauraampiin maihin lähtevien äitien tapauk-
sessa, kun äidit joutuvat jättämään lapsensa lähtömaahan. Venyykö äitiyden
käsite sisällyttämään äidin pitkiäkin poissaoloja (Maher 2010, 20)? Kansainväli-
sessä adoptiossa on kysyttävä: onko meidän mahdollista antaa tilaa luovutta-
valle äidille perheessämme? Mitä se käytännössä tarkoittaisi? Avoin adoptio,
jossa kaikki osapuolet saisivat tietoja toisistaan, on yksi vaihtoehto. Yhteydenpi-
toa on tutkittu länsimaiden kotimaisissa adoptioissa ja sillä on tutkimusten mu-
kaan selvästi myönteisiä vaikutuksia adoption kaikille osapuolille (Berge ym.
2007; Ge ym. 2008; Grotevant ym. 2007; Henney ym. 2007; Mendenhall ym.
2004; Wolfgram 2008). Avoimuutta myös kansainväliseen adoptioon suosittelivat
pitkän linjan adoptiotutkijat jo vuonna 1997. Heidän mukaansa järjestelystä
hyötyisivät myös ja ennen kaikkea adoptiolapset (Triseliotis ym. 1997, 205–206).
Yhteyksien katkaiseminen saattaakin olla adoptionuoren myöhemmän kehityk-
sen kannalta hänen etunsa vastaista. Suurin osa kansainvälisesti adoptoiduista
nuorista on jossain vaiheessa kiinnostunut juuristaan (Hawkins ym. 2007; Tie-
man ym. 2008), ja tällöin kaikki tieto on ensiarvoisen tärkeätä. Suomessa avoin
adoptio on harvinainen (Mattinen 2009). Näyttää kuitenkin siltä, että ainakin
osa kansainvälisistä adoptioperheistä haluaisi jonkinlaiset yhteydet lapsensa
biologiseen sukuun ja osa on niitä jo luonut (Högbacka 2013 ja tämän teoksen
luku 4).

Kansainvälisessä adoptiossa ei voida enää jättää huomiotta luovuttavan
perheen asemaa. Lapsen edun käsitettä, joka tällä hetkellä toimii kansainvälisen
adoption oikeuttajana, ei voida täysin irrottaa hänen biologisen perheensä
edusta (ks. Smolin 2007, 440). Siten toimet, joista aiheutuu haittaa biologiselle
äidille, vahingoittavat myös jollain tasolla hänen lastaan. Ennen adoptiota olisi
huolehdittava siitä, että kaikki mahdollinen tehdään, jotta lapsi voisi asua syn-
tymäperheessään. Tämä tavoitehan on kirjattu kansainvälisiä adoptioita sääte-
levään Haagin sopimukseen (Finlex 1997). Haastatteluideni ja muiden tutki-
musten valossa (Bos 2007; Sarri, Baik & Bombyk 1998; Smolin 2007) näyttää sil-
tä, että tavoite ei täysin toteudu. Köyhillä biologisilla äideillä on usein käytän-
nössä vain yksi vaihtoehto: luopua lapsesta lopullisesti adoptiossa, sen sijaan
että lapsesta esimerkiksi huolehdittaisiin, kunnes äiti löytää työtä tai muuten
saa asiansa kuntoon (Fonseca 2003, 123; Leifsen 2009, 84). Haastattelemani ete-
läafrikkalaiset sosiaalityöntekijät olivat tästä varsin tietoisia ja heillä oli äitien
tukemista auttavia ehdotuksia, mutta ei resursseja niiden toteuttamiseen. Kan-
sainvälisen adoption käytäntöjä olisikin jatkuvasti kehitettävä, jotta adoptio
olisii pakon sijaan aito mahdollisuus siihen sisältyvine oikeuksineen myös lu-
ovuttaville äideille, ei pelkästään länsimaiden adoptioperheille.

LÄHTEET

- Alexander, P. (2006). Globalisation and new social identities: A jigsaw puzzle from Johannesburg. In P. Alexander, M. C. Dawson & M. Ichharam (Eds.) *Globalisation and New Identities: A View from the Middle*. Johannesburg: Jacana Press, 13–66.
- Amoateng, A. Y., Heaton, T. B. & Kalule-Sabiti, I. (2007). Living arrangements in South Africa. In A. Y. Amoateng & T. B. Heaton (Eds.) *Families and households in Post-Apartheid South Africa: Socio-demographic perspectives*. Cape Town: Human Sciences Research Council. *Child, Youth, Family and Social Development Research Programme*, 43–59.
- Benjamin, S. (2007). The Feminization of Poverty in Post-Apartheid South Africa: A Story Told by the Women of Bayview, Chatsworth. *Journal of Developing Societies* 23, 175–206.
- Berge, J. M., Mendenhall, T. J., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D. & McRoy, R. G. (2007). Adolescents' feelings about openness in adoption: implications for adoption agencies. *Child Welfare* LXXXV (6), 1011–1039.
- Bos, P. (2007). *Once a Mother. Relinquishment and adoption from the perspective of unmarried mothers in Southern India*. PhD thesis. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Cantwell, N. (2003). Intercountry Adoption, A Comment on the Number of 'Adoptable' Children and the Number of Persons Seeking to Adopt Internationally. *The Judge's Newsletter* 5, 70–72.
- Charmaz, C. (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Colen, S. (1995). 'Like a mother to them': Stratified reproduction and West Indian childcare workers and employers in New York. In F. Ginsburg & R. Rapp (Eds.) *Conceiving the New World Order*. Berkeley: University of California Press, 78–102.
- De Graeve, K. & Longman, C. (2013). Intensive mothering of Ethiopian adoptive children in Flanders, Belgium. In C. Faircloth, D. M. Hoffman & L. Layne (Eds.) *Parenting in global perspective*. London and New York: Routledge, 136–150.
- Finlex (1997). Asetus lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapseksiotamisasioissa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta. Asetus 29/1997. [Viitattu 3.8.2012]
www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1997/19970029.
- Fonseca, C. (2002). Inequality Near and Far: Adoption as Seen from the Brazilian Favelas. *Law & Society Review*, 36 (2), 397–431.
- Fonseca, C. (2003). 'Patterns of Shared Parenthood among the Brazilian Poor'. *Social Text* 74, 21 (1), 111–127.
- Fravel, D. L., McRoy, R. G. & Grotevant, H. D. (2000). Birthmother perceptions of the psychologically present adopted child: adoption openness and boundary ambiguity. *Family Relations* 49, 425–433.

- Ge, X., Natsuaki, M. N., Martin, D. M., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Villareal, G., Scaramella, L., Reid, J. B. & Reiss, D. (2008). Bridging the divide: openness in adoption and postadoption psychosocial adjustment among birth and adoptive parents. *Journal of Family Psychology* 22 (3), 529-540.
- Giberti, E. (2000). Excluded mothers. Birth mothers relinquishing their children. In P. Selman (Eds.) *Intercountry Adoption. Developments, trends and perspectives*. London: British Agencies for Adoption and Fostering, 458-466.
- Goebel, A. (2011). 'Our Struggle is for the Full Loaf': Protests, Social Welfare and Gendered Citizenship in South Africa. *Journal of Southern African Studies* 37 (2), 369-388.
- Goody, E. (1982). *Parenthood and social reproduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grotevant, H. D., Wrobel, G. M., Von Korff, L., Skinner, B., Newell, J., Friese, S. & McRoy, R. G. (2007). Many faces of openness in adoption: perspectives of adopted adolescents and their parents. *Adoption Quarterly* 10 (3-4), 79-101.
- Hall, K. & Proudlock, P. (2010). Orphaning and the foster child grant: A return to the 'care or cash' debate. Children's Institute, University of Cape Town. [Viitattu 30.8.2012] http://www.childrencount.ci.org.za/uploads/Policy%20brief%20FCG_final.pdf.
- Hart, G. (2006). Denaturalizing dispossession: critical ethnography in the age of resurgent imperialism. *Antipode* 38, 977-1004.
- Hawkins, A., Beckett, C., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., Kreppner, J., Stevens, S. & Sonuga-Barke, E. 2007. Communicative openness about adoption and interest in contact in a sample of domestic and intercountry adolescent adoptees. *Adoption Quarterly* 10 (3-4), 131-156.
- Hayes, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Henney, S. M., Ayers-Lopez, S., McRoy, R. & Grotevant, H. D. (2007). Evolution and resolution: birthmothers' experience of grief and loss at different levels of adoption openness. *Journal of Social and Personal Relationships* 24 (6), 875-889.
- Hoelgaard, S. (1998). Cultural Determinants of Adoption Policy: a Colombian Case Study. *International Journal of Law, Policy and the Family* 12, 202-241.
- Hrdy, S. B. (1999). *Mother nature. A History of Mothers, Infants, and Natural Selection*. New York: Pantheon.
- Högbacka, R. (2011). Exclusivity and inclusivity in transnational adoption. In R. Jallinoja & E. D. Widmer (Eds.) *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practices of Relatedness*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan, 129-144.
- Högbacka, R. (2013). Kansainvälinen adoptio globaalien pohjoisen ja etelän kohtaamisena. *Sociologia* 50 (1), 15-28.

- Janhunen, K. & Oulasmaa, M. (toim.) (2008). *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto.
- Jolly, M. (2008). The South in Southern theory: Antipodean reflections on the Pacific. *Australian Humanities Review* 44, 75–99.
- Kalule-Sabiti, I., Palamuleni, M., Makiwane, M. & Amoateng, Y. A. (2007). Family formation and dissolution patterns. In A. Y. Amoateng & T. B. Heaton (Eds.) *Families and households in Post-Apartheid South Africa: Socio-demographic perspectives*. Cape Town: Human Sciences Research Council. Child, Youth, Family and Social Development Research Programme, 89–112.
- Keller, H. (2007). *Cultures of Infancy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Leifsen, E. (2009). Adoption and the governing of child welfare in 20th Century Quito. *Journal of Latin American and Caribbean Anthropology* 14 (1), 68–91.
- Maher, J. (2010). Motherhood: reproduction and care. In W. Chavkin & J. Maher (Eds.) *The Globalization of Motherhood*. London: Routledge, 16–27.
- Makiwane, M. (2003). Response to Paper 2. In *Fertility. Current South African Issues of Poverty, HIV/AIDS & Youth*. Seminar proceedings. Cape Town: Human Sciences Research Council and Department of Social Development, 57–58.
- Mattinen, K. (2009). Avoin adoptio Pelastakaa Lapset RY:ssä. Esitelmä adoptiolainmuutosta pohtineen työryhmän kokouksessa. Helsinki 30.10.2009.
- Mendenhall, T. J., Berge, J. M., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D. & McRoy, R. G. (2004). Adolescents' satisfaction with contact in adoption. *Child and Adolescent Social Work Journal* 21 (29), 175–190.
- Modell, J. (1994). *Kinship with Strangers*. Berkeley: University of California Press.
- Mokomane, Z. & Rochat, T. (2010). The perceptions, understanding and beliefs of people towards adoption and blockages which prevent communities from adopting children in South Africa. Human Sciences Research Council, Pretoria, South Africa. [Viitattu 31.7.2013] <http://www.adoption-coalitionsa.org/research--insight.html>.
- Mrozowicki, A. (2010). The agency of the weak. In Margaret Archer (Ed.) *Conversations about reflexivity*. London and New York: Routledge, 167–186.
- Oyewumi, O. (2000). Family Bonds/Conceptual Binds: African Notes on Feminist Epistemologies. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 25 (4), 1093–1098.
- Penn, H. (2009). The parenting and substitute parenting of young children. In G. Bentley & R. Mace (Eds.) *Substitute parents*. New York: Berghahn Books, 179–193.
- Posel, D., Casale, D. & Wermaak, C. (2013). What is South Africa's 'real' unemployment rate? [Viitattu 5.7.2013] www.econ3x3.org/.
- Roby, J. & Matsumura, S. (2002). If I give you my child, aren't we family? A study of birthmothers participating in Marshall Islands – U.S. adoptions. *Adoption Quarterly*, 5 (4), 7–31.

- Sarri, R. C., Baik, Y. & Bombyk, M. (1998). Goal Displacement and Dependency in South Korean-United States Intercountry Adoption. *Children and Youth Services Review* 20 (2), 87–114.
- Scheper-Hughes, N. (1992). *Death Without Weeping*. Berkeley: University of California Press.
- Seekings, J. (2008). *Beyond Fluidity: Kinship and Households as Social Projects*. CSSR Working Paper no.237. Cape Town: Centre for Social Science Research, University of Cape Town.
- Smolin, D. (2007). Intercountry adoption and poverty: a human rights analysis. *Capital Law Review* 36, 413–453.
- South African Child Gauge 2010/2011. L. Jamieson, R. Bray, A. Viviers, L. Lake, S. Pendlebury & C. Smith (Eds.). Cape Town: Children's Institute, University of Cape Town. [Viitattu 3.8.2012] http://www.ci.org.za/index.php?option=com_content&view=article&id=868&Itemid=224.
- South African government info 2012/13. [Viitattu 31.7.2013] <http://www.info.gov.za/aboutsa/socialdev.htm#social-assistance>.
- South Africa Survey (2004/5) 2006. Johannesburg: South African Institute of Race Relations.
- Statistics South Africa: Population Census 2011. [Viitattu 5.7.2013] <http://www.statssa.gov.za/publications/P03014/P030142011.pdf>.
- Statistics South Africa: Social profile of vulnerable groups in South Africa 2002–2011. [Viitattu 5.7.2013] <http://www.statssa.gov.za/publications/Report-03-19-00/Report-03-19-002011.pdf>.
- Therborn, G. (2006). African families in a global context. In G. Therborn (Ed.) *African Families in a Global Context*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 17–48.
- Thomas, A. & Mabusela, S. (1991). Foster care in Soweto, South Africa: under assault from a politically hostile environment. *Child Welfare* 70 (2), 121–130.
- Tieman, W., van der Ende, J. & Verhulst, F. C. (2008). Young adult international adoptees' search for birth parents. *Journal of Family Psychology* 22 (5), 678–687.
- Triseliotis, J., Shireman, J. & Hundleby, M. (1997). *Adoption: Theory, Policy and Practice*. London: Cassell.
- UNAIDS 2010. *Global Report. UNAIDS Report on the Global AIDS Epidemic*. United Nations. [Viitattu 3.8.2012] http://www.unaids.org/globalreport/documents/20101123_GlobalReport_full_en.pdf.
- UNICEF 2003. *Africa's Orphaned Generations*. United Nations Children's Fund. [Viitattu 3.8.2012] http://www.unicef.org/sowc06/pdfs/africas_orphans.pdf.
- UNICEF 2010. *National Stakeholders Meeting on Equity and Child Rights. Final Report*. [Viitattu 3.8.2012] http://www.unicef.org/southafrica/SAF_resources_smr2010.pdf.
- Wolfgang, S. M. (2008). Openness in Adoption: What We Know So Far – A Critical Review of Literature. *Social Work* 53 (2), 133–142.

Young, A. H. (1998). Reconceiving the family: challenging the paradigm of the exclusive family. *The American University Journal of Gender, Social Policy and the Law* 6 (3), 505-555.

TOIVOTTUJA LAPSIA JA HYVIÄ ÄITEJÄ - ADOPTIOÄITIEN LAPSEN SAAMISEN JÄLKEINEN MASENNUS

Sanna Mäkipää

Lapsen saaminen on aina suuri muutos naisen elämässä. Vaikka muutos on pääsääntöisesti positiivinen, on se samalla kuitenkin myös raskas ja vaativa. Erilaisten mielialahäiriöiden riskin on todettu olevan sekä lapsen synnyttäneiden että adoptoineiden naisten keskuudessa tavallista suurempi (Dennis & Creedy 2004; Foli 2010; Mott ym. 2011; Payne ym. 2010).

Adoptioäidit kokevat samoja äitiyden alkuvaiheeseen liittyviä stressaavia asioita kuin muutkin äidit. Näitä ovat muun muassa muutokset parisuhteessa, oman ajan väheneminen, lapsen hoitovastuu sekä arkielämän muuttuminen työssäkäynnistä lapsen kotona hoitamiseksi. Adoptio sisältää lisäksi omia erityislaatuista haasteitaan, kuten vanhempien varsin yleisen lapsettomuustaustan ja sen vaikutukset perheen elämään, adoptiota edeltävän vanhemmuuden kykyjen ja adoptoijien valmiuksien arviointivaiheen sekä epävarman ja pitkän odotusajan. Erityishaasteita asettavat myös adoptiovanhemmuuden ihmettely tai väheksyntä läheisten ja yhteiskunnan taholta sekä vanhemmaksi tuleminen usein keskimääräistä iäkkäämpänä. Myös adoptoitavaan lapseen liittyvät tekijät, kuten lapsen kehitysviiveet ja sairaudet sekä etenkin kansainvälisessä adoptiossa erilaisuuteen, identiteettiin, kulttuuriin ja etnisyyteen liittyvät seikat, ovat asioita, joita adoptiovanhemmat kohtaavat vanhemmaksi tullessaan. (McKay ym. 2010; Senecky ym. 2009.)

Toisaalta adoptiossa on aina mukana myös toivon ja uuden alun näkökulma sekä lapselle että vanhemmille. Adoptiovanhemmuutta tarkastelevissa tutkimuksissa vanhempien korkeamman iän, vankemman parisuhteen ja sen, että lapsi on ollut erityisen toivottu, on todettu olevan erityisiä voimavaratekijöitä. Joidenkin tutkimusten mukaan adoptiovanhemmat myös panostavat lapsiinsa biologisia vanhempia enemmän. (Palacios ym. 2009.)

Adoptioon liittyvä tutkimus on keskittynyt lähinnä adoptoituihin ja heidän kehitykseensä sekä sopeutumiseensa (ks. kattava kooste aiemmasta adoptiotutkimuksesta: Palacios & Brodzinsky 2010). Tässä artikkelissa käänän katseen adoptiolapsen saaneisiin äiteihin, ja vielä tarkemmin heidän lapsen saamisen jälkeiseen masennukseensa. Tarkastelen aihetta aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Lähden liikkeelle synnytyksen jälkeistä masennusta käsittelevästä lääketieteellisestä tutkimuksesta ja esittelen sen jälkeen lyhyesti muiden tieteenalojen tarkastelukulmia. Sivuan lyhyesti myös vallitsevaa äitiysidealia käsitteleviä suomalaisia tutkimuksia. Adoption jälkeisen masennuksen käsitettä tarkasteltuani siirryn esittelemään yksityiskohtaisemmin niitä tutkimuksia, joissa tarkastellaan yhtäältä synnytyksen ja toisaalta adoption jälkeistä masennusta kokemuksena. Artikkelin lopussa esitän yhteenvedon lisäksi joitain seikkoja, joita adoptioäitiydessä olisi syytä tarkastella huolellisemmin, sekä annan joitain ohjeita adoptioäitien kanssa työskenteleville ammattilaisille.

Synnytyksen jälkeinen masennus tutkimusten valossa

Lääketieteelliset tutkimukset

Vastasynnyttäneiden äitien masennus on varsin yleistä: naisista noin 10–15 % on diagnostisoitu masentuneiksi lapsen synnytettyään. Tätäkin useampi, noin 50–70 %, kokee niin sanotun ”baby bluesin” eli masennusta lievemmän alakulon. Alakulon tarkoitukseksi kuvataan usein äidin herkistyminen vauvansa tarpeille: sen ajatellaan olevan tarpeellinen vaihe äitiyden synnyssä. Toisessa ääripäässä synnytyksen jälkeisissä psyykkisissä häiriöissä on lapsivuodepsykoosi, joka on vakava sairaalahoitoa vaativa tila. (Dennis & Creedy 2004; Halbreich 2010.)

Synnytyksen jälkeisen masennuksen syistä, kestosta ja vakavuudesta on esitetty erilaisia käsityksiä. Osa tutkimuksista kuvaa masennusta ennusteeltaan hyvänä ja toipumista nopeana, osa taas toteaa sen olevan pitkäkestoinen sairaus, joka on riski myöhemmille mielenterveyden häiriöille. (Austin ym. 2008; Dennis & Creedy 2004; McCue Horwitz ym. 2007; 2009; Perheentupa 2003; Tamminen 1990.) Epidemiologisten tutkimusten mukaan depressiivinen oireilu on yleisempää naisilla kuin miehillä (Dennis ym. 2007; Lönnqvist 2004) ja merkittäväällä osalla synnytyksen jälkeen masentuneista äideistä on ollut masennusta tai muuta psyykkistä oirehdintaa jo aiemmin (Austin ym. 2008). Tiedetään, että myös osa isistä masentuu lapsen saatuaan ja että äitien ja isien masennus on yleisyytensä lisäksi yhteydessä toisiinsa (Davé ym. 2010; Matthey ym. 2000; Paulson & Bazemore 2010).

Synnytyksen jälkeiseen masennukseen liittyviä ja sitä aiheuttavia tekijöitä on etsitty lääketieteellisissä tutkimuksissa eri tahoilta, muun muassa psykososiaalisista, synnytysopillisista ja fysiologisista tekijöistä sekä äidin omasta tai hänen perheensä psykiatrisesta sairaushistoriasta. Myös geneettisiä syitä on tar-

kasteltu (Austin ym. 2008; Dennis & Creedy 2004). Masennuksen on nähty liittyvän hormonitoiminnan muutoksiin ja raskauden ja synnytyksen aiheuttamaan fyysiseen rasitukseen (Perheentupa 2003). Aikaisemmat psyykkiset sairaudet, etenkin masennus ja synnytyksen jälkeinen masennus, psykososiaaliset ongelmat, kuten parisuhdeongelmat ja äidin saama riittämätön sosiaalinen tuki ovat yleisiä tekijöitä synnytyksen jälkeisen masennuksen taustalla. Myös taloudelliset vaikeudet, kuuluminen joko nuorimpiin tai vanhimpiin synnyttäjäikäluokkiin sekä raskausajan negatiiviset elämäkokemukset on liitetty synnytyksen jälkeisen masennuksen syntyyn. Koulutuksella, sosioekonomisella asemalla, siviilisäädyllä tai lasten lukumäärällä ei sen sijaan ole todettu olevan yhteyttä masentumiseen suurimmassa osassa tutkimuksista. (Austin ym. 2008; Dennis & Creedy 2004; Perheentupa 2003; Tamminen 1990; Xie ym. 2009.)

Äidin sekä raskauden aikaisen että synnytyksen jälkeisen masennuksen, ahdistuksen ja stressin lyhyt- ja pitkäaikaisista vaikutuksista lapseen on tehty lukuisia tutkimuksia. Tutkimukset ovat kohdistuneet lapsen kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehitykseen, tunne-elämään ja käyttäytymiseen, pelon säätelyyn sekä äidin ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen syntyyn. (Goodman 2007; Letourneau ym. 2010; Luoma & Tamminen 2002; Perheentupa 2003; Tamminen 1990.) Raskauden aikaisella ja synnytyksen jälkeisellä masennuksella on todettu olevan selkeä yhteys muun muassa lapsen kognitiivisen kehityksen viiveeseen sekä tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyviin vaikeuksiin. Erityisen haavoittuvia äidin masennukselle näyttävät olevan pojat (Beck 2006; Brand & Brennan 2009; Feldman ym. 2009).

Muiden tieteenalojen tutkimukset

Psykologisissa tutkimuksissa lapsen saamisen jälkeistä masennusta on tarkasteltu lähinnä äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen ja äidiksi kasvamisen näkökulmista. Suhteen syntyminen lapseen jo raskausaikana nähdään keskeiseksi lapseen kiinnittymisen välineeksi. Erityinen riski masentua on niillä naisilla, jotka eivät varhaisvaiheissaan ole saaneet osakseen hoivaa omalta äidiltään. He ahdistuvat helposti uudessa roolissaan eivätkä pysty tarjoamaan lapselleen kokemusta, josta ovat itse aikanaan jääneet paitsi. (Brodin 2006; Sarkkinen 2003.)

Feministisessä tutkimuksessa äitien masennusta on tarkasteltu sekä yhteiskunnallisena kysymyksenä että äitien kokemuksina. Masennusta on pidetty lääketieteellistyneenä sosiaalisena ongelmana: äitiyden kulttuurinen arvostus ja siihen liitetyt sosiaaliset roolit ovat määrittäneet yhteiskunnassa usein toisarvoiseksi ja naisten elämää on leimannut "toisista huolehtimisen tunnetalous" (Mauthner 1993; McMillen 2009). Eeva Jokinen (1997) puolestaan kuvasi väsyneiden ja masentuneiden äitien kertomuksia analyysoivassa tutkimuksessaan äidin masennuksen yhtäältä negatiivisena ja toisaalta myös positiivisena, suojaavana asiana. Masennus voi olla kuin "turvariepu", johon masentunut äiti voi kietoutua, mutta johon hän voi myös joutua epämiellyttävästi kietoutuneeksi. Se sekä kantaa ja suojaa että pakottaa ja ahdistaa. Masennus voi Jokisen mu-

kaan toimia myös siirtymäriittinä elämäntilanteiden välillä, joskus jopa tarpeellisenä sellaisena.

”Täydelliset äidit” eli kulttuurinen äitiysideaali

Lapsen saaneiden naisten masennuskokemuksiin liittyviä tutkimuksia referoidessa käy varsin selväksi, että vallitsevalla äitiysideaalilla on merkittävä rooli masennuksen synnyssä. Masentuneiden äitien tukiryhmiä tutkineen Taylorin (1995) mukaan synnytyksen jälkeen masentunut nainen haastaa merkittävällä tavalla vallitsevan käsityksen eli kulttuurisen äitiysideaalin: sen, mitä yleisesti ajatellaan hyvästä äitiydestä ja naisten hoivaroolista. Ideaalin pohjalta äitiys määrittyy aina jaksavaksi ja lapsen tarpeisiin vastaavaksi. Nopea kiintymyksen synty lapseen, positiivisen tunnetilan ylläpito ja vallitseminen, positiivisten tunteiden ilmaiseminen sekä luonteva ja nopea hoivaroolin omaksuminen ovat myös osa toimivaa ja hyvää äitiyttä. Äidiksi tullessaan jokainen nainen punnitsee omaa muodostuvaa rooliaan suhteessa kulttuurissa vallitsevaan hyvän äidin ideaaliin. Äidin identiteettiä rakennetaan siis sekä kulttuuristen mallien että yksilöllisen kokemusmaailman perusteella. (Taylor 1995.)

Sevónin (2009) mukaan äideille suotu tila on kulttuurissamme kapeampi kuin isien tila: äiti on joko hyvä tai paha, ei mitään siltä väliltä. Äitiyteen liittyvät voimakkaita moraalisia kannanottoja ja ajatuksia siitä, mitä äiti saa olla tai mitä hän ei ehdottomasti saa olla. Eron jälkeen lapsistaan erillään asuvia äitejä tutkinut Kirsi Nousiainen (2004) kuvaa sitä, miten hänen tutkimukseensa osallistuneiden äitien moraalialia, elämää ja käytöstä oli kyseenalaistettu sen takia, että heidän lapsensa asuivat isän kanssa vanhempien erottua. Ajatuksena oli se, että naisessa täytyy olla jotain perustavanlaatua vikaa, jos hän ei avioeroprosessin jälkeen ”saa” lapsia itselleen. Myös Sukulan (2009) haastattelemat yksinadoptoinneet naiset joutuivat perustelemaan äitiyttään, etenkin tekemäänsä ratkaisua adoptoida yksin, sekä virallisille tahoille että läheissuhteissaan ja jopa tuntemattomille kysyjille. Vaikuttaa siltä, että äitiyden ideaali näkyy erityisen kirikkaasti, kun sitä katsotaan jostain ei-normatiivisesta, ikään kuin marginaalista käsin.

Äitiyden ideaaliin liittyvää teemaa ovat Suomessa tutkineet ja tutkimustensa avulla rikastaneet Paula Kuosmanen (2000) arjen äitiyttä ja lesboutta koskevassa tutkimuksessaan, Tuula Piensoho (2001) naisten raskaudelle ja synnytykselle antamia merkityksiä analysoidessaan, Satu Perälä-Littunen (2004) tutkiessaan kolmen sukupolven äitien ja isien kulttuurisia vanhemmuuskäsityksiä ja Heini Martiskainen de Koenigswarter (2006) teemanaan ranskalaisten ja suomalaisten äitien puhe äitiydestään. Muita äitiyttä koskevia tutkimuksia ovat tehneet yksinhuoltajien äitiyttä tutkineet Vanessa May (2001) ja Suvi Krok (2009), ensimmäistä äitiyden vuotta ja äitiyden identiteettityötä haastattelututkimuksessaan tarkastellut Eija Sevón (2009) sekä viimeisimpänä Anna Moring (2013) sateenkaariperheiden yhteiskunnallista asemaa ja vanhemmuuden ilmenemistapoja käsittelevässä tutkimuksessaan.

Adoptio ja äidin masennus

Voiko adoptioäitikin lapsen saatuaan masentua?

Käsite *post-adoption depression* esiintyi ensimmäisen kerran June Bondin vuonna 1995 kirjoittamassa artikkelissa, joka julkaistiin ”Wings and Roots” -nimisessä adoptioaiheisessa lehdessä. Kyseessä oli käytännön työssä adoptioiperheiden kanssa esiin tullut ilmiö, jota ei ollut vielä tieteellisesti tutkittu. Tuolloin adoptiovanhemmilta kerättyjen kyselyaineistojen mukaan adoption jälkeinen masennus oli varsin yleistä: Itä-Euroopasta lapsen adoptoineiden 145 äidin joukosta 65 % oli kokenut adoption jälkeistä masennusta ja 45 % oli kärsinyt siitä yli 6 kuukautta. Näistä äideistä 85 % koki, että masennus oli vaikuttanut heidän terveyteensä jollain tavoin ja 70 %:n mielestä se oli vaikeuttanut lapsen kiintymistä ja vanhemmuuteen siirtymistä. (Bond 1995; McCarthy 1999.) Kyselyn pohjalta ei kuitenkaan voinut tehdä johtopäätöksiä masennuksen yleisyydestä kaikilla adoptioäideillä: oli todennäköistä, että vastaajiksi valikoitui keskimääräistä enemmän masennusta kokeneita.

Adoption jälkeinen masennus näytti alkavan muutaman viikon kuluttua lapsen saamisesta. Siihen liittyi ahdistuksen ja paniikin sekä suuren riittämättömyyden tunteita, mutta harvemmin toimintakyvyn puutteita tai itsetuhoisuutta. Näytti siltä, että adoptoidun lapsen tarpeiden määrä ja laatu olivat yhteydessä äidin masennuksen syntyyn ja sen vakavuusasteeseen: mitä tarvitsevämpi lapsi, sitä helpommin ja voimakkaammin äiti masentui. Moni vastaajista myös koki, että adoptiolapsen myötä yksi elämän suurista tavoitteista oli saavutettu: perheeseen oli saatu lapsi. Tämä aiheutti tyhjyyden ja masennuksen tunteita samaan tapaan kuin muidenkin elämän suurien tavoitteiden täytyttyä. Yhtenä adoption jälkeisen masennuksen syynä pidettiin kyselyaineistojen pohjalta myös adoptioprosessiin liittyvää erityistä stressiä. (Bond 1995; McCarthy 1999.)

Adoption jälkeiseen masennukseen yhdistettiin edellä mainittujen tekijöiden lisäksi adoptiovanhempien toiveita nopeasta kiintymyksen synnystä, heidän kokemiaan pettymyksiä, vihaa ja ristiriitaisia ajatuksia uutta lasta kohtaan sekä näiden ajatusten aiheuttamaa syyllisyyttä. Myös lapsen tausta, kuten menetykset, laitospelämän vaikutukset ja puutteellinen hoiva nähtiin adoptioon liittyvinä erityisinä riskitekijöinä. (McCarthy 1999.)

Kyselyihin vastanneet vanhemmat kertoivat, että he eivät useinkaan uskaltaneet tunnustaa masennustaan sosiaalityöntekijöille tai adoptiojärjestölle ja että he eivät saaneet apua ja tukea sukulaisilta samaan tapaan kuin biologisen lapsen saaneet perheet (McCarthy 1999). Vastaavia kokemuksia kuvaa suomalaisten yksinadoptoineiden äitien äidiksi tulon tarinoita väitöskirjaansa varten kerännyt Seija Sukula (2009). Tarinoissa nousi esiin kulttuurinen hyvän äitiyden vaade, jonka täyttämättömyys aiheutti äideissä syyllisyyttä ja häpeää. Väsymisen ja masennuksen tarinoiden kertominen ei ollut helppoa, etenkin ulkopuolisille ja asiantuntijoille. Itsestä ei voinut kertoa liikaa tai vääriä asioita. Myös

adoptioprosessia ennen lapsen tuloa oli leimannut monella tutkitulla jatkuva pelko prosessin päättymisestä tai epäonnistumisesta.

Toisaalta Sukulan kanssa tarinansa jakaneet äidit kertoivat toimivansa jatkuvasti lapsensa puolustajina ja asianajajina suhteessa virallisiin tahoihin, kuten kouluun ja terveydenhuoltoon, ja lisäksi myös suhteessa läheisiin ihmisiin ja jopa ulkopuolisiin kommentoijiin. He joutuivat vastaamaan ihmettelyyn päätöksestään adoptoida yksin sekä erilaisiin lasta koskeviin kysymyksiin ja kommentteihin. Tutkimusta lukiessa näytti siltä, että naisten elämä oli jonkinlaista jatkuvaa yksityisen ja julkisen rajapinnalla pysyttelemistä: sen pohtimista, mitä voi, kannattaa ja täytyy kertoa. Kertomista käytettiin välineenä saada lapselle kuuluvia etuja samaan aikaan kun omia, etenkin riittämättömyyteen, syyllisyyteen ja häpeään liittyviä tunteita salattiin ulkopuolisilta. Toisten vastaavassa tilanteessa olevien äitien kanssa sen sijaan jaettiin kokemuksia ja sekä saatiin että annettiin tukea. (Sukula 2009.)

Mitä tutkimukset kertovat adoption jälkeisestä masennuksesta?

Suurin osa adoption jälkeistä masennusta koskevista tutkimuksista on haastatteluaineistoihin perustuvia laadullisia tutkimuksia. Joukossa on myös joitain pelkästään määrällisiä aineistoja käsitteviä sekä laadullisia ja määrällisiä aineistoja yhdisteleviä tutkimuksia ja yksi kirjallisuuskatsaus. Joissain tutkimuksissa verrataan adoptio- ja biologisia äitejä keskenään, toisissa aineisto on kerätty pelkästään adoptioäideiltä. Tutkimuksissa, joissa on mukana sekä adoptio- että biologisia äitejä, pohditaan usein lääketieteellistä näkemystä laajemmin sitä, mitä lapsen saamisen jälkeinen masennus voisi olla ja mistä se saa alkunsa. Referoin seuraavassa keskeisimpiä aihetta käsitteleviä tutkimuksia.

Deanin ym. (1995) tutkimuksessa haluttiin selvittää, ovatko lapsia joko synnyttäneiden tai adoption kautta saaneiden naisten ikäisiään miehiä suuremman psykiatrisen sairastamisen riskin taustalla lapsen syntymään liittyvät biologiset seikat, hoitoon ja kasvatukseen liittyvä sosiaalinen stressi vai mahdollisesti molemmat. Hypoteesina oli, että biologialla on merkitystä: tutkijat olettivat, että synnyttäneillä naisilla olisi enemmän psyykkisiä sairauksia. Tutkimusasetelmassa verrattiin toisiinsa naisia, joilla oli sekä adoptoituja että biologisia lapsia (N = 110) ja naisia, joilla oli ainoastaan adoptoituja lapsia (N = 176). Kahden ryhmän välillä ei todettu olevan eroa psykiatrisissa diagnooseissa. Psykiatristen sairauksien suurempaa esiintyvyyttä naisilla ei siis voitu selittää biologisen lapsen saamisella. Vaikutti siltä, että lisääntynyt psykiatrinen sairastaminen liittyi enemmän sosiaalisiin ja psykologisiin kuin biologisiin tekijöihin.

Australialaisessa tutkimuksessa (Gair 1999) selvitettiin kotimaasta pienen vauvan adoptoineiden 19 australialaisäidin adoption jälkeistä masennusta. Tutkimusaineisto kerättiin syvähaastattelujen avulla. Haastatteluja tuettiin ja täydennettiin synnytyksen jälkeistä masennusta seulovalla standardoidulla mittarilla. Adoption jälkeen itsensä masentuneeksi kokeneet äidit kuvasivat haastatteluissa ahdistusta ja stressiä, joka liittyi omiin ja lapsen nukkumistapoihin ja unen määrään, lapsen syöttämisongelmiin sekä koliikki- ja oksentamisvaikeuksiin. Erityisesti äidin unen puute ja lapsen terveys ja käyttäytyminen olivat yh-

teydessä äitien masennukseen ja huonovointisuuteen. Muita masennukseen vaikuttavia tekijöitä olivat sosiaalisen tuen puute, vaikeudet asettua kokoaikaiseen äidin rooliin, työhön liittyvän identiteetin ja työroolin menetys sekä käsitykset siitä, että adoptioäitien täytyy esiintyä oman ”viallisuutensa” vuoksi julkisesti täydellisinä äiteinä. Tutkituista äideistä seitsemän (32 %) todettiin myös kliinisesti masentuneeksi käytetyn mittarin avulla. Lisäksi kolmannes adoptioäideistä kertoi harkinneensa ainakin jossain vaiheessa lapsensa vahingoittamista. Joillain tutkituista masennus ei liittynyt pelkästään vauva-aikaan, vaan jatkui lapsen ensimmäisten ikävuosien ajan.

Israelissa tehdyssä tutkimuksessa (Senecky ym. 2009) oli mukana 39 ulkomailta lapsen adoptoinutta äitiä. Tarkoituksena oli arvioida standardoitujen mittarien avulla äitien masennusoireiden määrää ja mahdollisia syitä aivan lapsen odotuksen loppuvaiheessa sekä äitiyden ensi viikkoina. Mittaukset tehtiin kuusi viikkoa ennen ja kuusi viikkoa jälkeen adoption. Äideistä 15 % todettiin masentuneiksi lapsen saamisen jälkeen. Osuus oli samansuuruinen kuin synnyttäneilläkin äideillä ja pienempi kuin ennen adoptiota mitattu (26 %). Kaikilla adoption jälkeen masentuneilla äideillä oli ollut masennuksen oireita jo ennen adoptiota. Lapsen adoptio ei kuitenkaan käynnistänyt uutta reaktiivista masennusta adoptioäideissä eikä adoptioäitien ja biologisten äitien välillä ollut eroa masennuksen ilmaantuvuudessa lapsen saamisen jälkeisenä aikana. Näytti siltä, että masennus ei ole välttämättä lainkaan fyysinen ilmiö, vaikka se onkin todennäköisesti yhteydessä biologiaan: hormonaalisia muutoksia ei voida sulkea pois myöskään adoptioäitien kohdalla. Adoptio voi jopa johtaa depressiivisten piirteiden vähenemiseen, ehkä vasteena adoptiota edeltävien haasteiden loppumiseen. Näitä haasteita ovat vanhempien soveltuvuutta selvittävä adoptio-neuvonta sekä pitkä odotusaika.

USA:ssa tehdyssä tutkimuksessa (Payne ym. 2010) selvitettiin adoption jälkeisen masennuksen esiintyvyyttä ja siihen liittyviä tekijöitä. Aineistona oli 86 joko yhden tai useamman alle 12 kuukauden ikäisen lapsen viimeisen viiden vuoden aikana adoptoinutta naista. Tutkituista reilulla kolmanneksella oli taustallaan psykiatrasta sairastamista. Suurin osa adoptoi lapsettomuuden takia, 16 %:lla oli myös biologisia lapsia. Tutkituista kaksi kolmasosaa adoptoi yhden lapsen kerrallaan ja yksi kolmasosa kaksi lasta tai kaksoset. Lapset olivat adoptiohetkellä keskimäärin 4,5 kuukauden ikäisiä ja heistä 41 % oli syntynyt USA:ssa. Hieman reilulla viidenneksellä lapsista oli erityistarpeita.

Paynen ym. (2010) tutkimuksessa käytettiin standardoitua masennusmittaria sekä kyselylomaketta, jolla kartoitettiin psykiatrasta ja muuta terveyshistoriaa, koettua stressiä sekä demografisia tietoja. Mittari annettiin äideille kolme kertaa adoption jälkeen, ja siitä saatuja tuloksia tarkasteltiin tiettyjen taustamuuttujien avulla. Ensimmäisessä, 0–4 viikon kuluttua adoptiosta tehdyssä mittauksessa äideistä 28 % sai masennuksen rajan ylittävän pistemäärän. Seuraava mittaus tehtiin 5–12 viikon kuluttua adoptiosta ja siinä pisterajan ylitti 26 %. Viimeinen mittaus tehtiin 13–25 viikon kuluttua adoptiosta ja siinä pisterajan ylitti 13 % äideistä. Tutkituista 9 %:lla oli merkittäviä masennusoireita jokaisella mittauksella. Merkittävät masennusoireet olivat siis suhteellisen yleisiä

adoptioäideillä ensimmäisen adoption jälkeisen vuoden aikana. Oireet eivät olleet yhteydessä äidin omaan tai perheen sisäiseen psykiatriseen sairastamiseen ennen lapsen tuloa tai sen jälkeen. Sen sijaan oireet liittyivät äidin kokemaan ja ympäristöstä aiheutuvaan stressiin sekä sopeutumisvaikeuksiin lapsen kanssa. Voimakkaimmillaan tämä vaikutus oli neljä viikkoa lapsen saamisesta. Yhteys oli todettavissa vielä toisessa, mutta ei enää kolmannessa mittauksessa. Vaikuttaa siis siltä, että varhaiset äitiyden kokemuksiin liittyvät stressaavat tekijät, kuten vaikeudet tulla toimeen lapsen kanssa tai lapsen huono nukkuminen, voivat nopeuttaa masennusoireiden ilmaantumista adoptioäideillä. Tutkijat totesivat, että adoptioäidit hyötyisivät samanlaisesta masennuksen seulonnasta ja tuesta kuin toisetkin äidit. Adoptioäitejä tutkimalla päästään lisäksi tarkastelemaan ympäristöön liittyviä tekijöitä ja niiden vaikutusta lapsen saamisen jälkeisen masennuksen syntyyn.

McKay ym. (2010) kokosivat kirjallisuuskatsauksen tutkimuksista, joissa tarkasteltiin vanhempien adoption jälkeistä fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä parisuhdetta. Fyysinen ja psyykkinen terveys sekä parisuhde ovat aiempien tutkimusten mukaan kiinteästi toisiinsa liittyviä tekijöitä vanhemmuuteen kasvamisessa. Kirjallisuuskatsaukseen otettiin mukaan vain ne tutkimukset, joissa näitä asioita tarkasteltiin korkeintaan kolme vuotta adoption jälkeen kootun aineiston avulla. Tutkimuksia oli yhteensä yksitoista. Psyykkistä terveyttä tarkastelevia artikkeleita näistä oli kymmenen, joista neljässä oli käytetty määrällisiä ja kuudessa sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusmenetelmiä. Parisuhdetta ja fyysistä terveyttä tarkasteltiin vain yhdessä artikkelissa. Osassa tutkimuksista oli käytetty standardoituja mittareita ja osassa taas haastatteluja tai itse kehitettyjä mittareita.

Aiheeseen liittyviä tutkimuksia oli tutkijoiden mukaan yllättävän vähän, mutta niistäkin kävi ilmi, että adoptiolla voi olla merkittäviä seurauksia vanhempien psyykkiselle terveydelle. Psyykkiset ongelmat voivat vaikeuttaa vanhemmuuteen siirtymisen prosessia ja olla vaikuttamassa myös adoptoitavan lapsen myöhempään psyykkiseen terveyteen (ks. myös Pemberton ym. 2010; Tully ym. 2008). Psyykkisen oireilun ja sairastamisen määrä oli adoptiovanhemmilla vähäisempi kuin biologisilla vanhemmilla, mutta adoption jälkeinen masennus vaikutti varsin yleiseltä (esiintyvyys kolmessa eri tutkimuksessa 8 %, 15 % ja 32 %). (McKay ym. 2010.)

Pemberton ym. (2010) kartoittivat tutkimuksessaan leikki-ikäisten adoptoitujen lasten käytöshäiriöiden syntyyn liittyviä riskitekijöitä, sekä geneettisiä että kasvuympäristöön liittyviä. He tarkastelivat riskitekijöiden siirtymistä sukupolvelta toiselle siten, että tarkastelussa olivat mukana sekä lapsen biologiset vanhemmat että molemmat adoptiovanhemmat. Tutkimuksessa löydettiin yhteys sekä adoptioäidin että -isän masennuksen ja lapsen käytöshäiriöiden välillä. Adoptioisän masennus oli myös yhteydessä adoptioäidin masennukseen. Lisäksi löydettiin viitteitä geneettisestä yhteydestä biologisen äidin raskauden aikaisen masennuksen ja lapsen myöhempien käytöshäiriöiden välillä.

Synnytyksen ja adoption jälkeinen masennus kokemuksena

Synnytyksen jälkeinen masennus: tunnelinomainen prosessi ja negatiiviset tunteet

Synnytyksen jälkeisen masennuksen kokemuksia koskevissa tutkimuksissa masennus kuvataan usein joko vaiheittain etenevänä prosessina tai masennukseen liittyvinä tunteina. Masennusprosessi lähtee liikkeelle väsymyksestä ja kiusallisiksi koetuista negatiivisista tunteista. Se etenee vähitellen kohti oman äitiyden epäilyä, häpeää ja eristäytymistä sekä entistä suurempaa epätoivoa. Toipumiseen tarvitaan usein tiettyyn hetkeen tai tapahtumaan kytkeytyvä ymmärrys omasta tilanteesta, avun hakeminen ja toisilta saatava tuki. Myös suru lapsen kanssa menetetyistä viikoista ja kuukausista nousee toipumisen myötä esiin. Vähitellen masennus pystytään integroimaan osaksi omaa elämäntarinaa. Masennuksen ero verrattaessa sitä väsymykseen ja ”baby bluesiin” voikin olla juuri tässä tunnelinomaisessa, prosessin tapaan etenevässä muodossa. (Beck 2002; 2006; Kane 2006; Knudson-Martin & Silverstein 2009; Taylor 1995.)

Taylor (1995) on tutkinut lapsen saamisen jälkeistä masennusta analysoimalla masennuksen herättämiä tunteita ja vertaamalla niitä äitiyden ympärillä vallitsevaan muodolliseen ja yleisesti hyväksytyyn tunnekulttuuriin (*formal emotional culture*). Muodolliseen tunnekulttuuriin liittyy ajatus äidinvaivasta, jonka avulla äiti luonnollisesti ja sisäsyntyisesti heti kiintyy lapseensa. Amerikkalaisessa, 52 äidin kokemuksia syvähaastatteluin koonneessa tutkimuksessa todettiin, että noin puolet äideistä oli kokenut vaikeuksia kiintyä lapseensa, mikä puolestaan oli johtanut häpeän ja syyllisyyden tunteisiin. Omat tunteet eivät olleet vastanneet niitä odotuksia, joita naiset itse ja vallitseva, muodollinen tunnekulttuuri äideille asettavat. Syyllisyys ja häpeä koettiin luvallisiksi tunteiksi vasta, kun äidit nimesivät ne osaksi synnytyksen jälkeistä masennusta.

Muita masentuneiden äitien tunteita tai kokemuksia olivat ahdistus, pelko, paniikinomaiset tunteet, surullisuus, toivottomuus, arvottomuus, pettymys, menetyksen tunteet, viha ja uhrautuvaisuuden kokemus. Äidit liittivät tunteensa lapsen hoitamisen taakkaan ja erityisesti ensimmäisen lapsen saaneet äidit omaan kokemattomuuteensa ja lapsen hoidon hankaluuksiin. Hoivaaminen, joka on yksi äitiyden keskeinen perustehtävä, muodostui monille kontrolloimattomaksi, villiksi maailmaksi, jossa he eivät kokeneet enää olevansa ”oman elämänsä ohjaksissa”. Huoli lapsen hyvinvoinnista kasvoi joillakin naisilla paniikkikohtauksiksi ja ajatuksiksi lapsen vahingoittamisesta. Osalla ahdistus taas kohdistui omaan itseen jopa psykoottisena oireiluna. Suurin osa haastatelluista koki oman valtavan huolestuneisuutensa ja ärtyneisyytensä johtuvan siitä, että he yrittivät yhdistää ja tasapainottaa erilaiset elämässään vallitsevat vaatimukset keskenään. Kokemus siitä, että äidin täytyi oman onnellisuutensa kustannuksella laittaa tunteensa toisten palvelukseen lisätäkseen heidän hyvinvointiaan, herätti vihan tunteita. Viha kohdistui niihin, jotka aiheuttivat koettua epäoikeudenmukaisuutta, kuten puolisoon, muihin läheisiin ja ymmärtämättömiin

lääkäreihin, mutta myös lapseen. Yli puolet haastatelluista ilmaisi vihaa, vihamielisyyttä ja kaunaa miehiään kohtaan. Lapseen kohdistuvat negatiiviset tunteet sen sijaan olivat stigmatisoituneempia, niitä ei ollut yhtä luvallista ilmaista. Osa haastatelluista harkitsi lapsensa antamista adoptioon ja viidennes haastatelluista oli ajatellut lapsen vahingoittamista. (Taylor 1995.)

Adoption jälkeinen masennus ja hyvän äitiyden vaade

Heather Kane (2006) haastatteli tutkimukseensa 59:ää itsensä masentuneeksi määrittänyttä äitiä, joista 18 oli adoptioäitejä. Heistä kaikki paitsi yksi olivat adoptoineet kansainvälisesti. Adoptioäidit kertoivat lapsen saamisen jälkeisestä masennuksestaan hyvin samaan tapaan kuin muutkin masentuneet äidit. Noin puolet heistä oli nimennyt tilansa adoption jälkeiseksi kliiniseksi masennukseksi heti oireiden ilmaannuttua. Ammattilaisten puoleen kääntyminen ja avun saaminen oli ollut joissain tapauksissa vaikeaa, koska adoptioäitien ei oletettu voivan masentua tai masennusta ei heidän kohdallaan tunnistettu.

Adoptioäidit erosivat synnyttäneistä äideistä erityisesti siinä, että he kokivat olevansa enemmän henkilökohtaisesti vastuussa äitiyden valitsemisesta. Omien negatiivisten tunteiden uudelleentulkinta masennukseen liittyviksi ja sen myötä normaaleiksi ja hyväksytyiksi oli heille vaikeampaa kuin toisille äideille. Ongelmat liitettiin adoptioon ja erityisesti siihen, että adoptio oli ollut heille henkilökohtainen valinta ja harkittu teko. Joidenkin adoptioäitien mielestä heidän olisi ahdistuksen tunteissaan pitänyt vain kovettaa itsensä, kohdata oman valintansa seuraukset ja olla ehdottoman onnellisia. Kanen mukaan adoptioäideillä saattaa olla vielä tiukemmat tunteisiin ja tuntemiseen liittyvät säännöt ja vähemmän emotionaalista liikkumatilaa äitiyden kulttuuristen käsitysten suhteen kuin toisilla äideillä. Adoptioäitien käsitys adoptiosta tarkoituksellisenä ja tietoisena keinona saada lapsi lisäsi heidän tarvettaan salata masennuksensa. He eivät myöskään kokeneet ansaitsevansa toisten sympatiaa. (Kane 2006.)

Adoptioon yhdistyy tarkoituksellisuuden ohella usein myös ajatus sen toisarvoisuudesta biologisen lapsen saamiseen nähden. Omien negatiivisten tunteiden lisäksi tutkimukseen osallistuneet adoptioäidit kuvasivat joutuvansa käsittelemään ulkopuolisilta tulevia negatiivisia tai skeptisiä asenteita omaa perhemuotoaan kohtaan. Koska adoptioäidit nähtiin ympäristön taholta poikkeavina ja heidän äitiyttään kyseenalaistettiin, joutuivat he mielestään tekemään enemmän työtä näyttäytyäkseen ”normaaleina eli onnellisina” äiteinä. Adoptiovanhemmuus teki myös negatiiviset tunteet entistä luvattommiksi. Kiintymyssuhdetta koskevien tutkimusten mukaan adoptioäidin ja lapsen välinen kiintymys ei välttämättä synny nopeasti. Sen vuoksi adoptioäitien oletetaan työskentelevän vielä enemmän kiintymyksen luomiseksi itsensä ja lapsensa välille kuin toisten äitien. Mikäli kiintymystä ei syntynyt, mielsivät tutkimukseen osallistuneet äidit sen usein kokonaan omaksi syykseen: sekä äidissä itsessä että tehdyssä adoptiopäätöksessä täytyi olla jotain vikaa. Adoptioäidit kokivat ylipäätään muita enemmän paineita saavuttaa perinteiset äitiyden tunteet. (Kane 2006.)

Adoption jälkeinen masennus ja epärealistiset odotukset

Karen Folin (2010) sekä Folin ym. (2004; 2012) mukaan yksi suurimmista adoption jälkeistä masennusta aiheuttavista tekijöistä ovat joidenkin adoptiovanhempien toteutumattomat ja/tai epärealistiset adoptiota edeltävät odotukset. Odotukset koskevat *adoptiovanhempaa itseä, lasta, perhettä, ystäviä sekä yhteiskuntaa*.

Vanhempien itseensä kohdistamat odotukset liittyvät osin adoptioprosessiin ja osin ajatuksiin itsestä vanhempiana. Prosessiin liittyviä odotuksia ovat mahdollisuus kontrolloida adoptioprosessia itse sekä se, että lapsen tulo on prosessin täyttymys ja päätepiste. Itseen kohdistettiin odotuksia ”supervanhemmudesta” ja siitä, että vanhemmuus tuntuisi heti lapsen tultua oikealta ja hyvältä. Osa masentuneista vanhemmista oli odottanut kiintyvänsä lapseen heti ja tuntevan sa hänet välittömästi omakseen. He olivat myös ajatelleet, että heidän on helppo pitää lapsesta ja että he pystyvät säilyttämään häneen sellaisen tunnetason etäisyyden, jossa eivät koe itseään lapsen taholta loukatuksi. Lisäksi vanhemmat olivat odottaneet selviytyvänsä kaikista vanhemmuuden mukanaan tuomista haasteista. (Foli 2010.)

Osa masentumisriskissä olevien vanhempien toteutumattomista ja/tai epärealistisista odotuksista kohdistui *lapseen*. Näitä olivat odotukset siitä, että lapsi on perheeseen tullessaan hyvinvoiva ja osaa ilmaista tarpeensa selkeästi. Lisäksi odotettiin, että lapsi pitää vanhemmasta, kiintyy tähän ja oppii rakastamaan tätä nopeasti. Lapsen odotettiin olevan yhtä iloinen adoptiosta kuin vanhempikin. Lapsen emotionaalisten tarpeiden odotettiin olevan samanlaisia kuin muillakin lapsilla ja hänen ajateltiin sekä liittyvän että sopivan perheeseen hyvin. Lisäksi lapsen odotettiin käyttäytyvän johdonmukaisella ja vanhemman vanhemmuustyylillä vastaavalla tavalla. (Foli 2010.)

Perheeseen, sukuun ja ystäviin liittyvät odotukset sisälsivät toiveen saada tukea samaan tapaan kuin muutkin perheet. Adoptioäidit olettivat perheen ja ystävien ymmärtävän, että heidän motivaationsa ja tarpeensa olla vanhempi on samanlainen kuin muillakin vanhemmilla. Oletettiin myös lapsen olevan tervetullut sukuun. *Yhteiskunnan* taholta odotettiin, että sekä vanhemman päätös adoptoida että perheen yksityisyys ja rajat ymmärretään. Adoption ammattilaisten ajateltiin olevan olemassa hankkiakseen vanhemmalle lapsen ja sen myötä oikeuden olla vanhempi. Vanhemmat odottivat myös saavansa tukea yhteiskunnalta sitä tarvitessaan. Täyttymättömien ja epärealististen odotusten vaikutuksia masennuksen syntyyn muokkasivat lisäksi perheeseen ja vanhempiin liittyvät yksilölliset tekijät. Folin aineistossa suurin osa masentuneista adoptiovanhemmista oli äitejä, mutta tutkimuksessa oli myös joitain isä. (Foli 2010.)

Mary Lois Chesney (2008) kehitti väitöskirjassaan mittarin, jonka avulla on mahdollista tarkastella ulkomailta laitosolosuhteista lapsen adoptiovanhempien adoptiota edeltävien odotusten ja adoption jälkeisten kokemusten välisiä ristiriitoja. Hän jakoi odotusten ja kokemusten väliset ristiriidat viiteen eri luokkaan: lapsen käyttäytymiseen liittyvät seikat, vanhemmuuteen kohdistuvat vaatimukset, vanhemman ja lapsen välinen kiintymys, lapsen kehitykseen liittyvät seikat sekä lapsen fyysiseen terveyteen liittyvät seikat. Vanhempien ko-

kema adoption jälkeinen stressi oli Chesneyn mukaan yhteydessä epäsuhtaan adoptiota edeltävien toiveiden ja sen jälkeisen todellisuuden kanssa. Lisäksi Chesney totesi adoptiota edeltävän valmentautumisen olevan keskeinen siinä, miten vanhemmat pystyvät yhdistämään adoptiota edeltävien toiveidensa ja adoption jälkeisen todellisuuden toisiinsa sekä kohtaamaan lapsen omana itsenään hänen tullessaan uuteen perheeseensä. Hyvin valmentautuneet vanhemmat voivat asettaa mahdollisimman realistisia toiveita lapsensa suhteen jo ennen adoptiota.

Adoptiovanhemmaksi tulon stressikokemukset

Vanhemmuuteen liittyvällä stressillä tiedetään olevan vaikutusta sekä vanhemman että lapsen sopeutumiseen. Myös adoptiolapsista on havaittu seikkoja, jotka vaikuttavat vanhempien stressin kokemuksiin. Näitä ovat lapsen ominaisuudet (esim. terveydelliset ongelmat), sukupuoli, käytöshäiriöt sekä kehitykselliset viivästymät. Tutkimuksissa ei kuitenkaan ole otettu huomioon laajemmin lapseen, vanhempaan ja perheeseen liittyvien tekijöiden yhteisvaikutusta. (Viana & Welsh 2010.)

Vianan ja Welshin (2010) tutkimuksessa selvitettiin kansainvälisesti adoptoineiden äitien vanhemmuuteen liittyvän stressin piirteitä ja ennustekijöitä osana laajempaa pitkittäistutkimusta. Äitien (N = 143) stressiä mitattiin ennen adoptiota ja kuusi kuukautta adoption jälkeen käyttäen sekä standardoituja että tutkijoiden itse laatimia mittareita. Stressin lisäksi mitattiin sosiaalista tukea, vanhemmuutta koskevia odotuksia, lapsen kehitykseen, terveysongelmiin, tunte- ja käytöshäiriöihin sekä perheeseen sopeutumiseen liittyviä tekijöitä. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, mitkä olivat adoptiota edeltävien tekijöiden ja kuusi kuukautta adoption jälkeen esiintyvän stressin väliset yhteydet. Lisäksi tutkijoita kiinnosti se, mitkä adoptiota edeltävät tekijät ennustivat adoption jälkeistä masennusta ja vaikuttaisivatko jotkut adoption jälkeiset tekijät äitien kokemaan stressiin enemmän kuin sitä edeltävät tekijät.

Vanhemman kognitiivisilla tekijöillä, kuten mielipiteillä, asenteilla, uskomuksilla ja odotuksilla on vaikutusta hänen käyttäytymiseensä ja yksilölliseen stressin kokemiseensa. Ne myös ohjaavat vanhemman käytöstä lasta kohtaan ja toimivat ikään kuin linssinä, jonka läpi lapsen käytöstä tulkitaan. Adoptiossa nämä odotukset määrittävät yleensä vanhempien näkemyksinä siitä, millaisia ovat heidän adoptoidun lapsensa koulutukselliset, sosiaaliset, käyttäytymiseen liittyvät sekä tulevaisuuden ammatilliset valmiutensa, jotka voivat poiketa suurestikin vanhempien omista kyvyistä. Määrittely on selkeästi erilainen kuin biologisten vanhempien vanhemmuuteen siirtymistä käsittelevässä kirjallisuudessa, jossa odotukset kohdistuvat yleensä vanhempien uskomuksiin siitä, kuinka heidän roolinsa, pari- ja mahdollisesti myös muut ihmissuhteensa sekä ajankäyttönsä muuttuvat lapsen syntymän jälkeen. Adoptiovanhempien odotuksia lastaan kohtaan ja näiden odotusten yhteyttä vanhemmuuteen liittyvään stressiin ei ole tutkittu. (Viana & Welsh 2010.)

Vianan ja Welshin (2010) tutkimuksessa adoption jälkeisen stressin kokemiseen liittyivät äidin adoptiota edeltävät muita äitejä runsaammat masen-

nusoireet ja suuremmat odotukset lapsen kehityksellisistä ja käyttäytymiseen liittyvistä tai tunne-elämän ongelmista. Ne äidit, joilla oli ennen adoptiota positiivisemmat ajatukset siitä, miten suku ja perhe hyväksyvät uuden lapsen keskuuteensa ja jotka kokivat saavansa enemmän sosiaalista tukea, olivat adoption jälkeen vähemmän stressaantuneita. Adoptiota edeltävät riskitekijät muodostivat 22 % adoption jälkeisen stressin syistä. Äidin adoption jälkeiset runsaat masennusoireet yhdistettyinä äidin kertomiin lapsen käyttäytymiseen liittyviin ja/tai tunne-elämän ongelmiin ennustivat kuitenkin adoptiota edeltäviä tekijöitä enemmän vanhemman korkeampaa adoption jälkeistä stressitasoa. Tutkijoiden odotusten vastaisesti lapsen ikä, sukupuoli tai erityistarve ei ollut merkittävästi yhteydessä äitien adoption jälkeen kokemaan stressiin. Sillä, että lapset tässä aineistossa olivat varsin nuoria (keski-ikä adoptiohetkellä 1,4 vuotta), saattoi sen sijaan olla oma vaikutuksensa.

Koska äitien masennuksella ennen adoptiota oli niin suuri vaikutus adoption jälkeisen stressin kokemiseen, vaikuttaa siltä, että osa adoptiovanhemmuuteen liittyvästä stressistä ei kytkeydy lapseen, vaan olisi tunnistettavissa jo ennen adoptiota. Biologisia vanhempia tutkittaessa on todettu, että äidin raskauden aikainen masennus voi johtaa lapsen uniongelmiin. Masennus on biologisia vanhempia koskevissa tutkimuksissa myös yhdistetty riittämättömiin vanhemmuuden toimintatapoihin, jotka puolestaan voivat johtaa toimimattomiin äiti-lapsisuhteisiin. Onkin syytä käyttää laaja-alaisempaa näkökulmaa myös adoptioiperheiden tarkasteluun eikä keskittyä vain lapsen ominaisuuksiin. (Viana & Welsh 2010.)

Tutkijat yllättyivät siitä, että ne äidit, jotka odottivat lapsellaan ilmenevän enemmän ongelmia adoption jälkeen, myös kokivat niitä enemmän. On mahdollista, että ne, jotka odottivat vähemmän ongelmia, luottivat enemmän itseensä. Tämä puolestaan vaikutti heidän myöhempään pärjäämiseensä vanhempana. Ne adoptioäidit, jotka taas odottivat enemmän ongelmia, myös kokivat niitä enemmän, joten heidän odotuksensa olivat siis realistisia. Toisaalta nämä odotukset, ironista kyllä, johtivat voimakkaamman stressin kokemiseen. (Viana & Welsh 2010.)

Lopuksi

Synnytyksen ja adoption jälkeistä masennusta kartoittava tutkimustieto on varsin selkeää: äidit masentuvat ja masennuksella on merkittävä negatiivinen vaikutus heidän elämäänsä. Lapsen synnyttäneitä ja adoptoineita äitejä koskevat tutkimustulokset ovat samanlaisia sekä masennuksen ilmaantuvuudessa että oireissa ja kokemuksissa. Joillain äideillä masennusta on ollut jo ennen lapsen tuloa ja joillakin se jatkuu vielä vuosia lapsen saamisen jälkeen. Jotkut adoptioäidit taas ovat masentuneempia lapsen odotusaikana kuin lapsen saatuaan. Lisäksi on olemassa tutkimusnäyttöä masennuksen negatiivisista vaikutuksista lasten kehitykseen.

Määrälliset tutkimukset tuovat tietoa masennuksen yleisyydestä ja piirteistä ja laadulliset, kokemuksiin keskittyvät tutkimukset antavat syvempää ymmärrystä siitä, miten masennus ilmenee äitien elämässä. Masennuksen biologinen tausta kyseenalaistuu, kun yhä useammat tutkimukset ovat havainneet sen syntyvän uuden elämäntilanteen stressitekijöiden ja äitiyden tiukkojen määrittelyiden risteyskohdassa. Adoption jälkeisen masennuksen tutkimus siis alleviivaa masennuksen synnyn sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä ja haastaa puhtaasti lääketieteellisiä, yksilökeskeisiä selitysmalleja.

Hormonien vaikutus on pitkään ollut yksi synnytyksen jälkeisen masennuksen pääselityksiä ja osa adoptioäideistäkin mainitsi tutkimuksissa hormonit mahdollisena masennuksensa syynä. Adoptioäitien hormonieritystä ei kuitenkaan ole tutkittu. Kane (2006) pohtii, että hormoniselityksen retorinen käyttö myös adoptioäitien masennuksen selittäjänä voi luoda tietynlaista tasa-arvoisuutta ja vastaavuutta adoptio- ja biologisten äitien välille. Koska sosiaalisesti arvostetut eli biologiset äidit kokevat masennusta, liittyy adoptioäitien masentuminen heidät samaan ryhmään. Ja jos kerran biologinen äitiys ja biologiset siteet määrittyvät tärkeämmiksi kuin psykologiset ja sosiaaliset siteet, voivat samanlaiset kokemukset biologisten äitien kanssa legitimoida myös adoptioäitien äitiyden oikeaksi.

Vaikuttaa siltä, että naiset, jotka vaipuvat syvään epätoivoon lapsen saatuaan, ottavat hyvin vakavasti kulttuuriset odotukset hyvästä äitiydestä. Kanen (2006) tutkimuksessa adoptioäidit kokivat olevansa synnyttäneitä äitejä vielä huomattavasti enemmän henkilökohtaisesti vastuussa äitiyden valitsemisesta. Tästä syystä omien negatiivisten tunteiden ja hitaan lapsen kiintymisen hyväksyminen oli heille vaikeampaa. Äitiyteen liittyvät ongelmat kytkettiin adoption ja erityisesti sen luonteeseen henkilökohtaisena valintana ja harkittuna tekona. Äidit kokivat kiintymyksen synnyn lapseen olevan pelkästään heidän omalla vastuullaan, ja mikäli se epäonnistui, oli syy äidissä itsessään. Oman valinnan seuraukset piti pystyä kohtaamaan ja pyrkiä olemaan ehdottoman onnellinen. Onni oli tärkeä näyttää myös ulkopuolisille, jotka saattoivat suhtautua adoptioperheeseen perhemuotona epäilevästi. Adoptioäideillä voi siis olla vielä tiukemmat tunteisiin ja tuntemiseen liittyvät säännöt ja vähemmän emotionaalista liikkumatilaa äitiyden kulttuuristen käsitysten sisällä kuin muilla äideillä. (Gair 1999; Kane 2006.)

Toinen adoptioäitien tutkimuksissa erityisesti esiin nouseva seikka olivat adoptiota edeltävät odotukset. Ne kohdistuivat sekä adoptioprosessiin, omaan itseen, lapseen, lähipiiriin että koko yhteiskuntaan. Foli (2010) ja Chesney (2008) nostavat esiin epärealististen tai realististen mutta jostain syystä toteutumatta jääneiden odotusten keskeisen merkityksen masennuksen synnyssä. Vianan ja Welshin (2010) tutkimuksessa taas tulee esiin toisenlainen näkökulma odotuksiin: ne äidit, joiden odotukset olivat odotusaikana positiivisimmat, voivat lapsen saatuaan parhaiten ja raportoivat vähemmän ongelmia lapsen kanssa.

Adoption kanssa työskentelevien parissa puhutaan usein vanhempien adoptioprosessiin, lapsen ja itseensä vanhempina kohdistuvista realistisista odotuksista ja niiden tärkeydestä, mutta on epäselvää, mitä näillä odotuksilla

itse asiassa tarkoitetaan. Lähinnä puhutaan lapsen ominaisuuksista, mutta ne eivät sisällä kaikkea sitä, mikä voi aiheuttaa vanhemmuuteen liittyvää stressiä (vrt. biologiseen vanhemmuuteen siirtymiseen liitetyt erilaiset odotukset). Jatkossa adoptiovanhemmuuteen liittyviä odotuksia tulisi selventää, realisoida ja käsitteellistää paremmin jo odotusaikana. Kahden tutkimuksen esiin nostamaa ristiriitaa realististen useimmiten melko negatiivisten odotusten ja positiivisten odotusten välillä olisi myös syytä pohtia. Lisäksi on tärkeä selvittää yksilöllisten riski- ja suojaavien tekijöiden olemassa oloa ja vaikutusta masennuksen syntyyn adoptiolapsen saamisen yhteydessä sekä laajentaa tarkastelua myös muihin mahdollisiin masennuksen taustalla vaikuttaviin tekijöihin.

Adoptiolasta odottavat ja lapsen saaneet vanhemmat kokevat masennuksesta puhumisen vaikeaksi ja riskialttiiksi, koska mielenterveysongelmat määritetään yhdeksi adoption esteeksi. Jos hakee apua, voi määrittää kelpaamattomaksi joko meneillään olevaan tai mahdolliseen myöhempään uuteen adoptioon. Tätä vyyhteä on syytä purkaa, jotta adoptiovanhemmat saisivat tarvitsemansa avun ja tuen ilman pelkoa kelpaamattomuudesta vanhemmaksi. Mikäli kelpaamattomuuden riskiä ei olisi, äitien adoptiota edeltävä psyykinen toimintakyky, heidän odotuksensa tulevaa lasta kohtaan sekä perheeseen liittyvät rakenteelliset tekijät voisivat olla ennaltaehkäisevien, adoption jälkeistä sopeutumista tukevien toimenpiteiden kohteina nykyistä helpommin.

Adoptiovanhempien lapsen saamisen jälkeisestä fyysisestä terveydestä ja parisuhteesta on vaikea tehdä johtopäätöksiä, koska niistä löytyi vain yksi tutkimus. Näistä asioista tarvitaan siis lisätutkimusta. Tutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet lisäksi monet adoptiota edeltävät tekijät, kuten perheiden adoptiomotiivit tai sen valmennuksen määrä ja laatu, jota perhe saa ennen adoptiota (vrt. Chesney 2008). Myös adoption jälkeistä tukea, sen määrää, erilaisia tukimuotoja sekä tuen saatavuutta on syytä jatkossa kartoittaa lisää.

Ohjeita ammattilaisen ja adoptioäidin kohtaamiseen

Kaikilla adoptioperheitä työssään kohtaavilla ammattilaisilla on hyvä olla perustiedot adoptiosta ja adoptioprosessista (ks. esim. Smit 2010; Foli & Gibson 2011.) Adoptoitujen lasten kiintymyssuhteisiin, terveyteen ja kehitykseen liittyvät erityiskysymykset sekä perheiden tuen tarve on huomioitava erilaisissa palveluissa (esim. sosiaalitoimi, terveydenhuolto, varhaiskasvatus ja opetus-toimi). Tämä osaaminen hyödyttää myös muita elämässään eroja ja menetyksiä kokeneita lapsia ja heidän perheitään.

On tärkeää, että adoptioäitien masennus ja väsymys tiedostetaan olemassa olevaksi ilmiöksi, joka voidaan tunnistaa ja mitata, josta voidaan keskustella ja jota voidaan hoitaa palvelujärjestelmän avulla. Etenkin neuvola ja adoptioperhettä lapsen perheeseen tulon jälkeen tapaava sosiaalityöntekijä ovat tässä keskeisessä roolissa. Äitiyden ja kiintymyksen tunteiden kehittymisen yksilöllistä

aikataulua on hyvä korostaa. Vanhemmuuden vaateista ja kyllin hyvästä vanhemmuudesta on tärkeä keskustella.

Ammattilaisten on hyvä avata keskustelua myös vaikeista asioista ja rohkaista äitejä keskustelemaan niistä. Tämä vaatii ammattilaisilta tiedon lisäksi myös taitoa luoda luottamuksellinen ilmapiiri ja kannustaa keskusteluun. Joskus toiminnalliset menetelmät (kuvat, runot, musiikki jne.) voivat auttaa keskustelun alkuun paremmin kuin pelkkä puhe.

Oman lapsen kehitys on kaikille vanhemmille herkkä asia. Erityisen herkkä asia se on adoptiovanhemmille, jotka ottavat vanhemmuuteen liittyvän vastuunsa yleensä hyvin vakavasti. Lasta ja hänen kehitystään ei ole syytä verrata liikaa toisten samanikäisten lasten kehitykseen.

Ylipäätään on tärkeää, että me kaikki kiinnitämme huomiota siihen tilaan ja niihin asetelmiin, joihin äidit kulttuurissamme asetetaan ja rajataan. Äideille on tärkeä saada mahdollisuuksia jakaa kokemuksiaan ja tarinoitaan toisten, sekä vertaisten että ammattilaisten kanssa, ilman pelkoa häpeästä tai epäonnistumisesta. Äitien on tärkeä myös saada olla muussakin kuin äidin roolissa. Keskustelumahdollisuudet, tuki ja roolien moninaisuus ovat erityisen tärkeitä adoptioäideille, jotka ottavat äitiytensä keskimääräistä vakavammin.

LÄHTEET

- Austin, M. P., Priest, S. R. & Sullivan, E. A. (2008). Antenatal psychosocial assessment for reducing perinatal mental health morbidity. *Cochrane Database of Systematic Reviews* (4). Art. No.: CD005124.
DOI: 10.1002/14651858.CD005124.pub2.
- Beck, C. T. (2002). Postpartum depression: a metasynthesis. *Qualitative Health Research* 12 (4), 453–472.
- Beck, C. T. (2006). Postpartum Depression. *American Journal of Nursing*, 106 (5), 40–50.
- Bond, J. (1995). Post Adoption Depression Syndrome. *Roots and Wings Adoption Magazine* [Viitattu 10.6.2011] <http://www.adopting.org/pads.html>
- Brand, S. & Brennan, P. (2009). Impact of Antenatal and Postpartum Maternal Mental Illness: How are the Children? *Clinical Obstetrics and Gynecology* 52 (3), 441–445.
- Broden, M. (2006). *Raskausajan mahdollisuudet*. Helsinki: Therapie-säätiö.
- Chesney, M. L. (2008). Discrepancies between pre-adoption expectations and post-adoption experiences for parents of children adopted from institutional care. University of Minnesota. Dissertation.
- Davé, S., Petersen, I., Sherr, L. & Nazareth, I. (2010). Incidence of Maternal and Paternal Depression in Primary Care. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* 164 (11), 1038–1044.
- Dean, C., Dean, N. R., White, A. & Wei, Z. L. (1995). An adoption study comparing the prevalence of psychiatric illness in women who have adoptive and natural children compared with women who have adopted children only. *Journal of Affective Disorders* 34, 55–60.
- Dennis, C. L. & Creedy, D. K. (2004). Psychosocial and psychological interventions for preventing postpartum depression. *Cochrane Database of Systematic Reviews* (4). Art. No.: CD001134.
DOI: 10.1002/14651858.CD001134.pub2.
- Dennis, C. L., Ross, L. E. & Grigoriadis, S. (2007). Psychosocial and psychological interventions for treating antenatal depression. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2007 (3). Art. No.: CD006309.
DOI: 10.1002/14651858.CD006309.pub2.
- Feldman, R., Granat, A., Pariente, C., Kanety, H., Kuint, J. & Gilboa-Schechtman, E. (2009). Maternal Depression and Anxiety the Postpartum Year and Infant Social Engagement, Fear Regulation and Stress Activity. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 48 (9).
- Foli, K. J. (2010). Depression in Adoptive Parents: A Model of Understanding Through Grounded Theory. *Western Journal of Nursing Research* 32, 379–400.
- Foli, K. J. & Gibson G. C. (2011). Training ‘adoption smart’ professionals. *Journal of Psychiatric & Mental Health Nursing* 18, 463–467.

- Foli, K. J., South, C. M. & Lim, E. (2012). Rates and Predictors of Depression in Adoptive Mothers. *Moving Toward Theory. Advances in Nursing Science* 35 (1), 51-63.
- Foli, K. J. & Thompson, J. (2004). The post-adoption blues. Overcoming the unforeseen challenges of adoption. United States of America: Rodale.
- Gair, S. (1999). Distress and depression in new motherhood: Research with adoptive mothers highlights important contributing factors. *Child and Family Social Work* 4 (1), 55-66.
- Goodman, S. (2007). Depression in Mothers. *Annual Review of Clinical Psychology* 3, 107-135.
- Halbreich, U. (2010). Womens' Reproductive Related Disorders (RRDs). *Journal of Affective Disorders* 122, 10-13.
- Jokinen, E. (1997). Kun äiti oli masentunut. Teoksessa E. Jokinen (toim.) Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino, 137-168.
- Kane, H. L. (2006). Emotion work, labelling, and gender in post-partum and post-adoptive depression. Department of Sociology, The University of North Carolina at Chapel Hill, USA. Dissertation.
- Knudson-Martin, C. & Silverstein, R. (2009). Suffering in silence: a qualitative meta-data-analysis of postpartum depression. *Journal of Marital and Family Therapy* 35 (2), 145-158.
- Krok, S. (2009). Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön akateeminen väitöskirja.
- Kuosmanen, P. (2000). Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiain-neuvottelukunta. Naistutkimusraportteja 2000:1.
- Letourneau, N., Salmani, M. & Duffett-Leger, L. (2010). Maternal Depressive Symptoms and Parenting of Children From Birth to 12 Years. *Western Journal of Nursing Research* 32 (5), 662-685.
- Luoma, I. & Tamminen, T. (2002). Äidin masennus ja lapsen psyykinen kehitys. *Suomen Lääkärilehti* 57 (41).
- Lönnqvist, J. (2004). Depressio. Luento. Psykiatria ja mielenterveyskoulutuskonaisuuden I moduli, 1. - 2.4.2004. Tampereen yliopisto. Terveystieteen laitos. Tampere.
- Martiskainen de Koenigswarter, H. (2006). Discursive Matrixes of Motherhood. Cultivating Decency and Emotion in Finnish and French Mother-talk. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology, and University of Versailles - Saint-Quentin-en-Yvelines (France), Faculty of Social and Human Sciences. Doctoral Dissertation.
- Matthey, S., Barnett, B., Ungerer, J. & Waters, B. (2000). Paternal and maternal depressed mood during the transition to parenthood. Research report. *Journal of Affective Disorders* 60 (2), 75-85.
- Mauthner, N. (1993). Towards a Feminist Understanding of 'Postnatal Depression'. *Feminism & Psychology* 3 (3), 350-355.

- May, V. (2001). Work and financial survival in the life stories of Finnish lone mothers: complicating the existing research on the financial aspects of lone motherhood. *Ser A: 504*. Åbo Akademi.
- McCarthy, H. W. Post Adoption Depression – The Unacknowledged Hazard. [Viitattu 2.6.2011] <http://www.adoptionarticlesdirectory.com/article.php?id=53&act=print>
- McCue Horwitz, S., Briggs-Gowan, M. J., Storfer-Isser, A. & Carter, A. (2007). Prevalence, Correlates, and Persistence of Maternal Depression. *Journal of Women's Health* 16 (5), 678–691.
- McCue Horwitz, S., Briggs-Gowan, M. J., Storfer-Isser, A. & Carter, A. (2009). Persistence of Maternal Depressive Symptoms throughout the Early Years of Childhood. *Journal of Women's Health* 18 (5), 637–645.
- McKay, K., Ross, L. E. & Goldberg, A. (2010). Adaptation to Parenthood During the Post-Adoption Period: A Review of the Literature. *Adoption Quarterly* 13 (2), 125–144.
- McMillen, K. (2009). Postpartum depression and self-help books: medicalizing misery and motherhood. Georgia State University. A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in the College of Arts and Sciences.
- Moring, A. (2013). Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Mott, S. L., Schiller, C. E., Richards, J. G., O'Hara M., W. & Stuart, S. (2011). Depression and anxiety among postpartum and adoptive mothers. *Archives of Women's Mental Health* 14 (4), 335–343.
- Nousiainen, K. (2004). Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. *SoPhi* 89.
- Palacios, J. & Brodzinsky, D. (2010). Review: Adoption Research: Trends, topics, outcomes. *International Journal of Behavioural Development* 34 (3), 270–284.
- Palacios, J., Róman, M., Moreno, C. & León, E. (2009). Family context for emotional recovery in internationally adopted children. *International Social Work* 52 (5), 609–620.
- Paulson, J. & Bazemore, S. (2010). Prenatal and Postpartum Depression in Fathers and Its Association with Maternal Depression. *JAMA* 303 (19), 1961 – 1969.
- Payne, J. L., Fields, E. S., Meuchel, J. M., Jaffe, C. J. & Manish, J. (2010). Post adoption depression. *Archives of Women's Mental Health* 13 (2), 147–151.
- Pemberton, C. K., Neiderhiser, J. N., Leve, L. D., Natsuaki, M. N., Shaw, D. S., Reiss, D. & Ge, X. (2010). Influence of parental depressive symptoms on adopted toddler behaviors: An emerging developmental cascade of genetic and environmental effects. *Development and Psychopathology* 22 (4), 803–818.
- Perheentupa, A. (2003). Synnytyksen jälkeinen masennus – onko vika hormoneissa? *Suomen Lääkärilehti* 58 (4).

- Perälä-Littunen, S. (2004). Cultural Images of a Good Mother and a Good Father in Three Generations. *Jyväskylä studies in Education, Psychology and Social Research* 239.
- Piensoho, T. (2001). Äitiyden alkumetrit. Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Sarkkinen, M. (2003). Masentunut äiti - tyydyttävän äitiyskokemuksen ulkopuolella. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 283-305.
- Senecky, Y., Agassi, H., Inbar, D., Horesh, N., Diamond, G., Bergman, Y. S. & Apter, A. (2009). Post-adoption depression among adoptive mothers. *Journal of Affective Disorders* 115 (1-2), 62-68.
- Sevón, E. (2009). Maternal Responsibility and Changing Relationality at the Beginning of Motherhood. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 365.
- Smit, E. M. (2010). International Adoption Families: A Unique Health Care Journey. *Pediatric Nursing* 36 (5), 253-258.
- Sukula, S. (2009). Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos ja Yhteiskuntatutkimuksen instituutti. Akateeminen väitöskirja.
- Tamminen, T. (1990). Äidin masennus, imetys ja varhainen vuorovaikutus. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 304*.
- Taylor, V. (1995). Self-labelling and women's mental health: postpartum illness and the reconstruction of motherhood. *Sociological Focus* 28 (1), 23-47.
- Tully, E. C., Iacono, W. G. & McGue, M. (2008). An Adoption Study of Parental Depression as an Environmental Liability for Adolescent Depression and Childhood Disruptive Disorders. *American Journal of Psychiatry* 165 (9), 1148-1154.
- Viana, A. G. & Welsh, J. A. (2010). Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: A longitudinal investigation. *International Journal of Behavioral Development* 34 (4), 363-373.
- Xie, R.-H., He, G., Koszycki, D., Walker, M. & Wen, S. (2009). Prenatal Social Support, Postnatal Social Support, and Postpartum Depression. *Annals of Epidemiology* 19 (9), 637-643.

OSA 4
NÄKÖKULMIA KANSAINVÄLISEN ADOPTION
ETIIKKAAN

KANSAINVÄLINEN ADOPTIO EETTISENÄ KYSYMYKSENÄ OMAELÄMÄKERRALLISESSA ADOPTIOKIRJALLISUUDESSA

Marjaana Svala

Lapsen adoptoimiseen liittyy lukuisia eettisiä kysymyksiä, joita on viime vuosi-
na käsitelty julkisuudessa melko runsaasti.¹ Sosiaali- ja terveysministeriö on
varoittanut lapsikaupan riskistä ohi virallisten kanavien tapahtuvassa adoptios-
sa (esim. Sauvala 2009). Adoptioperheet Ry:n entinen puheenjohtaja Hannele
Lindell (2010) on lapsikaupan riskin lisäksi pohdiskellut, onko esimerkiksi köy-
hyys hyväksyttävä adoption syy, jos lapsen biologiset vanhemmat ovat elossa.
Lapsiasiainvaltuutettu Maria Kaisa Aula on lukuisissa eri yhteyksissä – esimer-
kiksi virkaanastujaispuheessaan – painottanut kansainvälisen adoption kautta
Suomeen saapuvien lasten hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä.

Nämä esimerkit kuvaavat sitä, miten kansainvälisen adoption eettinen
ulottuvuus on noussut Suomessa aina 1980-luvulta alkaen keskustelun koh-
teeksi. Kiinnostus adoption etiikkaa kohtaan on herännyt myös kansainvälisen
adoptiotutkimuksen piirissä, vaikka aihetta onkin käsitelty tutkimuskirjallisuu-
dessa toistaiseksi suhteellisen vähän. Madelyn Freundlichin 2000-luvun tait-
teessa ilmestynyt neliosainen *Adoption and Ethics* -sarja tiivistää ne kysymykset,
joiden ympärille monet kansainvälisen adoption eettiset kysymykset kiertyvät.
Sarjan neljästä osasta ensimmäinen käsittelee rodun, kulttuurin ja syntyperän
merkitystä adoptiossa. Toinen osa keskittyy adoption vaikutukseen adoption
osapuoliin ja kolmas adoption ja markkinavoimien suhteeseen. Neljäs osa pai-
nottaa adoption ja esimerkiksi hedelmättömyshoitojen eettisiä kysymyksiä.

¹ Esimerkiksi Yhteiset lapsemme ry. kokosi kansainvälisen adoption etiikkaa käsittele-
vää seminaaria varten viimeaikaisista lehtijulkaisuista näyttelyn, joka tutkiskelee
teemaa. Yleisesti ottaen adoptioon liittyvien eettisten kysymysten tematisoitumista
suomalaisessa tai kansainvälisessä keskustelussa ei ole tähän mennessä selvitet-
ty tieteellisesti, eikä aiheeseen ole mahdollista paneutua tarkemmin tämänkään ar-
tikkelin rajoissa.

Freundlichin ja myöhemmin Jonesin (2010) esiin nostamia keskeisiä eettisiä kysymyksiä ovat seuraavat: Onko kansainvälinen adoptio pohjimmiltaan lapsen edun mukainen? Miten kansainvälinen adoptio, jossa lapsi otetaan usein ulkomaalta ja kulttuuriltaan aluksi vieraaseen perheeseen, vaikuttaa adoptoidun lapsen identiteettiin? Millaiset suhteet lapsen synnyinmaahan, sen kulttuuriin ja kieleen, olisivat lapsen edun mukaisia? Miten adoptio vaikuttaa lapsensa adoptoitavaksi antaneisiin biologisiin vanhempiin? Voitaisiko lapsensa adoptioon antavia vanhempia auttaa ensisijaisesti jollain muulla tavalla, ettei heidän tarvitsisi luopua lapsestaan? Miten varmistetaan se, ettei adoptioon sekoitu lapsikauppaa? Onko adoptioviranomaisten rooli portinvartijoina – adoptiota toivovien vanhempien arvioijina tilanteessa, jossa adoptiota toivovia vanhempia on enemmän kuin adoptioon annettavia lapsia – eettisesti ongelmallinen? Onko adoptioon liittyvä vanhempien mahdollisuus epäsuorasti valita lapsensa – siis kieltäytyä vastaanottamasta tiettyä lasta – eettisesti oikein? Asettaako hedelmättömyyshoitojen ja kansainvälisen adoption kalleus myös adoptiovanhemmat keskenään eriarvoiseen asemaan?

Adoption eettisyyttä ja lapsen edun toteutumista kansainvälisessä adoptiossa on pyritty turvaamaan sekä suomalaisella että kansainvälisellä lainsäädännöllä.² Kansainvälisen lastensuojelun asiantuntija Nigel Cantwell (2010) tiivistää, että kansainvälisten standardien mukaan eettisesti toteutunut adoptio sisältää neljä ulottuvuutta: Ensinnäkin on varmistuttava siitä, että adoptoitava lapsi on todella ”adoptoitava” tai ”adoptiota tarvitseva”, siis esimerkiksi todella orpo eikä vaikkapa lapsikaupan uhri. Tärkein kansainvälistä adoptiota säätelevä kansainvälinen sopimus, Haagin sopimus, määrittelee, ettei adoptoidusta lapsesta saa maksaa tai vaatia kuluja, jotka ylittävät tarpeelliset ja välttämättömät menoerät. Tällaisia menoeriä ovat esimerkiksi erilaiset viranomaismaksut sekä lapsen mahdollinen ylläpito lastenkodissa. Lapsesta ei siis makseta, vaan adoptiovanhemmat maksavat erilaisia viranomaiskuluja sekä lapsen hakumatkan. Tämän käytännön tarkoituksena on juuri sulkea pois lapsikaupan mahdollisuus.

Cantwell (2010) korostaa adoption eettisyyden toteutumisen toisena kriteerinä sitä, että lapsi adoptoidaan oikeista syistä – siis pohjimmiltaan siksi, etteivät ensisijaiset lastensuojelutoimenpiteet (lapsen ja hänen perheensä auttaminen synnyinmaassaan) ole mahdollisia tai eivät ole onnistuneet. Kolmanneksi myös lasten vanhempien tulee olla arvioitu adoptiojiksi soveltuviksi, ja heillä tulee olla myös tietoa adoptoidun lapsen erityispiirteistä ja -tarpeista.³ Adoptioyöntekijät myös pyrkivät valitsemaan kullekin lapselle vanhemmat, jotka pystyisivät parhaiten vastaamaan juuri kyseisen lapsen tarpeisiin. Lopulta adoption on toteuduttava oikealla tavalla niin, että prosessi on läpinäkyvä, noudattaa kansainvälisesti sovittuja pelisääntöjä ja että siinä vastataan lapsen, ei vanhempien, tarpeisiin.

² Esim. Suomen Laki lapseksiottamisesta(153/1985), Asetus lapseksiottamisesta (508/1997) ja kansainvälinen ”Haagin sopimus” (1993).

³ Mäkipää (2007) kritisoi suomalaisessa adoptioeuvonnassa sitä, että huomiota kiinnitetään juuri vanhempien tietomäärään – ei esimerkiksi lapsen saamisen emotionaaliseen ulottuvuuteen.

Tutkimuksen tavoitteet ja tausta

Tämän artikkelin tarkoituksena on nostaa huomion kohteeksi niitä eettisiä kysymyksiä, joita kansainvälinen adoptio herättää adoptiovanhemmissa ja adoptoiduissa lapsissa. Lähestyn aihetta tutkimalla kolmea suomalaista omaelämäkerrallista adoptiokuvausta. Nämä kuvaukset ovat samalla kolme ensimmäistä Suomessa aiheesta julkaistua laajaa omaelämäkerrallista teosta. Aloitan tarkastelemalla adoption eettisyyttä koskevia kysymyksiä Suomeen Bangladeshista adoptoidun Anu Rohima Myllärin omaelämäkerrallisessa teoksessa *Adoptoitu* (2006). Keskeinen tarkastelun kohde on kysymys lapsen edun toteutumisesta kansainvälisessä adoptiossa. Tämän jälkeen peilaan adoptiolapsen näkökulmaa perusteellisemmin adoptiovanhempien kertomusten kautta avautuviin, adoption etiikkaan liittyviin kysymyksiin. Kari A. Nurmelmän *Sateenvarjorattaissa* (1989) toimittajaisä kuvaa adoptioprosessia, jonka kautta hänestä tulee isä 2,5-vuotiaalle kolumbialaiselle Ruutille (Rutille, Rudyille); Ruut on yksi ensimmäisistä Suomeen kansainvälisen adoption kautta saapuneista lapsista. Suvi Aholan *Iljan äidiksi* -teos (1999) puolestaan kertoo toimittajaäidistä, jolla on jo ennestään kaksi biologista lasta. Teoksen aikana hänestä tulee myös nelivuotiaan cp-vammaisen, Venäjältä haetun Iljan adoptioäiti.

Artikkelissani teemoittelen teosten kansainväliseen adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Keräsin ensin systemaattisesti aineistosta kohdat, joissa käsitellään adoption eettistä problematiikkaa. Sen jälkeen jaottelin ne adoptioprosessiin itseensä liittyviin sekä adoptiovanhemmuuteen liittyviin kysymyksiin. Tämän jälkeen jaottelin vielä kumpaankin pääteemaan liittyvät kysymykset tarkemmin samaan aihepiiriin liittyvien teemojen ympärille. Teemoittelussa kävi melko odotuksenmukaisesti ilmi, että adoptiolapsen näkökulmasta kirjoitetussa *Adoptoitu*-teoksessa keskeisiä olivat adoptioprosessiin ja adoptiolapsen identiteettiin liittyvät eettiset kysymykset, jotka nousevat esiin adoptoidun lapsen pohtiessa omaa taustaansa. Myös *Sateenvarjorattaat*- ja *Iljan äidiksi* -teoksissa esiintyi jonkin verran adoptioprosessin eettisen ulottuvuuden reflektiota. Molemmat teokset on kuitenkin kirjoitettu adoptiovanhempien näkökulmasta, ja niissä tämä reflektio on kiinteässä yhteydessä oman adoptiovanhemmuusidentiteetin ja siihen liittyvien eettisten kysymysten pohdintaan.

Teosten selkeästi erilaisen näkökulman vuoksi päädyin esittelemään teemoittelun tulokset siten, että artikkelin ensimmäisessä osassa käsitellän *Adoptoitu*-teoksen keskeisimpiä eettisiä kysymyksiä. Artikkelin toinen osa puolestaan keskittyy adoptiovanhemmuuteen liittyviin eettisiin kysymyksiin *Sateenvarjorattaat*- ja *Iljan äidiksi* -teoksissa.⁴ Jotkut ensimmäisessä ja toisessa osassa käsiteltävistä teemoista ovat hieman päällekkäisiä.

⁴ Vaikka teoksia käsitellään tässä rinnakkain, on niissä kuitenkin myös merkittäviä eroavaisuuksia. Joitakin näistä eroista – kuten sitä, että vaikka niissä käsitellään samoja eettisiä kysymyksiä, ne näyttäytyvät Aholalla huomattavasti problemaattisempina – saattaa selittää se, että toinen niistä on kuvaus adoptioäitiydestä, toinen adoptioisyydestä. Suomessa adoption sukupuolittuneita eroja ei ole tutkittu. Kuitenkin esimerkiksi Miall ja March (2006, 44–46) esittävät, että adoptioisyys ei yleensäkaan

Analysoimani tekstit ovat omaelämäkerrallisia. Fiktiivisessä omaelämäkerrassa ihminen katsoo elämäänsä taaksepäin ja rakentaa siitä kohtuullisen yhte-näisen kertomuksen, jossa on jonkinlainen rakenne tai merkitsevä järjestys. (Le-jeune 1989[1975]); Määttänen 1993, 162.)⁵ Ihminen merkityksellistää kokemuksiaan kertomalla niistä tarinaa. Omaelämäkerrallisen tekstin voi siis tulkita pyrki-mykseksi rakentaa omaa elämäntarinaa ja sitä kautta kertoa omaa identiteettiään: kertomusta siitä, kuka minä olen (Kosonen 2009). Tämän aineistoni omaelämä-kerrallisen näkökulman vuoksi aineistossa ja sen myötä teemoittelussa saattavat korostua ennen kaikkea adoptiolapsen ja adoptiovanhemman identiteetin eettiset ulottuvuudet. Toisaalta omaelämäkertojen tarjoama näkökulma on tuore. Niiden kautta esille tulee se, miten suuri osa adoptioprosessiin liittyvästä eettisestä proble-matiikasta jää huomiotta, jos adoption eettisyyttä tarkastellaan institutionaali-sesta näkökulmasta, kuten esimerkiksi Cantwell (2010) tekee.

Analyysini ulkopuolelle jää aineistoni kanssa samoihin aikoihin ilmestynyt Reetta Kurjosen laaja omaelämäkerrallinen teos *Minä, adoptoitu* (2008), sillä se käsittelee pääasiassa kotimaista adoptiota. Perusteellisemmän tarkastelun ulko-puolelle jäävät lapsensa adoptioon antaneiden biologisten vanhempien koke-mukset sekä näkökulman rajauksen että aineiston puuttumisen vuoksi. Suomesta ei juuri luovuteta lapsia kansainväliseen adoptioon eikä aiheesta ole julkaista kotimaisia omaelämäkerrallisia teoksia. Kysymystä biologisista vanhemmista ja adoption etiikasta käsitellään artikkelin joissain kohdissa, mutta syvällisemmin adoptioon lapsensa antavien biologisten vanhempien kertomuksiin voi tutustua Riitta Högbäckan (2014) tämän teoksen artikkelissa *Unohdetut äidit*.

Teosanalyysit ovat väistämättä tapausesimerkkejä. Sellaisina näen niiden kuitenkin kiinnittyvän yleisemminkin siihen kulttuuriseen muutokseen, joka vuosituhanen vaihteen Suomessa on tapahtunut. Ensinnäkin vuosituhanen taitteessa tapahtunut familistinen käänne on johtanut siihen, että kaikenlainen perhettä koskeva keskustelu on saanut julkisuudessa keskeisen sijan. Samassa prosessissa huomion kohteena ovat olleet myös kaikenlaiset perheeseen liitty-vät eettiset kysymykset. (Jallinoja 2006.) Myös kiinnostus kansainvälistä adop-tiota kohtaan on samoihin aikoihin kasvanut, ja esimerkiksi suurin osa aiheetta käsittelevästä omaelämäkerrallisesta kirjallisuudesta on ilmestynyt samoihin aikoihin.⁶ Lähes kaikissa näistä teoksista myös käsitellään adoptiota nimen-omaan eettisenä kysymyksenä.

aiheuta niin suuria omaa identiteettiä koskevia ongelmia kuin adoptioäitiys, koska isän roolin ajatellaan olevan perustaltaan sosiaalinen ja opittu kun taas äidin luontai-nen. Tässä artikkelissa ei kuitenkaan ole mahdollista paneutua teoksiin tästä näkö-kulmasta. Olen käsitellyt suppeasti adoptiovanhemmuuden etiikkaa kotimaisen omaelämäkerrallisen kirjallisuuden kontekstissa myös aiemmin (Svala 2011).

⁵ Yleensäkin ajatusta kerronnallisesta identiteetistä on kehitelty aina 1980-luvulta al-kaen runsaasti etenkin eksistentiaalistisen – Heideggerin jälkeisen – filosofisen her-meneutiikan piirissä (esim. Bruner [1987], Hinchman & Hinchman [2001], MacIntyre [1984], Ricoeur [1984, 1992], Taylor [1989]). Kerronnallisen identiteetin käsittely poh-jautuu Arendtin (1998 [1958]) ajatteluun.

⁶ Suomessa on julkaistu seuraavat kansainvälistä adoptiota käsittelevät omaelämäkerralliset teokset: Kari A. Nurmela: *Sateenvarjorattaat* (1989, Gummerus); Suvi Ahola: *Iljan äidiksi* (1999); Anu Rohima Mylläri: *Adoptoitu* (2006, Otava); Reetta Kurjonen: *Minä, adoptoitu* (2008, Minerva Kustannus). Lisäksi on julkaistu seuraavat haastatteluihin pohjautuvat teokset: Sirkka Garam: *Toivottu lapsi* (1988, WSOY); Heli Karhumäki: *Lapsi*

Toisaalta myös käsitys adoptiosta on muuttanut muotoaan. Jonesin (2010, 358–359) mukaan kansainvälisen adoption ensimmäistä aaltoa luonnehti tilanne, jossa vanhempia vailla olevia lapsia oli paljon, kun taas lasta kaipaavia vanhempia suhteessa vähemmän. Tällä hetkellä käynnissä olevassa kansainvälisen adoption toisessakin aallossa humanitaariset pyrkimykset – lasten auttaminen – ovat keskeisiä, mutta pääasiassa vanhemmille etsitään lasta. Parviainen (mm. tässä teoksessa) osoittaa, että myös Suomessa adoptio, joka oli vielä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa yksiselitteisesti lastensuojelutoimenpide, on muuttunut perheenperustamisvaihtoehdoksi. Myös kotimaan adoptioiden määrä on laskeutunut, ja kansainvälisten adoptioiden määrä kasvanut sen kustannuksella. Tämä muutos heijastuu myös adoptiosta käytävään eettiseen keskusteluun. Jos adoptiota pidetään lastensuojelutoimenpiteenä, sen eettisyyttä ei juurikaan pohdita: pyritäänhän sen avulla auttamaan ja suojelemaan lasta. Tosin, kuten artikkelissa tuonnempana huomaamme, voidaan esittää myös kysymyksiä siitä, miten hyvin lastensuojelutoimet kykenevät turvaamaan lapsen edun toteutumisen.

Adoptioiden painottuminen kotimaan adoptioista kansainvälisiin adoptioihin lisää luonnostaan adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä, sillä sen myötä esiin nousee entistä kompleksisempia lapsen identiteettiin ja lapsikauppaan liittyviä ulottuvuuksia. Esimerkiksi Hübinetten (2005) tutkimus Koreasta adoptoiduista lapsista paljastaa lapsikaupan karuuden. Hübinette (2005, 65–72, 219–220) osoittaa, että 1960-luvulla lasten antaminen kansainväliseen adoptioon nähtiin osana maan kansallista perhesuunnittelua, jonka avulla voitiin vähentää maan ylikansoitusta ja solmia tärkeitä siteitä länsimaisiin ystävämaihin. Kun adoptio toimistot saivat maassa 1980-luvulla luvan ryhtyä voittoa tuottaviksi yrityksiksi, ne kilpailivat keskenään ja ryhtyivät välittämään ja myymään ostettuja, kidnapattuja, karanneita tai kadonneita lapsia kansainvälisesti adoptoitavaksi.

Adoptioiden monimuotoistuminen sekä lähtö- ja vastaanottajamaiden välisen elintasokuilun syveneminen aiheuttavat uudenlaisia eettisiä kysymyksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi kysymykset mahdollisuudesta auttaa lapsia lähtömaassaan, biologisten vanhempien oikeuksista tai vaikkapa homo- ja lesbopariin adoptio-oikeudesta.⁷ Robyn ja Matsumura (2002) haastattelivat biologisia äitejä, jotka olivat antaneet lapsensa Marshallinsaarilta USA:han adoptoitavaksi. Tutkimuksessa paljastui, että miltei puolet vastaajista piti köyhyyttä ja työttömyyttä tärkeimpänä syynä antaa lapsi adoptoitavaksi. Lisäksi paljastui, että antaessaan lapsensa adoptioon 82,2 % biologisista äideistä luuli, että lapsi palautetaan syntymäperheeseensä tämän saavutettua täysi-ikäisyyden. Uskomuksen taustalla oli Marshallinsaarten kulttuurinen käsitys adoption avoimuudesta ja mahdollisuudesta purkaa se. Tätä käsitystä olivat rohkaisseet sekä adoptio-toimiston työntekijät että adoptiovanhemmat. Haastattelussa 87,7 % biologisista vanhemmista sanoi, ettei olisi antanut lastaan adoptoitavaksi, jos olisi tiennyt, ettei näe tätä enää koskaan. Tutkimus herättää lukuisia adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä: Olisiko esimerkiksi avoin adoptio, jossa sosiaaliset siteet biologisiin vanhempiin säilyisivät, lapsen kannalta edullisempi kuin nykyisin Suo-

suoraan sydämeeni (2005, SLEY-kirjat); Tuula Kasanen: *Kenen lapsi?* (2006, Otava) sekä kokoelma *Kymmenen tarinaa adoptiovanhemmuudesta* (2006, Yhteiset Lapsemme Ry.).

⁷

Ks. esim. Wëgar (2006) ja Högbäcka (tässä teoksessa).

messä vallitseva suljettu adoptiokäytäntö? Tulisiko biologisilla vanhemmillä olla jonkinlaisia oikeuksia tai päätäntävaltaa biologiseen lapseensa – esimerkiksi mahdollisuus kieltää lapsensa adoptioiminen sateenkaariperheeseen, jos se on vastoin biologisen vanhemman vakaumusta? Millä tavoin biologisten ja adoptiovanhempien kulttuuriset erot ja käsitykset adoption luonteesta tulisi ottaa huomioon adoptiotoiminnassa? Onko kansainvälisessä adoptiossa osaltaan kysymys siitä, että varakkaat kansakunnat riistävät ja käyttävät hyväkseen köyhiä maita, kuten Freundlich (1999, 88) väittää?

Toteutuuko lapsen etu kansainvälisessä adoptiossa?

Monia edellä mainituista kysymyksistä käsitellään adoption osapuolten omaelämäkerrallisissa kertomuksissa, joskin niissä käsitellään myös toisenlaisia adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Kuten edellä on todettu, institutionaalinen näkökulma lähtee siitä, että adoption lähtökohtana on lapsen etu. Anu Rohima Myllärin *Adoptoitu*-teoksen alussa siteerataan kihlakunnanoikeuden päätöstä, jolla hänen adoptionsa on aikoinaan vahvistettu:

Kihlakunnanoikeus on tutkinut tämän asian ja koska Anu Orvokki Rohiman lapseksi ottaminen on lapsen edun mukaista ja on selvitetty, että lapsi tulee saaman hyvän hoidon ja kasvatuksen ja ottolapsineuvontaa on annettu laissa säädetyllä tavalla, niin kihlakunnanoikeus harkitsee oikeaksi vahvistaa -- ottolapsisuhteen [...] (s. 11).

Vuodelta 1981 peräisin olevasta otteesta näkyy selvästi pyrkimys varmistaa adoption eettisyys. Lapseksi ottaminen edellyttää sitä, että adoption oletetaan olevan lapsen etu. Niin ikään adoption edellytyksenä ovat selvitys adoptiovanhempien lapselle tarjoamasta hyvästä hoidosta ja vanhempien osallistuminen ottolapsineuvontaan. Tätä taustaa vasten teos paljastaakeskeisimmät eettiset kysymyksensä: Onko kansainvälinen adoptio, edes sellaisissa tapauksissa joissa se on institutionaalista näkökulmasta moitteettomasti hoidettu, todella lapsen edun mukaista toimintaa? Toteutuuko lapsen etu tilanteessa, jossa lapsi riuhkaistaan irti biologisilta ja kulttuurisilta juuriltaan? Millä tavoin voidaan varmistua siitä, että adoptiolapsi saa uudessa perheessään hyvää hoitoa ja kohtelua eikä joudu kokemaan uusia hylkäämiskokemuksia?

Rasismi, ulkopuolisuus ja kuulumattomuus

Myllärin teoksessa adoptoidun kokemusmaailmaa leimaa monentasoinen ulkopuolisuus. Yksi ulkopuolisuutta aiheuttava tekijä on se, että adoptiolapsi eroaa ulkonäöltään sekä valtaväestöstä että vanhemmistaan. Myllärin teoksessa adoptiolasta ympäröi rasismien muuri, joka ilmenee lukuisin eri tavoin. Se näkyy esimerkiksi koulukiusaamisena; teoksessa opettajakin kommentoi, että ”minun olisi ollut parempi olla suomalainen ja syödä läskisösiä” (s. 44). Teoksessa käsitellään myös tuntemattomien esittämiä kommentteja sekä tunnetta

jatkuvasti tarkkailtuna olemisesta ja mahdottomuudesta olla ”vain yksi meistä”. Kertoja kuvaa myös virkavallan välinpitämättömyyttä häneen kohdistuvissa rikoksissa ja kertoo vaikeudesta saada vuokra-asuntoa tai löytää työpaikkaa. Kertoja kokee, että hänet tuomitaan hänen poikkeavan ulkonäkönsä vuoksi. Hän provosoikin ympäristöään lainaamalla ystävältään pröystäilevän auton ja tarkkailemalla ihmisten reaktioita astuessaan autosta:

Ihmisten ylenkatse ja asenteellisuus suututtivat minua niin, että mieleni teki huutaa, että sossusta saa nykyään näin hyvin rahaa ja vielä vähän ylimääräistäkin. Tällaisia me neekerit olemme. Viemme suomalaisilta ruuankin suusta. (Mylläri 2006, 113.)

Rasismia eri muodoissaan saattavat kokea kaikki ulkoisesti valtaväestöstä poikkeavat. Myllärin teoksen ytimessä on kysymys lapsen identiteetistä ja rasismista. Kun lapsi ja vanhemmat eroavat ulkonäöltään toisistaan, monimutkaistuu lapsen identiteetin kehitys.

Maarit Koskinen toteaa tämän teoksen artikkelissaan, että ulkonäkö on adoptiolapsille sosiaalinen stigma, joka merkitsee heidät muiden silmissä ulkomaalaiseksi, vaikka he kokevatkin itsensä suomalaisiksi. Kuten Koskisenkin haastattelemat nuoret aikuiset adoptoidut, Mylläri kokee itsensä vahvasti ja leimallisesti suomalaisiksi eikä identifioitu mihinkään muuhun etniseen ryhmään. Myös hänen vanhempansa ja sukulaisensa ovat suomalaisen näköisiä. Mylläri toteaa: ”Jos olisin siellä jossain, mihin ulkonäköni perusteella kuulun, en osaisi elää” (s. 53). Suomalaisten on kuitenkin vaikea hyväksyä Mylläriä suomalaisiksi. Ja vaikka lapsi kokee adoptiovanhempansa ainoina oikeina ja todellisina vanhempinaan, ”ympäristö sai minut uteluillaan ja kyselyillään tuntemaan, että en ollut vanhempieni ’oikea’ lapsi” (s. 129). Adoptiolapsi ja hänen vanhempansa saavat jatkuvasti vastata kysymyksiin ulkonäköjensä välisestä erosta. Adoptiotaustan jatkuva korostaminen tai edes sen esiin tuominen esimerkiksi esittelytilanteissa – niin luonnollista kuin se onkin – saa Myllärin ”kokemaan, että adoptoituna oleminen on ammattini” (A 175). Toisaalta myös bangladeshilaisten on vaikea suhtautua eteläpohjalaisen murteen, kehonkielen ja asenteen sekä aasialaisen ulkonäön väliseen epäsuhtaan, ja yhdistelmä aiheuttaa monia pienimuotoisia kulttuurienvälisiä konflikteja.

Julie Berebitsky (2006) toteaa, että Yhdysvalloissa harjoitettiin 1930–1960-luvuilla käytäntöä, jota kutsutaan nimellä *policy of matching*. Siinä adoptiolapselle pyrittiin löytämään vanhemmat, jotka muistuttivat häntä ulkoisesti – mutta myös muun muassa älykkyydeltään – mahdollisimman paljon. Adoptioperheet pyrittiin tekemään niin ”luonnollisen”, biologisin sitein muodostuneen, perheen kaltaiseksi kuin mahdollista. Taustalla oli ilmeisesti ajatus lasten paremmasta sopeutumisesta sekä vanhempien suojeleminen ulkopuolisten ihmetteleviltä kommenteilta. Käytäntöä on kritisoitu ja siitä on vähitellen luovuttu 1970-luvulle tultaessa ja kansainvälisten adoptioiden lisääntyessä. Enää ei entisaikojen tapaan uskota siihen, että adoptiolapsen ja -vanhempien ulkoinen samankaltaisuus helpottaisi kiintymyssuhteen muodostamista. *Policy of matching* on helppo tuomita myös poliittisesti epäkorrektina. Kuitenkin Myllärin kommentit osoittavat, että käytännöllä saattoi olla – ja sillä saattaisi edelleen olla sellaisissa

yhteiskunnissa, joissa ymmärrys adoptiosta ei ole kehittynyt kovin pitkälle – myös eettisesti kestävä ulottuvuutensa. Mylläri toteaa, että ympäristön paine sai hänet toistuvasti häpeämään fyysisistä erilaisuuttaan:

Toivoin, että olisin voinut olla itsevarmasti minä ilman häpeää erilaisuudestani. Tiesin olevani rikas, koska minussa vaikuttaa kaksi kulttuuria, jotka ovat muokanneet identiteettiäni. Ongelmani oli, että uskalsin kantaa vain toista. Toista häpesin ympäristön paineen alla. (Mylläri 2006, 138–139.)

Adoptiolapsi joutuu joka tapauksessa käymään läpi poikkeuksellisen paljon taustaansa sekä kokemuksiinsa ja identiteettinsä liittyviä kysymyksiä. Niinpä monelle voi olla helpottavaa, ettei oma fyysinen olemus johda kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa tilanteisiin, jotka jatkuvasti nostavat muutenkin herkät ja kompleksiset asiat esille.

Mylläri kertoo, että myös adoptiolasten vanhemmat sulkevat usein silmänsä lapsen kohdistuvalta rasismilta:

Aikuiset näyttävät kieltävän lapsensa pahan olon, jotta heillä itsellään olisi helpompaa. Luulen, että monien vanhempien on vaikea myöntää, että omalla lapsella on ongelmia tai, että hän ei aina ole niin onnellinen. Tämän myöntäminen saattaa olla vielä vaikeampaa adoptiovanhemmille, koska he ovat luvanneet tavallaan tarjota lapselleen onnellisen elämän. (Mylläri 2006, 131–132.)

Mylläri uskoo adoptiovanhempien olleen vakuuttuneita siitä, että he voivat tarjota lapselle onnellisen elämän. Tästä syystä adoptio myös vaikuttaa eettisesti ongelmattomalta. Kuitenkaan vanhemmat eivät hyvistä tarkoituksistaan huolimatta välttämättä kykene antamaan lapselle onnellista elämää, ja adoptio itsessään saattaa aiheuttaa osan niistä ongelmista, joita lapsi kohtaa. Pohjimmiltaan herää jälleen kysymys lapsen edun toteutumisesta kansainvälisessä adoptiossa. Tätä kysymystä toisessa kohdassa pohtiessaan Mylläri epäilee, että lapsen etu ei aina toteudu kansainvälisessä adoptiossa:

Sitä paitsi en ole vakuuttunut siitä, että lapsen kiskaiseminen omilta juurilta on aina paras vaihtoehto. Länsimaalainen ihminen on vain tottunut mittaamaan kaikkea materiaalisilla arvoilla. Köyhä yhteisö kehitysmaassa voi olla orpolapselle parempi turva kuin vauras länsimaalainen koti, jossa suurin osa vanhempien ajasta menee itsensä kehittämiseen ja oman uran luomiseen. (Mylläri 2006, 194.)

Adoptiovanhemmille esitettävät vaatimukset

Vaikka lapsen etu on adoptioprosessin lähtökohta, se tuntuu usein unohtuvan prosessin kuluessa. Kuten huomaamme artikkelissa tuonnempana, vanhempien halua auttaa lasta ei pidetä adoptioeuvonnassa kovin hyvänä tai kestäväenä perusteena adoptiolle, vaan lähtökohtana on ensisijaisesti oltava vanhempien halu saada lapsi. Ja kun adoptioprosessi pannaan vireille, adoptioviranomaiset keskittyvät adoption kaikinpuoliseen moitteettomaan toteutukseen. Adoptiovanhemmat taas valmistautuvat vanhemmuuteensa. Mylläri (2006, 15) toteaa, että tässä prosessissa unohdettu osapuoli saattaa olla juuri se lapsi, jonka

ympärille koko prosessi on keriytynyt: ”Ainut, mikä oli tyystin unohtunut oli minun valmistelemiseni uuteen syntymääni.”

Mylläri peräänkuuluttaa adoptiovanhempien kykyä tarkastella asioita nimenomaan lapsen edun kannalta. Lasta ei saa adoptoida onnea tuomaan, vaan parempi adoption lähtökohta olisi halu tehdä lapsi onnelliseksi:

Haluaisin vielä lapsen näkökulmasta kyseenalaistaa tulevien vanhempien motiivia lähteä adoptioprosessiin. Halusin tehdä heille selväksi, ettei lapsi takaa täydellistä onnea. Pienen ihmisen harteille se on liian suuri taakka. Liian suuret odotukset johtavat pettymyksiin, jotka lapsi aistii. Ovatko he valmistautuneet siihen että adoptiolapsi herättää jossain vaiheessa uudelleen henkiin lapsettomuuden tuomat pettymykset? Minusta kaikkien vanhempien tulisi tarkastella asioita lapsen näkökulmasta. (Mylläri 2006, 199.)

Kaikilla adoptiolapsilla on taustallaan ainakin yksi vakava hylkäämiskokemus. Mylläri kokee, että etenkin hänen adoptioäitinsä odotukset häntä kohtaan ovat suuret. Kun aiempia hylkäämiskokemuksia kohdannut lapsi ei kykene heti kiintymään äitiinsä, syntyy äidin ja lapsen välille monenlaisten jännitteiden kierre, jonka katkaisemista vaikeuttaa äidin jatkuva, vakava sairastelu ja sairaalassa vietetyt ajanjaksot. Lapsi kokee toisinaan joutuvansa myös adoptioäitinsä emotionaalisesti hylkäämäksi.

Lapsen edun toteutumiseen adoptiossa vaikuttavat sekä adoptiovanhempien tietämys adoptiolapsen kokemusten erityisyydestä että kyky vastata adoptiolapsen erityistarpeisiin. Jopa näitä perusteellisemmin Myllärin teoksessa kuitenkin pohditaan adoptiovanhempien terveydentilan vaikutusta adoption eettisyyteen. Myllärin adoptioäiti kuolee pitkäaikaiseen sairauteen adoptiolapsen ollessa alle kouluikäinen. Äidin kuolema virittää vanhat hylkäämiskokemukset:

Olin kertonut [tuttavalle], että rinnassa tuntuu kummalliselta. Olotila tuntui oudolta ja vieraalta, mutta vasta myöhemmin ymmärsin, että kyse oli hylätyksi tulemisen kipeydestä. (Mylläri 2006, 41.)

Mylläri menettää myös adoptioisänsä ollessaan 18-vuotias. Näin hän on siis täysi-ikäisyyden saavutettuaan menettänyt jo kahdet vanhemmat: sekä biologiset että adoptiovanhempansa. Hänen kokemuksensa herättävät väistämättä pohtimaan, millaisia kriteereitä adoptiovanhemmille olisi asetettava esimerkiksi iän ja terveydentilan suhteen kansainvälisen adoption eettisyyden varmistamiseksi.

Myllärin teoksessa korostuu myös adoptiovanhempien kyky huolehtia lapsestaan. Vaikka adoptiovanhemmat ovat juridisesti ja emotionaalisesti sitoutuneet lapseensa ja korostavat lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa muita kuin biologisia siteitä, ei adoptiovanhempien suku ole välttämättä samalla tavoin sitoutunut lapseen. Kun adoptiovanhemmat kuolevat ja linkki adoptiolapsen ja sukulaisten väliltä häviää, voi lapsi pahimmillaan menettää sekä vanhempansa että myös sukunsa:

Joidenkin sukulaisten oli ollut vaikea hyväksyä minua sukuun. Nyt siitä syntynyt kuuilu oli kasvanut entisestään, kun yksi sukupolvi oli välistä pois. Nyt kysyttiin, kuka halusi olla kanssani tekemisissä vapaaehtoisesti. Kenelle olin sukulainen, kenelle en? Minun kohdallani ei voitu puhua monelle tärkeistä biologisista verisiteistä. Ihmettelin, mihin hävisivät ympäriltäni ihmiset, jotka vielä lapsena kuuluivat elämäni. Silloin

minulla oli liuta tätejä ja setiä, serkkuja ja pikkuserkkuja, mummoja ja pappoja. Mihin ne hävisivät vanhempieni kuoleman jälkeen? (Mylläri 2006, 88.)

Adoptiovanhempien kuolema moninkertaistaa Myllärin kuulumattomuuden ja hylkäämisen kokemukset myös suvun suhtautumisen kautta.

Vaikka adoptiovanhempien iälle ja terveydentilalle asetettaisiin millaisia kriteerejä tahansa, adoptiolasta ei ole mahdollista suojella esimerkiksi adoptiovanhempien äkillisen kuoleman varalta. Lapsen edun vuoksi Mylläri suhtautuu kuitenkin kriittisesti myös yksin adoptointiin:

Koska seurasin pitkään omien vanhempieni sairastamista, en uskaltaisi hankkia lasta yksin. Elämässä voi sattua mitä tahansa, kelle tahansa ja milloin tahansa, myös parisuhteessa. Jos lapselleen haluaa antaa parhaat mahdolliset lähtökohdat, miksi ei valitsisi sitä vaihtoehtoa, jossa on vähemmän riskejä. (Mylläri 2006, 192.)

Yksin adoptointi lisää lapsen riskiä menettää adoptiovanhempansa, eikä sitä tämän suuremman riskialttiutensa vuoksi voi pitää eettisesti ongelmattomana. Jonkinlaisena kansainvälisen adoption eettisyyttä lisäävänä ratkaisuna Mylläri mainitsee mahdollisuuden siihen, että adoptiolapselle nimettäisiin uudessa kotimaassa varavanhemmat. Nämä varavanhemmat olisivat sitoutuneet ottamaan adoptiolapsen vastuulleen siinä tapauksessa, että adoptiovanhemmille tapahtuu jotain, jonka vuoksi he eivät kykene huolehtimaan lapsesta.

Vaikka Myllärin teos tarkastelee kriittisesti lapsen edun toteutumista kansainvälisessä adoptiossa, on kuitenkin syytä huomata, ettei teos esitä kansainvälistä adoptiota yksioikoisesti negatiivisessa valossa, vaan pikemminkin pyrkii luomaan siitä moniulotteista kuvaa. Vaikka kertojan elämä onkin monin tavoin kompleksista, hän kokee myös paljon ilon ja kuuluvuuden tunteita sekä onnistuu lopulta myös iloitsemaan taustastaan, joka on ”antanut minulle näkökulmaa tarkastella asioita ja opettanut näkemään erilaisuuden myönteisenä asiana” (s. 218). Lopulta, katsoessaan filmiä lasten laitoshoidosta, hän toteaa olevansa adoptionsa vuoksi etuoikeutettu verrattuna moniin maailman lapsiin.

Adoptiovanhemmuus eettisenä kysymyksenä

Adoptiovanhempien kertomuksia eritellessäni lähtökohtanani oli ajatus, että identiteetin kerronnassa keskeisiä ovat ne kohdat, joissa yksilö joutuu arvioimaan omaa kertomustaan uudesta näkökulmasta: neuvottelemaan niitä käsitteitä, joita hänellä on itsestään, suhteessa uuteen tilanteeseen. Tarkastelen adoptiota muutosprosessina, jossa adoptiovanhemmat pohtivat suhtautumistaan eettisiin kysymyksiin, ja esitän, millaisia omaan identiteettikertomukseen sisältyviä vaikutuksia tällaisella pohdinnalla on teoksissa.⁸

⁸ Adoptiovanhemmuudesta identiteetin muutoksena ks. esim. Goldberg ym. (2009), Marko (2007), Noonan (2007), Gianino (2006), Watkins (2006), Marsiglio (1998) ja Daly (1988). Mikään mainituista lähteistä ei kuitenkaan fokusoi adoptiovanhemmuuteen eettisenä kysymyksenä, mutta Watkins (2006) sivuaa sitä.

Aineistossani adoptiovanhempien kansainväliseen adoptioon liittyvät eettiset kysymykset keriytyvät kolmen kokonaisuuden ympärille. Ensimmäkin pohditaan adoptiomotiivien etiikkaa: mikä on eettisesti hyväksyttävä syy adoptoida lapsi? Toiseksi tarkastellaan adoptiolasta koskevien valintojen etiikkaa: millaisen lapsen on halukas vastaanottamaan ja miten valinnat vaikuttavat lapsen identiteettiin. Kolmanneksi pohditaan sitä, millä tavoin elämä adoptoidun – monin tavoin erilaisen – lapsen kanssa vaikuttaa adoptioijan kokemukseen omasta identiteetistään.

Adoptiomotiivien etiikka

Molemmissa analysoimissani teoksissa kiinnitetään huomiota siihen, miten adoptiovanhemmuus muuttaa kertojen identiteettiä. Aholan tekstissä (s. 58) adoptiovanhemmuuden aiheuttamaa identiteetin muutosta symboloi adoption ajankohta: se sijoittuu pääsiäiseen – aikaan, jolloin kaikki entinen tuhoutuu, mutta toisaalta ympärillä versoo uusi elämä. *Sateenvarjorattaissa* puolestaan kertoja toteaa alkavansa elää uudenlaista elämää – ”elämää, johon lapsi jo vaikutti” – jo lähtiessään adoptioprosessiin (s. 36). Lähestyvä keski-ikäistyminen on saanut molemmat kertojat arvioimaan uudelleen sitä, mikä on elämässä tärkeää, ja pääasiassa työhön pohjautuva identiteetti tuntuu turhautavalta ja turhanpäiväiseltä (Ahola 1999, 214–216 ja Nurmela 1989, 45).

Molemmissa teoksissa kimmoke adoptioon on jonkinlainen turhautuminen senhetkiseen elämäntilanteeseen. Aholan teoksessa *Iljan äidiksi* kertojan elämä kaksine lapsineen näyttää olevan turvallista ja tavallista, mutta siitä tuntuu puuttuvan jotakin. Uusi lapsi on ratkaisu nimettömään kaipuuseen. Kertoja ei kuitenkaan halua kolmatta biologista lasta: adoptoimalla hän toivoo välttävänsä biologisten lastensa pikkulapsiaikojen leimanneen masennuksen ja synkkyuden. Nurmelan *Sateenvarjorattaissa* kimmokkeena adoptiolle toimii pariskunnan lapsettomuus – tosin kertojalla on yksi lapsi aiemmasta suhteesta. Kertoja toteaa, ettei hänen elämässään oikeastaan mikään ole mennyt normaaliin tapaan (s. 11). Kuitenkin hän kokee adoption tarjoavan mahdollisuuden eheytymiseen elämässä, jossa vallitsee kaaos, myllerrys ja vajavaisuuden kokemus:

Tai ehkä on väärin sanoa, että vuosi olisi tehnyt jotakin erityistä, minussa se myllerrys on ollut. – Olen monesti pysähtynyt oman voimattomuuteni eteen, kohottanut katseeni kohti päättymättömyyden taivaanrantaa.

Lapsen ottaminen tähän tilanteeseen, tähän hiipuvaan hervottomuuteen, on tarratumista kiinni elämään. (Nurmela 1989, 62.)

Pohjimmiltaan omaelämäkerrallisen, kertomuksen kautta rakentuvan identiteetin eettinen ulottuvuus pohjautuu oman elämäntarinan suhteesta muihin ihmisiin. Nurmela pohdiskeleekin itsekriittisesti sitä, muuttuuko lapsi jonkinlaiseksi välineeksi vanhempien ”hyvän elämän” saavuttamisessa tai pyrkimyksessä takertua nuoruuteen. Hän kuitenkin hylkää tämän ajatuksen (s. 38–39). Molemmissa teoksissa päätös adoptoida on lopulta eettisesti melko ongelmaton; *Sateenvarjorattaissa* adoptio jopa värityy eettisesti hyvin positiivisesti, kun sen

kuvaillaan olevan ”kiehtova, kaunis ja humaani” tapahtuma (s. 17). Tätä adoption eettisyyttä oikeutetaan *Sateenvarjorattaissa* viittaamalla globaaliin tiedostamiseen ja vastuuseen sekä humanitaarisiin syihin adoptoida (esim. s. 93). Myös lapsenhakumatkan köyhyyden kuvaukset vahvistavat käsitystä siitä, että adoptoidessaan vanhemmat toimivat humanitaarisesti.⁹ Tällainen käsitys varmasti pitääkin paikkansa yksittäisen lapsen kohdalla. Kuitenkin se peittää alleen sen globaalin, rakenteellisen ja yhteiskunnallisen ongelman – vaurauden epätasaisen jakautumisen ja keinot vaikuttaa siihen – joka pohjimmiltaan johtaa kansainvälisen adoption tarpeeseen (vrt. Jones 2010, 364).

Myös Aholan teoksessa kiinnitetään huomiota siihen, että kertojan toinen keskeinen adoptiomotiivi on luonteeltaan eettinen: hän pitää tärkeänä sosiaalista omaatuntoa ja mahdollisuutta auttaa yhtä perheetöntä lasta (s. 34). Vaikka molemmat kirjoittajat pitävät tällaista käytäntöä eettisenä ja sen lähtökohtana lapsen etua, on heidän näkemyksensä merkittävä irtiotto suomalaisen adoptio- neuvonnan perinteestä. Mäkipään (2007) mukaan tässä perinteessä korostetaan sitä, että adoption on pohjaututtava vanhempien haluun ja tarpeeseen saada lapsi. Humanitaarisia syitä haluta lapsi pidetään puolestaan huonona perustana adoptiolle.¹⁰ Aholan tekstissä (s. 34) kuitenkin suorastaan korostetaan sitä, että rationaalinen sitoutuminen on lapsen adoptoimisessa yhtä tärkeää kuin individualistinen halu saada lapsi.¹¹

Molemmille kertojille pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen on keskeinen identiteettikertomuksen tekijä jo ennen lapsen adoptoimista, ja tästä osasta identiteettiään he haluavat pitää kiinni myös adoptoidessaan. Sen sijaan kumpikaan kertojista ei pohdiskele esimerkiksi sitä, että jos adoptiomotiivina on lapsen auttaminen, voisiko se tapahtua muutakin kautta kuin adoptoimalla kyseinen lapsi. Molempien lasten biologiset äidit ovat elossa, mutteivät kykene huolehtimaan lapsistaan, sillä heille ei ole tarjolla yhteiskunnan tarjoamaa tukea. Myös Rutin sijaisvanhemmat lähtömaassa haluaisivat pitää lapsen, mutta heillä ei ole varaa kouluttaa häntä. (Nurmela 1989, 49–50, 82.) Tekstin kirjoitusajankohtana nykyisin keskustelua herättävää avointa adoptiota¹² ei edes harkita, vaan köyhyyttä pidetään hyvänä syynä adoptoida, ja vaurauden kasvun sanotaan jopa suoraan olevan syynä adoptioiden lisääntymiseen (s. 117). Myöskään adoptioprosessin etiikka ei nouse teoksissa esille, ja Nurmela esittää jopa pienten lahjusten antamisen eettisenä eleenä:

Cesilia, Rutin tapausta hoitanut sosiaalivirkailija, lähestyy meitä vaivihkaa ja esittää muitta mutkitta, että hänellä on ollut ”joitakin kuluja tästä tapauksesta” – me annamme hänelle tämän laittoman lahjan, Suomen rahassa muutaman kympin, ja ajatteleme, että ehkä hän tarvitsee ne rahat (Nurmela 1989, 97).

⁹ Noonanin (2007) mukaan lapsenhakumatka on keskeinen kertomus adoptio- perheen yhteisessä mytologiassa ja sitoo perheen yhteen.

¹⁰ Ks. myös Noordegraaf ym. (2009), *Laki lapseksiottamisesta* (153/1985), *Asetus lapseksiottamisesta* (508/1997) sekä Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema, lakitekstiä selventävä *Ottolapsineuvonta. Opas adoptiolapsineuvonnan antajille* (1998).

¹¹ Rationaalisen ja emotionaalisen sitoutumisen tärkeydestä *Iljan äidissä* ja adoptiossa yleensä ks. Svala (2011).

¹² Ks. Högbäck (tässä teoksessa).

Ajatus korruptoituneessa maassa kerättävien erilaisten ”viranomaismaksujen” ja lapsikaupan häilyvästä rajasta ei käväise kertojan mielessä.

Aholan teoksen kertoja puolestaan tuntee suoranaista helpotusta, kun biologinen äiti kuolee: nyt kukaan muu ei voi tulla vaatimaan lasta omakseen (s. 49). Toisaalta hän toteaa, että vaikka lapset siirtyvät adoption kautta varmasti kohti parempaa elämää, on toisaalta ”hervittävän surullista” erottaa lapset menneisyydestä, joka on ”aina erossa siitä todellisuudesta, johon he pian astuvat” (s. 53). Aholan pohdinta herättää kysymyksen siitä, toteutuuko kansainvälisessä adoptiossa pohjimmiltaan lapsen etu, vai olisiko Rutia tai Iljaa voitu auttaa paremmin kotimaassaan. Kiskaistaanhan lapsi adoptiossa irti kulttuurisilta juuriltaan: hänen asuinympäristönsä, nimensä, kielensä – jotka kaikki ovat keskeisiä lapsen identiteetille – vaihtuvat (vrt. Jones 2010, 362–363). Toisaalta on muistettava, ettei esimerkiksi Iljan kohtaamaa laitoshoidtoa ole todettu missään tutkimuksessa lapselle optimaaliseksi kasvuympäristöksi.

Adoptiolasta koskevat valinnat ja etiikka

Teosten kertojille adoption syyt eivät aiheuta suurta identiteettineuvottelua, vaan molemmissa teoksissa adoptiota pidetään aiempaa identiteettiä tukevana, eettisenä ratkaisuna. Sen sijaan adoptiolasta koskevat erilaiset valinnat saavat kertojat pohtimaan omaa eettistä positiotaan ja identiteettiään kriittisesti. Aholan teoksen kertoja toteaa suoraan, että nämä valinnat ovat kova paikka, sillä kieltäytyessään adoptoimasta kovin sairasta tai ulkonäöltään poikkeavaa lasta kertoja joutuu samalla huomaamaan, ettei olekaan se ”hyvä ihminen”, jollaisena hän on itsensä esittänyt vedotessaan sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen lapsen adoptoimisen motiivina:

Kuka yleensä saa itse päättää, millaisen lapsen saa? Meiltä kysyttiin suoraan, ja me sanoimme suoraan: suomalaisen näköinen, sopivan sairas, mutta ei liikaa. Me saimme olla jumalina yhden maailman lapsen tulevaisuuden suhteen.

Minulle oli kova paikka tunnustaa, etten halua lasta, joka poikkeaa ympäristöstä liikaa, en eriväristä enkä liian vammaista lasta. Sehän on tavallaan sama asia kuin sanoa: en ole hyvä ihminen. Tässä asiassa jopa kehuskelemani sosiaalinen omatunto oli pakko havaita riittämättömäksi. (Ahola 1999, 36.)

Myös Nurmelan teoksen kertoja käy samaa pohdiskelua, mutta päätyy osin erilaiseen tulokseen: hän on valmis ottamaan lapsen ”mistä maasta tahansa”. Hänelle sopii sekä tyttö että poika. Ihonvärilläkään ei ole merkitystä: ”mitkään ulkoiset tekijät eivät saa olla rajoituksena”. Sen sijaan kovin vammaista tai kovin vanhaa lasta vanhemmat eivät ole halukkaita ottamaan. (Nurmela 1989, 23–24.) Nämä rajat esitetään ymmärrettävinä: vanhemmat joutuvat kohtaamaan oman rajallisuutensa, eikä tuota rajallisuuden oivaltamista esitetä kovin itse-kriittisessä valossa. Tässä suhteessa adoptiolasta koskevat valinnat ovat kovempi paikka Aholalle, jonka lapsen valintakriteerit ovat ankarammat kuin Nurmelalla.

Kuitenkin myös Ahola esittää rajoitukset lopulta ymmärrettävinä samasta syystä kuin Nurmela. Vastuu ja onnistumisen paine ovat osa adoption eettistä problematiikkaa. Kertoja ei halua joutua tilanteeseen, jossa hän joutuu hylkäämään jo kertaalleen hylätyn lapsen. Siksi hän pelkää myös omaa kykenemättömyyttään kiintyä lapseen:

Vielä silloin, kun Ilja vaappui lastenkodin käytävällä meitä kohti, pelko puristi rintaa. Hän huusi jo kaukaa *Mama, papa!*

Herrajumala! Oliko hänelle sanottu, että me olemme mama ja papa? Mitä maailmassa voimme sanoa, jos tämä juttu ei onnistukaan? (Ahola 1999, 42.)¹³

Samalla tavoin myös Nurmela esittää hyvin epäeettisenä sen, että kertaalleen nimetystä adoptiolapsesta luovutaan esimerkiksi jostain ulkoisesta syystä (s. 23–24). Adoptiovanhemmat eivät voi etukäteen luvata olevansa kaikissa suhteissa hyviä vanhempia, mutta he voivat luvata ”että lapsi tulee perheemme jäseneksi, hän tulee kotiin, hän tulee jakamaan kanssamme tunteita ja elämäntilanteita” (Nurmela 1989, 21). Lopulta eettisenä voi pitää teoksissa lapsen valitsemista sillä tavoin, että vanhemmat voivat luottaa kykyynsä sitoutua lapseen.

Toinen molemmissa teoksissa tärkeä valintoja koskeva eettinen kysymys liittyy lapsen kotimaahan. Ahola (1999, 35) valitsee venäläisen lapsen siksi, ettei halua välineellistää lasta ja ryhtyä tämän kautta ”harrastamaan” lapsen eksoottista kotimaata. Lapseen liitettävä vierauden tunne liittyy Aholan tekstissä myös lapsen kotimaahan, jota koskevat stereotyyppiset käsitykset värittävät äidin suhtautumisesta lapseensa: hän rodullistaa, genetisoi ja projisoi lapseen kulttuurisia piirteitä (vrt. Rothman 2006). Niinpä Iljan eleitä kuvataan ”väärentämättömän” venäläisinä tai slaavilaisina, ja hänen toimintaansa selitetään hänen etnisellä taustallaan (Ahola 1999, 71, 159). Nurmela (1989, 25) taas ei näe lapsen ”kotimaan harrastamista” eettisesti ongelmallisena, vaan pikemminkin eettisenä toimintana: sen kautta vanhemmat kykenevät psykologisesti kiinnittymään lapseensa jo ennen tämän syntymää luomalla tästä eräänlaisen mielikuvalapsen. Tämä onkin ymmärrettävää. Marsiglion (1998) mallin mukaan adoptioisyys voidaan jakaa kolmeen identiteetin kannalta keskeiseen osatekijään: käsitykseen itsestä vanhempiana, käsitykseen itsestä juuri tietyn lapsen vanhempiana ja vanhempien yhteisen ulottuvuuden. Suhde itseen tietyn lapsen vanhempiana muotoutuu asteittaisena yhteenkuuluvuuden tunteen kehityksenä. (Hijonosa ym. 2006; Marsiglio 1998.) Kun lapsi voidaan mielikuvituksessa ankkuroida konkreettisesti esimerkiksi tiettyyn maahan, myös ajatus itsensä kyseisen lapsen vanhempiana pääsee helpommin kehittymään jo ennen lapsen saapumista.

Lapsen kotimaahan liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan pääty lapsen valintaan, vaan adoptiovanhemmat kohtaavat myös muita lapsen identiteetille tärkeitä päätöksiä: missä määrin lapsen tausta, kotimaan kulttuuri ja kieli ovat läsnä lapsen elämässä. Kysymykset lomittuvat tiiviisti siihen, toteutuuko lapsen etu todella kansainvälisessä adoptiossa. Tunneituista adoptiotutkijoista esimerkiksi Brodzinsky on kirjoittanut useita kertoja (esim. 2011) lapsen oikeudesta

¹³ Ks. myös Ahola 1999, 156–157.

saada kasvaa tietoon adoptiotaustastaan sekä tutustua lähtömaansa kulttuuriin ja kieleen mahdollisimman varhaisesta vaiheesta alkaen. Tällaiset valinnat ovat eettisiä myös siksi, että niitä tehdessään adoptiovanhemmat artikuloivat sitä, millaisen elämän he näkevät lapselleen hyvänä. Nämä sinällään tärkeät, lapsen etuun ja identiteettiin liittyvät eettiset kysymykset näyttävät olevan molemmissa teoksissa kuitenkin melko ongelmattomia. Vanhemmat tekevät lapsen puolesta valintoja, jotka palvelevat yhtäältä lapsen sopeutumista perheeseensä mutta toisaalta säilyttävät lapsen elävän suhteen synnyinmaansa kieleen ja kulttuuriin (Nurmela 1989, 90–91). Toisaalta Ahola erittelee tilannetta, jossa Ilja ryhtyy vihdoinkin kertomaan ”ensimmäisestä elämästään”, tärkeänä adoptiovanhemmuusidentiteetin virstanpylväänä. Se, että lapsi kykenee yhdistämään kaksi erillistä elämäänsä yhtenäiseksi tarinaksi, osoittaa kertojalle, että hän on menestynyt ja onnistunut tehtävässään adoptiovanhempana ja tehnyt lapsen kannalta oikeita valintoja, jotka ovat mahdollistaneet tälle ehjäksi kasvamisen:

Mitä Iljan muistin palautuminen oikein merkitsee? Miksi tunnen jonkin selvästi liikkaneen sisälläni?

Voi, eihän tätä edes täysin käsitä. Ilja on tavallaan saanut oman elämänsä kokonaisuemmaksi, palauttanut siihen suuren palasen, joka oli joksikin aikaa kadonnut. Hän on tehnyt sen ihan itse, ja me olemme auttaneet häntä. (Ahola 1999, 176.)

Elämää lapsen kanssa: adoptio väylänä vierauden ja toiseuden kohtaamiseen

Molemmissa analysoimissani teoksissa adoption kaikkein syvälleikävin eettinen ulottuvuus rakentuu elämässä lapsen kanssa ja on yhteydessä lapsessa kohdattavan vierauden ja erilaisuuden kohtaamiseen.¹⁴ Etenkin Ahola (1999, 8; myös s. 11–12) korostaa sitä, että hänen aiemmin monella tapaa hyvin normaalisissa elämässään Ilja muodostaa poikkeuksen: sellaisen toiseuden, joka tulee ”lähelle omaan syliin, omaan perheeseen, omaan tietoisuuteen”. Iljassa kohdattava erilaisuus ja vieraus saavat kertojan tutustumaan itseensä uudella tavalla ja kohtaamaan monia sellaisia asioita, joita hän ei olisi kokenut ilman adoptiota. Adoptiovanhemmuus järkyttää kertojan identiteettiä: vuosi Iljan kanssa ”on räjäyttänyt - - Suvin kokonaan hajalle” (Ahola 1999, 141). Adoptiotaustaan lisäksi erilaisuuden ja vierauden kokemusta lisää Iljan cp-vamma.

Aholan (2006, 8, 73, 155) teoksessa nouseekin kertojan identiteetin kerronnan kannalta keskeiseksi eettiseksi ongelmaksi se, ettei hän, hyvistä aikeistaan huolimatta, onnistu heti tuntemaan itseään lapsensa oikeaksi äidiksi, vaan äidin ja lapsen välillä vallitsee vierauden tunne. Kertoja tekee jatkuvasti kielessä ja ajattelussa erottelun biologisten ”omien” ja adoptoidun ”vieraan” lapsen välillä (Ahola 2006, 8). Toisessa yhteydessä Ahola onkin adoptiokokemustaan eritellessään todennut myös kohdalleensa Iljaa tästä syystä huonommin kuin biologisia lapsiaan:

¹⁴ Vrt. Ricoeur (1992, 221–222), Taylor (1992, 35). Ks. tarkemmin lapsessa kohdattavasta vieraudesta Svala (2011).

Suljin silmäni lapsen kontaktinottoyrityksiltä ja näin hänessä outoja, vastenmielisiä piirteitä. On tunnustettava, että myös kohtelin häntä huonommin kuin biologisia lapsiani. Se oli suhteellisen helppoa – hänhän oli vieras! (Ahola 2003, 132.)

Vierauden kokemus siis ulottuu myös etiikan käytäntöihin: adoptoitu lapsi ei saa samanlaista huomiota kuin perheen biologiset lapset, ja äiti projisoi häneen erilaisia kielteisiä merkityksiä ja piirteitä. Eettiseen toimintaan ei riitä pelkkä rationaalinen päätös tai ymmärrys lapsen tilanteesta, vaan lisäksi tarvitaan yhteenkuuluvuuden kokemusta: kykyä asettua toisen ihmisen asemaan.

Vasta aika, yhteiset kokemukset, kommunikointi ja inhimillisen samankaltaisuuden tunnistaminen lapsen kanssa saavat kertojan vähitellen tuntemaan itsensä lapsensa todelliseksi äidiksi (Ahola 1999, 224; Ahola 2003, 132–133). Samalla Iljan aiheuttama identiteetin järkkäminen ja eettinen pohdinta saavat kertojan avautumaan toiseuden kohtaamiselle inhimillisellä tasolla ja näkemään ensin monenlaista vierautta edustaneen Iljan ihmisenä, jossa voi löytää samaa kuin itsessään (Ahola 1999, 139). *Sateenvarjorattaissa* ei kerrota samanlaisista vieraudentunteista lasta kohtaan. Kuitenkin myös siinä korostetaan ihmisten välille vähitellen rakentuvaa inhimillistä yhteyttä yhteenkuuluvuuden perustana:

Olen koettanut tarkastella [yhteenkuuluvuutta] objektiivisesti löytääkseni asialle luontevan selityksen ja päätenyt samaan kuin suhteessa adoptiolapseen yleensäkin: ratkaisevaa ei ole fyysisen perimän samankaltaisuus, ratkaisevaa on ihmisten välinen tunneside, side jonka syntyminen on salaperäinen kokonaisuus (Nurmela 1989, 35–36).

Molemmat kertojat myös näkevät, että adoption aiheuttama identiteettineuvottelu ja eettisten kysymyksien pohdiskelu on tehnyt heistä jollain tavoin parempia ihmisiä, jotka elävät lähempänä sitä, miten he määrittelevät onnen. Nurmela toteaa, että tämä parempi elämä liittyy juuri avarakatseisempaan käsitykseen inhimillisestä yhteenkuuluvuudesta:

Jotakin [ulkomaalaisen lapsen adoptio] kuitenkin on meissä tehnyt, se on pannut meidät uudella tavalla, avarammin tiedostamaan ihmisyyden, ennen kaikkea sen että ihminen on sittenkin hyvin samanlainen kuin lähimmäisensä, sen että erot fyysisessä olemuksessa eivät perimmältään tee ihmisistä kovin erilaisia. (S 130.)

Ahola puolestaan liittää adoption kautta tulleen paremman elämän vierauden kohtaamisen lisäksi siihen, miten elämä Iljan kanssa selkiyttää hänen identiteettiään ja saa hänet kohtaamaan sen, millaisia valintoja hän elämässään haluaa tehdä. Uudessa identiteetissä keskeistä on karsia elämästä ylimääräistä ja turhaa ja keskittyä olennaiseen: läsnäoloon muiden, läheisten ihmisten kanssa. (Ahola 2006, 74, 214–216.)

Yhteenveto

Artikkelini ensimmäisessä osassa teemoittelin kansainväliseen adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta *Adoptoitu*-teoksessa. Siinä kiinnitetään huomiota kansainvälisen adoption eettisyyteen ennen kaikkea

kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin tarkastellaan, miten lapsen, valtaväestön ja vanhempien välinen ulkoinen eroavaisuus vaikuttaa adoptiolapsen identiteetin kehitykseen, joka on monin tavoin erityisen herkkää. Teoksessa valotetaan adoptiotoiminnan lähtökohtana olevaa ajatusta: lasta voi olla eettisesti kestävämpää pyrkiä ensin auttamaan synnyinmaassaan. Toiseksi pohditaan sitä, miten voitaisiin taata se, ettei adoptiolapsi joudu adoptioperheessään uudelleen hylätyksi joko emotionaalisesti tai vanhempiensa kuoleman kautta. Teoksesta voidaan lukea toive melko tarkoista adoptiovanhemmille asetettavista ikä- ja terveysvaatimuksista. Teoksessa myös suhtaudutaan hieman kriittisesti siihen, takaako yksinvanhemmuus parhaalla mahdollisella tavalla lapsen edun toteutumisen adoptiossa. Lopulta kansainvälinen adoptio esitetään eettisesti moniulotteisessa valossa: vaikka siihen liittyy monenlaisia eettisiä kysymyksiä, se on myös, moniin vaihtoehtoihin verrattuna, lapsen edun mukaista.

Artikkelini toisessa osassa erittelin adoption etiikkaa adoptiovanhempien omien identiteettikertomusten kautta. Aineistossa adoptio on elämän muutostapahtuma, joka saa kertojat ottamaan kantaa siihen, mitä tämä muutos merkitsee heidän identiteetilleen. *Iljan äidissä* adoption aiheuttama identiteettineuvottelu muuttaa kertojan identiteettiä perusteellisesti, kun taas *Sateenvarjorattaissa* suhtautuminen adoption aiheuttamaan identiteetin muutokseen on ongelmatomampi. Näin adoptio on Aholan teoksessa myös voimakkaampi käännekohta kertojan identiteetille.

Adoptioon liittyviä eettisiä kysymyksiä käsitellään molemmissa teoksissa runsaasti. Olen teemoitellut ne kolmeen ryppäeseen: adoptiomotiivien etiikkaan, adoptiolasta koskevien valintojen etiikkaan sekä adoptoidun lapsen kanssa elämisen aiheuttamaan eettiseen pohdiskeluun. Molemmissa teoksissa päätös adoptoida esitetään eettisesti ongelmattomana ratkaisuna, vaikka viime aikoina tutkimuksessa on pohdittu kysymystä juuri lapsen edun toteutumisesta adoptiossa ja mahdollisuudesta auttaa lapsia muuten kuin kansainvälisen adoption kautta. Teoksissa kuitenkin adoptiopäätöksen kautta kertojat sekä saavat lapsen että voivat pitää yllä mielikuvaa itsestään sosiaalisesti oikeudenmukaisina ihmisinä.

Sen sijaan lasta koskevat valinnat aiheuttavat kertojissa perusteellisen identiteetin myllerryksen. Valitessaan, millaisen lapsen ovat valmiita ottamaan, he joutuvat samalla kohtaamaan oman rajallisuutensa: esimerkiksi suhteensa vammaisuuteen tai lapsen ympäristöstä poikkeavaan ulkonäköön. Molemmissa teoksissa päädytään siihen, että eettisesti oikea tapa on tehdä nämä valinnat aikanaan: kerran nimettyä lasta ei saa enää torjua, vaikka ei kykenisikään selviytymään tämän kanssa. Sen sijaan monia lapsen identiteettiä koskevia ja sitä voimakkaasti muovaavia valintoja – esimerkiksi päätöksiä lapsen nimestä, kielestä ja lähtökulttuuritaustan huomioimisesta – ei problematisoida, vaikka ne ovat kiinteässä yhteydessä lapsen edun toteutumiseen adoptiossa. Perusteellisinta oman identiteetin eettistä pohdintaa herättää teoksissa elämä adoptoidun lapsen kanssa. Lapsen kautta vanhemmat joutuvat luotaamaan omaa suhdettaan vierauteen ja erilaisuuteen. Molemmissa teoksissa myös esitetään, että tä-

mä eettinen identiteettineuvottelu tekee kertojista "parempia ihmisiä" verrattuna siihen, mitä he ennen adoptiota olivat.

AINEISTO

- Ahola, S. (1999) *Iljan äidiksi*. Juva: WSOY.
 Mylläri, A. R. (2006) *Adoptoitu*. Keuruu: Otava.
 Nurmela, K. A. (1989) *Sateenvarjorattaat*. Jyväskylä: Gummerus.

LÄHTEET

- Ahola, S. (2003). *Tietokone ja silitysrauta*. Helsinki: Tammi
 Arendt, H. (1998[1958]). *The Human Condition*. Chicago & London: Chicago University Press.
 Asetus lapseksiottamisesta 508/1997.
 Berebitsky, J. (2006). Family Ideals and the Social Construction of Modern Adoption. A Historical Perspective. In K. Weegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 29–42.
 Brodzinsky, D. (2011). Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications. *Professional Psychology: Research and Practice* 42 (2), 200–207.
 Bruner, J. (1987). Life as narrative. *Social Research* 54 (1), 11–32.
 Cantwell, N. (2010). Ethical questions in intercountry adoption. *Esitys Yhteiset lapsemme ry:n seminaarissa Seminaari kansainvälisen adoption etiikasta Helsingissä 2.10.2010*.
 Daly, K. (1988). Reshaped parenthood identity. The transition to adoptive parenthood. *Journal of Contemporary Ethnography* 17(1), 40–66.
 Evans, M. (1999). *Missing persons. The impossibility of auto/biography*. London & New York: Routledge.
 Freundlich, M. (1999). Families without borders 1. *United Nations Chronicle* No. 2, 88–90.
 Freundlich, M. (2000a). *Adoption and ethics. Vol 1. The role of race, culture, and national origin in adoption*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
 Freundlich, M. (2000b). *Adoption and ethics. Vol 2. The impact of adoption on the members of the triad*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
 Freundlich, M. (2000c). *Adoption and ethics. Vol 3. The market forces in adoption*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
 Freundlich, M. (2001). *Adoption and ethics. Vol 4. Adoption and assisted reproduction*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
 Gianino, M. (2006). *Adaptation and transformation: The transition to adoptive parenthood for gay male couples*. Dissertation abstracts international, A. The humanities and social sciences 66 (9), 3461-A.
 Goldberg, A. E., Downing, J. B. & Richardson, H. B. (2009). The transition from infertility to adoption: Perceptions of lesbian and heterosexual couples. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (6–7), 938–963.

- Haagin sopimus (1993). Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption
- Hinchman, L. P. & Hinchman, S. K. (2001). Introduction. In Hinchman & Hinchman (Eds.) *Memory, identity, community*. Albany, NY: NY State UP, xii-xxxiii.
- Hinojosa, R., Sberna, M. & Marsiglio, W. (2006). Adoptive fatherhood: gender, identity, and sociocultural considerations. In K. Wegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 111-128.
- Hübinette, T. (2005). *Comforting and orphaned nation. Representations of international adoption and adopted Koreans in Korean popular culture*. Stockholm: University of Stockholm.
- Högbäck, R. (2014). Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta. Tässä teoksessa.
- Jallinoja, R. (2006). *Perheen vastaisku*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jones, S. (2010). The ethics of intercountry adoption: why it matters to healthcare providers and bioethicists. *Bioethics* 24 (7), 358-364.
- Koskinen, M. (2014). Aikuisten kansainvälisesti adoptoitujen kokemuksia arkipäivän rasismista, ennakkoluuloista ja selviytymisstrategioista. Tässä teoksessa.
- Laki lapseksiottamisesta 153/1985.
- Lejeune, P. (1989[1975]). *On autobiography*. Minnesota: Minnesota University Press.
- Lindell, H. (2010). Adoptio ei ole välttämättä eettistä. *HS Mielipide* 12.6.2010.
- MacIntyre, A. (1981). *After virtue. A study in moral theory*. Notre Dame, Indiana: Notre Dame University Press.
- Marko, M. (2007). Communicatively constructing identities: an exploration of the multivocal, dialectical process of identity-work for parents of visibly adopted children. *ProQuest Information and Learning*, Ann Arbor MI.
- Marsiglio, W. (1998). *Procreative Man*. New York: New York UP.
- Miall, C. E. & March, K. (2006). Adoption and public opinion: Implications for social policy and practice in adoption. In K. Wegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 43-59.
- Mäkipää, S. (2007). Neuvotellen rakennettu perhe: perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 201-224.
- Määttänen, K. (1993). Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa U. Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Tietolipas 127. Helsinki: SKS, 149-164.
- Noonan, E. J. (2007). Adoption and the Guatemalan journey to American parenthood. *Childhood* 14 (3), 301-319.
- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2009). Assessing candidates for adoptive parenthood. Institutional re-formulations of biographical notes. *Children and Youth Services Review* 31 (1), 88-96.
- Ottolapsineuvonta. *Opas ottolapsineuvonnan antajille* (1998). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Parviainen, H. (2014). Adoption muuttuva luonne Suomessa. Tässä teoksessa.
- Ricoeur, P. (1984). *Time and Narrative 1*. Chicago: Chicago University Press.
- Ricoeur, P. (1992). *Oneself as Another*. Chicago: Chicago University Press.
- Roby, J. L. & Matsumura, S. (2002). If I give you my child, aren't we family? A study of birthmothers participating in Marshall Islands-U.S adoptions. *Adoption Quarterly* 5 (4), 7-31.
- Rothman, B. K. (2006). Adoption and the culture of genetic determinism. In K. Wegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 19-28.
- Sauvala M. (2009). Lapsi halutaan adoptoida Suomeen yhä useammin omin päin. HS Kotimaa 21.3.2009.
- Svala, M. (2011). Adoptio, identiteetti ja etiikka Suvi Aholan omaelämäkerralliseksi teoksessa Iljan äidiksi. *Kulttuurintutkimus* 28 (2), 45-56.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Taylor, C. (1992). *Autenttisuuden etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Watkins, M. (2006). Adoption and identity: Nomadic possibilities for reconceiving the self. In K. Wegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 91-110.
- Wegar, K. (2006). Introduction. In K. Wegar (Eds.) *Adoptive families in a diverse society*. London: Rutgers University Press, 1-16.

VOIKO KANSAINVÄLINEN ADOPTIO OLLA AVOIN?

Riitta Högbacka

Biologisen suvun paikka adoptiossa, myös kansainvälisessä adoptiossa, on viime aikoina noussut esille eri yhteyksissä. Keskustelua on herännyt adoptoitujen lasten ja nuorten suhteesta syntymäperheeseensä ja biologisten äitien oikeuksista. Esimerkiksi Ruotsissa (Att Adoptera 2007, 3) ja Kanadassa (Speirs ym. 2005, 843) kansainvälisen adoption jälkipalveluihin on jopa vuosien jonoja, kun adoptoidut itse tai heidän biologiset perheensä haluavat tietoja toisistaan. Avoin adoptio, jolla useimmiten tarkoitetaan jonkinlaisia yhteyksiä adoptioperheen ja biologisen perheen välillä, on ollut esillä myös tutkimuskirjallisuudessa. Valtaosa tutkimuksesta koskee kuitenkin länsimaiden kotimaista adoptiota. Yhdysvaltojen, Kanadan ja Englannin kotimaisista adoptioista yli 90 prosenttia on nykyään jonkinasteisesti avoimia, ja avoimuutta pidetään hyvänä käytäntönä (Neil 2006, 3; Reamer & Siegel 2007, 12; Safeguarding the Rights... 2007). Avoiimeen kotimaiseen adoptioon siirryttiin esimerkiksi Yhdysvalloissa osin sen vuoksi, että ei enää löytynyt sellaisia äitejä, jotka olisivat luovuttaneet lapsensa entisillä suljetun adoption ehdoilla (Modell 1999, 32-34). Nyt näissä maissa käydään keskustelua siitä, pitäisikö avoimen adoption yhteydenpito taata laissa (Neil 2006, 3; Modell 1999, 35). Kansainvälisen adoption kontekstissa avointa adoptiota on tutkittu huomattavan vähän.

Tarkoitukseni on tässä luvussa käydä läpi olemassa olevia tutkimuksia avoimesta adoptiosta. Tarkastelen, minkälaisia vaikutuksia yhteydenpidolla ja avoimuudella on ollut adoption eri osapuolille. Lopuksi esittelen neljä ta-pausesimerkkiä avoimesta adoptiosta. Olen laajempaa tutkimustani varten haastatellut vanhempia 30 adoptioperheestä vuosina 2005-2011. Tätä lukua varten olen tarkemmin analysoinut niiden perheiden haastattelut, joissa ollaan jatkuvassa yhteydessä biologiseen perheeseen. Tällaisia perheitä oli kolme. Näissä kolmessa perheessä, jotka ovat kaikki adoptoineet eri maista, ollaan yhteydessä yhteensä neljään biologiseen äitiin, kahdessa perheistä myös muuhun sukuun. Haastateltavina olivat näiden perheiden äidit.

Avoimuus ja avoin adoptio

Olen kiinnostunut erityisesti yhteyksistä adoptioperheen ja biologisen perheen välillä. Tällaisista järjestelyistä on käytetty termiä avoin adoptio. Yhteydenpidon tapa ja intensiteetti voivat vaihdella. Avoin adoptio voi tarkoittaa kirjeiden ja valokuvien vaihtoa adoptiojärjestön tai sosiaalityöntekijän välityksellä tai perheet voivat olla toistensa kanssa tekemisissä suoraan ilman välikäsiä. Yhteydenpitoon voi myös sisältyä puheluita ja/tai tapaamisia. Se voi olla jatkuvaa tai määräaikaista. (Berge ym. 2007, 1012.) Avoin adoptio ei kuitenkaan tarkoita jaettua vanhemmuutta, vaan vanhemmuuden lailliset oikeudet ja velvollisuudet pysyvät adoptiovanhemmilla (Reamer & Siegel 2007, 12). Lasta ei siis missään vaiheessa "palauteta".

Jotkut tutkijat ovat viitanneet avoimeen adoptioon rakenteellisena avoimuutena ja erottaneet sen lisäksi kommunikatiivisen avoimuuden (Brodzinsky 2006). Kommunikatiivinen avoimuus liittyy perheen sisäisen kommunikaation ja tunneilmaston avoimuuteen. Rakenteellista avoimuutta tärkeämpänä pidetään sitä, kuinka avoimesti kukin adoption osapuoli käsittelee kaikkia adoptioon liittyviä asioita ja puhuu niistä. Adoptioperheissä tämä tarkoittaa sitä, että vanhemmat vastaavat lapsen adoptioon liittyviin kysymyksiin ja tarpeisiin sekä tiedollisesti että emotionaalisesti. Nämä tarpeet vaihtelevat ikäkauden ja perhevaiheen mukaan. Vaikka lapsen taustasta esimerkiksi ei olisi mitään tietoa, adoptiovanhempien tulisi jossain vaiheessa kannustaa häntä puhumaan biologisista vanhemmistaan tai kuvittelemaan heidät (Brodzinsky 2006, 14). En tarkastele tässä yhteydessä kommunikatiivista avoimuutta vaan pitäydyn avoimessa adoptiossa, jossa biologisia vanhempia ei tarvitse kuvitella. Nämä kaksi tärkeätä avoimuuden muotoa eivät silti ole toisistaan irrallisia. Adoptio- ja biologisen perheen välisen yhteydenpidon on todettu lisäävän kommunikatiivista avoimuutta ja sitä kautta adoptoitujen lasten ja nuorten psyykkistä hyvinvointia (Von Korff & Grotevant 2011).

Avoin adoptio länsimaiden kotimaisessa kontekstissa

Avoimeen adoptioon on liittynyt valtava määrä erilaisia pelkoja. Pelättiin, että avoin adoptio haittaa adoptiolapsen identiteetin kehittymistä. Sen ajateltiin estävän biologisten äitien normaalin surutyön. Kun äiti saa tietoja lapsestaan, hän ei ikään kuin saa jättää tätä asiaa taakseen eikä pääse aloittamaan uutta elämää. Adoptiovanhemmat pelkäsivät, että avoin adoptio on uhka perheen kiintymyssuhteille. (Reamer & Siegel 2007, 12–13.)

Uusimmat tutkimukset (esim. Berge ym. 2007; Ge ym. 2008; Grotevant ym. 2007; Henney ym. 2007; Neil 2010; Wolfgram 2008) osoittavat, että näin ei ole käynyt. Näistä tutkimuksista monet perustuvat isoille aineistoille, joissa adoptiovanhempia, adoptoituja lapsia ja nuoria sekä biologisia äitejä on seurattu

vuosikymmenten ajan. Eniten avoimuudesta näyttävät hyötyvän adoptiolapset ja -nuoret. Tutkimusten mukaan valtaosa heistä on jossain vaiheessa kiinnostunut biologisesta taustastaan. Yhdysvaltalaisista kotimaisista adoptionuorista lähes 80 % halusi tietää enemmän biologisesta äidistään ja hieman harvempi isästään; yli puolet aikoi etsiä lisää tietoa. Nuorten uteliaisuus koski adoptioon antamisen syitä, biologisia sisaruksia, ulkonäköä ja persoonallisuudenpiirteitä. (Wrobel & Dillon 2009, 229, 231.)

Avoimissa adoptioissa tällaista myöhempää etsintää ei tarvitse tehdä, koska yhteydet ovat jo olemassa. Tutkimusten mukaan yhteydet biologiseen sukuun tukivat nuorten identiteetin muodostumista ja lisäsivät myönteisiä tunteita biologista äitiä kohtaan (Berge ym. 2007, 1023; Grotevant ym. 2007, 87; Siegel 2008). Nuoret kuvasivat suhdettaan biologiseen äitiinsä enemmän ystävyyskaltaiseksi, koska heillä mielestään oli jo vanhemmat. Eräs nuori mies kertoi tutkijoille, että yhteydenpito biologiseen äitiin oli ”hienoa”, koska se antoi mahdollisuuden ”nähdä, millainen hän on, sen sijaan että pohtisin sitä loppuelämäni.” (Berge ym. 2007, 1023.) Lisäksi ne adoptiolapset ja -nuoret, joilla oli kontakti biologiseen äitiin, olivat muita tyytyväisempiä adoptioprosessiin ja avoimuuteen (Mendenhall ym. 2004). Tutkijoiden johtopäätös on, että yhteydenpito tai kontaktit biologiseen sukuun eivät ole millään tavalla haitallisia lasten ja nuorten hyvinvoinnille, vaan niillä on monia positiivisia vaikutuksia (Berge ym. 2007, 1036; Grotevant ym. 2007, 96).

Poikkeuksen muodostavat huostaanotot tai sellaiset adoptiot, joissa biologinen perhe vastustaa adoptiota, tai jos lapsi on biologisessa perheessä kokenut väkivaltaa tai häntä on laiminlyöty. Näissä tapauksissa kontaktit saattavat olla haitallisia lapselle (Neil 2006; 2009). Silti tällaisissakin perheissä valtaosa adoptiovanhemmista raportoi yhteydenpidon hyvistä puolista lapsille: lapsille oli tärkeätä tavata biologisen perheen jäseniä ja sisaruksia sekä saada tietää, miten biologinen perhe voi (Neil 2010, 105–106). On silti muistettava, että kaikki adoptoidut eivät halua avoimuutta: tutkimuksissa pieni osa adoptionuorista oli tyytyväinen tilanteeseen, jossa kontakteja tai tietoja ei ollut (Berge ym. 2007, 1037; Grotevant ym. 2007, 92).

Tutkimusten mukaan adoptiovanhemmat pelkäävät usein alussa, että biologinen äiti vaatisi lapsen takaisin (Grotevant ym. 2007, 95), mutta ajan myötä kontakti biologiseen perheeseen päinvastoin vahvistaa adoptiovanhemmuutta ja vähentää pelkoja lapsen menettämisestä (Mendenhall ym. 2004, 176–178; Siegel 2008, 367). Siegelin tutkimuksessa (2008, 367) eräs adoptiovanhempi sanoi, ettei biologisen äidin vierailuissa ole ”mitään kummallista” ja että hän ei ollut kertaakaan kokenut oman lapsensa olevan ”jonkun toisen lapsi.” Avoin adoptio lisääkin empatiaa biologista äitiä kohtaan. Avoimemmat järjestelyt myös takaavat sen, että adoptiovanhemmat kokevat voivansa paremmin vastata lastensa kysymyksiin ja voivat tukea heidän identiteettiään. Useimmat adoptiovanhemmat mainitsivatkin halunneensa avoimuutta juuri lastensa takia. (Brodzinsky 2006, 2–3; Neil & Howe 2004; Wolfgram 2008, 137–141.) Avoimuus ei myöskään heikentänyt nuorten suhdetta adoptiovanhempiinsa, joten yhteydet biologiseen vanhempaan eivät ole pois adoptiovanhemmilta (Berge ym. 2007,

1036). Ge ym. (2008) haastattelivat adoptiovanhempia, kun adoptiosta oli kulunut vasta alle vuosi. Hekin havaitsivat, että avoimemmat adoptiot lisäsivät tyytyväisyyttä adoptioprosessiin ja adoptioon, joskaan yhteyttä adoption jälkeiseen sopeutumiseen ei löytynyt (mts. 536). Tutkijat pohtivatkin, että aika juuri adoption jälkeen on adoptiovanhemmille haastava, sillä on totuteltava uuteen vanhemman rooliin ja luotava suhde lapseen. Nämäkin vanhemmat olivat kuitenkin sitä mieltä, että avoimuus on heidän lastensa kannalta hyvä asia (mts. 538). Tekijöitä, jotka joidenkin tutkimusten mukaan edesauttoivat avoimuutta adoptiovanhempien kannalta, olivat adoption vahvistaminen ennen kontakteja ja vanhempien mahdollisuus vaikuttaa yhteydenpidon ja tapaamisten intensiteettiin sekä saada järjestelyihin tukea sosiaalityöntekijöiltä (Wolfgram 2008, 139–140).

Biologisille äideille avoimella adoptiolla on selviä myönteisiä vaikutuksia (Brodzinsky 2006, 3; Henney ym. 2007, 876–878). Tutkimusten mukaan biologiset äidit eivät pitkänkään ajan jälkeen unohda adoptiota ja aloita uutta elämää, vaan lapsi on ”äitien ajatuksissa ja sydämessä”, mutta surun hallinta ja äitien tuntemukset olivat myönteisempiä avoimissa kuin suljetuissa adoptioissa 4–12 vuoden kuluttua; äidit mm. ajattelivat lastaan ja adoptiota useammin positiivisesti (Fravel ym. 2000). Kun adoptiosta oli kulunut 12–20 vuotta, suurin osa biologisista äideistä raportoi yhä jonkinasteisesta surusta ja menetyksentunteesta, mutta avoimissa adoptioissa olevilla oli muita vähemmän surureaktioita (Henney ym. 2007, 882, 884). Henney ym. (2007, 887) huomauttavat, että suruntunteisiin vaikutti myös se, kuinka tyytyväinen biologinen äiti oli avoimuuden asteeseen, mikä saattoi vaihdella elämänkaaren eri vaiheissa. Näin ollen jotkut äidit hyötyivät avoimuuden lisäyksestä ja toisille vähempi avoimuus saattoi olla parempi jossain vaiheessa. Gen ym. (2008, 537) haastattelututkimus tehtiin, kun adoptiosta oli kulunut alle vuosi; avoimissa adoptioissa sekä biologiset äidit että isät voivat selkeästi muita paremmin ja olivat tyytyväisempiä adoptioprosessiin. Myös biologisten äitien fantasiat lapsen takaisin saamisesta vähenivät, kun he näkivät lapsen kiintymyksen uuteen perheeseen ja saivat tietoja siitä, miten lapsi voi (Neil 2006,4).

Vaikka yhteyksien säilyttämisellä on kaikille osapuolille etuja, tutkijat muistuttavat silti, että avoin adoptio elää ja muuntuu kaiken aikaa. Adoption osapuolten tarpeet voivat myös vaihdella elämänvaiheiden mukaan. (Grotevant 2009, 296; Neil 2009). Esimerkiksi adoptiovanhempien ja biologisten äitien toiveet saattavat olla erilaiset aivan adoption alkuaikoina lapsen ollessa pieni. Silloin adoptiovanhempien energia menee lapsen omaksi tekemiseen eikä toisten vanhempien mukaanotto ole helppoa. Biologiset äidit kuitenkin ajattelevat lastaan erityisen paljon juuri tässä vaiheessa ja pohtivat, hoitavatko adoptiovanhemmat häntä hyvin. (Grotevant 2009, 305–306; ks. myös Ge 2008.) Adoptiolasten aikuisuuden kynnyksellä yhteydenpito muuttuu: tällöin nuori alkaa yhä enemmän itse olla yhteydessä biologisen perheensä kanssa ilman adoptiovanhempia (Grotevant 2009, 309).

Avoimuus kansainvälisessä adoptiossa

Avoimuudesta kansainvälisessä adoptiossa on hyvin vähän tutkimuksia. Näiden tutkimusten perusteella näyttää siltä, että kansainvälisestikin adoptoituja nuoria kiinnostaa oma tausta. Hollantilaisista kansainvälisesti adoptoiduista nuorista valtaosa eli 64 % oli niitä, joita biologinen tausta kiinnosti, vaikka he eivät olleet tehneet etsintöjä (32 %), tai niitä, jotka olivat löytäneet biologisen perheen (14 %) tai paraikaa etsivät heitä (18 %); Adoptoiduista 36 % ei ollut lainkaan kiinnostuneita taustastaan, eivätkä he aikoneet etsiä biologisia sukulaisiaan (Tieman ym. 2008, 682). Isossa-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa oli mukana sekä kotimaasta että Romaniasta adoptoituja nuoria. Tutkijat eivät havainneet eroja kotimaisesti ja kansainvälisesti adoptoitujen välillä. Vaikka adoptiovanhemmista yli 70 % ilmoitti, ettei tausta tai adoptio kiinnostanut lasta tai nuorta lainkaan, nuorista yli 70 % kertoi ajattelevansa usein biologista perhettään ja yli puolet haluaisi jonkinlaisen yhteyden biologiseen äitiin ja sisaruksiin, isään hieman harvempi (Hawkins ym. 2007, 145–146). Vaikka tytöt eivät näissä tutkimuksissa aloittaneet varsinaisia etsintöjä poikia enempää, he olivat huomattavasti useammin kiinnostuneita taustastaan (Tieman ym. 2008, 682), varsinkin biologisesta äidistä (Wrobel & Dillon 2009, 238), tai olivat huolissaan biologisesta perheestään (Hawkins ym. 2007, 146). Nuorten kiinnostus taustansa kohtaan vaihteli ikäkausittain tai eri elämänvaiheissa (Hawkins ym. 2007, 149–150; Wrobel & Dillon 2009, 231), joskin nuoruusiän kiinnostus taustaa kohtaan selitti myöhempää biologisen perheen etsintää (Tieman ym. 2008, 684–685).

Antropologi Barbara Yngvesson (2010, 144–172) on seurannut useiden vuosien ajan pientä ryhmää Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin Etiopiasta, Koreasta ja Kolumbiasta adoptoituja nuoria aikuisia, joista osa on etsinyt ja löytänyt biologiset vanhempansa ja/tai muuta sukua. ”Paluu” vuosikymmenten jälkeen on emotionaalisesti haastavaa ja siinä on aina monia puolia. Jotkut eivät olleet sukulaisia löytäneet tai eivät halunneet jatkaa etsintöjä. Useat nuoret aikuiset kuvasivat alkuhämmennyksen jälkeen löytäneensä jonkinlaisen tasapainon kahden perheensä välillä. Etiopiasta adoptoitu nuori nainen kertoo: ”Tällä hetkellä siinä ei ole mitään ongelmallista, minulla vain sattuu olemaan kaksi äitiä” (mts. 152). Toinen Etiopiasta adoptoitu nainen kertoo tuntevansa voimakkaasti, että on ”heidän [biologisten vanhempiensa] lapsi myös”, eikä edes parinkymmenen vuoden poissaolo muuta sitä (mts. 153). Useille se, että he kuuluivat yhtä aikaa sekä vauraaseen länsimaahan että köyhään syntymämaahansa, toi mukanaan velvollisuuksia tai odotuksia. Monet haastatelluista nuorista aikuisista avustivat biologista sukuaan rahallisesti ja pitivät sitä luontevana. Etiopiasta adoptoidut naiset kuvasivat tätä avunantoa sanomalla, että ”siinä ei ole mitään kummallista” tai ”se on hienoa”. Kolumbiasta adoptoitu nuori mies kertoo, että ruotsalainen adoptiojärjestö on avunantoa vastaan, mutta hänestä on hienoa, että voi auttaa biologista veljeään opiskelemaan. Rahallisen avun antaminen tosin jakoi haastatellut, kaikki eivät kokeneet sitä oikeutetuksi. Haastatellut ker-

toivat myös tapauksesta, jossa adoptoitu koki biologisen suvun pitävän itseään jonkinlaisena ”pankkina”.

Antropologi Signe Howell (2006, 114–115) puolestaan on ollut mukana Koreassa ja Intiassa, kun ryhmä (molemmista reilut kymmenen perhettä) norjalaisia adoptiovanhempia ja 13–18-vuotiaita nuoria teki juurimatkan syntymämaahansa. Hänen mukaansa matkasta olivat kiinnostuneita lähinnä adoptiovanhemmat. Nuoret itse eivät juuri halunneet tavata biologisia vanhempiaan. Howell kirjoittaa myös, että adoptoidut itse eivät halua pitää edes yhteyttä biologiseen perheeseen, koska se on ”häiritsevää” (mts. 115; ks. myös Howell 2009). Nämä tulokset poikkeavat edellä esitettyjen tutkimusten tuloksista huomattavasti. Ne kuitenkin kuvannevat sitä, että kaikki adoptoidut eivät kaipaa tietoja taustastaan eivätkä halua etsintöjä tehdä.

Varsinaisesta avoimesta adoptiosta on tehty kaksi kansainvälisiä adoptioperheitä koskevaa tutkimusta. Toisessa oli mukana 73 ulkomailta Uuteen-Seelantiin adoptoinutta perhettä, joiden lapset olivat olleet perheessä keskimäärin 11 vuotta lomakkeen täyttöhetkellä. Täyttöhetkellä vanhemmista 59 % haluaisi yhteyden lapsen biologiseen perheeseen, kun adoptiohetkellä vastaava luku oli 31 %. Puolet perheistä oli yrittänyt saada kontaktia, ja puolet oli siinä onnistunut. Avoimuuden suurimpana etuna vanhemmat pitivät siitä seuraavaa hyötyä lapsilleen. He halusivat voida vastata lastensa kysymyksiin. Ne, joilla oli yhteys lapsen biologiseen perheeseen, mainitsivat seuraavanlaisia hyviä puolia: ”Lapsi näki adoptio- ja biologisen äitinsä halaavan toisiaan.” ”Lapsi sai tietää adoptioon antamisen syyt.” ”Lapsi löysi veljensä ja ymmärsi biologisen perheensä tilanteen, ja antoi anteeksi adoptioon antamisen.” ”Tyttäreni pitää kovasti sisaruksiensa valokuvista.” Kontaktissa vaikeina asioina vanhemmat pitivät muun muassa seuraavia asioista: ”Lapsi näki biologisen äitinsä elävän köyhyydessä.” ”Lapsen oli kohdattava muistot siitä, että tämä perhe on hänet hylännyt.” ”Että biologinen perhe on niin kaukana.” Vanhemmat neuvoivat muita perheitä toimimaan ja olivat itse olleet aktiivisia yhteyden luomisessa, koska pelkäsivät, että jos odottavat lasten täysi-ikäisiksi tuloa, biologista perhettä ei enää pystyittäisi löytämään. (Scherman & Hawke 2010.)

Haasteena yhteydenpidossa voi olla biologisen perheen tavoitettavuus tai postinkulku. Vaikka Robyn ym. (2005) tutkimuksessa mukana olleista 44 yhdysvaltalaisesta perheestä, jotka olivat tai haluaisivat olla yhteydessä Marshallinsaarilla asuvaan biologiseen perheeseen, noin 70 % ilmoitti yhteydenpidon sujuvan, niin loput kertoivat sen vähentyneen tai lakanneen. Suurimpana syynä olivat vaikeudet tavoittaa biologinen perhe, siitä huolimatta että biologisilla vanhemmilla oli postilokerot, mistä hakea kirjeet. Perheillä ei ollut suoria yhteyksiä biologisiin vanhempiin, vaan kirjeet kulkivat paikallisten adoptiotyöntekijöiden välityksellä. Suurten maantieteellisten etäisyyksien lisäksi yhteydenpitoa saattavat vaikeuttaa kielivaikeudet tai lukutaidottomuus (Triseliotis ym. 1997, 206) ja etenkin suuret sosioekonomiset erot. Robyn ym. (2005) tutkimuksessa vanhempien arvioiden mukaan myönteistä yhteydessä olisi, että lapsi saisi tietoja synnyinmaastaan ja biologisesta perheestään. Ennakoituina vaikeuksi-

na, joita tosin vain harvat yksilöivät, pidettiin biologisen perheen mahdollisia taloudellisen avun pyyntöjä tai liiallista sekaantumista lapsen kasvatukseen.

Suomalaisten kokemuksia avoimista kansainvälisistä adoptioista

Tarkastelen seuraavaksi edellä esitettyjen tulosten valossa kolmen adoptioäidin kuvauksia perheensä avoimen adoption kokemuksista. Kaikissa yhteydenpito biologiseen sukuun oli haastatteluhetkellä jatkunut useita vuosia. Perheet olivat adoptoineet kolmesta eri maasta ja niissä oli useita adoptiolapsia. Kahden perheen lapset olivat alle 5-vuotiaita, yhdessä perheessä jo lähes teini-ikäisiä. Yhteyttä pidettiin yleensä sähköpostilla ja kirjeitse, yhdessä tapauksessa myös puhelimen/skypen kautta. Kahdella perheellä oli tarvittaessa paikallinen sosiaalityöntekijä tukena. Yhteyttä pidettiin yhteensä neljään biologiseen äitiin ja kolmen äidin laajempaan sukuun.

Koska perheissä oli monta lasta, adoptioäitejä pohditutti tilanne, jossa vain toisen lapsen biologiseen sukuun on yhteys. Kaikki haastattelemani äidit olettivat, että tästä voi myöhemmin tulla ongelmia tai mustasukkaisuutta lasten kesken. Adoptioäiti A, jonka toisen lapsen biologiseen sukuun heillä ei ole yhteyttä, totesi, että lapsi itse ei ole sitä vielä "ainakaan sanallisesti surrut". Hän jatkoi: "Varmaan sekin aika tulee, ja se tuntuu jo etukäteen pahalta." Adoptioäiti B oli huolissaan tilanteesta, jossa lapsen biologinen äiti lähettäisi lapselle lahjoja tai muuta vastaavaa, "koska se olis tälle toiselle [lapselle] liian rankka tilanne." Perheessä C syntyi myöhemmin yhteys myös toisen lapsen biologiseen sukuun. Adoptioäiti kertoo lastensa ilosta: "Voi mikä riemu siitä syntyi."

Kaikissa perheissä oli kokemusta sähköpostista yhteydenpidon välineenä. Edellytyksenä tosin on, että adoptioperheessä osataan edes jonkin verran lähettämään kieltä. Adoptioäiti A kertoo, että sosiaalityöntekijä on opettanut biologiselle äidille sähköpostin käyttöä. Yhteydenpito s-postilla "sujuu hyvin", ja adoptioäidin on mahdollista liittää mukaan valokuvia lapsista ja perheen elämästä Suomessa. Lisäksi adoptioperhe soittaa biologiselle äidille "silloin tällöin". Tämä perhe ei siis ole kokenut myöskään puhelinta/skypeä ongelmalliseksi, vaan adoptiovanhemmat ovat opettaneet lapsia tervehtimään sen maan kielellä. Adoptioäiti jatkaa: "Ajattelen, että bioäidistä on kiva kuulla, että kunniotamme [lapsen] juuria". Adoptioperhe C on yhteydessä kahteen biologiseen perheeseen sähköpostilla ja facebookin kautta, ja pitää järjestelyä hyvänä. Perheen äiti kertoo, että viestittely ja "chattailu" ovat sujuneet hyvin alusta asti. Myös biologiset äidit ovat lähettäneet valokuvia.

"Olemme kertoneet puolin ja toisin elämästämme, molemmat bioäidit ovat kertoneet luovutuksen syistä ja siitä tilanteesta, jossa olivat silloin. He ovat halunneet nähdä valokuvia [...] Aluksi viestiteltiin tosi tiuhaan, päivittäin ja montakin kertaa päivässä. Sekä itse että toisessakin päässä suurin piirtein päivystettiin koneella, milloin tulee seuraava viesti. [...] Nyt viestittelemme harvakseltaan, kuitenkin tasaiseen tahtiin, ja kumpi vain voi laittaa viestiä ensin. Syntymäpäivinä muistetaan, samoin jouluna, äitienpäivänä jne. [...] Myös sieltä päästä on lähetetty paljon valokuvia, joiden kautta olemme päässeet näkemään, millaisissa ympyröissä perheet elävät.

Sitaatista näkyy hyvin yhteydenpidon intensiteetin vaihtelu. Tutkimusten mukaan avoimet adoptiot elävät ja muuntuvat osapuolten tarpeiden ja toiveiden mukaan (Grotevant 2009; Neil 2009). Sähköpostin reaaliaikaisuus, nopeus ja helppous saattavat joissain tapauksissa osoittautua hankaliksi. Perheessä B yhteydenpito biologisen äidin kanssa sujui aluksi hyvin kirjeitse. Biologisen äidin kuvia oli esillä kotona, ja adoptioäidin mukaan yhteydenpito ei ollut ”millään tavalla uhka” hänen omalle äitiydelleen. Sähköpostiyhteys suoraan sujuu myös aluksi. Sitten intensiteetti biologisen äidin puolelta muuttuu: sähköpostia tulee erittäin usein ja adoptioäidillä on vaikeuksia käsitellä biologisen äidin adoptioon liittyviä vaikeita tunteita. Samaan aikaan biologinen äiti alkaa haaveilla tulewansa käymään ja kertoo alkaneensa säästää tätä varten. Hän myös ehdottaa, että adoptioäiti puhuisi ”meidän” lapsestamme sen sijaan, että viittaa lapsen pelkästään omanaan. Adoptioäiti kuvaa omia pelkojaan: ”Se tuntuu aivan kauheelle. Se sai nii isoja tunteita liikkeelle, et mä en olis uskonu, että mulle tulee.” Adoptioäidille tuli sellaisia pelkoja, että biologinen äiti haluaisi ottaa lapsen takaisin. Tässä perheessä päädyttiin lopulta suorien sähköpostiyhteyksien sijaan sosiaalityöntekijän välityksellä kulkeviin kirjeisiin biologisen äidin ja adoptioperheen välillä. Adoptioäidin mukaan ”nääh on ollu ihan semmosia tasapainosia tosiaan nääh viimeaikaset kirjeet”. Hän myös painottaa, että nykyään ”mul ei oo semmosta yhtään mielessä, että hän tulis ja ottais lapsen”. Kirje tuntuu sopivalta.

Minusta oikeesti se kirje on sillai hyvä, että se on ehkä vähä vanhanaikainen tapa tällä hetkellä - siis mulle on se, että esimerkiksi, kun ne oli tulleet, niin mä en siinä hetkessä sitä repässyt auki ja luku, ku minä odotin, et lapset pääsi kattomaan lastenohjelmia, ja mulla on hetken minuutti ittelläni, ja sit mä voin sanoo, et [lapsen nimi], täällä sulle [sen maan] äiti on kirjottanut.

Silti tämänkin adoptioäidin mielestä yhteydenpidossa on hyviä puolia sekä lapsen että adoptioäidin itsensä kannalta: ”Parasta on se, että pystyy pitämään yhteyttä, [...] ja, että ihmisenä hän on sellanen miellyttävä ja mukava.” Hän kiteyttää vielä, että kahden äidin välisen suhteen jännitteet ovat haastavia. ”Se ei oo kaikista yksinkertaisin ihmissuhde, mitä tässä on.”

Enemmän kuin sähköpostista välineenä esimerkki kertookin ”kahden äidin” dilemmasta, jonka avoin adoptio nostaa pintaan. Aiemmissa tutkimuksissa tämä ilmeni adoptiovanhempien huolena lapsen menettämisestä (Grotevant ym. 2007, 95; Roby ym. 2005, 56–57). Kansainvälisissä adoptioissa pääsääntöinen käytäntö on edelleen, että yhteydet lapsen aiempaan sukuun katkaistaan tai kontaktit on jopa kielletty. Tavoitteena on muodostaa kokonaan uusi perhe, jonka lapsi tekee ”oikeaksi perheeksi” (Högbacka 2008; 2009) ja jossa lapsi saa ”pysyvän” (adoptio)perheen (Yngvesson 2010, 24). Eksklusiivisesti ymmärrettyyn perheeseen ei kerrallaan mahdu kuin yhdet vanhemmat; ”ylimääräisten” vanhempain ajatellaan sekoittavan perheen (Högbacka 2011). Myös adoptiolaki lähtee tästä: adoptiolapsella ei ole laillisessa mielessä muuta sukua kuin adoptiosuku (Finlex 2012, 18§). Avoin adoptio on ristiriidassa tämän ajattelun ja eksklusiivisen perheen kanssa, sillä se huokoistaa perheen rajoja laajentaen perhetä. Kontakti lapsen biologiseen sukuun tekee varsinkin kahden äidin problema-

tiikan näkyväksi. Nämä kaksi äitiä ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa, koska kummankin tämänhetkinen äitiys on riippuvainen toisesta äidistä. Ilman biologista äitiä adoptioäitiyttä ei ole ja ilman adoptioäidin suostumusta biologisella äidillä ei ole oikeutta eikä mahdollisuutta muodostaa suhdetta lapseen (ks. myös Yngvesson 1997). On eri asia, onko biologinen äiti kaukana, vain harvakseltaan tulevien kirjeiden päässä, vai tuleeko hän näkyväksi reaaliajassa tietokoneella ja kenties myös fyysisesti läsnä olevaksi. Esimerkin biologinen äiti haastoi kansainvälisen adoption eksklusiivisen perheen ehdottamalla itselleenkin jotain roolia ja puhumalla ”meidän” lapsestamme. Ajan myötä löytyi kuitenkin uusi tasapaino yhteydenpidossa ja äitien välille.

Perheessä B, jossa sähköposti aiheutti kitkaa adoptio- ja biologisen äidin välille, yhteydenpito kuitenkin lisäsi adoptiovanhemman empatiaa biologista äitiä kohtaan (myös Brodzinsky 2006, 2–3; Wolfgram 2008, 137–141). Adoptioäiti A kertoi lapsensa äidin ja muun suvun herättävän hänessä ”lämpimiä ajatuksia”. Hän oli myös huolissaan etenkin biologisen äidin terveydentilasta ja toimeentulosta ja iloitsi hyvistä uutisista kuultuaan, että biologinen äiti oli töissä ja hyvässä fyysisessä kunnossa. Hän toivoo biologisen äidin elävän vielä pitkään, jotta tämä ”saisi nähdä lapsensa kasvavan ja voisi muodostaa suhteen myöhemminkin häneen”. Adoptioäiti jatkaa puhuen lapsensa biologisista sukulaisista ominakin sukulaisinaan: ”Rakastan lapseni äitiä kuin siskoa enkä koe häntä mitenkään uhaksi omalle äitiydelleni.” Adoptiovanhemman C äiti kertoo, että yhteydenpito biologisiin äiteihin on lisännyt sekä hänen että puolison onnellisuutta.

En mitenkään pysty ajattelemaan, että oma äitynen olisi uhattuna. Yhteys biologisiin äiteihin on suunnaton rikkaus ja ilo meille kaikille. Olemme paljon puhuneet mieheni kanssa tästä, ja olemme jokaisen viestin jälkeen yhä uudestaan ihmetelleet, että meillä on tällainen onni osanamme.

Yhteydenpitoa kuvataan ”luonnolliseksi” ja siihen liittyy tuttuuden tuntemuksia. Adoptioäiti C jatkaa: ”Jotenkin tuntuu niin luontevalta, että he ovat ’kahden äidin lapsia’.” Tässä perheessä biologiset perheet ovat ”ruokapöytäjutuissa” mukana ”tuon tuostakin”. Adoptioäiti A kertoo niin ikään, että yhteydenpito ”sujuu luontevasti”, ja toivoo, että lapsikin oppisi arvostamaan yhteyttä, niin että ”se vaikuttaisi hänestä luontevalta”. Lisäksi hän kertoo, että kun hänen oma äitinsä, siis lasten isoäiti, ja muuta sukua kävi lapsen synnyinmaassa, he ”luonnollisesti myös tapasi[vat] sikäläistä ’perhettä’”. Näissä perheissä yhteyttä pidetään biologisten äitien lisäksi lapsen koko sukuun. Perheessä A lapsen biologista sukua olivat tavanneet adoptiovanhempien lisäksi myös suomalainen lähisuku. Perheessä C yhteys on laajentunut kattamaan lasten biologisia enoja ja serkkuja ja biologinen isoäiti on adoptioäidin ”facebook-kaveri” ja he kirjoittelevat sähköpostitse.

Adoptiovanhempien tarve nähdä lapsensa biologiset vanhemmat itsensä kaltaisina, samanlaisina, omaan sukuun kuuluvina, voi liittyä yritykseen kuroa umpeen ja ylittää heidän välillään olevia sosioekonomisia ja kulttuurisia eroja. Kuvauksissa sivutaan melko vähän näiden kahden perheen erilaisia elämisen mahdollisuuksia. Haastattelemani adoptioäidit ovat kuitenkin huolissaan bio-

logisista äideistä. Samoin isommat lapset saattavat tuntea huolta biologisen äidin pärjäämisestä. Adoptioäiti C kertookin, että on huojentavaa, etteivät biologisten äitien taloudelliset tilanteet ole kaikkein heikoimpia. Hän jatkaa, että lapsikaan ei ole enää huolissaan biologisesta äidistään tietäessään, ”että syntymä-äidillä on koti ja jopa internet nyt kotona.”

Biologisille äideille tietojen saaminen lapsesta on erittäin tärkeitä (myös Brodzinsky 2006, 3; Fravel ym. 2000; Ge ym. 2008; Henney ym. 2007, 876–878; Högbäck 2012 ja tämän teoksen luku 3). Adoptioäidit kertoivat biologisten äitien ilosta yhteyden synnyttyä. Biologiset äidit halusivat ennen kaikkea tietää, miten lapset voivat. Adoptioäiti A kertoo, että biologinen suku arvostaa yhteydenpitoa ja adoptioisän vierailuja biologisen perheen luona. Jotkut biologiset äidit eivät voineet ajatella uutta raskautta, ennen kuin saivat tietää adoptioon annetun lapsen voivan hyvin. Eräs biologinen äiti oli kertonut muistaneensa lapsensa syntymäpäivän joka vuosi ja halunneensa onnitella lasta ja ”kuinka onnellinen hän oli, että saattoi sen nyt tehdä.” Adoptioäiti C jatkaa tuoden esille, että biologiset äidit eivät usein voi itse etsiä tietoja lapsistaan.

Olen ajatellut ja molemmat syntymä-äidit ovat sen sanoneetkin, että tämä kontakti on ollut heille suuri ilo ja lahja. Heillä ei olisi ikinä ollut mahdollisuutta etsiä meitä, eihän heillä ollut tietoa, mihin lapset oli sijoitettu. Olimme kyllä lähettäneet lastenkotiin kirjeitä ja kuvia sitä varten, että jos biologiset äidit kysyvät, he saavat ne, mutta molemmat asuvat sen verran kaukana, ettei heillä ole mahdollisuutta poiketa kysymään. [...] Usein he ovat tuoneet esiin viesteissään, miten kiitollisia ovat, kun saavat tietää lapsesta ja lapsen hyvinvoinnista. [...] Erityisen tärkeinä molemmat syntymä-äidit pitävät sitä, että lapsillamme on mahdollisuus käydä koulua ja opiskella niin pitkälle kuin haluavat.

Tarkastelemissani neljässä avoimessa adoptiossa kaksi lapsista oli vielä alle 5-vuotiaita. Näissä molemmissa kontaktit biologiseen sukuun ovat syntyneet, kun lapsi on adoptoitu, ja ne ovat jatkuneet siitä asti. Toinen pienten lasten äideistä kertoi, että lapsi on vielä niin pieni, että hän suhtautuu ”ei vielä mitenkään, iloisesti vaan huutelee puhelimeen bioäidin nimeä ja sanoo bye bye.” Biologisen äidin kuvia on esillä kotona ja lapsi tunnistaa niistä äitinsä. Toisessa pikkulapsiperheessä, jossa adoptioäiti itse huolestui biologisen äidin tiheistä viesteistä ja vierailusuunnitelmista, lapsi alkoi äidin mukaan pelätä joutuvansa kotoa pois. Äiti kertoo:

Lapsi alko pelätä. [...] se kuuli, että [biologinen äiti] on tulossa tänne käymään, ja kuuli siitä yhteydenpidosta, ja lapsihan meni silloin ihan sekasin. [...] Tällä hetkellä ei tunnu olevan silleen mitään. Lapsi kattoo niitä kuvia, että tässä on minun [sen maan] äiti. Minulla on kaksi äitiä; minulla on tämä, ja sinä olet se oikea äiti.

Kahdessa avoimessa adoptiossa lapset lähestyivät teini-ikää. Niissä yhteydet biologiseen sukuun ovat syntyneet vasta kymmenisen vuotta adoptioiden jälkeen. Adoptioäidin mukaan yhteydenpidolla on ollut myönteisiä seurauksia nuorten identiteetille (myös Berge ym. 2007, 1023; Grotevant ym. 2007, 87; Mendenhall ym. 2004; Siegel 2008). Adoptiovanhemmat itse ovat onnellisia, kun näkevät ”miten iloisia ja onnellisia lapset ovat joka viestistä”. Perheessä biologisista suvuista on puhuttu arvostaen, mutta toisaalta on aina tehty sel-

väksi, että lapset ”kuuluvat” adoptioperheeseen. Adoptioäidin tulkinnan mukaan lapsille on tärkeätä löytää yhdennäköisyyttä biologisten sukulaisten kanssa ja siten saada tietää, mistä jotkut heidän piirteensä tulevat (myös Wrobel & Dillon 2009, 229, 231). Adoptioäiti kertoo:

Nyt, kun molemmat lapsemme ovat murkkuiässä tai aivan sen kynnyksellä, on todella tärkeä tietää, millaiseksi ehkä kasvaa. Esikoisemme kasvupyrähdys alkoi jo 11-vuotiaana, ja häntä on auttanut paljon se, että hän tietää [sen maan] enojen olevan 195-senttisiä. [...] Kaikella tällä on valtava merkitys murrosikäiselle, joka voi kyllä arvojen, asenteiden ym. tasolla peilata itseään meihin, mutta ulkonäön tai muiden perittyjen ominaisuuksien osalta peiliä ei ole. Kuopus taas [...] on luonteeltaan ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan myös kuten eno. [...] Esikoisella oli aika kova esimurkun kapina siinä vaiheessa, kun biologinen äiti löytyi, mutta hän rauhoittui silminnähden. [...] [Lapset ovat suhtautuneet] innostuneesti, kiinnostuneesti, kontaktit ovat heille erittäin tärkeitä ja merkittäviä.

Kaikki kolme haastattelemaani adoptioäitiä ovat sitä mieltä, että yhteydet lasten biologiseen sukuun ovat kaiken kaikkiaan hyvä asia. Kaikki suunnittelivat tapaamista biologisen perheen kanssa lähivuosina yhdessä lasten kanssa. Adoptioäiti A, jonka perheessä lapset olivat vielä pieniä, kommentoi avointa adoptiota seuraavasti.

Erityisesti avoin adoptio on muuttanut käsityksiä, tai pikemminkin vahvistanut sitä ajattelua, että yhä enemmän pitäisi kiinnittää huomiota yhteyden pidon mahdollistamiseen vuosien ajan (jos molemmat adoptio-osapuolet ovat siihen valmiita). Uskon, että se on lapsen etu jatkossa, tuntea taustaansa ja esim biologisia sisaruksiaan.

Toisaalta äidit tunnistivat myös avoimeen adoptioon liittyviä haasteita. Adoptioäiti C kertoo:

Jokaisen pitää itse miettiä, mitä haluaa ja mitä kestää. Pelkkä uteliaisuus ei riitä, pitää olla myös valmis kantamaan seuraukset. Kannattaa valmistautua siihen, että biologinen äiti ei ehkä halua kontaktia tai ei jostain syystä siihen pysty. Hänen valintojaan pitää kunnioittaa. Omat kokemukset ovat niin positiivisia, että on vaikea varoitella tai pelotella, eikä ole kyllä tarvettakaan siihen. Olen nähnyt, miten paljon lapsille tuo iloa, kun näkee kuvia biologisista sukulaisista. [...] Äitinä taas tunnen hyvää mieltä siitä, jos lapset ovat onnellisia, enkä mitenkään voi ajatella, että minulla olisi oikeutta kieltää tai estää lapsiani rakentamasta yhteyttä biologiseen sukuun, jos siihen kerran on mahdollisuus. Toisaalta on tärkeätä kulkea lapsen rinnalla silloinkin, jos yhteys ei olisikaan positiivinen vaan tuottaisi lapselle surua.

Lopuksi

Suomessa yhteydenpito adoptioperheen ja biologisen perheen välillä on ollut harvinaista. Pelastakaa Lapset ry:stä, joka järjestää suurimman osan kotimaisista adoptioista, on arvioitu, että kymmenen viime vuoden aikana sadasta adoptiosta vain kymmenkunta on ollut avoimia (Mattinen 2009). Tämä käy ilmi myös toimittaja Tuula Kasasen keräämistä aikuisten adoptoitujen haastatteluita, joista monet kuvaavat suljetun adoption ja salailun kielteisiä seurauksia (Kasanen 2005). Adoptioperheet Ry:n kartoituksessa vuodelta 2005, johon vastasi

33 kotimaasta adoptoinutta perhettä ja 278 kansainvälistä adoptioperhettä, vain 3 prosenttia ilmoitti, että lapsi on tekemisissä biologisen perheensä kanssa. Biologisesta perheestä oli jotain tietoa 53 prosentilla vastaajista, kun taas vähän vajaa puolet ilmoitti, ettei tiennyt mitään.

Vaikuttaa siltä, että adoptioiden kanssa työskentelevät ja viranomaiset eivät suhtaudu yhteydenpitoon kovin suopeasti. Esimerkiksi adoptiolain uudistusta pohtineen laajapohjaisen työryhmän mietinnössä mainitaan kyllä uutena asiana avoin adoptio, mutta se nähdään ”poikkeustapauksena” lähinnä sellaisissa sijaisperheadoptioissa, joissa lapsi on jo ennen adoptiota ollut yhteydessä biologisiin vanhempiinsa. Komitean mielestä: ”Ei ole realistista olettaa eikä perusteltua erityisesti pyrkiäkään siihen, että adoptiolapsen ja aikaisemman vanhemman välisen yhteydenpidon jatkuminen adoption vahvistamisen jälkeen muodostuisi käytännöksi kaikissa adoptioissa tai edes suurimmassa osassa niistä” (Adoptiolainsäädännön uudistaminen 2010, 41). Työryhmän mielestä esimerkiksi tilannetta, jossa adoptioperhe lähettää biologiselle perheelle valokuvia ja tietoja lapsen voinnista, ei pidä vahvistaa tuomioistuimessa, koska ”tällainen yksipuolinen tietojen ja kuvien lähettäminen ei kuitenkaan tapahdu ensisijaisesti lapsen edun vuoksi” (mts. 109).

Lapsen etu voitaisiin tosin määritellä niinkin, että yhteyden säilyttäminen biologiseen perheeseen silloin, kun lapsi on pieni eikä itse voi yhteyttä pitää, olisi mitä suurimmassa määrin hänen etunsa mukaista myöhemmässä kasvuvaiheessa, kuten haastattelemisiani kansainvälisissä adoptioperheissä todettiin. Ainakin osa tutkimukseni adoptiovanhemmista, joita asia omakohtaisesti koskettaa, näyttää suhtautuvan avoimuuteen myönteisemmin. Ne, joilla oli yhteys lapsensa biologiseen perheeseen, pitivät sitä hyvänä erityisesti lastensa kannalta. Lasten ja nuorten identiteetin kehittymistä tuki vanhempien mukaan kontakti aiempaan sukuun.

Länsimaiden sisäistä avointa adoptiota koskevasta tutkimustiedosta on vaikea päätyä muuhun kuin sitä tietyin varauksin puoltavaan loppupäätelmään. Tietojen vaihdosta ja yhteydenpidosta näyttävät hyötyvän kaikki osapuolet ja ennen kaikkea adoptoidut lapset ja nuoret. Kymmeniä vuosia Yhdysvaltojen kotimaisia avoimia adoptioita seurannut tutkija suosittaakin, että adoptioperheitä tulisi tukea mieltämään itsensä kapean ydinperheen sijaan osaksi laajempaa adoptiosukulaisuusverkostoa (Grotevant 2009, 313). Avoin adoptio on silti aina pitkän ajanjakson suhde, ja eri vaiheissa osapuolten toiveet saattavat vaihdella ja olla jopa keskenään ristiriitaisia. Aivan kaikki eivät myöskään halunneet avoimuutta, joten järjestelyiden tulisi olla joustavia, yksilölliset tarpeet huomioon ottavia. Kansainvälisessä adoptiossa joissain maissa luovuttavan äidin on lisäksi seuraamusten pelossa salattava henkilöytensä. Lisää tutkimusta kaivattaisiinkin siitä, miten yhteydenpito kansainvälisissä adoptioissa sujuu ja mitkä ovat sen kompastuskiviä ja ilonaiheita ajan myötä.

Yhteys tai kontakti on aina eräänlainen kohtaaminen. Kansainvälisessä adoptiossa tämä kohtaaminen tapahtuu varsin eriarvoisessa kontekstissa. Lapset liikkuvat köyhistä tai vähäisten resurssien maista vauraisiin länsimaihin. Antropologi Shellee Colen (1995, 78) on hahmotellut käsitteen *reproduktion stra-*

tifikaatio, jolla hän viittaa perheiden erilaisiin mahdollisuuksiin kasvattaa lapsia. Tätä käsitettä soveltaen kansainvälisen adoption taustalla vaikuttaa globaali järjestelmä, joka tukee joidenkin ihmisten vanhemmuutta ja tekee sen toisille vaikeaksi tai mahdottomaksi riippuen heidän paikastaan rotuun, etnisyyteen, kansallisuuteen, sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan perustuvissa hierarkioissa. Adoptiovanhemmat ja biologiset vanhemmat sijoittuvat näissä vallan ja etuoikeuden hierarkioissa eri kohtiin. Ilman tätä hierarkiaa kansainvälistä adoptiota ei olisi: adoptiovanhemmuus mahdollistuu, koska globaali järjestelmä asettaa jotkut naiset tilanteeseen, jossa heillä ei ole vaihtoehtoja. Tämä tarkoittaa myös sitä, että perheiden välissä on erilaisia etäisyyksiä: sosioekonomisia, maantieteellisiä, kielellisiä ja kulttuurisia. Avoin adoptio tekeekin näkyväksi paitsi nämä erot ja niihin liittyvät haasteet myös lapsen luovuttamiseen mahdollisesti liittyvän kärsimyksen. Nämä kaikki ovat kansainvälisessä adoptiossa aina olemassa, mutta yleensä ”piilossa” tai aktiivisesti unohdettuina. Avoimeen adoptioon liittyvä biologisten äitien oikeuksien tunnustaminen veisi käytäntöjä kohti globaalimpaa oikeudenmukaisuutta, mikä olisi myös lasten edun mukaista.

LÄHTEET

- Adoptiolainsäädännön uudistaminen 2010. Mietintöjä ja lausuntoja 84/2010. Oikeusministeriö. [Viitattu 3.8.2012] <http://www.om.fi/1290609328682>.
- Att adoptera 4 /2007. Adoptionscentrum, Stockholm, Sweden.
- Berge, J. M., Mendenhall, T. J., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D. & McRoy, R. G. (2007). Adolescents' feelings about openness in adoption: implications for adoption agencies. *Child Welfare* LXXXV (6), 1011-1039.
- Brodzinsky, D. (2006). Family Structural Openness and Communication Openness as Predictors in the Adjustment of Adopted Children. *Adoption Quarterly* 9 (4), 1-18.
- Colen, S. (1995). 'Like a mother to them': Stratified reproduction and West Indian childcare workers and employers in New York. In F. Ginsburg & R. Rapp (Eds.) *Conceiving the New World Order*. Berkeley: University of California Press, 78-102.
- Finlex 2012. Adoptiolaki 22/2012. [Viitattu 5.11.2012] <http://www.finlex.fi/fi/laki/>.
- Fravel, D. L., McRoy, R. G. & Grotevant, H. D. (2000). Birthmother perceptions of the psychologically present adopted child: adoption openness and boundary ambiguity. *Family Relations* 49, 425-433.
- Ge, X., Natsuaki, M. N., Martin, D. M., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., Villareal, G., Scaramella, L., Reid, J. B. & Reiss, D. (2008). Bridging the divide: openness in adoption and postadoption psychosocial adjustment among birth and adoptive parents. *Journal of Family Psychology* 22 (3), 529-540.
- Grotevant, H. D. (2009). Emotional Distance Regulation over the Life Course in Adoptive Kinship Networks. In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.) *International Advances in Adoption Research for Practice*. Chichester: Wiley-Blackwell, 295-316.
- Grotevant, H. D., Wrobel, G. M., Von Korff, L., Skinner, B., Newell, J., Friese, S. & McRoy, R. G. (2007). Many faces of openness in adoption: perspectives of adopted adolescents and their parents. *Adoption Quarterly* 10 (3-4), 79-101.
- Hawkins, A., Beckett, C., Rutter, M., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., Kreppner, J., Stevens, S. & Sonuga-Barke, E. (2007). Communicative openness about adoption and interest in contact in a sample of domestic and intercountry adolescent adoptees. *Adoption Quarterly* 10 (3-4), 131-156.
- Henney, S. M., Ayers-Lopez, S., McRoy, R. & Grotevant, H. D. (2007). Evolution and resolution: birthmothers' experience of grief and loss at different levels of adoption openness. *Journal of Social and Personal Relationships* 24 (6), 875-889.
- Howell, S. 2006. *The Kinning of Foreigners. Transnational Adoption in a Global Perspective*. New York & Oxford : Berghahn Books.

- Howell, S. (2009). Return Journeys and the Search for Roots. Contradictory Values Concerning Identity. In D. Marre & L. Briggs (Eds.) *International adoption. Global Inequalities and the Circulation of Children*. New York: New York University Press, 256–270.
- Högbacka, R. (2008). The Quest for a Child of One's Own. Parents, Markets, and Transnational Adoption. *Journal of Comparative Family Studies* 39 (3), 311–330.
- Högbacka, R. (2009). Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptioperheissä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*, Helsinki: Gaudeamus, 162–190.
- Högbacka, R. (2011). Excusivity and inclusivity in transnational adoption. In R. Jallinoja & E. D. Widmer (Eds.) *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practices of Relatedness*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan, 129–144.
- Högbacka, R. (2012). Maternal thinking in the context of stratified reproduction: perspectives of birth mothers from South Africa. In J. L. Gibbons & K. S. Rotabi (Eds.) *Intercountry adoption: Policies, practices, and outcomes*. Farnham & Burlington: Ashgate, 143–159.
- Kasanen, T. (2005). *Kenen lapsi?* Helsinki: Otava,
- Mattinen, K. (2009). Avoin adoptio Pelastakaa Lapset ry:ssä. Esitelmä. Adoptiolainmuutosta pohtineen työryhmän kokous Helsinki 30.10.2009.
- Mendenhall, T. J., Berge, J. M., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D. & McRoy, R. G. (2004). Adolescents' satisfaction with contact in adoption. *Child and Adolescent Social Work Journal* 21 (29), 175–190.
- Modell, J. (1999). Freely given. Open Adoption and the Rhetoric of the Gift. In L. Layne (Ed.) *Transformative Motherhood*. New York: New York University Press, 29–65.
- Neil, E. (2006). Coming to Terms with the Loss of a Child: The Feelings of Birth Parents and Grandparents About Adoption and Post-Adoption Contact. *Adoption Quarterly* 10 (1), 1–23.
- Neil, E. (2009). The Corresponding Experiences of Adoptive Parents and Birth Relatives in Open Adoptions. In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.) *International Advances in Adoption Research for Practice*. Chichester: Wiley-Blackwell, 269–293.
- Neil, E. (2010). The benefits and challenges of direct post-adoption contact: perspectives from adoptive parents and birth relatives *ALOMA: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport* 27, 89–115.
- Reamer, F. G. & Siegel, D. H. (2007). Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 88 (1), 11–18.
- Roby, J., Wyatt, J. & Pettys, G. (2005). A study of U.S. parents who adopted children from the Marshall Islands. *Adoption Quarterly* 8 (3), 47–71.
- Safeguarding the Rights and Well-Being of Birthparents in the Adoption Process (2007). New York: Evan B. Donaldson Adoption Institute.

- Scherman, R. & Hawke, W. (2010). Openness and Intercountry Adoption. Paper presented at ICAR3 (Third International Conference on Adoption Research) Leiden, Holland, 10.7.-15.7.2010.
- Siegel, D. (2008). Open Adoption and Adolescence. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 89 (3), 366-374.
- Speirs, C. C. & Duder, S., Sullivan, R., Kirstein, S., Propst, M. & Meade, D. (2005). Mediated Reunions in Adoption: Findings from an Evaluation Study. *Child Welfare* LXXXIV (6), 843-866.
- Tieman, W., van der Ende, J. & Verhulst, F. C. (2008). Young adult international adoptees' search for birth parents. *Journal of Family Psychology* 22 (5), 678-687.
- Triseliotis, J., Shireman, J. & Hundleby, M. (1997). *Adoption: Theory, Policy and Practice*. London: Cassell.
- Von Korff, L. & Grotevant, H. (2011). Contact in Adoption and Adoptive Identity Formation: The Mediating Role of Family Conversation. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication 25.4.2011, DOI: 10.1037/a0023388.
- Wolfgram, S. M. (2008). Openness in Adoption: What We Know So Far - A Critical Review of Literature. *Social Work* 53 (2), 133-142.
- Wrobel, G. M. & Dillon, K. (2009). Adopted Adolescents: Who and What Are They Curious About? In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.) *International Advances in Adoption Research for Practice*, Chichester: Wiley-Blackwell, 217-244.
- Yngvesson, B. (1997). Negotiating motherhood: identity and difference in "open" adoptions. *Law & Society Review* 31 (1), 31-80.
- Yngvesson, B. (2010). *Belonging in an adopted world. Race, identity, and transnational adoption*. Chicago: The University of Chicago Press.